

Pravna ureditev varstva potrošnikov

uredila
Petra
WEINGERL

Učinkovito
uveljavljanje
pravic v luči
ciljev krožnega
gospodarstva

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

Pravna fakulteta

Pravna ureditev varstva potrošnikov

Učinkovito uveljavljanje pravic v luči ciljev krožnega gospodarstva

Urednica
Petra Weingerl

December 2022

Naslov <i>Title</i>	Pravna ureditev varstva potrošnikov <i>Legal Regulation of Consumer Protection</i>
Podnaslov <i>Subtitle</i>	Učinkovito uveljavljanje pravic v luči ciljev krožnega gospodarstva <i>Effective Enforcement of Rights in the Light of Circular Economy Goals</i>
Uredica <i>Editor</i>	Petra Weingerl (Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta)
Recenzija <i>Review</i>	Janja Hojnik (Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta)
	Verica Trstenjak (Univerza v Ljubljani, Upravna fakulteta)
Tehnični urednik <i>Technical editor</i>	Jan Perša (Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba)
Oblikovanje ovitka <i>Cover designer</i>	Jan Perša (Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba)
Grafika na ovitku <i>Cover graphics</i>	Kettering, United Kingdom, foto: Carl Newton, Unsplash.com, CC0, 2017
Grafične priloge <i>Graphics material</i>	Avtorice in avtorji poglavij, Weingerl, 2022

Založnik <i>Published by</i>	Univerza v Mariboru Univerzitetna založba Sloški trg 15, 2000 Maribor, Slovenija https://press.um.si , zalozba@um.si
Izdajatelj <i>Issued by</i>	Univerza v Mariboru Pravna fakulteta Mladinska ulica 9, 2000 Maribor, Slovenija https://www.pf.um.si , pf@um.si
Izdaja <i>Edition</i>	Prva izdaja
Vrsta publikacija <i>Publication type</i>	E-knjiga
Dostopno na <i>Available at</i>	https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/743
Izdano <i>Published</i>	Maribor, Slovenija, december 2022

© Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba
/ University of Maribor, University Press

Besedilo / Text © Avtorji in Weingerl 2022

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna.
/ *This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License.*

Uporabnikom je dovoljeno tako nekomercialno kot tudi komercialno reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev in predelava avtorskega dela, pod pogojem, da navedejo avtorja izvirnega dela.

Vsa gradiva tretjih oseb v tej knjigi so objavljena pod licenco Creative Commons, razen če to ni navedeno drugače. Če želite ponovno uporabiti gradivo tretjih oseb, ki ni zajeto v licenci Creative Commons, boste morali pridobiti dovoljenje neposredno od imetnika avtorskih pravic.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Javni študentski, razvojni,
invalidski in preživninski
sklad Republike Slovenije

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST

Univerza v Mariboru

Pravna fakulteta

pravo informacije pomoč

Strokovna monografija je bila pripravljena v okviru projekta na podlagi programa »Projektno delo z negospodarskim in neprofitnim sektorjem v lokalnem in regionalnem okolju - Študentski inovativni projekti za družbeno korist 2016–2020«, ki ga sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

34:366.5(082)(0.034.2)

PRAVNA ureditev varstva potrošnikov [Elektronski vir] : učinkovito uveljavljanje pravic v luči ciljev krožnega gospodarstva / urednica Petra Weingerl. - 1. izd. - E-zbornik. - Maribor : Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, 2022

Način dostopa (URL): <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/743>
ISBN 978-961-286-686-0 (PDF)
doi: 10.18690/um.pf.9.2022
COBISS.SI-ID 134342403

ISBN 978-961-286-686-0 (pdf)

DOI <https://doi.org/10.18690/um.pf.9.2022>

Cena Brezplačni izvod
Price

Odgovorna oseba založnika prof. dr. Zdravko Kacič,
For publisher rektor Univerze v Mariboru

Citiranje Weingerl, P. (ur.). (2022). *Pravna ureditev varstva potrošnikov: učinkovito uveljavljanje pravic v luči ciljev krožnega gospodarstva*. Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba. doi: 10.18690/um.pf.9.2022
Attribution

Kazalo

Uvod: preplet ciljev varstva potrošnikov in varstva okolja Petra Weingerl, Sanja Antonijević	1
1. poglavje Izzivi in novosti na področju varstva pravic potrošnikov in krožnega gospodarstva v EU <i>Challenges and New Developments in the Field of Consumer Rights Protection and the Circular Economy in the EU</i> Petra Weingerl, Živa Šuta	5
2. poglavje Ustavni vidiki varstva potrošnikov in varstva okolja v EU <i>Constitutional Aspects of Consumer Protection and Environmental Protection in the EU</i> Nika Bele	13
3. poglavje Poslovni modeli v krožnem gospodarstvu <i>Business Models in Circular Economy</i> Neja Gril, Tim Kolar	41
4. poglavje Analiza krožnega gospodarstva z vidika okoljskega prava <i>Analysis of the Circular Economy From the Perspective of Environmental Law</i> Leon Cimerman	77
5. poglavje Okolju prijazno ravnanje z izdelki in odpadki <i>Environmentally Friendly Products and Waste Management</i> Tina Horvat	95
6. poglavje Varstvo potrošnikov v sklenitveni fazi pogodbe v luči okoljskih vidikov <i>Consumer Protection in the Contract Conclusion Phase in the Light of Environmental Aspects</i> Teja Peče	111

7. poglavje**Stvarne napake v luči ciljev krožnega gospodarstva***Material Defects in the Light of the Objectives of the Circular Economy*

Maša Ocepek

137

8. poglavje**Uveljavljanje potrošniških pravic v praksi***Enforcement of Consumer Rights in Practice*

Barbara Smogavc

167

Uvod: preplet ciljev varstva potrošnikov in varstva okolja

PETRA WEINGERL, SANJA ANTONIJEVIĆ

Trajnost in prehod v krožno gospodarstvo sta visoko na dnevnem redu Evropske unije (EU) in Slovenije. Ta cilja sta v okviru prizadevanj za prehod v digitalno in zeleno Evropo še posebej aktualna v času energetske krize, s katero se soočamo v letu 2022. Že v letu 2018 je Vlada RS javno predstavila Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije. Krožna kultura neposredno temelji na navadah prebivalcev, predvsem ko so ti v vlogi potrošnikov. S tem povezano je v istem letu Evropska komisija objavila "Nov dogovor za potrošnike", ki je vseboval sveženj predlogov za spremembo obstoječe potrošniške zakonodaje, upoštevajoč cilje trajnostne potrošnje in varstva okolja. V luči ciljev krožnega gospodarstva je treba uskladiti kolektivni interes varstva okolja in individualne interese posameznih potrošnikov. Gre za preplet dveh ciljev, ki ju zasledujemo v EU (in s tem seveda tudi v Sloveniji): visoko raven varstva okolja in visoko raven varstva potrošnikov. Ta dva cilja sta si pogosto v nasprotju, prav ljudje v vlogi potrošnikov pa smo tisti, ki lahko s spremembo svojih navad bistveno prispevamo k hitrejšemu prehodu iz linearnega v krožno gospodarstvo.

Izzivi, ki jih predstavlja preplet teh dveh ciljev, so pripeljali do ideje, da bi se lotili njihovega preučevanja v okviru študentskega inovativnega projekta (ŠIPK). Namen projekta je bil s pravnega vidika preučiti obstoječo slovensko potrošniško zakonodajo v luči ciljev krožnega gospodarstva. Na projektu PUPKRO so sodelovali študenti iz štirih različnih fakultet in študijskih programov - študenti Pravne fakultete, Ekonomsko-poslovne fakultete, Fakultete za strojništvo in Fakultete za naravoslovje in matematiko. Partner projekta je bil Zavod PIP - Pravni in informacijski center Maribor, ki je s pomočjo delovne mentorice Sanje Antonijević pomembno prispeval k praktični analizi obravnavanih problemov.

Uvodna analiza obravnava **ustavni vidik varstva potrošnikov in varstva okolja v EU**. Predstavi logiko varstva potrošnikov, ki predstavlja odmik od načela pogodbene svobode, nato pa predstavi varstvo potrošnikov in varstvo okolja skozi primarne in sekundarne pravne akte EU. Uvodni prispevek posebej obravnava cilj varstva okolja kot oviro prostemu pretoku na notranjem trgu EU.

Uvodnemu prispevku sledi **primerjava koncepta krožnega gospodarstva z linearnim gospodarstvom**. V tem delu je predstavljen model prehoda v krožno gospodarstvo in cilji krožnega gospodarstva. Podan je tudi pregled programskega in pravnega okvira za prehod v krožno gospodarstvo v Sloveniji ter predstavljene dobre prakse slovenskih podjetij.

Sledijo poglavja, ki analizirajo preučevano problematiko **z vidika okoljskega prava**. Predstavljeno je načela varstva okolja, proizvodni proces, skluden s trajnostnim pristopom, in izdelek kot odpadki na koncu življenjske poti. Krožno gospodarstvo je model gospodarstva, čigar bistvo je ponovna uporaba, popravilo in recikliranje materialov in produktov. S tem se zagotavlja čim manjši vpliv na okolje, saj se zmanjša potreba po surovinah in energiji, hkrati pa se v okolje odlaga manj odpadkov in izpušča manj škodljivih snovi. Tak sistem gospodarstva je zelo kompleksen in zavzema več nivojev tako proizvodnje, kakor tudi družbenega življenja. Analiza potrjuje, da se zmanjševanje negativnega vpliva človeštva na okolje začne z osebnimi odločitvami vsakega posameznika.

Sledi obsežna **analiza uveljavljanja pravic potrošnikov v luči ciljev krožnega gospodarstva**. Namen projekta je bil s pravnega vidika preučiti obstoječo slovensko potrošniško zakonodajo v luči ciljev krožnega gospodarstva. Relevantna vprašanja varstva potrošnikov v zvezi z varstvom okolja, ki so bila preučevana, so predvsem uveljavljanje zahtevkov iz naslova stvarne napake v luči ciljev krožnega gospodarstva (prosta izbira med jamčevalnimi zahtevki), pravica do odstopa od pogodbe sklenjene na daljavo, problematika zelenega oglaševanja in nepoštenih poslovnih praks in splošna problematika uveljavljanja zahtevkov potrošnikov kot šibkejših strank.

Poglobljena analiza predstavlja temelj za bodoče teoretične in praktične raziskave, hkrati pa si želimo, da bi ugotovitve strokovne monografije upoštevali tudi zakonodajalec in sodišča.

1. poglavje

IZZIVI IN NOVOSTI NA PODROČJU VARSTVA PRAVIC POTROŠNIKOV IN KROŽNEGA GOSPODARSTVA V EU

PETRA WEINGERL, ŽIVA ŠUTA

Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta, Maribor, Slovenija
petra.weingerl@um.si, ziva.suta@student.um.si

Sinopsis Po izvedbi projekta ŠIPK je področje zasebnega prava v EU doživelo eno najboljsežnejših reform do sedaj. Sprejeta so bila številna nova pravila, prav tako pa se je zgodil premik v razumevanju vloge potrošniškega prava v EU ter v gospodarskih in družbenih nalogah zasebnega prava na sploh. Reforma je celokupno zajela področja varstva potrošnikov, krožnega gospodarstva in digitalnega trga. Ta prispevek predstavlja temeljne novosti na tem področju, začenši s kratkim povzetkom dejavnosti Evropske komisije pri urejanju varstva potrošnikov v okviru ciljev prehoda v digitalno in zeleno Evropo. Temu sledi pregled sprejetih pravnih aktov in relevantne sodne prakse Sodišča EU.

Ključne besede:

reforma,
zasebno pravo EU,
potrošniki,
krožno
gospodarstvo,
digitalna in zelena
Evropa

1st chapter

CHALLENGES AND NEW DEVELOPMENTS IN THE FIELD OF CONSUMER RIGHTS PROTECTION AND THE CIRCULAR ECONOMY IN THE EU

PETRA WEINGERL, ŽIVA ŠUTA

University of Maribor, Faculty of Law, Maribor, Slovenia
petra.weingerl@um.si, ziva.suta@student.um.si

Abstract After the implementation of the ŠIPK project, private law in the EU underwent one of the most extensive reforms to date. Many new rules have been adopted, and there has also been a shift in the understanding of the role of consumer law in the EU and in the economic and social tasks of private law in general. The reform covered the areas of consumer protection, the circular economy and the digital market. This contribution presents crucial new developments in this field, starting with a brief summary of the European Commission's activities in regulating consumer protection in the context of the goals of the transition to a digital and green Europe. This is followed by a review of adopted legal acts and relevant case law of the Court of Justice of the EU.

Keywords:

reform,
EU private law,
consumers,
circular economy,
digital and green
Europe

Po izvedbi projekta ŠIPK leta 2019 je zasebno pravo v EU doživelo eno najboljše reform do sedaj. Sprejeta so bila številna nova pravila, prav tako pa se je zgodil premik v razumevanju vloge potrošniškega prava v EU ter v gospodarskih in družbenih nalogah zasebnega prava na sploh.¹ Reforma je celokupno zajela področja varstva potrošnikov, krožnega gospodarstva in digitalnega trga.

Posledica tega je bila, da je Evropska komisija od leta 2019 predlagala sprejem vrste novih direktiv, s katerimi se oblikuje krovna shema varstva potrošnikov v EU. Dve od teh direktiv urejata področja, ki jih pravo EU prej ni pokrivalo, in sicer pogodbe v zvezi z nakupom digitalnih vsebin (Direktiva 2019/770)² in posodobitev določenih vidikov potrošniških pogodb (Direktiva 2019/2161,³ imenovana tudi „Omnibus direktiva“). Druga pravila so spremenila že obstoječe sisteme varstva potrošnikov (denimo Direktiva 2019/771⁴). S temi akti je EU oblikovala krovno shemo, ki se še danes dopolnjuje z drugimi pravili, tako na ravni potrošniškega prava kot tudi drugih področij prava EU. V nadaljevanju bodo predstavljene temeljne novosti na tem področju, začenši s kratkim povzetkom dejavnosti Evropske komisije pri urejanju varstva potrošnikov v okviru ciljev prehoda v digitalno in zeleno Evropo. Temu bo sledil pregled sprejetih pravnih aktov in relevantne sodne prakse Sodišča EU.

Potem ko je Evropska komisija leta 2015 sprejela svoj prvi akcijski načrt za krožno gospodarstvo,⁵ se je v Novem dogovoru za potrošnike⁶ aprila 2018 temeljiteje posvetila področju varstva potrošnikov. Ti so bili decembra 2019 zajeti v Evropskem zelenem dogovoru⁷ in marca 2020 v novem akcijskem načrtu za krožno

¹ Grochowski, M., *European Consumer Law after the New Deal: A Tryptich*, Yearbook of European Law, letnik 39, 2020, str. 387–422.

² Direktiva (EU) 2019/770 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. maja 2019 o nekaterih vidikih pogodb o dobavi digitalne vsebine in digitalnih storitev (Besedilo velja za EGP), PE/26/2019/REV/1, OJ L 136, 22.5.2019, p. 1–27.

³ Direktiva (EU) 2019/2161 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 27. novembra 2019 o spremembi Direktive Sveta 93/13/EGS in direktiv 98/6/ES, 2005/29/ES ter 2011/83/EU Evropskega parlamenta in Sveta zaradi boljšega izvrševanja in posodobitve pravil Unije o varstvu potrošnikov (Besedilo velja za EGP), PE/83/2019/REV/1, OJ L 328, 18.12.2019, p. 7–28

⁴ Direktiva (EU) 2019/771 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. maja 2019 o nekaterih vidikih pogodb za prodajo blaga, spremembi Uredbe (EU) 2017/2394 in Direktive 2009/22/ES ter razveljavitvi Direktive 1999/44/ES (Besedilo velja za EGP.), PE/27/2019/REV/1, OJ L 136, 22.5.2019, p. 28–50.

⁵ Evropska komisija, Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij, Zaprtje zanke – akcijski načrt EU za krožno gospodarstvo, COM/2015/0614 final.

⁶ Evropska komisija, Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu in Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru, Nov dogovor za potrošnike, COM(2018) 183 final.

⁷ Evropska komisija, Sporočilo Komisije, Evropski zeleni dogovor, COM(2019) 640 final.

gospodarstvo,⁸ novembra 2020 pa še v Novi agendi za potrošnike 2020-2025.⁹ Evropska komisija je v teh dokumentih jasno zavzela držo varuha pravic potrošnikov v 21. stoletju.

Po Novem dogovoru za potrošnike je bila **leta 2019** sprejeta Omnibus direktiva, ki je začela veljati maja 2022. Ta je z namenom okrepiti obstoječ mehanizem uveljavljanja potrošniških pravic in ga prilagoditi razvoju digitalnih tehnologij uvedla pomembne spremembe v štiri obstoječe direktive, in sicer: Direktivo o nepoštenih poslovnih praksah (2005/29/ES),¹⁰ Direktivo o nedovoljenih pogojih v potrošniških pogodbah (93/13/EGS),¹¹ Direktivo o pravicah potrošnikov (2011/83/EU)¹² in Direktivo o varstvu potrošnikov pri označevanju cen potrošnikom ponujenih proizvodov (98/6/ES).¹³

Poleg tega je bila v letu 2019 prenovljena tudi Direktiva o nekaterih vidikih prodaje potrošniškega blaga in z njim povezanih garancij (1999/44/ES).¹⁴ Direktiva 2019/771 o nekaterih vidikih pogodb za prodajo blaga, ki razveljavlja prej omenjeno direktivo, se je začela uporabljati januarja 2022. Skupaj z novo direktivo 2019/770 o nekaterih vidikih pogodb o dobavi digitalne vsebine in digitalnih storitev sta imenovani tudi *twin directives*.

⁸ Evropska komisija, Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij, Novi akcijski načrt za krožno gospodarstvo, Za čistejšo in konkurenčnejšo Evropo, COM(2020) 98 final.

⁹ Evropska komisija, Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu in Svetu, Nova agenda za potrošnike, Krepitev odpornosti potrošnikov za trajnostno okrevanje, COM(2020) 696 final.

¹⁰ Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta 2005/29/ES z dne 11. maja 2005 o nepoštenih poslovnih praksah podjetij v razmerju do potrošnikov na notranjem trgu ter o spremembi Direktive Sveta 84/450/EGS, direktiv Evropskega parlamenta in Sveta 97/7/ES, 98/27/ES in 2002/65/ES ter Uredbe (ES) št. 2006/2004 Evropskega parlamenta in Sveta (Direktiva o nepoštenih poslovnih praksah) (Besedilo velja za EGP), OJ L 149, 11.6.2005, p. 22–39.

¹¹ Direktiva Sveta 93/13/EGS z dne 5. aprila 1993 o nedovoljenih pogojih v potrošniških pogodbah, OJ L 95, 21.4.1993, p. 29–34.

¹² Direktiva 2011/83/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. oktobra 2011 o pravicah potrošnikov, spremembi Direktive Sveta 93/13/EGS in Direktive 1999/44/ES Evropskega parlamenta in Sveta ter razveljavitvi Direktive Sveta 85/577/EGS in Direktive 97/7/ES Evropskega parlamenta in Sveta Besedilo velja za EGP, OJ L 304, 22.11.2011, p. 64–88.

¹³ Direktiva 98/6/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 16. februarja 1998 o varstvu potrošnikov pri označevanju cen potrošnikom ponujenih proizvodov, OJ L 80, 18.3.1998, p. 27–31.

¹⁴ Direktiva 1999/44/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. maja 1999 o nekaterih vidikih prodaje potrošniškega blaga in z njim povezanih garancij, OJ L 171, 7.7.1999, p. 12–16.

V povezavi z varstvom potrošnikov je bila **leta 2020** sprejeta Direktiva 2020/1828 o zastopniških tožbah za varstvo kolektivnih interesov potrošnikov, ki razveljavlja in nadomešča Direktivo 2009/22/ES o opustitvenih tožbah zaradi varstva interesov potrošnikov.¹⁵ Začela se bo uporabljati junija 2023.

Leta 2021 je Evropska komisija med drugim predlagala spremembo Direktive 2008/48/ES o potrošniških kreditnih pogodbah, sicer pa sta bili leti **2021 in 2022** zaznamovani z začetkom učinkovanja zgoraj omenjenih direktiv. Leta 2022 so začele veljati Direktiva 2019/771, Direktiva 2019/770 in Omnibus direktiva. Tekom leta 2022 je Evropska komisija med drugim predlagala spremembo Direktive o paketnih potovanjih,¹⁶ objavila predlog Uredbe o harmoniziranih pravilih za pravičen dostop do podatkov in njihovo uporabo (akt o podatkih),¹⁷ ki na strani 13 zahteva ureditev visoke ravni zaščite potrošnikov in uvedbo nove pravice do dostopa do podatkov, ki jih ustvarijo uporabniki ter predstavila predlog Direktive v zvezi s krepitvijo vloge potrošnikov za zeleni prehod z boljšim varstvom pred nepoštenimi praksami in boljšim obveščanjem.¹⁸ Ta bi naj z obveznostjo zagotavljanja informacij o značilnostih izdelkov, ki so ključne za trajnostni razvoj opolnomočila potrošnike, da odigrajo ključno vlogo pri prehodu v krožno gospodarstvo. Direktiva ima razmeroma kratko besedilo- z dvema glavnima členoma dopolnjuje Direktivo o nepoštenih poslovnih praksah in Direktivo o pravicah potrošnikov. Slednjo bi naj Evropska komisija spremenila tudi na podlagi novega predloga Direktive glede pogodb o finančnih storitvah, sklenjenih na daljavo, in razveljavitvi Direktive 2002/65/ES o trženju finančnih storitev potrošnikom na daljavo.¹⁹

¹⁵ Direktiva (EU) 2020/1828 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. novembra 2020 o zastopniških tožbah za varstvo kolektivnih interesov potrošnikov in razveljavitvi Direktive 2009/22/ES (Besedilo velja za EGP), OJ L 409, 4.12.2020, p. 1–27.

¹⁶ Evropska komisija, Predstavitev posvetovanja, <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13117-Package-travel-review-of-EU-rules/public-consultation_sl> (pridobljeno 26.10.2022).

¹⁷ Evropska komisija, Predlog Uredba Evropskega parlamenta in Sveta o harmoniziranih pravilih za pravičen dostop do podatkov in njihovo uporabo (akt o podatkih), COM/2022/68 final.

¹⁸ Evropska komisija, Predlog Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta o spremembi direktiv 2005/29/ES in 2011/83/EU v zvezi s krepitvijo vloge potrošnikov za zeleni prehod z boljšim varstvom pred nepoštenimi praksami in boljšim obveščanjem, COM/2022/143 final.

¹⁹ Evropska komisija, Predlog Direktiva Evropskega Parlamenta in Sveta o spremembi Direktive 2011/83/EU glede pogodb o finančnih storitvah, sklenjenih na daljavo, in razveljavitvi Direktive 2002/65/ES, COM(2022) 204 final, 2022/0147(COD).

Jesen 2022 je bila zaznamovana z novostmi na področju civilne odgovornosti, umetne inteligence in digitalnega notranjega trga. 28. septembra 2022 sta bila objavljena predloga dveh direktiv, ki se nanašata na civilno odgovornost in hkrati bistveno vplivata na položaj potrošnika. Gre za predlog Direktive o prilagoditvi pravil o nepogodbeni civilni odgovornosti umetni inteligenci (direktiva o odgovornosti na področju umetne inteligence)²⁰ in predlog spremembe Direktive o odgovornosti za proizvode z napako.²¹ Poleg teh dveh sta Evropski parlament in Svet potrdila besedilo predlaganega Akta o trgu digitalnih storitev (Digital Services Act, DSA),²² enako pa se pričakuje še za Akt o umetni inteligenci.²³ Če bosta sprejeta, bosta oba pomembno vplivala na položaj potrošnika, denimo z ublažitvijo algoritemske manipulacije potrošnikov na spletu.

Jesen 2022 pa je bila plodna tudi v Sloveniji, saj je bil konec septembra 2022 sprejet nov Zakon o varstvu potrošnikov (ZVPot-1),²⁴ ki se uporablja od januarja 2023. Poleg združitve vsebine dosedanjega Zakona o varstvu potrošnikov (ZVPot)²⁵ in Zakona o varstvu potrošnikov pred nepoštenimi poslovnimi praksami (ZVPNPP),²⁶ prenaša tudi vsebino prej omenjene sprejete evropske zakonodaje.

Predvidoma v prihodnjih mesecih bodo med institucijami EU potekala pogajanja o predlogu Uredbe o splošni varnosti proizvodov in o posodobitvi Uredbe o spletnem reševanju potrošniških sporov²⁷. Predlagane spremembe bi naj bile podrobneje predstavljene leta 2023 v okviru paketa o uveljavljanju pravic potrošnikov (Consumer Enforcement Package 2023).

²⁰ Evropska komisija, Predlog Direktiva Evropskega Parlamenta in Sveta o prilagoditvi pravil o nepogodbeni civilni odgovornosti umetni inteligenci (direktiva o odgovornosti na področju umetne inteligence), COM/2022/496 final.

²¹ Evropska komisija, Predlog Direktiva Evropskega Parlamenta in Sveta o odgovornosti za proizvode z napako, COM(2022) 495 final.

²² Akt o digitalnih storitvah: dokončno soglasje Sveta varstvu pravic uporabnikov na spletu, <<https://www.consilium.europa.eu/sl/press/press-releases/2022/10/04/dsa-council-gives-final-approval-to-the-protection-of-users-rights-online/>> (pridobljeno 26.10.2022).

²³ Evropska komisija, Predlog Direktiva Evropskega Parlamenta in Sveta o določitvi harmoniziranih pravil o umetni inteligenci (Akt o umetni inteligenci) in spremembi nekaterih zakonodajni aktov Unije, COM/2021/206 final.

²⁴ Uradni list RS, št. 130/22.

²⁵ Uradni list RS, št. 98/04 – uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUE, 126/07, 86/09, 78/11, 38/14, 19/15, 55/17 – ZKofIT, 31/18 in 130/22 – ZVPot-1.

²⁶ Uradni list RS, št. 53/07 in 130/22 – ZVPot-1.

²⁷ Pravice potrošnikov – prilagoditev alternativnega reševanja sporov digitalnim trgovom, <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13536-Pravice-potrosnikov-prilagoditev-alternativnega-resevanja-sporov-digitalnim-trgom_sl> (pridobljeno 26.10.2022).

Enako pomemben pravni vir predstavlja tudi **sodna praksa Sodišča EU**, ki je skozi leta gradilo svojo avtoriteto prav s priznavanjem pravic posameznikom. V vsakem posameznem primeru, ki se je nanašal na pravice potrošnikov, teh ni oblikovalo sodišče samo, ampak je njihov obseg in značilnosti opredelilo na podlagi zgoraj omenjene sekundarne zakonodaje EU.

Sodna praksa Sodišča EU je glede varstva pravic potrošnikov zelo obsežna. Pomembne sodne odločbe so zbrane v zbirkah, ki jih Sodišče EU objavlja vsako leto, v nadaljevanju pa bodo izpostavljene nekatere, ki so pri nas vzbudile zanimanje in se nanašajo na status potrošnika v digitalnem svetu oz. bi lahko bile pri razlagi tega v prihodnosti v pomoč.

Leta 2019 je Sodišče EU v zadevi *Orange Polska*, v kateri je razlagalo Direktivo o nepoštenih poslovnih praksah, pojasnilo, da se „*vztrajanje kurirja, da mora potrošnik pogodbo oziroma aneks, ki mu ga je dostavil, podpisati, šteje za agresivno prakso, če je to ravnanje tako, da se ta potrošnik počuti neprijetno in tako oteži njegov razmislek glede odločitve o poslu, ki jo mora sprejeti.*“²⁸ Razlaga bi lahko pomembno vplivala na razumevanje statusa potrošnika na spletnih straneh, ki omogočajo neprestano oglaševanje za nakup blaga ali storitev. Direktiva o nepoštenih poslovnih praksah, skupaj z Direktivo o elektronskem poslovanju (v katero bodo posegla pravila DSA) je bila poleg tega podlaga za odločitev v zadevi *StWL Städtische Werke Lauf*²⁹ leta 2021, v kateri je Sodišče EU vzpostavilo prepoved oglaševanja na elektronskih naslovih brez predhodnega soglasja. Leta 2022 je Sodišče EU v zadevi *Fuhrmann-2*³⁰ odločilo, da potrošnika zavezuje pogodba, sklenjena z elektronskimi sredstvi, v kolikor ta jasno razume vsebino pogodbe na podlagi besed, ki se pojavljajo na gumbu za naročanje oz. razume, da bo klik na ta gumb povzročil obveznost plačila zadevnega blago ali storitve. Z vidika sodnega varstva v EU je pomembna še odločitev iz leta 2021 v zadevi *Meta Platforms Ireland*.³¹ Sodišče EU je namreč potrdilo, da lahko organizacije za varstvo potrošnikov vložijo tožbe v primerih kršitve osebnih podatkov.

²⁸ Zadeva C-628/17, *Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów proti Orange Polska S.A.* z dne 12. junija 2019, ECLI:EU:C:2019:480, točka 47.

²⁹ Zadeva C-102/20, *StWL Städtische Werke Lauf a.d. Pegnitz GmbH proti eprimo GmbH* z dne 25. novembra 2021, ECLI:EU:C:2021:954.

³⁰ Zadeva C-249/21, *Fuhrmann-2 GmbH proti B.* z dne 7. aprila 2022, ECLI:EU:C:2022:269.

³¹ Zadeva C-319/20, *Meta Platforms Ireland Limited proti Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände - Verbraucherzentrale Bundesverband e.V.* z dne 28. aprila 2022, ECLI:EU:C:2022:322.

Prispevki v strokovni monografiji upoštevajo predloge in spremembe do leta 2019. Številni kasneje sprejeti akti so sicer že obravnavni skozi analizo predlogov teh aktov, ključni problemi, ki izvirajo iz konflikta visoke ravni varstva potrošnikov na eni strani in visoke ravni varstva okolja na drugi pa ostajajo odprti in pereči, zato je vsebina te monografije izjemno aktualna.

2. poglavje

USTAVNI VIDIKI VARSTVA POTROŠNIKOV IN VARSTVA OKOLJA V EU

NIKA BELE

Univerza v Mariboru, Maribor, Slovenija
nika.bele@student.um.si

Sinopsis Varstvo potrošnikov in varstvo okolja sta medsebojno povezani področji, pri čemer skušam v svojem esejju čim bolj predstaviti njuno povezanost s poudarkom predvsem na ustavne vidike zadevnih področij. Na začetku je predstavljena sama specifična pogodbenega razmerja, potrošniška logika ter standard evropskega potrošnika skozi prakso Sodišča Evropske Unije, v nadaljevanju pa ustavni vidiki varstva potrošnikov in varstva okolja skozi primarne in sekundarne pravne akte Evropske Unije. Osrednji del mojega izdelka je vprašanje pristojnosti Unije za harmonizacijo tega področja in kako stopnja le-te vpliva na dogajanje na trgu. V zaključku izdelka se osredotočam še na vlogo Sodišča EU kot kvazizakonodajalca, pri čemer je še posebej izpostavljen oz. obravnavan cilj varstva okolja kot ovire prostemu pretoku na notranjem trgu EU.

Ključne besede:

varstvo
potrošnikov,
varstvo okolja,
ustavni vidiki,
pristojnost za
harmonizacijo,
Sodišče Evropske
unije,
kvazizakonodajalec

2nd chapter

CONSTITUTIONAL ASPECTS OF CONSUMER PROTECTION AND ENVIRONMENTAL PROTECTION IN THE EU

NIKA BELE

University of Maribor, Maribor, Slovenia
nika.bele@student.um.si

Abstract In my essay I attempt to demonstrate the connection between consumer and environmental protection by examining the constitutional aspects of these two fields. Initially, I define the specifics of consumer relationship, consumers' logic (way of thinking) and the standard of an average European consumer in the case-law of the European court of Justice. The core of my essay addresses the constitutional aspects of consumer and environmental protection through primary and secondary legislation of the European Union, as well as the question of competence for harmonisation and how the level of harmonisation affects the market. In the conclusion I focus on the role of the European Court of Justice as the quasi legislator, with an emphasis on environmental protection as a barrier to free movement on internal market of European Union.

Keywords:

consumer protection, environment protection, constitutional aspects, competence for harmonisation, European Court of Justice, quasi legislator

2.1 Uvod

Pred kratkim je znani britanski časnik Guardian³² objavil članek, iz katerega izhaja da je Ljubljana prva evropska prestolnica, ki se je zavezala k tako imenovani zero waste politiki. V nadaljevanju avtor navaja, da je mesto z ločenim zbiranjem odpadkov stopnjo recikliranih izdelkov iz začetnih 29.3% (iz leta 2008) dvignilo na zavidljivih 68%, kar pomeni, da je v zemljo odvrženih in nenazadnje tudi zakopanih 80% manj odpadkov, kar Ljubljano postavlja v sam vrh evropskih prestolnic. Navedena statistika priča temu, da se lahko doseže pomembne rezultate v razmeroma kratkem času. Čeprav je dandanes v Ljubljani in praktično po vsej Sloveniji povsem logično, da ločujemo odpadke, je bil začetek, tako kot tudi vsak drugi, precej težak. Vsaka globalna sprememba ima svoje temelje pri posamezniku in njegovi miselnosti. Za izkorenitev dolgoletnih navad v smislu »zmečimo vse v en koš« je bilo potrebnega veliko truda in časa. Take navade so nas skozi dolga leta slabe prakse pripeljale do današnje situacije, ko smo na točki, kjer je praktično zmanjkalo prostora (zemlje), da bi vanjo zakopavali odpadke in na tak način »reševali« problematiko, kot smo to počeli do sedaj. Ključno za samo spremembo in za vsako spremembo nasploh je, da posameznik ugotovi, da to, da papir odložiš v koš za papir in steklo v zabojnik za steklo, ne bo imelo pozitivnega vpliva samo na nek skupni cilj, ki teži po zmanjšanju odpadkov in ohranjanju čistega planeta, temveč bo ob tem kmalu zaznal, da je tudi njegov individualni interes naravnan na željo živeti v čistem okolju ter ohraniti planet ravno tako »zelen« za svoje potomce.

Kljub pozitivnim številkam pa se povprečen državljan pogosto ne zaveda, da odpadki ni samo bananin olupek, prazen tetrapak mleka in en teden star časopisni papir. Odpadki so tudi (za marsikoga presenteljivo) 2 leti rabljen računalnik, ki ga je uporabnik zamenjal zgolj zato, ker se je na trgu pojavil novejši model, zamenjan telefon s počenim ekranom, ki ga je potrošnik v okviru svojih pravic zamenjal za nov brezhiben model, namesto, da bi ga dal popraviti, in nenazadnje tudi vsa odpadna, papirnata in kartonasta embalaža, kot rezultat že tretje menjave čevljev, ki jih je posameznik naročil preko spleta in mu ob tem ni bila vseh enkrat številka drugič pa barva izdelka. Če pogledamo na situacijo širše, se vsaka situacija z odpadki začne pri posamezniku – potrošniku, ki zaenkrat še vedno, vsaj večinoma, deluje po

³² Dakskobler L., From no recycling to zero waste: how Ljubljana rethought its rubbish, The Guardian: <<https://www.theguardian.com/cities/2019/may/23/zero-recycling-to-zero-waste-how-ljubljana-rethought-its-rubbish>> (pridobljeno 5.7.2019)

sistemu t.i. linearnega gospodarstva v smislu kupi – uporabi – zavrzi. Akcijski načrt za krožno gospodarstvo skuša takšne prakse odpraviti in jih spremeniti, in kot vsaka sprememba se tudi ta prične na začetku, pri čemer je v tem primeru breme »težkega začetka« pri podjetniku. Njegova naloga je, da se že v začetni fazi preusmeri v proizvodnjo takih produktov, ki bodo že v osnovi omogočali ponovno uporabo in hitrejšo popravilo t.i. smart design, kar bo posledično privedlo do podaljšane življenjske dobe produktov. Naloga zakonodajalca znotraj tega koncepta je, da »zavaruje« potrošnika, kar pa ne pomeni zgolj, da mu »predstavi« njegove pravice, ampak tudi, da ga pouči o tem, kakšne so poleg pravic njegove obveznosti.

Pravo varstva potrošnikov je področje Evropske unije (v nadaljevanju EU ali Unija), s katerim se povprečen evropski državljani srečuje praktično vsakodnevno, bodisi v domačih, bodisi in vedno več tudi v mednarodnih transakcijah, kot posledica vse boljše svetovne povezanosti in vzpostavitve notranjega trga ter enotnega digitalnega trga. Čeprav tako politika varstva potrošnikov kot tudi politika varstva okolja nista bila primarna cilja Unije ob začetku združevanja, si Komisija in drugi organi Unije prizadevajo da bi prebivalci prepoznali rezultate dela EU in jih približali državljanom.

V svojem prispevku se torej osredotočam na samo opredelitev potrošniškega razmerja, logiko varstva potrošnikov in status povprečnega potrošnika skozi slovensko sodno prakso ter prakso Sodišča Evropske Unije (v nadaljevanju SEU ali Sodišče). V nadaljevanju predstavljam tudi ustavni vidik varstva potrošnikov in varstva okolja skozi primarne in sekundarne pravne vire EU ter pristojnost in stopnje harmonizacije za zadevna področja ter vpliv na dogajanje na trgu. Svoj prispevek sem zaključila s poglavjem, ki predstavlja vlogo Sodišča EU kot kvazizakonodajalca.

2.2 Potrošniško razmerje, logika varstva potrošnikov in status povprečnega potrošnika

2.2.1 Potrošniško razmerje

Potrošniško razmerje je specifično pogodbeno razmerje, ki zahteva posebno pravno obravnavo. Čeprav določene vidike potrošniškega prava ureja že Obligacijski

zakonik³³ (v nadaljevanju OZ), moramo biti še posebej pozorni na dejstvo, da je OZ splošni predpis, ki ureja pogodbeno materijo kot tako. Specifike potrošniškega razmerja od zakonodajca terjajo implementacijo predpisov, ki urejajo potrošniško razmerje, bodisi v obliki posebnega zakona (Zakon o varstvu potrošnikov – v nadaljevanju ZVPot³⁴), bodisi da zadevno direktivo implementirajo v enotni civilni zakonik. Temeljni predpis na področju varstva potrošnikov v Sloveniji, ki normira status potrošnika ter varstvo skozi njegove pravice je Zakon o varstvu potrošnikov, ki se v razmerju do OZ uporablja skladno z načelom *lex specialis derogat legi generali*. Poleg osrednjega zakona na tem področju je za področje potrošniškega prava ključen še Zakon o varstvu potrošnikov pred nepoštenimi poslovnimi praksami (v nadaljevanju ZVPPNPP), ki bo podrobneje predstavljen v naslednjem poglavju.³⁵

Gledano skozi okvir klasičnega pogodbenega prava je potrošniško razmerje zasebnopravno obligacijsko razmerje, za katerega je sicer značilna formalna prirejenost oz. enakovrednost subjektov, pri čemer le-ta v skladu s potrošniško logiko (predstavljeno v nadaljevanju) obstaja zgolj *de iure*, dejanska ureditev (*de facto*), pa je nekoliko bolj kompleksna. V potrošniškem razmerju na eni strani nastopa prodajalec kot profesionalna oseba³⁶, na drugi strani pa potrošnik kot šibkejša stranka (laik), torej tista, ki jo je pravo zavezano zaščititi. V skladu s 1. členom ZVPot je potrošnik opredeljen kot fizična oseba, ki pridobiva ali uporablja blago in storitve za namene izven njegove poklicne ali pridobitne dejavnosti, za trgovca oz. podjetje pa se šteje pravna ali fizična oseba, ki opravlja pridobitno dejavnost, ne glede na njeno pravoorganizacijsko obliko. Specialnejša pravila pogodbenega prava (v slovenskem pravnem redu torej ZVPot) se zatorej uporabljajo samo v razmerju med prodajalci (podjetji) in potrošniki (B2C), z namenom zaščititi potrošnika kot šibkejšo pogodbeno stranko, za ostala razmerja pa se uporabljajo pravila splošnega obligacijskega prava.³⁷

³³ Obligacijski zakonik, Uradni list RS, št. 97/07 – uradno prečiščeno besedilo, 64/16 – odl. US in 20/18 – OROZ631.

³⁴ Zakon o varstvu potrošnikov, Uradni list RS, št. 98/04 – uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUE, 126/07, 86/09, 78/11, 38/14, 19/15, 55/17 – ZKofT in 31/18.

³⁵ Glej poglavje: Teja Peče: Varstvo potrošnikov v sklenitveni fazi pogodbe v luči okoljskih vidikov.

³⁶ Plavšak piše: najpomembnejša položaja, ki sta podlaga za različno obravnavo subjektov v obligacijskih razmerjih sta položaja profesionalne osebe in laika.

³⁷ Weingerl P., Varstvo potrošnikov in digitalna ekonomija v EU: kdo je potrošnik?, v: Digitalno gospodarstvo: konferenčni zbornik, Univerzitetna založba Univerze v Mariboru, 2018, str. 1-16.

2.2.2 Potrošniška logika

Zaradi zgolj formalne prirejenosti subjektov v potrošniškem razmerju je naloga oblasti, da potrošnika zavaruje, da se s tem doseže tudi materialna enakost pogodbenih strank, kjer pa se hkrati ne sme prizadeti temeljnih pravic in ogroziti temeljnih načel, ki so značilna za pogodbeno razmerje kot tako. Na tej točki smo torej soočeni z dilemo in tehtanjem interesov med učinkovitim varstvom potrošnikov na eni strani ter avtonomijo volje kot temeljnim načelom pogodbenega prava na drugi strani. Načelo avtonomije volje sestavljajo t.i. sklenitvena avtonomija (torej ali bo posameznik vstopil v pogodbeno razmerje in s kom bo vstopil v pogodbeno razmerje) ter oblikovalna avtonomija, ki v bistvenem pomeni, da lahko udeleženca posameznega obligacijskega razmerja določita lastna pravna pravila, s katerimi uredita vsebino medsebojnih pravic in obveznosti (3. člen OZ). Med tem ko je v potrošniškem razmerju sklenitvena avtonomija neokrnjena, saj lahko potrošnik prosto izbira ali/in s kom bo sklenil pogodbo, je pod vprašaj postavljena oblikovalna avtonomija pogodbenih strank zavoljo (v zameno) za zaščito potrošnika, pri čemer se pojavi vprašanje tehtanja med javnim interesom (varstvo potrošnikov kot šibkejših strank na trgu) ter zasebnega interesa potrošnika, da svobodno (vsebinsko) ureja pogodbeno razmerje, v katero je vstopil. Omejitev (oblikovalne) avtonomije volje potrošnika je torej »nadomeščena«/substituirana z visoko ravno zaščite potrošnikov kot šibkejših strank v potrošniškem razmerju. Takšna, za potrošnike ugodnejša pravila, torej skušajo postaviti potrošnika in prodajalca v razmeroma oz. v navzven enakovreden pogajalski položaj, pri čemer ima prodajalec širšo avtonomijo volje pri oblikovanju vsebine pogodbe, potrošnik pa je na račun tega precej bolj pravno varovan.

Omejitev oblikovalne avtonomije pri potrošniku gre lahko tako daleč, da lahko prodajalec, in to povsem v okviru svojih pravic, pri t.i. formuliranih pogodbah v povezavi s splošnimi pogoji poslovanja, enostransko oblikuje vse bistvene sestavine pogodbe, pri čemer je potrošnik povsem izključen iz sploh kakršnega koli oblikovanja vsebine pogodbe in se ima kot stranka možnost odločiti ali bo sklenil pogodbo pod takšnimi pogoji ali ne (»vzemi ali pusti«).³⁸ V takšnih primerih ZVPot potrošnika varuje na način, da lahko taki pogodbeni pogoji zavezujejo potrošnika le, če je bil pred sklenitvijo seznanjen z njihovim celotnim besedilom, kar pomeni, da

³⁸ Takšna ureditev v zvezi s splošnimi pogoji poslovanja ne velja samo za specialna, potrošniška razmerja temveč tudi splošna obligacijska razmerja, urejena v OZ.

ga je na slednje podjetje izrecno opozorilo oz. so mu bili splošni pogoji dostopni brez težav, pri čemer morajo biti ti pogoji oblikovani jasno ter razumljivo (22. člen ZVPot). Poleg tega je potrošnik tudi dodatno zaščiten z določbo 5. odstavka 22. člena, ki določa, da se nejasna določila splošnih pogodbenih pogojev razlagajo v korist potrošnika, ter določbo 23. člena, ki podjetju določa prepoved postavljanja nepoštenih pogodbenih pogojev do potrošnika, katere kršitev sankcionira z ničnostjo.

2.2.3 Potrošnik v slovenski in evropski zakonodaji (standard povprečnega potrošnika)

ZVPot v prvem členu kot že rečeno definira pojem potrošnika kot fizično osebo, ki pridobiva ali uporablja blago in storitve za namene izven njegove poklicne ali pridobitne dejavnosti. ZVPot je specialni predpis glede na OZ in se uporablja le za osebe, ki jih lahko v skladu z določbo prvega odstavka štejemo za potrošnike in to le v njihovem razmerju s ponudniki blaga in storitev (podjetji)³⁹.

Pravo EU definicijo potrošnika nadgrajuje skozi sodno prakso Sodišča EU (v nadaljevanju SEU ali Sodišče). Sodišče je v zadevi *Gut Springenbeide and Tusky*⁴⁰ leta 1998 postavilo standard povprečnega potrošnika, ki je običajno obveščen, razumno pozoren in preudaren. Standard je postal eden izmed možnih razlogov, ki opravičujejo kršitev 34 člena PDEU (prost pretok blaga) ter bil uporabljen kot test za zavajajoče in agresivne oglaševalske ter druge nepoštenne poslovne prakse. Sodišče je s tem vzpostavilo stabilen mehanizem izvrševanja pravil EU glede notranjega trga in prepovedi nepoštenih poslovnih praks.⁴¹ »Test povprečnega potrošnika« Sodišču omogoča, da postavi visok prag zaščite potrošnikov, ki lahko skozi nacionalno zakonodajo oz. ukrep pomeni izjemo od kršitve prostega pretoka blaga. Gre namreč za standard v skladu s katerim se po pravilu utemeljenosti (»rule of reason«) presoja nacionalni ukrepi, ki predstavljajo materialno diskriminacijo in pomenijo ovire prostemu pretoku na notranjem trgu. Določene ovire so lahko, če niso neposredno diskriminatorne⁴², opravičljive, če je to nujno za zagotovitev varstva potrošnikov⁴³,

³⁹ VMS sodba I Cp 827/2010 z dne 22. 6. 2010.

⁴⁰ Zadeva C-210/96, *Gut Springenbeide and Tusky* z dne 16. 07. 1998, ECLI:EU:C:1998:369.

⁴¹ Mak V., Standards of Protection: In Search of the 'Average Consumer' of EU Law in the Proposal for a Consumer Rights Directive, Faculty of Law, Tilburg University, 2010.

⁴² Neposredno diskriminatorni nacionalni ukrepi se lahko opravičijo zgolj na podlagi člena 36 PDEU, ki varstva potrošnikov ne predvideva kot enega izmed zakonitih ciljev, s katerimi se lahko opraviči neposredna diskriminacija.

⁴³ Zadeva 120/78 *Reve-Zentrale AG v. Bundesmonopolverwaltung für Branntwein* z dne 20. 2. 1979, ECLI:EU:C:1979:42.

pri čemer se takšna izjema prostega pretoka blaga lahko opraviči le, kot navaja Vanessa Mak⁴⁴, »če je zaščita nujna za povprečnega potrošnika in če bi v takem primeru prost pretok oz. sam notranji trg kot tak zavajal ali kako drugače škodoval precejšnjemu številu potrošnikov«. ⁴⁵

Standard povprečnega potrošnika je pogosto nekonsistenten zaradi svoje neskladne uporabe, saj le-ta dopušča različne pristope nacionalnih sistemov držav članic EU (v nadaljevanju DČ)⁴⁶. Do takšnih razlik prihaja zato, ker je Sodišče postavilo precej odprt »institut«, ki omogoča nacionalnim sodiščem DČ, da v okviru svojega nacionalnega prava determinirajo standard povprečnega potrošnika skozi socialne, kulturne in druge dejavnike, kar posledično privede do različnih interpretacij standarda, ki ga je postavilo SEU.⁴⁷ Potrošniki v eni DČ so lahko zavedeni oz. zmedeni zaradi določenih značilnosti blaga ali znamke, pri čemer takšne konfuznosti ne bo v drugi državi članici.⁴⁸ Skladno z navedenim je tudi slovenska sodna praksa oblikovala standard povprečnega slovenskega potrošnika na podlagi standarda, ki ga je postavilo SEU. Povprečni slovenski potrošnik torej v skladu s sodno prakso domačih sodišč razume in dojema znake v angleškem jeziku, saj se od povprečnega slovenskega potrošnika pričakuje, da razume angleški jezik do te mere, da znak »REHAB« prepozna kot okrajšavo angleške besede rehabilitation⁴⁹, ob čemer sodišče dodaja, da je angleški jezik v Sloveniji prisoten do te mere, da lahko povprečni potrošnik razume tako pomen posameznih delov besednega znaka (besede), ki je opisan, kot tudi njegovo celoto.⁵⁰

Na nadaljno nekonsistentno razlago standarda povprečnega potrošnika kaže tudi dejstvo, da Sodišče in Komisija v določenih primerih prepoznavata različne tipe potrošnikov, za katere so določena posebna pravila. Direktiva o nepoštenih poslovnih praksah (2011/83) za cilj postavlja posebno varstvo t.i. ranljivih skupin potrošnikov, o katerih bo več povedano v nadaljevanju⁵¹.

⁴⁴ Mak V., Standards of Protection: In Search of the 'Average Consumer' of EU Law in the Proposal for a Consumer Rights Directive. Faculty of Law, Tilburg University, 2010.

⁴⁵ Zadeva C-356/04, *Lidl Belgium GmbH v. Etablissements Franz Colruyt* z dne 19. 9. 2006, ECLI:EU:C:2006:585.

⁴⁶ Mak V., Standards of Protection: In Search of the 'Average Consumer' of EU Law in the Proposal for a Consumer Rights Directive, Faculty of Law, Tilburg University, 2010.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Zadeva C-220/98, *Estee Lauder Cosmetics GmbH & Co. OHG v. Lancaster Group GmbH* z dne 13. 1. 2000, ECLI:EU:C:2000:8.

⁴⁹ Sodba X Ips 142/2013 z dne 19. 11. 2013.

⁵⁰ Sodba I Up 1190/2004 z dne 1. 9. 2005.

⁵¹ Več o ranljivem potrošniku v poglavju Teje Peče.

Nekolikšen odmik od standarda povpečnega potrošnika pa predstavlja omenjeni standard v okviru potrošniških direktiv, ki so pisane tako, da potrošniku nudijo kar se da najvišjo stopnjo varstva, pri čemer je element preudarnosti v standardu, ki ga je postavilo Sodišče nekoliko odveč.⁵² Številni primeri v sodni praksi so se namreč ukvarjali z vprašanjem ali so nacionalna sodišča primorana po uradni dolžnosti preizkusiti pravičnost nekega domnevno nepravičnega pogodbenega pogoja ali pa zgolj na podlagi zahteve stranke. Sodišče EU je tako v primeru *Oceano Grupo*⁵³, kjer stranka nepravičnosti ni zatrjevala, odločilo, da je potrebno v luči zaščite pravic potrošnikov, skladno s pravom EU, dopustiti nacionalnim sodiščem, da ta preizkušajo po uradni dolžnosti (*ex officio*) ali je nek pogoj nepošten. Še dlje je šlo Sodišče v zadevah *Mostaza Claro*⁵⁴ in *Asturcom Telecomunicaciones*, kjer je odločilo da so nacionalna sodišča zavezana presojski nepoštenosti, četudi je potrošnik opustil kakršno koli grajanje nepoštenosti. V luči navedenih sodnih odločb je tako preudarnost kot lastnost potrošnika nekoliko zabrisana saj v teh (izjemnih in zelo specifičnih) primerih pravo EU varuje tudi brezbržnega in povsem pasivnega potrošnika. Na takšen način se kaže narava in pomen javnega interesa, na katerem temelji varstvo potrošnikov in zasleduje cilj izravnave neenakega pogajalskega položaja oz. neravnovesja med potrošnikom in prodajalcem.⁵⁵

2.3 Ustavni vidiki varstva potrošnikov in varstva okolja

2.3.1 Primarni pravni viri

Tako varstvo potrošnikov kot tudi varstvo okolja nista bila primarna cilja skupnosti ob začetku združevanja. Denimo, Rimska pogodba iz leta 1957 se je zgolj petkrat izrecno sklicevala na potrošnike, šele Maastrichtska pogodba iz leta 1993 pa je tudi izrecno kodificirala pristojnost EU na področju varstva potrošnikov.⁵⁶ Podobno velja tudi za varstvo okolja, pri čemer je šele Enotni evropski akt v Pogodbo uvedel novo poglavje poimenovano okolje, ki je predstavljalo pravno podlago za nadaljnje

⁵² Mak V., Standards of Protection: In Search of the 'Average Consumer' of EU Law in the Proposal for a Consumer Rights Directive, Faculty of Law, Tilburg University, 2010.

⁵³ Združene zadeve C-240/98 do C-244/98, *Océano Grupo Editorial SA* proti *Rocío Murciano Quintero* (C-240/98) in *Salvat Editores SA* proti *José M. Sánchez Alcón Prades* (C-241/98), *José Luis Copano Badillo* (C-242/98), *Mohammed Berroane* (C-243/98) in *Emilio Viñas Feliú* (C-244/98) z dne 27.6.2000, ECLI:EU:C:2000:346.

⁵⁴ Zadeva C-168/05, *Elisa María Mostaza Claro v.i Centro Móvil Milenium SL* z dne 26. 10. 2006, ECLI:EU:C:2006:675.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Weingerl P., Varstvo potrošnikov in digitalna ekonomija v EU: kdo je potrošnik?, v: Digitalno gospodarstvo: konferenčni zbornik; Univerzitetna založba Univerze v Mariboru, 2018, str. 1-16.

uresničevanje ciljev skupnosti.⁵⁷ Danes, sta politika varstva potrošnikov in varstva okolja med pomembnejšimi cilji, ki jih zasleduje Unija skozi številne določbe v svoji zakonodaji, ki bodo predstavljeni v nadaljevanju.

Pogodba o delovanju Evropske unije (v nadaljevanju PDEU) v prvem delu določa vrste ter pristojnosti Unije. Kot glavni vrsti navaja izključno ter deljeno pristojnost, ob tem pa še pristojnosti DČ, kjer lahko ima EU podporno vlogo. V skladu s členom 3 PDEU ima EU izključno pristojnost na področjih: carinske unije, konkurenčnega prava, monetarne politike, ohranjanja morskih bioloških virov v okviru skupne ribiške politike ter skupne trgovinske politike. Deljena pristojnost med EU in državami članicami je določena v členu 4, ki določa da si Unija deli pristojnost z DČ, če ji Pogodbi podelujeta pristojnost, ki se ne nanaša področja iz členov 3 in 6 PDEU. Deljena pristojnost med EU in DČ velja za naslednja glavna področja: notranji trg, socialna politika, ekonomska, socialna in teritorialna kohezija, kmetijstvo in ribištvo, razen ohranjanja morskih bioloških virov, okolje, varstvo potrošnikov, promet, vseevropska omrežja, energija, območje svobode, varnosti in pravice, skupna skrb za varnost na področju javnega zdravja. Kar zadeva podporne pristojnosti, je Unija pristojna za izvajanje ukrepov za podporo, uskladitev ali dopolnitev ukrepov DČ predvsem iz področja industrije, kulture, turizma, izobraževanja... Področja, ki sodijo v polje izključne pristojnosti EU so s strani EU normirana preko Uredb, cilj katerih je poenotenje prava EU. Področja deljene pristojnosti se pogosto regulirajo z direktivami.

V zvezi z institutom deljenih pristojnosti med DČ in EU je ključno upoštevati načelo subsidiarnosti (člen 5 Pogodbe o Evropski Uniji, v nadaljevanju PEU), v skladu s katerim Unija deluje na področjih, ki niso v njeni izključni pristojnosti, le če, in kolikor DČ ciljev predlaganih ukrepov ne morejo zadovoljivo doseči na nacionalni, regionalni ali lokalni ravni, temveč se zaradi obsega ali učinkov predlaganih ukrepov lažje dosežejo na ravni Unije. Bistvo načela je, da morajo biti odločitve sprejete na čim nižji ravni, kar sočasno pomeni čim bližje državljanu, kar je še posebej pomembno za razmejitve pristojnosti med EU in državami članicami na področjih, ki ne spadajo v izključno pristojnost EU.⁵⁸

⁵⁷ Jacobs F., The role of the European Court of Justice in the protection of the Environment, Journal of Environmental Law, letnik 18, številka 2, 2006, str. 185-215.

⁵⁸ Ferčič A., Uvod v pravo Evropske Unije, Ljubljana, GV Založba, str. 28.

Varstvo potrošnikov predstavlja kompleksno področje pravnega normiranja, ki zaradi pomembnosti za posameznika – potrošnika, ne bi smelo biti prepuščeno v pravno urejanje vsaki posamezni državi članici, saj bi to lahko privedlo do prevelikih razlik in bi posledično pomenilo nasprotje idejam evropskega združevanja. Potrošnik, kot šibkejša stranka v pravnem prometu, je namreč upravičen do najvišje mogoče stopnje varstva, ki jo je nedvomno lažje in bolj učinkovito zagotoviti na nadnacionalni kot pa na nacionalni ali celo regionalni ravni. Na tem mestu je vredno omeniti tudi, da je direktiva, čeprav je tako kot uredba sprejeta s strani EU, implimentirana v domači pravni red potrošnika, s strani nacionalnega zakonodajalca in je kot taka skladno z načelom subsidiarnosti »de facto sprejeta« bližje državljanu oz. potrošniku.

Skladno s povedanim se varstvo potrošnikov in varstvo okolja znotraj EU prične že „pri vrhu“, s primarnimi pravnimi akti. V členu 11 in 12 PDEU je namreč določena t.i. horizontalna klavzula. Ta v zvezi z varstvom okolja določa da je zahteve varstva okolja treba vključevati v opredelitve in izvajanje politik in dejavnosti Unije, zlasti zaradi spodbujanja trajnostnega razvoja; za potrošnike pa (člen 12 PDEU) določa, da je potrebno pri opredeljevanju in izvajanju drugih politik in dejavnosti Unije upoštevati zahteve varstva potrošnikov. Poenostavljeno to pomeni, da mora Unija pri izvajanju kakršnih koli politik na notranjem trgu ter pravnem normiranju določenih področij vedno upoštevati in zagotoviti visoko raven obeh zadevnih področij. Visoko prizadevanje tako za varstvo potrošnikov kot tudi za varstvo okolja pa je Unija izkazala v Listini Evropske Unije o temeljnih pravicah (v nadaljevanju Listina). Ta namreč v poglavju »solidarnost« omenja tako varstvo okolja kot tudi varstvo potrošnikov. Člen 37 Listine tako določa, da je potrebno v politike Unije vključiti visoko raven varstva in izboljšanje kakovosti okolja, ki se zagotavljata v skladu z načelom trajnostnega razvoja, medtem ko člen 38 določa in smiselno nadaljuje horizontalno klavzulo z določbo da politike Unije zagotavljajo visoko raven varstva potrošnikov. Za uresničevanje oz. strmenje naproti tem ciljem, je nujno da Unija že na primarni ravni (zaradi načela prenosa pristojnosti) sprejme predpise v luči katerih je mogoče evropsko zakonodajo za doseganje teh ciljev približati državljanom.

Pravna podlaga za potrošniški *acquis* je najpogosteje člen 114 PDEU, na podlagi katerega so sprejete številne direktive, ki urejajo potrošniško pravo. Člen 114 PDEU se tako uporablja kot temeljna harmonizacijska določba⁵⁹, ki določa, da se za doseganje ciljev glede vzpostavitve ali zagotavljanja delovanja notranjega trga (člen 26 PDEU) uporabljajo predvidene določbe glede približevanja zakonodaje. Člen 114 tako predstavlja pravno podlago za harmonizacijo na področju notranjega trga, ki pa državam članicam dopušča, da po sprejemu določenega harmonizacijskega ukrepa obvestijo Komisijo, v kolikor menijo, da se morejo ohraniti določene nacionalne določbe zaradi pomembnih potreb iz člena 36 PDEU (javna morala, javni red, javna varnost, varstvo zdravja inživiljenja ljudi, živali ali rastlin, varstvo nacionalnih bogastev z umetniško, zgodovinsko ali arheološko vrednostjo ali varstvo industrijske in poslovne lastnine), ali določbe, ki zadevajo varstvo okolja ali delovnega okolja ter o razlogih za njihovo ohranitev. Komisija lahko tako v šestih mesecih po uradnih obvestilih odobri ali zavrne takšne nacionalne določbe, potem ko preveri ali so morda sredstvo samovoljne diskriminacije ali prikrita omejitve trgovine med DČ in ali ovirajo delovanje notranjega trga. V kolikor je torej podlaga za harmonizacijo določenega segmenta nacionalne zakonodaje DČ člen 114, Komisija dopušča, da lahko določena država članica, glede na specifične svojega pravnega reda in posebnosti nacionalne identitete kot take (člen 4(2) PEU), ohrani določene nacionalne določbe, ki niso v skladu s harmonizacijskim ukrepom in potem takem morebiti ne zadostijo visoke ravni varstva zdravja, varnosti, okolja in potrošnikov iz tretjega odstavka člena 114.

PDEU pa poleg splošne pravne podlage za harmonizacijo predvideva tudi specialne podlage za harmonizacijo potrošniškega prava (člen 169 PDEU). Določba prvega odstavka namreč navaja, da Unija zaradi podprtja interesov potrošnikov in zaradi zagotovitve visoke ravni varstva potrošnikov, prispeva k varovanju zdravja, varnosti in ekonomskih interesov potrošnikov, pa tudi k spodbujanju njihve pravice do obveščенosti, izobraževanja in samoorganiziranja za zaščito njihovih interesov. Za doseganje teh ciljev Unija prispeva z ukrepi sprejetimi skladno s 114 členom PDEU in ukrepi za podporo, dopolnitev in nadzor politike držav članic, pri čemer pa taki ukrepi državam članicam ne preprečujejo ohranjanja ali uvedbe strožjih zaščitnih ukrepov, ki pa morajo biti združjivi s Pogodbama.

⁵⁹ Košmrlj P., Skupni referenčni okvir evropskega pogodbenega prava, Diplomsko delo, Univerza v Mariboru, 2009.

Na podoben način je določena tudi specialna pravna podlaga za harmonizacijo tudi na področju varstva okolja. Člen 191 PDEU tako določa, da okoljska politika Unije prispeva k uresničevanju naslednjih ciljev: ohranjanje, varstvo in izboljšanje kakovosti okolja; varovanje človekovega zdravja; skrbna in preudarna raba naravnih virov; spodbujanje ukrepov na mednarodni ravni za reševanje regionalnih ali globalnih okoljskih problemov, zlasti v boju proti podnebnim spremembah. Glavni cilj okoljske politike Unije je, kot določa drugi odstavek člena 191, doseči visoko raven varstva pri čemer se upošteva raznolikost razmer v posameznih regijah Unije, pri čemer taka politika temelji na previdnostnem načelu in na načelih, ki stremijo k preventivnemu ravnanju. Še posebej pa je v tem poglavju pomembna določba 193. člena PDEU, ki določa, da lahko DČ ohranjanja ali uvedejo strožje varstvene ukrepe, ki pa morajo biti združjivi s Pogodbama.

V skladu s povedanim lahko določbi petega odstavka člena 169 (varstvo potrošnikov) in člena 193 (varstvo okolja) presežeta splošno pravno podlago za harmonizacijo (člen 114), sicer najznačilnejšo za potrošniški *acquis*. Omenjena člena namreč izrecno omenjata in tudi vzpodbujata višji nivo varstva oz. uvedbo strožjih varstvenih ukrepov v okviru t.i. minimalne harmonizacije o kateri bo več napisano v naslednjem poglavju, pri čemer pa morajo biti taki strožji ukrepi združjivi s Pogodbama, kar pa predstavlja *lex specialis* v primerjavi na člen 114 PDEU, kadar je le-ta podlaga za harmonizacijo. Kot že rečeno lahko namreč Komisija v skladu z že omenjenim šestim odstavkom člena 114 PDEU odobri določene nacionalne določbe zaradi potreb iz člena 36 PDEU, potem ko preveri, če niso le-ti sredstvo samovoljne diskriminacije ali pa omejitev trgovine med DČ ali nasploh ovirajo delovanje notranjega trga.

2.3.2 Sekundarni pravni akti

Glede na to, da spadata varstvo potrošnikov in varstvo okolja med deljene pristojnosti, uredba ni primeren pravni akt za ureditev zadevnih področij. Cilj uredb je namreč poenotenje (unifikacija) pravil na ravni EU in se zato večinoma sprejemajo na področjih, ki so v izključni pristojnosti EU.⁶⁰ Pravo varstva potrošnikov je zato večinoma urejeno preko direktiv. Tako kot uredbe, so tudi direktive sekundarni pravni akt prava EU, in so za države članice zavezujoče glede cilja, ki naj bi se z njimi

⁶⁰ Ferčič A., Uvod v pravo Evropske Unije, Ljubljana, GV Založba, 2011, str. 76.

dosegel (člen 288(3) PDEU), pri čemer pa nacionalni organi svobodno izbirajo obliko in sredstva za dosego, z direktivo predpisanih, ciljev.⁶¹ Direktive tako vsebujejo tudi obveznosti, vendar so zaradi svobode, ki jo puščajo DČ, bolj okvirne kot uredbe. Namen direktive je torej doseči prilagoditev (harmonizacijo) zakonodaje v eni ali več DČ, kar pripomore k zmanjšanju ne pa tudi odpravi razlik med nacionalnimi ureditvami.⁶² Medtem ko unifikacija, kot nekakšen nasproten pol harmonizacije, pomeni popolno poenotenje določenega področja in celotne pravne ureditve, ki se je uredba dotika, harmonizacija pomeni oblikovanje vsebinskih pravil, pri čemer je implementacija materije prepuščena državi članici.⁶³ Za harmonizirano ureditev mora vsaka država: (i) preveriti veljavno zakonodajo in ugotoviti, ali že ustreza zahtevam direktive; (ii) sprejeti predpis v tistih primerih, ko neko področje ali vprašanje v posamezni državi še ni urejeno; (iii) spremeniti predpis, ki to vprašanje ureja na način, ki ni skladen s cilji, ki jih DČ nalaga direktiva ali sprejeti nov predpis.⁶⁴ Pri izvedbi samih direktiv, mora država spoštovati pravo Unije in ravnati skladno z načelom dobre vere. Sodišče EU je v zadevi *Royer* odločilo, da svoboda glede izvedbe direktiv ne pomeni, da ni treba, da bi države izbrale najbolj primerno metodo in način izvajanja.⁶⁵ Potrošniško pravo tukaj nekoliko izstopa. Veliko direktiv namreč določa, da se morajo izvesti tako, da se v državnih predpisih z opombami označi, da ima določeno pravilo izvor v direktivi. Na ta način lahko potrošnik izve kakšno pravico mu pravzaprav podeljuje pravo EU. Čeprav se neposredno na določbo direktive posameznik ne more sklicevati (civilnopravna potrošniška razmerja so horizontalna razmerja) – Sodišče EU namreč ne priznava horizontalnega neposrednega učinka⁶⁶, z utemeljitvijo, da direktive, ki so po definicije naslovljene na DČ, ne morejo posameznikom nalagati nobenih obveznosti – mu vedenje o izvoru pravice omogoča zahtevo po konsistentni ali lojalni razlagi, za kar je poznavanje prava EU nujno.⁶⁷ Ko je torej direktiva implementirana, DČ po načelu primarnosti izgubijo pristojnost sprejemanja nadaljnjih predpisov na tem področju, pri čemer nacionalno pravo sicer ohrani status nacionalnega prava, vendar njegova vsebina ni več v pristojnosti nacionalnih zakonodajalcev.

⁶¹ Ibidem, str. 78.

⁶² Ibidem.

⁶³ Steiner J., Woods L., Twigg-Flesner C., EU Law, Oxford University press, 2006, str. 325.

⁶⁴ Knez R., Trstenjak V., Možina D., Evropsko pravo varstva potrošnikov: direktive ES/EU z uvodnimi pojasnili, Ljubljana, GV Založba, 2005, str. 26.

⁶⁵ Zadeva 48/75, *Jean Noel Royer* z dne 8. 4. 1976, ECLI:EU:C:1976:57.

⁶⁶ Zadeva 152/84, *M.H. Marshall proti Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority* z dne 25. 2. 1986, ECLI:EU:C:1986:84.

⁶⁷ Knez R., Trstenjak V., Možina D., Evropsko pravo varstva potrošnikov: direktive ES/EU z uvodnimi pojasnili, Ljubljana, GV Založba, 2005, str. 27.

2.3.2.1 Pristojnost za harmonizacijo in stopnje harmonizacije

Direktive s področja varstva potrošnikov so precej natančne in so največkrat neposredno namenjene dvigovanju ravni varstva potrošnikov v DČ pri čemer zasledujejo različne cilje kot so približevanje informacij potrošniku, varovanje potrošnika glede pogodbenih pogojev, transparentnost storitev, izboljšanje pravic potrošnika in varstvo teh pravic ter varovanje ekonomskega interesa potrošnika.⁶⁸

V splošnem poznamo več vrst harmonizacije, ki se med seboj razlikujejo predvsem po stopnji svobode, ki jo imajo DČ pri »preslikavi« direktive v svoj pravni red, pri čemer so lahko določeni visoki, obstoječi ali pa nižji standard.⁶⁹ Ena od najbolj tipičnih vrst je minimalna harmonizacija, pri kateri pravo EU določa minimalni standard, ki ga morajo države članice upoštevati in predstavlja mejo, pod katero se države članice ne smejo spustiti. Ko enkrat tak nivo dosežejo so pri nadaljni ureditvi svobodne in lahko postavijo tudi višji standard oz. strožja pravila kot jih predvideva direktiva.⁷⁰ Ta vrsta harmonizacije je prepoznavna tako na področju varstva potrošnikov in varstva okolja, saj je še posebej značilna za področja urejanja okolja, posebno glede pitne vode, kakovosti zraka, odpadkov in različnih radioaktivnih sevanj.

Za razliko od minimalne harmonizacije pa popolna harmonizacija DČ ne pušča maneverskega prostora za nadaljno svobodno urejanje določenega področja. DČ mora zgolj zagotoviti, da domač pravni sistem zagotovi natanko takšno raven zaščite oz. natanko takšen standard, kot ga zahteva direktiva, prav tako pa DČ ne smejo sprejeti (in tudi ohraniti) nobenih dodatnih pravil, ki bi zadevale isto področje kot direktiva.⁷¹ V prid popolne harmonizacije govori tudi SEU v zadevi *Tobacco Advertising case*⁷², ki v obrazložitvi navaja, da 4. odstavek 169. člena PDEU omogoča DČ uvedbo višje ravni varstva potrošnikov, kot je to predvideno v dokumentih Evropskega sveta in Parlamenta. Posledica te določbe je torej, da v DČ obstajajo različni standardi varstva potrošnikov, v nekaterih višji, v drugih nižji. Popolna harmonizacija se po svoji definiciji zelo približuje unifikaciji, zato je še toliko bolj

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Steiner J., Woods L., Twigg-Flesner C., EU Law, Oxford University press, 2006, str. 326.

⁷⁰ Ibidem, str. 330-331.

⁷¹ Ibidem, str. 326.

⁷² Zadeva C-376/98, Zvezna republika Nemčija proti Evropskemu parlamentu in Svetu Evropske unije z dne 5.10.2000, ECLI:EU:C:2000:544.

pomembno, da se v tem primeru upošteva načelo sorazmernosti ter določbo drugega odstavka člena 4 PEU, v skladu s katerim Unija spoštuje enakost DČ ter njihove nacionalne posebnosti. Primerjavo ene iz druge tako povzemajo avtorji knjige *Evropsko pravo varstva potrošnikov: direktive ES/EU z uvodnimi pojasnili*: »Minimalna harmonizacija sicer je pomembno sredstvo, ki omogoča DČ prilagajanje njihovim potrebam, a kaj hitro lahko pridemo do situacije, ko je neko področje urejeno z direktivo, pri čemer je seveda v določeni DČ možno določiti strožje ukrepe, ki pa ob tem ne smejo vplivati na pravo EU in omejevati svoboščin notranjega trga. To pomeni, da bo strožji ukrep veljal samo za državo članico, ne pa tudi za pravila trgovanja na notranjem trgu. Iz tega zornega kota je minimalna harmonizacija predmet kritik in tudi EU si v prihodnosti pri varstvu potrošnikov prizadeva za popolno, in ne minimalno harmonizacijo.«⁷³

Ne glede na dosedanja prizadevanja za popolno harmonizacijo in kljub dejstvu, da večina potrošniške zakonodaje zaenkrat sledi minimalni harmonizaciji, pa popolno harmonizacijo predvideva Direktiva EU 2019/770⁷⁴ o nekaterih vidikih pogob o dobavi digitalne vsebine in digitalnih storitev. Četrti člen namreč izrecno določa stopnjo harmonizacije, v skladu s katero DČ v svojem nacionalnem pravu ne ohranijo ali uvedejo določb, ki se razlikujejo od določb iz te direktive, vključno z bolj ali manj strogimi določbami za zagotavljanje različne ravni varstva potrošnikov, razen če je v tej direktivi to določeno drugače.

Naslednja oz. še višja stopnja harmonizacije je pravzaprav že unifikacija, ki za sredstvo za doseganje cilja predvideva uredbo, ki je kot taka neposredno učinkovita in uporabna v DČ. Čeprav bi bilo poenotenje potrošniškega prava na nek način zaželeno, pa se pri tem pojavljajo določeni zadržki.

2.3.2.2 Unifikacija ali harmonizacija? Prednosti in slabosti

Evropska unija nima izključne prisotnosti na področju varstva potrošnikov in zato tega področja (vsaj zaenkrat) ne sme normirati preko uredbe, zato posledično takšno področje ne sme biti podvrženo unifikaciji. Ratio takšne ureditve je pravzaprav

⁷³ Knez R., Trstenjak V., Možina D., *Evropsko pravo varstva potrošnikov: direktive ES/EU z uvodnimi pojasnili*, Ljubljana, GV Založba, 2005, str. 38.

⁷⁴ Direktiva (EU) 2019/770 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. maja 2019 o nekaterih vidikih pogodb o dobavi digitalne vsebine in digitalnih storitev (Besedilo velja za EGP.), PE/26/2019/REV/1, UL L 136, 22.5.2019, str. 1–27.

precej preprost in poudarja prednosti harmonizacije. Države članice so si med seboj različne – gre za povsem nesporno dejstvo, ki izhaja že iz samega gesla evropskega združevanja »Združeni v raznolikosti«. Raznolikost je mogoče zaznati na večih področjih, kar se razumljivo odraža tudi v pravnem redu vsake posamezne države članice in nenazadnje tudi v življenjskem standardu v državi članici. Harmonizacija, nasprotno od unifikacije, tako dopušča prostor za prilagoditev posameznemu pravnemu redu države članice ter ob zasledovanju enakega cilja državam članicam pri (trenutni minimalni) harmonizaciji dopušča, da te ob tem zasledujejo specifične svojega pravnega reda pri čemer ohranijo raznolikost, ob enem pa zagotovijo minimalni standard vedoč, da bo ta zagotovljen tudi drugod po Uniji. Popolna unifikacija bi takšne razlike povsem izbrisala in povsem možno je, da določene manj razvite države članice takšnega standarda določenega z uredbo sploh ne bi mogle doseči, po drugi strani pa je slabost harmonizacije še vedno v tem, da se kljub določenemu minimalnemu standardu, ki ga določa minimalna harmonizacija, še vedno pojavljajo oz. ostajajo razlike, kjer lahko pridemo do situacije, ko bo potrošnik v eni DČ varovan precej bolj kot drugi. Temu pritrjuje in na težnje o (morebitnem) poenotenju ali pa vsaj popolni harmonizaciji potrošniškega prava kot že rečeno opozarja tudi SEU v primeru *Tobacco Advertising case*⁷⁵. V izogib različni obravnavi potrošnikov po DČ bi unifikacija lahko bila smiselna, a bodo za to potrebne spremembe PDEU, ki bi morala v tem primeru na novo predvideti varstvo potrošnikov kot izključno pristojnost Unije. Zagotovo pa bi poenotenje potrošniškega prava poleg zmanjšanja razlik med državami pripomoglo tudi k večji pravni varnosti - pravice in obveznosti strank bi bile jasno določene po celotni Uniji (*lex certa*), raven varstva bi bila povsod enaka, pri čemer bo potreben tehten premislek glede tega, kakšno raven varstva zavzeti, da jo bodo lahko dosegle tudi manj razvite članice in da bo hkrati dosežena zadovoljiva raven, ki bo služila namenu - varstvu potrošnikov. Pravna varnost bi bila ob tem zagotovljena tudi na način, da bi bil preko normiranja z uredbo tem določbam priznan tudi horizontalni neposredni učinek, kar pomeni, da bi se lahko lahko stranki v pogodbenem razmerju sklicevali neposredno na pravilo prava EU, kar posledično na eni strani pripomore k dvigu varstva potrošnikov in na drugi govori proti harmonizaciji potrošniškega prava. V prid unifikacije govori tudi teza SEU⁷⁶, ki pravi da bi popolna uskladitev nekaterih ključnih ključnih zakonodajnih vidikov morala znatno povečati pravno varnost

⁷⁵ Zadeva C-376/98, Zvezna republika Nemčija proti Evropskemu parlamentu in Svetu Evropske unije z dne 5.10.2000, ECLI:EU:C:2000:544.

⁷⁶ Zadeva C-681/17, *slewo – schlafen leben wohnen GmbH* proti *Saschi Ledowskemu*, z dne 27.3.2019, ECLI:EU:C:2019:255.

potrošnikov in trgovcev. [...] Potrošniki bi morali poleg tega uživati visoko raven varstva po vsej Uniji. Prav tako uvodna izjava Direktive 2011/83 navaja, da bi morala popolna "uskladitev [harmonizacija] nekaterih ključnih zakonodajnih vidikov znatno povečati pravno varnost potrošnikov in trgovcev. Potrošniki in trgovci bi morali imeti možnost zanesti se na enotni zakonodajni okvir, temelječ na jasno opredeljenih pravnih pojmih, ki bodo urejali določene vidike pogodb med podjetji in potrošniki po vsej Uniji. Učinek take uskladitve [harmonizacije] bi morala biti odprava ovir, ki izhajajo iz razdrobljenosti pravil, in dokončna vzpostavitev notranjega trga na tem področju. Te ovire se lahko odpravijo samo z vzpostavitvijo enotnih pravil na ravni Unije. Potrošniki bi morali poleg tega uživati visoko raven varstva po vsej Uniji."⁷⁷

2.3.3 Načelo sorazmernosti in načelo subsidiarnosti

Na poti do popolne unifikacije bo (v kolikor bo EU zavzela to smer) ključno, poleg načela subsidiarnosti, upoštevati in se tudi ravnati skladno z načelom sorazmernosti, ki je ob svoji pravilni uporabi tesno povezano s pravno varnostjo kot tako. Načelo sorazmernosti je urejeno v četrtem odstavku člena 5 PEU in določa da ukrepi Unije vsebinsko in formalno ne presegajo tistega, kar je potrebno za doseganje ciljev Pogodb. Določbo PEU potrjuje tudi sodna praksa v znameniti zadevi *Cassis de Dijon*⁷⁸ iz katere izhaja, da mora biti določen ukrep v obsegu in vsebini, nujen za doseg določenega cilja v PEU in PDEU. Sorazmernost je še posebej pomembna za sfero »ekonomskega prava«, saj pogosto zadeva davke, dajatve, cene, obveznosti podjetnikov za doseg nekega ekonomskega cilja, pri čemer pa morda najbolj preseneča dejstvo, da je sorazmernost v določeni meri prepuščena v presojo SEU⁷⁹, pri čemer Sodišče včasih nacionalnim sodiščem dopušča t.i. *margin of appreciation*.

Težnje po popolni harmonizaciji torej odpirajo pomembna vprašanja glede načela sorazmernosti. Ob upoštevanju vsebine načela sorazmernosti to v konkretnem primeru pomeni tudi, da če je nekaj lahko zadostno normirano z direktivo, potem za to ne potrebujemo uredbe, kar nas zopet pripelje do določene prednosti (popolne) harmonizacije. Za zdaj se je harmonizacija potrošniškega prava izkazala za primerno, gre namreč za enega izmed bolj izčrpno harmoniziranih področij prava EU, ki vsebinsko ne predvideva oz. zahteva večjih sprememb, saj pravila ustrezajo svojemu

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Zadeva 120/78 *Reve-Zentrale AG v. Bundesmonopolverwaltung für Branntweinz* dne 20. 2. 1979, ECLI:EU:C:1979:42.

⁷⁹ Hartley T.V., *The foundations of European Community Law: An introduction to the constitutional and administrative law of the European Community*, Oxford University Press, 2007, str 151-152.

namenu in zato daje v luči ciljev novega dogovora za potrošnike predloge v smeri boljšega izvajanja in uveljavljanja pravil ter njihove posodobitve v skladu z razvojem v digitalni sferi.⁸⁰ Boljše izvrševanje pravil, učinkovita orodja za pravna sredstva in boljša seznanjenost potrošnikov z njihovimi pravicami bodo namreč povečali njihovo zaupanje v pravo. Prav tako se s harmonizacijo lažje zasledujejo cilji, ki jih predvideva drugi odstavek člena 4 PEU, ki določa, da Unija spoštuje enkost DČ pred Pogodbama, kot tudi njihovo nacionalno identiteto, ki je neločljivo povezana z njihovimi temeljnimi političnimi in ustavnimi strukturami, vključno z regionalno in lokalno samoupravo ter bi bila v primeru poenotenja potisnjena nekoliko v ozadje.

2.4 Vpliv stopnje harmonizacije na dogajanje na trgu

Čeprav bi bila unifikacija potrošniškega prava smiselna in ponekod celo zaželjena zaradi večje jasnosti in pravne varnosti, harmonizacija na drugi strani rezultira bistvo prava EU kot takega. Harmonizacija zakonodaje skupaj z načelom subsidiarnosti pomeni približevanje zakonodaje predvsem potrošniku in tudi podjetniku. Bližje kot je zakonodaja sprejeta subjektu, boljši ima ta občutek, da mu ta nekaj omogoča oz. je z njo nekaj pridobil. S tem ko na eni strani bolj ščitimo potrošnika, kot šibkejšo stranko, na nek način bolj omejujemo podjetnika, in s tem izravnavamo njun položaj v razmerju. Da bi bil zatorej poseg v pravice podjetnika oz. prodajalca čim manjši je torej ključno upoštevati načelo sorazmernosti. V luči prednosti harmonizacije nad unifikacijo je nadaljni korak presoja oz. primerjava minimalne ter popolne harmonizacije.

Čeprav večina potrošniške zakonodaje v EU temelji na minimalni harmonizaciji, ki sicer ima svoje prednosti, pa več prednosti tako za potrošnike kot tudi za podjetnike predstavlja popolna harmonizacija. Kot največji problem minimalne harmonizacije bi izpostavila dejstvo, da dopušča raznolikost ureditev med državami članicami. Takšna raznolikost sicer res pomeni pomemben korak k približevanju in prilagoditvi zakonodaje konkretni DČ, ampak lahko hitro privede do (pre)velikih razlik med državami. Če so države članice po dosegu nekega minimalnega standarda proste pri nadaljnji ureditvi, da neko področje uredijo strožje, to za potrošnike pomeni, da so

⁸⁰ Obrazložiteni memorandum predloga Direktive evropskega parlamenta in sveta o spremembi Direktive Sveta 93/13/EGS z dne 5. aprila 1993, Direktive 98/6/ES Evropskega parlamenta in Sveta, Direktive 2005/29/ES Evropskega parlamenta in Sveta ter Direktive 2011/83/EU Evropskega parlamenta in Sveta zaradi boljšega izvrševanja in posodobitve pravil EU o varstvu potrošnikov z dne 11.4.2018, COM(2018) 185 final, 2018/0090(COD).

ti v tej državi članici tudi bolj varovani oz. varovani manj, v kolikor DČ ne sprejme morebitnih strožjih ukrepov.

Prednost popolne harmonizacije, ki jo izrecno normira Direktiva 2019/770, je ta, da države članice nimajo dodatnega »manevskega prostora« za prilagajanje zakonodaje svojemu pravnemu redu, zato posledično tudi ne prihaja do razlik med ureditvami držav članic, manj je tudi zlorab. Kljub vse boljši evropski povezanosti, ki je rezultat vzpostavitve enotnega digitalnega trga, pa so potrošniki vseeno preveč pasivni glede svojih možnosti in pravic, ki so nenazadnje rezultat svetovne povezanosti in hkrati digitalnega trga, ali pa take pravice smatrajo kot samoumevne. Ena večjih prednosti, ki jih je prinesel enotni digitalni trg je ukinitvev stroškov gostovanja ter prenosljivost spletnih vsebin. Cene prenosa mobilnih podatkov so bile prej nesorazmerne precej majhni količini porabljenih podatkov, poleg tega pa lahko potrošniki tudi v drugih državah znotraj EU dostopajo do že naročenih spletnih vsebin, ne da bi bili prikrajšani glede uporabe za čas, ko bivajo/počitnikujejo izven svoje DČ.

Če je ukinitvev stroškov gostovanja požela izredno odobravanje in zaželjenost prebivalstva, pa bi si slednje želeli tudi pri čezmejnih nakupih preko spleta brez geografskega blokiranja. Spletni oz. čezmejni nakupi v povprečnem potrošniku še vedno zbuja strah, češ: Kaj če bo moja kartica zlorabljena? Ali bom sploh prejela pošiljko? Kaj če gre za prevaro? Ali lahko vrnem blago? Potrošniki enostavno še vedno nimajo zaupanja v čezmejno spletno nakupovanje.⁸¹ Med glavne dejavnike pomanjkanja zaupanja potrošnikov uvrščamo negotovost o njihovih ključnih pogodbenih pravicah ter neobstoj jasnega pogodbenega okvira za digitalno vsebino ali digitalne storitve.⁸² V izogib temu in pospešitvi trgovanja preko spleta se torej Unija zavzema za popolno harmonizacijo zakonodaje na področjih, ki se nanašajo na dobavo digitalne vsebine ali digitalnih storitev v vsej Uniji, pri čemer bi se s tako stopnjo harmonizacije povečala pravna varnost tako potrošnikov kot tudi podjetij.⁸³ Popolna harmonizacija bi podjetjem (zlasti malim in srednjim) olajšala dobavo digitalne vsebine ali digitalnih storitev po vsej Uniji, pri čemer bi podjetja imela

⁸¹ Po podatkih statističnega urada Republike Slovenije za leto 2018 je le 43% Slovencev opravljalo spletne nakupe pri spletnih prodajalcih iz drugih DČ EU (leta 2017 pa 48%). Prek spleta nakupovalo več kot polovica oseb, starih 16–74 let. < <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7770>> (pridobljeno 23.7.2019)

⁸² Direktiva (EU) 2019/770 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. maja 2019 o nekaterih vidikih pogodb o dobavi digitalne vsebine in digitalnih storitev (Besedilo velja za EGP.), PE/26/2019/REV/1, UL L 136, 22.5.2019, str. 1–27.

⁸³ Prav tam.

stabilno okolje pogodbenega prava za dobavo digitalne vsebine ali storitev v druge DČ, s čimer bi se prav tako preprečila pravna razdrobljenost, ki bi sicer nastala zaradi nove nacionalne zakonodaje. Potrošniki bi s tem pridobili jasne zavezujoče pravice pri prejemu digitalne vsebine ali digitalnih storitev ali dostopanju do njih kjer koli v Uniji, kar bi hkrati privedlo do čimvečjega zaupanja v nakup take vsebine ali storitev. V konkretnem primeru to pomeni, da države članice zaradi, v Direktivi 2019/770 „predvidene popolne harmonizacije v okviru področja uporabe te direktive, ne smejo določiti dodatnih formalnih ali vsebinskih zahtev.

Popolna harmonizacija tako prinaša prednosti za obe strani, tako za potrošnika kot tudi za podjetnika, obema pa je skupno to, da jima takšna stopnja harmonizacije prinaša večjo pravno varnost, pri čemer se lahko potrošnik zanaša na dejstvo da bo enako obravnavan v vseh DČ EU, podjetnik pa na možnost lažjega nastopa na evropskem trgu, kjer lahko svoje storitve in blago ponuja praktično povsod po Uniji, brez večjih možnosti za kakršne koli zlorabe. V veliko prednost popolne harmonizacije govori tudi teza, da si trgovci želijo popolno harmonizirane zakonodaje, saj jim to olajša poslovanje na evropskem trgu s tem, da se ne rabijo prilagajati specifikam določenega trga vsake države članice. Bistven korak v tej smeri je pomenila tudi odprava geografskega blokiranja, ki na eni strani pomeni pomeni odpravo diskriminacije na podlagi geografske lokacije (ki je prepovedana že z členom 18 PDEU) na drugi strani pa širi ideje notranjega trga na katerem so zagotovljeni med drugim prost pretok blaga in storitev.⁸⁴ Prepoved geografskega blokiranja dalje za potrošnika pomeni večjo možnost izbire, za prodajlca pa večji trg na katerem nudi svoje blago in storitve, kar v luči ciljev popolne harmonizacije pomeni, da lahko posluje povsod po EU enako.

2.5 Sodišče EU kot kvazizakonodajalec

Ena izmed ključnih evropskih institucij je Sodišče Evropske Unije. Le-to nima zgolj nalog vezanih na odločanje o tožbah, ki jih vloži DČ, institucija, fizična ali pravna oseba, ampak ima na predlog nacionalnih sodišč ključno nalogo pri razvoju, razlagi in uporabi PEU in PDEU v okviru vprašanj za predhodno odločanje glede razlage prava EU.⁸⁵

⁸⁴ Hojnik J., Ali prepoved geografskega blokiranja omejuje pogodbeno svobodo?, Pravna praksa, letnik 38, številka 19, 2019, str.7.

⁸⁵ Ferčič A., Uvod v pravo Evropske Unije, Ljubljana, GV Založba, 2011, str. 67.

Za zagotovitev učinkovite in enotne uporabe pravnih pravil EU in v izognitev neprimernemu odstopanju od prava EU se lahko nacionalni sodniki obrnejo na sodišče EU s predlogom za razjasnitev kakega vidika razlage prava EU.⁸⁶ Postopek za predhodno odločanje določa člen 267 PDEU, ki navaja da je Sodišče EU pristojno za predhodno odločanje o vprašanih glede razlage Pogodb ter veljavnosti in razlage aktov institucij, organov, uradov ali agencij Unije (pri čemer glede veljavnosti Pogodb ne more biti nobenega dvoma). Za zagotovitev učinkovite in enotne uporabe pravnih pravil EU in v izognitev neprimernemu odstopanju od prava EU se lahko nacionalni sodniki obrnejo na sodišče EU v primeru ko se takšno vprašanje postavi kateremu koli sodišču DČ in če to sodišče meni, da je treba glede vprašanja sprejeti odločitev, ki mu bo omogočila izreči sodbo (drugi odstavek člena 267). Kadar je takšno vprašanje postavljeno v postopku, ki teče pred sodiščem DČ, zoper odločitev katerega po nacionalnem pravu ni pravnega sredstva, je sodišče takšno predhodno vprašanje, skladno s tretjim odstavkom člena 267 dolžno postaviti.

Z uveljavljenim konceptom predhodnega vprašanja, včasih pa tudi odločanja v sporih, je zatorej pogosto v domeni Sodišča EU, da ta poleg razlaga pravzaprav postavlja pravo in deluje kot nekakšen »kvazizakonodajalec«. Sodišče je tako v svoji pestri sodni praksi definiralo mnogo pojmov in zasnovalo številne teste v skladu s katerimi odloča še danes, zato lahko za njih rečemo, da pravzaprav veljajo kot nekakšna kvazizakonodaja.

Sodišče je kot že rečeno postavilo standard povprečnega potrošnika kot običajno obvešččenega, ter razumno previdnega in preudarnega. Ob tem je ključno za naš projekt da je Sodišče vse odpadke, tudi tiste, ki jih ni mogoče reciklirati, opredelilo kot blago⁸⁷(t.j. predmet, ki jim lahko izrazimo vrednost v denarju in so lahko predmet trgovinske menjave⁸⁸), v primeru ko je Valonija prepovedala uvoz odpadkov iz drugih DČ na njeno ozemlje, pri čemer Sodišče odločilo, da lahko nek predmet opredelimo kot blago, četudi ima negativno vrednost.

⁸⁶ Ibidem, str. 108.

⁸⁷ Zadeva C-2/90, *Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Belgiji*, z dne 9. 7. 1992, ECLI:EU:C:1992:310.

⁸⁸ Zadeva 7/68, *Komisija Evropskih skupnosti v. Italijanski republiki* z dne 10. 12. 1968, ECLI: ECLI:EU:C:1968:51.

Prav tako je Sodišče vzpostavilo veliko število t.i. testov, ki so povezani z razlago številnih določb PDEU kot denimo test *Groenveld*⁸⁹, ki ga sestavljajo pogoji za opredelitev ali se nek nacionalni predpis šteje (ne)skladen s členom 35 PDEU, ki prepoveduje ukrepe z enakim učinkom pri izvozu. Iz zadeve *Gourmet International*⁹⁰ izhaja test dostopa na trg, v skladu s katerim nacionalna pravila ne smejo biti takšna, da bi preprečevala dostop na trg proizvodom iz drugih DČ ali ovirala dostop bolj kot ovirajo dostop domačih proizvodov.

2.5.1 Varstvo okolja kot ovira svoboščinam notranjega trga

Ko govorimo o varstvu okolja, se moramo zavedati da ta, danes ena izmed temeljnih vrednot, za katere si prizadeva Unija, ni bila vedno prioriteta evropskega zakonodajalca. Prvotna Rimska pogodba (1957), namreč ni vsebovala nobenih izrecnih določb glede varstva okolja. Po mnenju (nekdanjega) generalnega pravobranilca Francisa Jacobsa lahko to pripišemo dejstvu, da se je Pogodba prvotno nanašala na enotni trg, varstvo okolja pa tako ni bilo med pomembnejšimi političnimi cilji takratnega časa.⁹¹ Šele Enotni evropski akt je v Pogodbi prinesel novo poglavje poimenovano okolje, ki je predstavljalo pravno podlago za nadaljnje uresničevanje ciljev skupnosti. Da varstvo okolja, ni bila prioriteta ob nastanku Pogodbe, govori tudi dejstvo, da varstvo okolja ni zakonit cilj po 36 členu PDEU in z njim ne moremo opravičiti ukrepov določene DČ, ki predstavljajo t.i. neposredno (formalno) diskriminacijo⁹², lahko pa opravičimo ukrepe, ki so materialno diskriminatorni. Slednji, ki se v enaki meri sicer nanašajo tako na domače kot uvoženo blago in storitve, a ugodneje obravnavajo domače, se lahko poleg zakonitih ciljev iz člena 36 PDEU opravičijo tudi skladno s pravilom utemeljenosti (*»rule of reason«*), skladno s katerim sta legitimna cilja tako varstvo okolja kot tudi varstvo potrošnikov.⁹³

⁸⁹ Zadeva 15/79, *P.B. Groenveld BV proti Produktschap voor Vee en Vlees* z dne 8. 11. 1979, ECLI: ECLI:EU:C:1979:253.

⁹⁰ Zadeva C-405/98, *Konsumentombudsmannen (KO) proti Gourmet International Products AB (GIP)*, z dne 8. 3. 2001, ECLI:EU:C:2001:135.

⁹¹ Jacobs F., *The role of the European Court of Justice in the protection of the Environment*, Journal of Environmental Law, letnik 18, številka 2, 2006, str. 185-215.

⁹² Pravno manj ugodna obravnava določenega uvoženega blaga, storitve v primerjavi z domačim blagom ali storitvijo (dva sistema pravnih pravil – ugodnejši za domače blago).

⁹³ Hojnik J., Knez R., *Svoboščine notranjega trga EU*, Ljubljana, GV Založba, 2015, str. 59.

Že pred veljavnostjo Enotnega evropskega akta pa je SEU v zadevi *ADBHU* postavilo tezo, da prost pretok blaga in svoboda konkurence kot temeljni pravici nista absolutni in sta kot taki podvrženi določenim omejitvam oz. splošnim ciljem, ki jih zasleduje Unija, pri čemer je varstvo okolja po mnenju SEU eden izmed temeljnih ciljev skupnosti in je kot tak lahko ovira oz. omejitev prostemu pretoku.⁹⁴ SEU je v omenjenem primeru brez kakršne koli pravne podlage določilo oviro varstva okolja kot nujen cilj Unije, ki lahko ob upoštevanju ustreznih okoliščin in tudi načela sorazmernosti prevlada nad prostim pretokom. Takšno odločitev je SEU potrdilo tudi tri leta kasneje v primeru *Danish Bottles Case*⁹⁵, v katerem je Sodišče varstvo okolja postavilo kot obvezno zahtevo v okviru testa *Cassis de Dijon* in ob enem poudarilo oz. distanciralo varstvo okolja od vrednot navedenih v členu 36 PDEU.

V kasnejši sodni praksi je Sodišče tudi dalje distanciralo varstvo okolja od ostalih obveznih zahtev. V že prej omenjeni zadevi *Wallon Waste*⁹⁶ je Sodišče ne samo opredelilo pojem odpadek (in kot tak blago), temveč tudi opredelilo kopičenje odpadkov kot nevarnost okolju. Belgija je namreč z zakonom prepovedala odlaganje odpadkov v pokrajini Valoniji, če so le-ti bili uvoženi iz ostalih DČ ali ostalih belgijskih pokrajin. Sodišče takšnega ukrepa Valonije ni smatralo kot diskriminatornega, kar je utemeljilo z argumentom, da se takšen ukrep nanaša tako na domače kot uvožene odpadke. Odločitev v tej zadevi je presenetljiva najbolj zaradi dejstva, ker je omenjeni ukrep absolutno prepovedal uvoz odpadkov proizvedenih v ostalih DČ. Dejstvo, da je Unija tak ukrep označila kot nediskriminatoren je po mnenju Jacobsa neprepričljiv, saj gre dejansko za povsem neposredno diskriminatoren ukrep. Takšno odločitev lahko tako razumemo kot pokazatelj, kako daleč je SEU pripravljeno iti pri varovanju takšnih vrednot kot je varstvo okolja.⁹⁷ Dalje, Sodišče v zadevi *Dusseldorp*⁹⁸ sploh ni presojalo ali je ukrep Nizozemske, po odstranjevanju nevarnih odpadkov, ki je resno omejil izvoz iz Nizozemske, diskriminatoren, ampak je direktno preizkušalo ali je lahko slednji opravičljiv na podlagi varstva okolja, pri čemer pa je bilo ugotovljeno da je ta ukrep

⁹⁴ Zadeva 240/83 *Procureur de la République proti Association de défense des brûleurs d'huiles usagées (ADBHU)* z dne 7. 2. 1985, ECLI:EU:C:1985:59.

⁹⁵ Zadeva 302/86, *Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Danski*, z dne 20. 9. 1988, ECLI:EU:C:1988:421.

⁹⁶ Zadeva C-2/90, *Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Belgiji* z dne 9.7.1992, ECLI:EU:C:1992:310.

⁹⁷ Jacobs F., *The role of the European Court of Justice in the protection of the Environment*, Journal of Environmental Law, letnik 18, številka 2, 2006, str. 189.

⁹⁸ Zadeva C-203/96, *Chemische Afvalstoffen Dusseldorp BV in drugi proti Minister van Volksbuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer* z dne 25. 6. 1998, ECLI:EU:C:1998:316.

naravnian precej bolj ekonomsko kot pa okoljsko in kot tak ne more pomeniti ovire prostemu pretoku. V enem izmed sledečih primerov *Aber-Waggon*⁹⁹ je Sodišče presojalo skladnost nemškega ukrepa, ki je zahteval registracijo letal skladno z zvočnimi omejitvami, s pravom Unije. Ta ukrep je poleg navedenega neposredno razlikoval med domačimi in uvoženimi letali, ki so bili pred tem že veljavno registrirani v drugi DČ, niso pa mogli biti veljavno registrirani v Nemčiji. Sodišče spet ni presojalo ali tak ukrep predstavlja neposredno diskriminacijo, ampak je oviro smatralo opravičljivo iz razloga javnega zdravja in varstva okolja in kot tako sorazmerno tema dvema ciljema.

Odločilen korak dalje pa je s svojim predlogom »stopik« prav generalni pravobranilec Jacobs, ki je v zadevi *Preussen Elektra*,¹⁰⁰ poudaril, da je zaželeno, da so celo neposredno diskriminatorni ukrepi včasih opravičeni na podlagi varovanja okolja. V prihodnosti bi zatorej bilo smiselno, da se varstvo okolja, ki je povsem konkurenčna vrednota javni morali ali pa javnemu zdravstvu, vključi v člen 36 PDEU.

2.6 Zaključek

Varstvo potrošnika znotraj EU je na (zavidljivo) visoki ravni, a le-to potrošniku ne pomaga, če ga ne pozna. Pravo namreč ni nekaj, kar ne bi zadevalo vsakega državljan ali pa nekaj kar je pridržano samo pravnikom. Pravo je v prvi vrsti namenjeno prav državljanom, da jim zagotavlja mehanizme, ko ti ne pridejo do pravice, ki jim sicer pravno pripada. Čeprav je tak namen pravnih norm, žal, pogosto spregledan je za posameznika nujno da »pravila igre«, med drugim tudi na trgu, pozna. Samo tako bo lahko namreč uspešno uveljavljal pravice in ustrezne mehanizme za zaščito, ki mu jih nudi Unija.

Ob vsem navedenem je torej ključno, da v luči kar se da največje pravne varnosti Unija preko DČ zagotovi najvišjo možno raven varstva potrošnikov, ki jo je, v skladu z vsem napisanim, najlažje doseči s popolno harmonizacijo, ki se rezultira v pomembnih prednostih tako za potrošnike kot tudi za podjetnike. Preko t.i. popolne harmonizacije so potrošnikom v največji meri zagotovljeni ustrezni mehanizmi za zaščito, ki poleg visoke stopnje varstva, omogočajo zelo malo polje zlorabe. Na drugi

⁹⁹ Zadeva C-389/96, *Aber-Waggon GmbH v. Bundesrepublik Deutschland* z dne 14.7.1998, ECLI:EU:C:1998:357.

¹⁰⁰ Zadeva C-379/98, *PreussenElektra AG proti Schblesnag AG, ob udeležbi Windpark Reußenköge III GmbH in Land Schleswig-Holstein* z dne 13. 1. 2001, ECLI:EU:C:2001:160.

strani, to za podjetnike pomeni vzpostavljen t.i. levelling playing field, ki jim omogoča, da lahko prosto nudijo svoje produkte in storitve izven meja domače države, brez da bi se morali prilagajati pravilom poslovanja drugih držav članic. Čeprav je večji del, sicer vsebinsko uspešne potrošniške zakonodaje spisan na podlagi minimalne harmonizacije, je prav da gre razvoj takih pravnih predpisov v smeri popolne harmonizacije, ki prinaša prednost za obe strani potrošniškega razmerja. Prav to je nenazadnje tudi bistvo samega združevanja in vzpostavitve notranjega trga, na katerem je zagotovljen prost pretok blaga, oseb, storitev in kapitala.

Se pa na tem mestu, na nekakšni »stični točki« med področjema varstva potrošnikov in varstva okolja odpira še eno pomembno vprašanje. Kljub temu, da je EU zavezana k ciljem krožnega gospodarstva, ki ga bodo podrobneje predstavili kolegi v nadaljevanju, pa Unija na drugi strani vzpodbuja elektronsko poslovanje, ki se na prvi pogled res zdi kot odločilen korak na poti do uresničitve krožnega gospodarstva, po drugi strani pa prinaša še toliko drugih škodljivih posledic, ki jih pri digitalnem poslovanju morda sploh ne bi pričakovali. Čeprav je tako poslovanje v današnjem času precej bolj praktično in na drugi strani enostavno za posameznika, se ob tem premalokrat vprašamo kakšni so vplivi takšnega poslovanja na okolje. Takšno digitalno poslovanje ob vseh prednosti na eni strani, žal rezultira v prekomernem kopičenju embalaže in odpadkov na drugi strani, ki so lahko posledica zlorabe jamčevalnih zahtevkov, čeprav se tega premalo zavedamo oz. se o tem premalo govori. Je res edina možnost približati zakonodajo potrošniku ta, da s tem zanemarimo okoljevarstven vidik zadevne problematike? Konflikt, ki je navidezno hitro rešljiv v praksi odpira številne polemike glede interesov. Za dosego tako enega kot drugega cilja je namreč potrebno poiskati ravnovesje med obema področjema. Kot sem že omenjeno v uvodu, politika varstva potrošnikov in politika varstva okolja nista 2 ločena področja, ampak sta medsebojno povezana in kot taka tudi soodvisna.

Literatura in vir

Knjige

- Ferčič A., Hojnik, J., Tratnik, M., Uvod v pravo Evropske Unije, Ljubljana, GV Založba, 2012.
Hartley T.V., The foundations of European Community Law: An introduction to the constitutional and administrative law of the European Community, Oxford University Press, 2007.

- Hojnik J., Knez R., Svoboščine notranjega trga EU, Ljubljana, GV Založba, 2015.
- Knez R., Trstenjak V., Možina D., Evropsko pravo varstva potrošnikov: direktive ES/EU z uvodnimi pojasnili, Ljubljana, GV Založba, 2005.
- Steiner J., Woods L., Twigg-Flesner C., EU Law, Oxford University press, 2006.

Članki

- Hojnik, J., Ali prepoved geografskega blokiranja omejuje pogodbeno svobodo?, Pravna praksa, letnik 38, številka 19, 2019, str. 6-8.
- Jacobs F., The role of the European Court of Justice in the protection of the Environment, Journal of Environmental Law, letnik 18, številka 2, 2006, str. 185-215.
- Mak V., Standards of Protection: In Search of the 'Average Consumer' of EU Law in the Proposal for a Consumer Rights Directive, Faculty of Law, Tilburg University, 2010.
- Weingerl P., Varstvo potrošnikov in digitalna ekonomija v EU: kdo je potrošnik?, v: Digitalno gospodarstvo: konferenčni zbornik, Univerzitetna založba Univerze v Mariboru, 2018, str. 1-16.

Zakonodaja

- Obligacijski zakonik, Uradni list RS, št. 97/07 – uradno prečiščeno besedilo, 64/16 – odl. US in 20/18 – OROZ631.
- Zakon o varstvu potrošnikov, Uradni list RS, št. 98/04 – uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUE, 126/07, 86/09, 78/11, 38/14, 19/15, 55/17 – ZKoliT in 31/18.
- Direktiva (EU) 2019/770 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. maja 2019 o nekaterih vidikih pogodb o dobavi digitalne vsebine in digitalnih storitev (Besedilo velja za EGP), PE/26/2019/REV/1, UL L 136, 22.5.2019, str. 1–27.
- Obrazložitevni memorandum predloga Direktive evropskega parlamenta in sveta o spremembi Direktive Sveta 93/13/EGS z dne 5. aprila 1993, Direktive 98/6/ES Evropskega parlamenta in Sveta, Direktive 2005/29/ES Evropskega parlamenta in Sveta ter Direktive 2011/83/EU Evropskega parlamenta in Sveta zaradi boljšega izvrševanja in posodobitve pravil EU o varstvu potrošnikov z dne 11.4.2018, COM(2018) 185 final, 2018/0090(COD).

Nacionalna sodna praksa

- Sodba Vrhovnega sodišča RS, I Up 1190/2004 z dne 1. 9. 2005.
- Sodba Višjega sodišča v Mariboru, VMS sodba I Cp 827/2010 z dne 22. 6. 2010.
- Sodba Vrhovnega sodišča RS, X Ips 142/2013 z dne 19. 11. 2013.

Sodna praksa Sodišča EU

- Zadeva 7/68, *Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki* z dne 10. 12. 1968, ECLI: ECLI:EU:C:1968:51.
- Zadeva 48/75, *Jean Noel Royer* z dne 8. 4. 1976, ECLI:EU:C:1976:57.
- Zadeva 120/78 *Reue-Zentrale AG v. Bundesmonopolverwaltung für Branntwein* z dne 20. 2. 1979, ECLI:EU:C:1979:42.
- Zadeva 15/79, *P.B. Groenveld BV proti Produktschap voor Vee en Vles* z dne 8. 11. 1979, ECLI: ECLI:EU:C:1979:253.
- Zadeva 240/83 *Procureur de la République proti Association de défense des brûleurs d'huiles usagées (ADBHU)* z dne 7. 2. 1985, ECLI:EU:C:1985:59.
- Zadeva 152/84, *M.H. Marshall proti Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority* z dne 25. 2. 1986, ECLI:EU:C:1986:84.
- Zadeva 302/86, *Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Danski*, z dne 20. 9. 1988, ECLI:EU:C:1988:421.

- Zadeva C-2/90, *Komisija Evropskeib skupnosti proti Kraljevini Belgiji*, z dne 9. 7. 1992, ECLI:EU:C:1992:310.
- Zadeva C-203/96, *Chemische Afvalstoffen Dusseldorf BV in drugi proti Minister van Volksbuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer* z dne 25. 6. 1998, ECLI:EU:C:1998:316.
- Zadeva C-210/96, *Gut Springenheide and Tusky* z dne 16. 7. 1998, ECLI:EU:C:1998:369.
- Zadeva C-220/98, *Estee Lauder Cosmetics GmbH&Co. OHG v. Lancaster Group GmbH* z dne 13. 1. 2000, ECLI:EU:C:2000:8.
- Združene zadeve C-240/98 do C-244/98, *Océano Grupo Editorial SA proti Roció Murciano Quintero (C-240/98) in Salvat Editores SA proti José M. Sánchez Alcón Prades (C-241/98), José Luis Copano Badillo (C-242/98), Mohammed Berroane (C-243/98) in Emilio Viñas Feliú (C-244/98)* z dne 27.6.2000, ECLI:EU:C:2000:346.
- Zadeva C-389/96, *Aber-Waggon GmbH v. Bundesrepublik Deutschland* z dne 14.7.1998, ECLI:EU:C:1998:357.
- Zadeva C-376/98, *Zvezna republika Nemčija proti Evropskemu parlamentu in Svetu Evropske unije* z dne 5.10.2000, ECLI:EU:C:2000:544.
- Zadeva C-379/98, *PreussenElektra AG proti Schbleswag AG, ob udeležbi Windpark Reußenköge III GmbH in Land Schleswig-Holstein* z dne 13. 1. 2001, ECLI:EU:C:2001:160.
- Zadeva C-405/98, *Konsumentombudsmannen (KO) proti Gourmet International Products AB (GIP)*, z dne 8.3. 2001, ECLI:EU:C:2001:135.
- Zadeva C-356/04, *Lidl Belgium GmbH v. Etablissements Franz Colruyt* z dne 19. 9. 2006, ECLI:EU:C:2006:585.
- Zadeva C-168/05, *Elisa María Mostaza Claro v.i Centro Móvil Milenium SL*, z dne 26.10.2006, ECLI:EU:C:2006:675.
- Zadeva C-681/17, *slevo – schlafen leben wohnen GmbH proti Saschi Ledowskemu*, z dne 27.3.2019, ECLI:EU:C:2019:255.

Drugi viri

- Dakskobler L., From no recycling to zero waste: how Ljubljana rethought its rubbish, *The Guardian*: <<https://www.theguardian.com/cities/2019/may/23/zero-recycling-to-zero-waste-how-ljubljana-rethought-its-rubbish>> (pridobljeno 5.7.2019)
- Košmrlj P., *Skupni referenčni okvir evropskega pogodbenega prava*, Diplomsko delo, Univerza v Mariboru, 2009.

3. poglavje

POSLOVNI MODELI V KROŽNEM GOSPODARSTVU

NEJA GRIL, TIM KOLAR

Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta, Maribor, Slovenija
neja.gril@student.um.si, tim.kolar@student.um.si

Sinopsis V svojem pisnem sestanku sva se osredotočila na ekonomski vidik raziskovalnega problema, in sicer predvsem na pojasnitev krožnega in linearnega modela poslovanja, ciljev krožnega gospodarstva in digitalizacije, vključila pa sem tudi vidik potrošnikov, podjetnikov in gospodarstva na krožno gospodarstvo in njegov prehod. Cilj vseh ukrepov, sprejetih za lajšanje prehoda h krožnemu gospodarstvu je zagotoviti prave pogoje za sprostitve tržnih sil, ovir pri poslovanju in spodbuditi sodelovanje več deležnikov tako, da se hkrati izkoristijo okoljske, socialne in gospodarske prednosti. Velik poudarek je na recikliranju in pravilnemu odlaganju odpadkov ter na spodbujanju povratne zanke pri surovinah (ponovna uporaba). Z večjo skladnostjo in ukrepi politike bi lahko dosegli velik napredek na področju razvijanja, razširjanja in privzemanja tehnologij ter procesov in poslovnih modelov krožnega gospodarstva. Prehod bi močno povečala digitalizacija, katere namen je, zaradi tehnološkega napredka in ogromno informacij, olajšati poslovanje podjetnikov, ki se morebiti bojijo »zelenega poslovanja«. Dejstvo je, da bodo s pomočjo digitalizacije dobili vsa potrebna znanja, informacije bodo pa sedaj še bolj obvladljive.

Ključne besede:

krožno
gospodarstvo,
linearno
gospodarstvo,
recikliranje,
digitalizacija,
gospodarska rast

BUSINESS MODELS IN CIRCULAR ECONOMY

NEJA GRIL, TIM KOLAR

University of Maribor, Faculty of Economics and Business, Maribor, Slovenia
neja.gril@student.um.si, tim.kolar@student.um.si

Abstract In my essay, we focus on the economic aspects of our problem. Emphasis is put on the clarification of the circular and linear business models, the goals of circular economy, the process of digitization, and the role of consumers, entrepreneurs, and businesses in the transition to circular economy. The goal of all measures taken to facilitate the transition is to ensure the adequate conditions for the release of market forces and barriers to engage in business activities, and to encourage the participation of multiple stakeholders in such a way that they can profit from environmental, social, and economic benefits all at the same time. There is a strong emphasis on recycling and waste disposal, as well as encouraging resource feedback (re-use). With the correct policy significant progress could be made in the area of the development and dissemination of new technologies and new business models of circular economy. The transition would be greatly enhanced by digitization, the purpose of which, due to technological progress and a huge amount of information, is to facilitate the business of entrepreneurs who may be afraid of "green business". With the help of digitalization, they will get all the necessary knowledge, and the information will now be even more manageable.

Keywords:

consumer protection, environment protection, constitutional aspects, competence for harmonisation, European Court of Justice, quasi legislator

3.1 Uvod

Krožno gospodarstvo predstavlja velik globalni izziv. Izziv lahko razumemo kot novo paradigmo, ki daje odgovor na potrebne spremembe, ki zaznamujejo 21. stoletje. Daje nam dokaze, da način življenja, ki je bil še v 20. stoletju »sprejemljiv« ne prinaša in ne omogoča kakovostnega življenja na Zemlji. Na način kot živimo danes bi potrebovali nov planet Zemlja, da bi človeštvo sploh preživel. Količine virov na planetu so namreč omejene, globalno gospodarstvo (kot seštevek nacionalnih ekonomskih politik) je ves čas pod pritiskom, saj je izpostavljeno nenehnim spremembam v gospodarstvu, rasti populacije (in kupne moči) v razvijajočem delu sveta in vse to se odraža s posledicami v klimatskih spremembah, kot tudi pri političnih aktivnostih. Prav politične aktivnosti pa v največji meri sprožajo migracijske tokove. Vso to dogajanje zajema celotno Evropo, prav tako tudi Slovenijo. Zato moramo problem obravnavati celostno pri čemer ne gre brez obravnave nacionalnih politik in globalnih odločitev.¹⁰¹

3.2 Pojem lineranega v nasprotju s krožnim gospodarstvom

Pojem linearno gospodarstvo se je začel širše pojavljati ravno z razvojem koncepta krožnega gospodarstva in sicer kot njegova protipomenka. Model linearanega in krožnega gospodarstva ločimo po fazah ekonomskih aktivnostih. O linearnem modelu gospodarstva govorimo kadar v gospodarskem okolju zanemarimo oz. ignoriramo okolje. Okolje zagotavlja le način pridobivanja naravnih virov, brez kakšne skrbi za naravo in onesnaževanje le te. Proizvodnja torej temelji po sistemu : naravne vire vzamemo iz okolja (angl. *resources*), ti gredo v proizvodnjo (angl. *production*), kjer se ustvari produkt. Produkt se nato proda potrošnikom (angl. *consumption*), kateremu prinaša nekakšno korist oz. blaginjo (angl. *utility*). Vendar je ta opisan model nepopoln, saj ne zajema odpadkov, ki nastanejo v vseh fazah ekonomskih aktivnosti in pa tudi v samem okolju. Okolje ima namreč vgrajen sistem recikliranja, ki ga gospodarstvo nima, zato bi moralo vse kar vzamemo iz okolja tudi končati nekje v okolju. Pearce in Turner na podlagi tega prideta do zaključka: » da je vse input v nekaj drugega«. ¹⁰² Če s tem stavkom dopolnimo model linearanega

¹⁰¹ Godina Košir, L. in drugi, Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije:

<http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/Kazipot_prehoda_v_krožno_gospodarstvo.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).

¹⁰² Pearce D. in Turner R. K., Economics of natural resources and the environment, John Hopkins University Press, 1990, str. 38.

gospodarstva kot sem ga razložila dobimo model ki so mu dodani odpadki (angl. *waste*) in recikliranje (angl. *recycling*), s čimer pa nastane drug problem, saj vseh odpadkov ni mogoče reciklirati. To nam pove zakon o termo dinamiki. Energija se namreč v fazah gospodarjenja spreminja, te pa več ne moremo uporabiti za enak namen. S tem da dela odpadkov ne moremo reciklirati pa pridemo do naslednje ekonomske faze v katero je vključeno okolje in to je prostor za odlaganje odpadkov (angl. *assimilative capacity*). V linearnem gospodarstvu uporabljeni proizvodi nimajo več ekonomske vrednosti, saj jih tako v fazi proizvodnje kot v fazi potrošnje lahko brez kakršnih koli stroškov odvržemo v naravo. Okolje ima na srečo asimilacijsko sposobnost, da presnavlja in nevtralizira vse odpadke, ki so pristali v okolju. Problem se pojavi kadar je odpadkov veliko več kot je okolje zmožno asimilirati in ravnovesje se poruši.¹⁰³

Ob obsežni raziskavi virov koncepta krožnega gospodarstva sem ugotovila, da sam koncept v ozadju nima dosledne teorije z znanimi začetki in avtorji. Vsi avtorji namreč navajajo različne definicije, ki na splošno res sledijo nekim skupnim ciljem in načelom, ampak se vseeno razlikujejo med seboj.

Ohlapnost definiranja je razvidno že iz poročil EMF, ki so pritegnila veliko pozornosti, saj je razlika med prvim poročilom in zadnjim več kot očitna. V prvem poročilu je definirano: »krožno gospodarstvo je po namenu in zasnovi samo obnovljivo. Koncept odlaganja odpadkov nadomešča z obnovo, prehodom na obnovljive vire energije, izloča uporabo toksičnih kemikalij, ki sicer onemogočajo ponovno uporabno, ter stremi k odpravi odpadkov s skrbnim oblikovanjem in načrtovanjem materialov, izdelkov, sistemov in v okviru tega tudi poslovnih modelov.«¹⁰⁴

V povzetku poročil pa je opredelitev krožnega gospodarstva dopolnjena s temeljnim ciljem: »krožno gospodarstvo je samo obnovljivo po zaslugi, katerega namen je, da materiali, sestavine in proizvodi ves čas biološkega ali tehničnega kroga obdržijo največjo vrednost in koristnost. Zasnovan je tako, da deluje neprenehoma v krogih, s čimer ohranja in povečuje naravni kapital, optimizira donosnost virov, minimizira

¹⁰³ Andersen, M. S., An introductory note on the environmental economics of the circular economy, Sustainability Science, Springer Japan, 2007, str. 133-140.

¹⁰⁴ MacArthur, E., Delivering the circular economy: A toolkit for policymakers, Ellen MacArthur Foundation, 2015; MacArthur, E., Towards a Circular Economy: Business Rationale for an Accelerated Transition, Ellen MacArthur Foundation, 2015.

tveganja z upravljanjem obnovljivih virov ter omejenih zalog virov. Deluje učinkovito na vseh ravneh. Temeljni cilj tega gospodarskega modela je prekinitev povezave med svetovnim gospodarskim razvojem in uporabo omejenih zalog virov.«¹⁰⁵

Ostali avtorji, ki sem jih zasledila so v svojih definicija še bolj ohlapni. Heck¹⁰⁶ pojasnjuje, da: »krožno gospodarstvo pomeni zmanjšanje uporabe virov in zmanjšanje obremenitev za naše naravne greznice«. Na drugi strani pa imamo Stegermana,¹⁰⁷ ki pravi, da: »koncept krožnega gospodarstva sploh ni nov ekonomski model, saj gre predvsem za koncept praktičnega in uporabnega razmišljanja, kako oblikovati uspešno gospodarstvo, ki temelji na učinkoviti uporabi materialov, razmišljanju in v končni fazi odpravi odpadkov. Krožno gospodarstvo je tako predvsem pot za doseg drugačnega cilja, to je trajnostni napredek ali zelena rast«.

Vsem definicijam je enotno, da koncept krožnega gospodarstvo omogoča minimiziranje potrebe po novih virih in s tem zmanjšanjem pritiskov na okolje. Zmanjšalo bi se naj črpanje virov, odlaganje odpadkov in izpust emisij. S tem koncept krožnega gospodarstva presega zgolj okvirje recikliranja in odlaganja odpadkov. Krožno gospodarstvo lahko po vseh definicijah sodeč opredelimo kot model, katerega bistvo je, da so vsi materiali, proizvodi in procesi od začetka načrtovani in oblikovani tako, da odpadkov sploh ni. V idealni različici to pomeni, da materiali in proizvodi ves čas krožijo in so ves čas v ponovni rabi. Vsem je tudi enotno, da krožno gospodarstvo poteka po naslednjih fazah gospodarske aktivnosti: vir pridobimo iz narave in ga uporabimo v fazi proizvodnje. Ustvarjen proizvod nato prodamo in uporabimo. Tukaj pa nastopi glavna razlika med konceptom linearnega in krožnega gospodarstva, saj se v krožnem gospodarstvu porabljen oziroma uporabljen izdelek NE zavrže kot odpadek, temveč se ponovno uporabi ali pa se s postopkom recikliranja obnovi in vrne nazaj v fazo proizvodnje. Tega je glavna razlika med linearnim in krožnim gospodarstvom več kot očitna. Krožno gospodarstvo temelji na tako imenovanem zaprtem snovnem krogu. To pomeni, da

¹⁰⁵ Ibidem.

¹⁰⁶ Heck P., Circular economy related international practices and policy trends: Current situation and practices on sustainable production and consumption and international Circular Economy development policy summary and analysis, Institut für angewandtes Stoffstrommanagement, (2006), str. 4.

¹⁰⁷ Stegerman H., The potential of the circular economy, 2015, str. 1,

<<https://economics.rabobank.com/publications/2015/july/the-potential-of-the-circular-economy/>> (pridobljeno 3.7.2019).

namesto sedanjega, linearnega modela, kjer velja »vzemi, izdelaj, uporabi in odvrzi« preidemo na nov model, kjer pa velja koncept »zmanjšaj, ponovno uporabi, recikliraj«.

3.3 Primerjava tveganja linearnega in krožnega gospodarstva

Koncept krožnosti lahko uveljavljamo na več načinov. V iskanju odgovora na to, kako spremeniti obstoječo ekonomsko paradigmo, moramo zmeraj pogledati celotno sliko in potem rešitve vedno vrednotiti skozi optiko ekonomske, okoljske in družbene perspektive. V tem kontekstu se krepi potreba po novem načinu sodelovanja, vključevanja, raziskovanja, učenja in inoviranja. Na tej točki moramo poudariti pomen usmerjenosti v ohranjanje oziroma krepitev vrednosti v kontekstu proizvodnje in potrošnje za učinkovito prehajanje iz linearnih v krožne modele gospodarjenja. Model krožnega gospodarstva se za doseg tega cilja osredotoča že na sam izvor virov: katere materiale oz. vire bomo uporabili ter kako preprečili ali vsaj omejili izgubljanje njihove vrednosti. Temu pa sledi vprašanje kako gospodariti in upravljati z obstoječimi zalogami in preprečiti izgube ali vsaj zmanjšati izgube v fazi prenehanja uporabe izdelkov, surovin ali zalog. Tukaj se je potrebno vprašati kako bi jih vrnil nazaj v proizvodnjo oz. biološki cikel. Krožni (ali eko) dizajn sledi načelom krožnosti, modularno zasnovani izdelki omogočajo, da jih lahko vzdržujemo, popravljamo, ponovno uporabljamo, predelujemo in recikliramo. Naslednji izziv pa je, kako spremeniti vzorce potrošnje? Potrošnik se spreminja v uporabnika, prehajamo od izdelkov k storitvam. Vsak izdelek naj bo čim več in čim dlje časa v uporabi. Takšne rešitve ob razvoju digitalizacije in enostavnejšega upravljanja s podatki omogoča sodelovalna ekonomija. Na primer, več uporabnikov lahko s pomočjo digitalnih platform ali aplikacij dostopa do možnosti uporabe istega izdelka, pa naj gre za prevozno sredstvo, prostor, kmetijsko mehanizacijo, igrače ... Pri vsem tem pa je umetnost najti ravnotežje med različnimi politikami in ne reševati problemov ene s tem, da se odpovemo drugi. Vsak model ima namreč svoje prednosti in slabosti. Obstoječi ekonomski model (linarni) na primer omogoča, da stroške socializiramo, dobičke pa privatiziramo. Pomeni, da na primer stroški zdravljenja bolezni, ki so posledica negativnih vplivov določene dejavnosti na okolje, bremenijo zdravstveni sistem (in tako davkoplačevalce), medtem ko podjetje, ki to za okolje in zdravje ljudi obremenilno dejavnost opravlja, ustvarja in ohranja celoten dobiček, in ni soudeleženo pri financiranju odpravljanja posledic svojih negativnih vplivov. Prednosti prehoda v krožno gospodarstvo za Evropo pa so najpogostejše

izpostavljeni učinki kot so: višja konkurenčnost gospodarstva, nova delovna mesta, manjša odvisnost od uvoza virov, krepitev ekonomske in družbene stabilnosti, okrepljena inovativnost in nove poslovne priložnosti, zmanjšane obremenitve okolja. Za državljane krožni prehod pomeni tudi nižanje življenjskih stroškov (na primer za bivanje, za mobilnost, za hrano) in višjo kakovost bivanja. Med vzvodi za uresničitev izpostavljenih potencialov je največ pozornosti namenjene že omenjenemu spodbujanju konkurenčnosti in inovacij, vlaganju v raziskave in razvoj ter prilagajanju izobraževalnih sistemov potrebam po novih znanjih in veščinah.¹⁰⁸

Da bi pojasnili prehod v krožno gospodarstvo, moramo najprej razjasniti in pojasniti vse probleme in tveganja, ki jih prinaša linearno gospodarstvo z namenom, da bi ljudje, tako poslovneži kot potrošniki, bolje razumeli namen in pomembnost novega krožnega modela gospodarstva. Glavni mehanizem za izražanje teh tveganj pokaže vlagateljem in finančnikom kreditno in poslovno tveganje. S tem bolje razumejo prednosti in slabosti krožnega ter linearnega poslovnega modela. Tako si tudi zagotovijo boljše poslovanje. Posebne spodbude je treba ustvariti iz naslova dobro uveljavljeni poslovnih praks linearnega poslovnega modela, brez finančnih tveganj in jih inkorporirati v model krožnega gospodarstva. Moramo se zavedati, da smo v 21. stoletju, kjer je trenutno gospodarstvo v velikem vzponu, trgi so vedno bolj medsebojno povezani in tukaj je tudi več milijonov novih potrošnikov srednjega razreda. Naše gospodarstvo pa še vedno deluje po modelu, ki smo ga »podedovali« iz 19. stoletja. Trenutne nacionalne politike zato niso skladne s cilji krožnega gospodarstva. Problem trenutnega linearnega gospodarskega modela je v tem, da proizvodnja temelji na modelu take vzemi surovino iz narave, naredi produkt, ga uporabi in zavrzi. Prav tako se vedejo tudi potrošniki, saj jih proizvajalci nezavedno prisilijo v nakup novega produkta. Lep primer je telefonska industrija, ki prisili kupca v nakup novega telefona po le dveh letih, zaradi slabe baterije. Telefon, ki bi bil ob popravilo še delujoč pa se zavrže. Takšen sistem ogroža vzdržnost podjetij in trgov, ki delujejo znotraj linearnega modela. Brez sistematične predelave in ponovne uporabe materialov je poslovanje podjetij odvisno od razpoložljivosti virov in njihove cene. Zanašanje na poceni vire lahko pripelje do velikih motenj v poslovanju podjetja kot so motnje virov dobave, nihanja v stroških nabave in zniževanja

¹⁰⁸ Godina Košir, L. in drugi, Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije
<http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/Kazipot_prehoda_v_krožno_gospodarstvo.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).

stroškov obnovljivih virov. Ta tveganja so v linearnem tem modelu opredeljene kot »linearna tveganja.«¹⁰⁹

Seveda pa tudi krožno gospodarstvo prinaša svoja tveganja. Namreč pri vsaki novosti, ki jo želimo implementirati v sistem zaradi mnogih pozitivnih učinkov, se pojavljajo tudi nekateri negativni učinki, kar je popolnoma normalno. Prehod na krožno gospodarstvo je dandanes deležen vse večje podpore v številnih politikah in pobudah, kar je za gospodarstvo zelo dobro. Vendar se v sistemu krožnega gospodarstva vseeno pojavljajo težave predvsem v gospodarstvu. Še vedno pa vztrajajo tudi nekatere posebne politične, družbene, gospodarske in tehnološke ovire, ki onemogočajo njegovo širše izvajanje in sprejem. Največje težave s katerimi se srečuje krožno gospodarstvo so:

- podjetja pogosto niso seznanjena z rešitvami krožnega gospodarstva, oziroma jih ne poznajo dovolj ali nimajo možnosti, da bi jih uresničila. Zato jim te novosti predstavljajo velika operativna tveganja, tehnološka tveganja, pravna tveganja in tveganja denarnih tokov. Veliko tveganje pa predstavlja tudi hitro spreminjajoče vedenje potrošnikov in s tem hitro spreminjajoča baza strank;
- sedanji sistemi, infrastruktura, poslovni modeli in tehnologija lahko gospodarstvo zadržijo v linearnem modelu;
- naložbe v ukrepe za izboljšanje učinkovitosti ali inovativne poslovne modele so še vedno nezadostne, saj veljajo za tvegane in zapletene;
- povpraševanje po trajnostnih proizvodih in storitvah je še vedno majhno, zlasti kadar zahtevajo vedenjske spremembe. Ljudem namreč izdelki iz sekundarnih sestavin niso blizu in menijo, da so ti manjvredni kot produkti v linearnem modelu gospodarstva;
- cene pogosto ne odražajo dejanskih stroškov virov in rabe energije, ki jih ustvari družba;
- politični signali za prehod na krožno gospodarstvo niso dovolj močni in dosledni.¹¹⁰

¹⁰⁹ Poročilo Evropske komisije: Accelerating the transition to circular economy, 2019:

<https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/research_and_innovation/knowledge_publications_tools_and_data/documents/accelerating_circular_economy_032019.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).

¹¹⁰ Evropska komisija Poročilo za medije Generalnega direktorata za okolje, 2014, <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-166_sl.htm> (pridobljeno 3.7.2019).

Krožno gospodarstvo nedvomno prinaša veliko potenciala pri poslovanju in pri večji konkurenčnosti države. Recikliranje je predpogoj za delovanje krožnega gospodarstva. Vse temelji na ponovni uporabi virov in materialov, ki se reciklirajo, vrnejo v proizvodni cikel in ponovno uporabijo. Prav tako je pomembno, da se zmanjša količina proizvedenih odpadkov. Tudi Evropski parlament je Komisijo pozval, da pripravi kazalnike učinkovite rabe virov, s katerimi bi spremljali napredek na poti k krožnemu gospodarstvu.¹¹¹ Če želimo v celoti izkoristiti potencial teh sekundarnih surovin, je nujna vzpostavitev učinkovitega sistema upravljanja z odpadki, sprostitev ovir pri njihovem trgovanju ter zagotavljanje visokih standardov kakovosti. Le v takšnem okolju lahko industrija popolnoma izkoristi sekundarne surovine v lastnih proizvodnih procesih in obenem zagotavlja njihovo zanesljivo dobavo. Temeljni namen recikliranja v konceptu krožnega gospodarstva je pridobivanje novih materialov skozi zbiranje, razstavljanje in recikliranje odsluženih izdelkov. S ponovno uporabo recikliranih materialov in ponovno rabo v produkcijskem procesu lahko bistveno zmanjšamo vpliv na okolje in zmanjšamo stroške proizvodnje. Krožno gospodarstvo namreč temelji na konceptu pozitivnega snovnega kroga, ki se usmerja v ponovno uporabo, popravilo in recikliranje obstoječih materialov in izdelkov. Uveljavlja se koncept ti. »zaprtja zanke«, kar pomeni da, lahko odpadke ene industrije spremenimo v snovni vir druge in s tem zmanjšamo količino odloženih ali sežganih odpadkov. Koncept in razmišljanje skladno s krožnim gospodarstvom se začne že na samem začetku življenjskega cikla izdelka s pametnim oblikovanjem izdelkov in izbira proizvodnih procesov. Vendar pa je prehod v krožno gospodarstvo zelo kompleksen, saj zahteva preoblikovanje sistemov in nujno potrebo po novih znanjih ne samo na področju naravoslovja ampak pomembno vključuje tudi področje načrtovanja (Eco Design), oglaševanja in informacijsko komunikacijske tehnologije.¹¹²

Pomembno vlogo pri prehodu v krožno gospodarstvo pa imajo tudi potrošniki, saj bodo prav oni doprinesli k uresničitvi vseh ukrepov z njihovim obnašanjem in ravnanjem. Potrošniki so prav tako pomemben del celotnega gospodarskega procesa, ker s svojo potrošnjo in količino potrošenega denarja vplivajo na stanje

¹¹¹ Resolucija Evropskega parlamenta z dne 9. julija 2015 o učinkoviti rabi virov: Prehod na krožno gospodarstvo (2014/2208(INI))
<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015IP0266&from=LV>> (pridobljeno 27.7.2019).

¹¹² Godina Košir, L. in drugi, Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije
<http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/Kazipot_prehoda_v_krozno_gospodarstvo.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).

gospodarstva v državi, ta pa jim prinaša tudi zadovoljstvo in hkrati zadovoljuje njihove potrebe. Torej potrošnik je lahko oseba, ki z namenom zadovoljitve lastnih ali skupnih potreb nakupuje dobrine na trgu, lahko pa je oseba, ki s tujimi sredstvi nakupuje dobrine oziroma storitve, ali pa je organizacija, ki za svoje dejavnosti troši delovna sredstva in sredstva za proizvodnjo. Lahko ga opredelimo tudi kot kupca, ki je »fizična ali družbeno-pravna oseba, ki kupi blago oziroma storitev«.¹¹³ V potrošnji ni tako pomembno razlikovanje med potrošniki in kupci, kot je to pomembno v proizvodnji s proizvajalci izdelkov in storitev. Tudi proizvajalec je potrošnik, ker s trošenjem delovne sile proizvaja izdelke ali storitve. Ker pa se delo v materialnem procesu ne opravlja samo, je primernejši izraz delovni človek ali delavec.¹¹⁴ Torej so lahko delavci vedno potrošniki, niso pa potrošniki tudi vedno delavci. Ker smo ljudje usmerjeni k vse večji potrošnji, imamo za spodbudo tudi vse večjo proizvodnjo, da lahko zadovoljimo svoje potrebe. In Pernek spet pravi: »Brez proizvodnje ni porabe, vendar brez porabe ni proizvodnje, ker bi bila proizvodnja takrat brez cilja«. Posrednega učinka potrošnje se potrošniki po navadi ne zavedajo, vendar pomembno vplivajo na obnavljanje delovni sile in količino proizvedenih odpadkov ter njihovo ponovno uporabo. Velika večina ljudi še ni dovolj ozaveščena o pomembnosti ponovne rabe odpadkov in recikliranju odpadkov, ki to omogoča. Zato se mi zdi zelo pomembno, da so potrošniki čim bolj informirani o pomembnosti recikliranja in kako lahko sami, z le malimi spremembami v vsakdanu naredimo velik korak k krožnemu gospodarstvu. Potrebno je tudi ozavestiti ljudi koliko nepotrebne embalaže ustvarijo in kako bi lahko ravnali drugače. Za ločevanje odpadkov so v Sloveniji že predpisane kazni vendar že zaenkrat niso dosegle svojega namena.

Potrošniki so bili skozi zgodovino soočeni z mnogimi spremembami v različnih gospodarskih razmerah, kot so razne gospodarske in finančne krize, katerim so se bili primorani postopoma prilagajati. Velikokrat so se potrošniki znašli v situaciji, ko niso vedeli kako bi se pravilno obnašali, da bi pozitivno vplivali na razmere v gospodarstvu. Nemalokrat so tudi sami z nezaupanjem, negotovostjo in s strahom ali prekomernim ter z nerazumnim trošenjem pripomogli k slabšanju gospodarskih razmer in razvoju kriz. Potrošniki so se resnosti položaja začeli zavedati prepozno. Nekateri potrošniki so zavedni in svoje potrošne navade spremenijo takoj ob prvih

¹¹³ Pernek, F., Potrošnik in njegovo varstvo: marketinški, pravni in organizacijski vidik, Maribor, Založba Obzorja, str. 13.

¹¹⁴ Ibidem, str. 14.

znakah poslabšanja položaja, drugi pa se na spremembe prilagodijo šele takrat, ko jih prizadene brezposelnost ali kakšen drugi razlog za znižanje dohodka. Vzorci obnašanja potrošnikov so zelo različni po potrošnih skupinah in državah, prav tako pa na obnašanje vpliva tudi BDP države. Potrošnja je končni cilj celotnega gospodarskega procesa, kjer je za potrošnike najpomembnejša uresničitev proizvodnih, družbenih in individualnih potreb. Potrošnja življenjsko pomembnih dobrin sproži obnavljanje delovne sile, potrošnja proizvodnih dejavnikov pa sproži proizvodnjo. Zato lahko rečemo, da je končna potrošnja delovne sile in proizvodnih dejavnikov obenem tudi izhodišče za nov začetek gospodarskega življenja.¹¹⁵

Za lažje razumevanje potrošnje, potrošnika, njegovih potreb in vedenja na trgu je pomembno opredeliti potrošne dejavnike. Posameznik kot potrošnik se za potrošnjo odloči na podlagi notranjega procesa odločanja, kar pomeni. Da se za nakup odloči na podlagi svojih potreb, motivov, zaznave in stališča. Drug razlog za potrošnjo pa povzročijo pa nastanejo na podlagi informacij, ki jih potrošnik prejme iz zunanjega okolja. Med eksterne dejavnike iz okolja, ki vplivajo na potrošnika, uvrščamo vpliv družine, sosedstva in kulture z različnimi vrednotami, vzorci obnašanja ter možnimi sankcijami. Podjetja in organizacije močno vplivajo na potrošnikovo obnašanje z različnimi ekonomskimi propagandami in različnimi reklamami, gospodarstvo ter celotna družba pa z dobrinami in s finančnimi sredstvi, ki jih ponuja. V sedanjem gospodarstvu, imajo eksterni vplivi na potrošnika prevelik vpliv, saj je potrošnja prevelika in nastane zaradi nekega trenda, ki se pojavi v gospodarstvu (npr. nova moda, naprednejši tehnologija, prehranski trendi,..), ta na nek način prisili potrošnika, da trendu sledi, saj to vpliva na njegov statusni simbol. Obstajajo namreč očitne razlike med obnašanjem potrošnikov, ki temeljijo na spolu, starosti, dohodku in okusu. Vendar velja za vse trge preprosto načelo uspešnosti, ki pravi, da je pot do uspešnosti v prilagajanju določenih fizičnih in anatomskih sposobnosti, nagnjenjih, omejitvah in potrebah, ki so skupne značilnosti potrošnikom ter okolju, v katerem živijo.¹¹⁶ V krožnem gospodarstvu takšen vpliv na prekomerno potrošnjo ni željen, ravno obratno, saj v krožnem gospodarstvu težimo k čim bolj ekonomični potrošnji s ponovno uporabo izdelkov. Velik problem potrošnje predstavlja ogromno embalaže, ki nastane v samem procesu proizvodnje, dostave do trgovine in nato še morebitne spletne prodaje, kjer ponovno uporabijo

¹¹⁵ Štiblar, F., Svetovna kriza in Slovenci: kako jo preživeti?, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008, st. 173.

¹¹⁶ Underhill, P., Why we buy: the science of shopping. London, New York, Texere, 1988.

ново embalažo, da izdelek pošljejo do potrošnika.¹¹⁷ Seveda je potrošnja ob različnih gospodarskih razmerah različna, proces odločanja pa se podaljša ob poslabšanju stanja v gospodarstvu. Proces potrošnje se začne s potrošnikovim zaznavanjem pomanjkanja ali potrebo po določeni dobrini hkrati pa mora upoštevati svoje finančne zmožnosti. V razmerah gospodarske krize potrošniki trošijo bistveno manj, hkrati pa tudi podjetja proizvajajo manj, kar pomeni, da se družba ne namerno obnaša bolj ekonomično.¹¹⁸ Gospodarstvo bi doseglo največji uspeh če bi lahko združili potrošnikovo mentaliteto v času gospodarske krize, s tem imam v mislih, da bi bolje premislili ali res potrebujejo npr. nov televizor, kljub temu, da star televizor brezhibno deluje, vendar nima najboljše resolucije? Podjetja bi začela s ponovno uporabo surovin v svoji proizvodnji in omejila proizvodnjo odpadkov. Gospodarstvo pa ne bi potrošnikov »sililo« k potrošnji, odprli bi nova delovna mesta in s tem omogočila gospodarsko rast, prav tako pa bi več trošili najnižji sloji, višji sloji bi svojo porabo omejili. Takšne spremembe bi pozitivno vplivale na gospodarsko rast.

3.4 Model prehoda v krožno gospodarstvo

Prehod v krožno gospodarstvo je kompleksen, celovit in predvsem dolgoročen proces, za razumevanje katerega lahko kot oporo uporabimo miselni pristop, ki smo ga poimenovali »krožni trikotnik«. Ta služi za nazornejšo predstavitev treh ključnih vidikov krožnega prehoda in z njim želimo zaobjeti tri vidike, to simbolizirajo tri pomembna oglišča, ki v medsebojnem sodelovanju in omogočajo sistemsko krožno tranzicijo. Vsako od oglišč ima jedrni del, ki je osrednji spodbujevalec sprememb. Zavedamo se, da je vsak od vidikov prehoda sam po sebi kompleksen, zato je sistematizacija področij, ki jih ponazarjamo s tremi oglišči težavna in odpira možnost za razpravo in nadaljnja usklajevanja, ki jih ob predstavitvi krožnega trikotnika vsekakor spodbujamo. Trikotnik je predstavljen v nadaljevanju.

3.4.1 Krožno gospodarstvo: gospodarske družbe kot jedro

Prehod iz linearnih v krožne modele poslovanja prinaša številne spremembe, ki se odražajo na več ravneh. Zato je prehod zahteven in praviloma možen le ob podpori in zaupanju vodstva gospodarskih družb v smiselnost in upravičenost spremembe

¹¹⁷ Možina, D. in Možina, S., Obnašanje potrošnikov, Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1998.

¹¹⁸ Ibidem, str. 41.

modela poslovanja. Vizija razvojne smeri v sodelovanju z različnimi deležniki vodi do novih verig vrednosti, ki prinašajo nova tveganja, nove pogoje in potrebo po prilagajanju. Vsak sodelujoči naj na koncu doseže več kot bi v primeru, če do sodelovanja ne bi prišlo. Spremenjene oblike sodelovanja pomenijo na primer vključevanje novih dobaviteljev, razvoj novih tehnologij, preoblikovanje organizacijske kulture, vstop na nove trge, ... Za obvladovanje tako celovitih sprememb je nujno vključujoče voditeljstvo, odprtost za inovacije in nova znanja, dolgoročna usmerjenost in sposobnost prilagajanja spreminjajočim razmeram. Prehod iz linearnih v krožne modele se na ravni podjetij lahko izraža na več načinov, na primer, v:

- Krožnem oblikovanju (eko dizajn) – načrtovanju izdelkov na način, da so ti zasnovani modularno, z mislijo na to, da jih bo čim enostavneje vzdrževati, popravljati, dograjevati, obnavljati, razstaviti, reciklirati...
- Prehajanju od izdelkov k storitvam – kupec postane uporabnik in plačuje za storitev, lastništvo izdelka ostane proizvajalcu, kar mu omogoča, da se odloči za proizvodnjo trajnejših, kakovostnejših izdelkov po višji ceni, z daljšim rokom uporabe in zasnovanimi po načelih krožnega oblikovanja, da lahko materiale, ki so uporabljeni, čim bolje izkoristi in obdrži v lasti ter tako znižuje stroške nabave materiala in obvladuje cenovna tveganja surovin. • Industrijski simbiozi – različni deležniki med seboj izmenjujejo materiale - surovine -, ki so bile nekoč deklarirane kot odpadki. Pomeni, da se količina odpadnih snovi zmanjšuje, uporabna vrednost materiala pa zvišuje.
- Zapiranju energijskih zank – višek energije enega poslovnega subjekta lahko postane vhodna energija za drugega ali pa se odvečna energija koristno uporabi znotraj istega podjetja. Na ta način se učinkovitost rabe energije močno poveča, stroški znižajo, negativni vplivi na okolje pa zmanjšajo.¹¹⁹

¹¹⁹ Godina Košir, L. in drugi, Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije <http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/Kazipot_prehoda_v_krožno_gospodarstvo.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).

3.4.2 Krožna sprememba: javni sektor kot jedro

Pomembna je usklajenost in celovitost politik za uveljavitev okolja za krožni prehod. Gre za soodvisnost med posameznimi sektorji, zato se krožni prehod ne more odvijati zgolj pod okriljem enega ministrstva. Pomembno je sodelovanje na več ravneh in skupna odločitev za upoštevanje načel krožnega gospodarstva pri oblikovanju vseh politik. V Sloveniji je krožno gospodarstvo že opredeljeno v viziji in strateških dokumentih vlade, potrebujemo pa bolj celovito podporo z ustreznimi kazalniki, sistematičnim spremljanjem in letnim poročanjem o doseženih rezultatih.

Celovitost politik vključuje na primer: nadgradnjo nacionalnih statistik in računov, uvajanje podjetniškega trajnostnega računovodstva, spremembo davčne politike, ukrepe na področju rabe prostora, spremembo politike subvencij, prilagojene investicijske politike, reorganizacijo bančnega sektorja, prehod na zelena javna naročila, usmerjanje znanosti in raziskav, podporo inovacijam, izgradnjo ustrezne infrastrukture, izobraževanje in osveščanje vseh deležnikov... Vse našteto vpliva na to, kako se bo odzvalo gospodarstvo, kako se bodo odločala podjetja, kako hitro bo zasebni sektor (predvsem mala in srednja podjetja) stopil na pot krožnega gospodarstva. Prav tako se navezuje na krožno kulturo in na postavljanje vrednot, prioritet in odločitev na strani posameznikov, državljanov in njihov odnos do pripravljenosti spreminjanja obstoječih vzorcev in navad.

3.4.3 Krožna kultura: državljani kot jedro

Posamezniki kot družbeno odgovorni, aktivni in vključeni državljani smo tisti, ki s svojim vrednostnim sistemom, izbirami, odločitvami, ravnanjem, odnosi pomembno sooblikujemo družbo kot celoto. Za krožni prehod je zelo pomembno, da vlogo potrošnika nadomestimo z vlogo uporabnika. Da vsak posameznik razmisli o tem, kaj so naše potrebe in kaj naše želje. Da odločitev o posedovanju nadomestimo s pripravljenostjo za souporabo. Da krepimo zavedanje o moči in posledicah naših vsakdanjih odločitev in da smo »dobri gospodarji«. Dom, gospodinjstvo je prva celica, v kateri lahko živimo krožna načela in krepimo krožno kulturo. Več ozaveščenih posameznikov, gospodinjstev, območij ali mest, močnejše je sporočilo gospodarskemu in javnemu sektorju, da krožno spremembo sprejemamo in podpiramo. Prav krožna kultura je tisto oglišče krožnega trikotnika, ki je med Slovenci najbolj ponotrano. V svojem vrednostnem sistemu imamo

»zeleno in trajnostno« zapisano kot pomembni vrednoti. Spoštujemo naravo, do nje čutimo odgovornost, zato nam načela krožnega gospodarstva niso tuja in jih na številnih področjih intuitivno udejanjamo že vrsto let. Kadar krožne rešitve postanejo sprejete kot tiste, s katerimi lahko prihranimo čas in denar – prispevajo k obvladovanju družinskih izdatkov in so lokacijsko dostopne - smo jih hitro pripravljene sprejeti. To smo dokazali s pripravljenostjo na uporabo storitev kot je BicikeLJ, z ločenim zbiranjem odpadkov v gospodinjstvih, z ozelenjevanjem javnih površin in urbanimi vrtovi, s številnimi popravilnicami in izposojevalnicami, s prepoznavnimi podjetji z družbenim učinkom... Zaradi obvladljive velikosti Slovenije in policentričnosti sta tudi sodelovanje in povezovanje različnih deležnikov v okviru skupnosti pomembni razsežnosti naše kulture. Hitro se lahko vzpostavijo projektni timi, uskladijo aktivnosti. Znotraj naše geo-politične regije postajamo s primeri krožnih praks, utemeljenih na krožni kulturi, dober zgled in navdih za širše mednarodno povezovanje, prenos praks in znanj ter udejanjanje sistemskih sprememb. Pri oblikovanju krožne kulture lahko pomembno vlogo odigrajo tudi kreativne industrije. Inovativnost in ustvarjalnost sprožata razmišljanje izven uveljavljenih okvirjev, ki je v kontekstu krožnega gospodarstva, kjer raziskujemo nove modele delovanja, zelo dobrodošlo. Večkrat dokazana in na različnih področjih mednarodno potrjena kreativna moč Slovencev je še en močan adut krožne kulture in krožnega gospodarstva, ki je močno izstopal tudi na opravljenih regionalnih posvetih v obliki konkretnih kreativnih praks, ki jih predvsem v obliki socialnega podjetništva in nevladnih organizacij izvajajo ustvarjalci.¹²⁰

3.5 Cilji krožnega gospodarstva

3.5.1 Podaljševanje življenjske dobe izdelkov s ponovno uporabo in popravilom

Podaljševanje življenjske dobe izdelkov, ponovna uporaba izdelkov in njihovih delujočih delov ter obnovo izdelkov, so osrednji dejavniki, ki omogočajo delovanje krožnega gospodarstva. Ponovna uporaba pomeni vsako dejanje, s katerim izdelke ali njegove dele, ki niso odpadki, ponovno uporabimo ali jih uporabimo v namene za katere so bili ustvarjeni. Priprava na ponovno uporabo oziroma popravilo pomeni pregled, čiščenje, popravilo ali predelavo izdelkov ali njegovih delov, ki so postali

¹²⁰ Ibidem.

odpadek za namen ponovne uporabe brez predhodne obdelave. Ponovna uporaba izdelka je podprta s strani različnih iniciativ. Razvoj standardov kvalitete in garancije za rabljene izdelke in zagotovilo popravljivosti izdelka sta eni izmed ukrepov za zagotovitev delovanja rabljenih dobrin. S strani Evropske komisije¹²¹ je bil v letu 2015 sprejet ambiciozen načrt krožnega gospodarstva, ki vključuje predloge o ravnanju z odpadki, ki bodo povečali konkurenčnost Evrope na svetovni ravni in spodbudili trajnostno gospodarsko rast ter s tem nova delovna mesta. Ključni elementi načrta so: doseči 65-odstotno recikliranje komunalnih odpadkov do leta 2030, doseči 75-odstotno recikliranje odpadne embalaže do leta 2030, zmanjšanje odlaganja komunalnih odpadkov na zunanja odlagališča za 10 % do leta 2030, prepoved odlaganja ločeno zbranih odpadkov, spodbujanje ekonomskih instrumentov za odvrčanje odlaganja odpadkov, poenostavljena in izboljšana opredelitev in usklajene metode za izračun stopnje recikliranja po vsej EU, konkretni ukrepi za spodbujanje ponovne uporabe in spodbujanje industrijske simbioze – uporaba stranskega produkta ene industrije v surovino druge industrije, in ekonomske spodbude za podjetja, ki se bodo stimulirala podjetja za pridelavo zelenih izdelkov in podpirala recikliranje. V okviru tega načrta za najučinkovitejši prehod z linearne na bolj krožno gospodarstvo so revidirani in okrepljeni cilji v obstoječih direktivah o odpadkih. V krožnem gospodarstvu postanejo ponovna uporaba, popravilo in recikliranje zlato pravilo, odpadki pa stvar preteklosti. Če bi surovine ohranili v produktivni rabi dlje časa, jih večkrat uporabili in izboljšali njihovo učinkovitost, bi povečali tudi konkurenčnost EU na svetovnih trgih. Ta pristop je opredeljen v sporočilu, ki pojasnjuje, kako lahko inovacije na trgih za reciklirane materiale, novi poslovni modeli, okoljsko primerna zasnova in industrijska simbioza pripomorejo h gospodarstvu in družbi brez odpadkov.¹²² Prehod h krožnemu gospodarstvu je jedro načrta za učinkovito rabo virov v okviru strategije Evropa 2020 za pametno, trajnostno in vključujočo rast. Evropska komisija je zasnovala načrt za vso Evropo, v katerem je predlagala okvir ukrepov in poudarila, da je potreben celovit pristop na vseh področjih in ravneh politike. Glavne ideje iz načrta so bile nadalje razvite v splošnem okoljskem akcijskem programu Unije (7. okoljski akcijski program), katerega prednostni cilj je preoblikovanje EU v z viri gospodarno, zeleno in konkurenčno nizkoogljično gospodarstvo. Evropska platforma za

¹²¹ Circular economy — European Environment Agency, 2016: <https://www.eea.europa.eu/publications/circular-economy-in-europe> (pridobljeno 19.3.2019).

¹²² Godina Košir, L. in drugi, Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije <http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/Kazipot_prehoda_v_krožno_gospodarstvo.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).

učinkovito rabo virov na visoki ravni, ki povezuje vlade, podjetja in organizacije civilne družbe, je pozvala k ukrepom za prehod na bolj krožno gospodarstvo, za katerega sta potrebna pogostejša ponovna uporaba in visokokakovostno recikliranje odpadkov z namenom zmanjšanja odvisnosti od primarnih surovin. V 7. okoljskem akcijskem programu so se države članice in Evropski parlament odločili, da bodo določili kazalnike in cilje za učinkovito rabo virov z merjenjem BDP-ja držav članic EU, glede na potrošnjo surovin v teh državah. Od EU se že zdaj pričakuje, da bo svojo produktivnost virov ob enakem delovanju med letoma 2014 in 2030 povečala za 15 %. To namerava storiti s politikami za spodbujanje prehoda na bolj krožno gospodarstvo, k čemur poziva evropska platforma za učinkovito rabo virov. S povečano produktivnostjo bi lahko to stopnjo podvojili, obenem pa pospešili ustvarjanje novih delovnih mest in nadaljnjo gospodarsko rast.¹²³

3.5.2 Nova delovna mesta

S prehodom na krožno gospodarstvo bi lahko ustvarili veliko novih delovnih mest povezanih s proizvodnjo energije iz obnovljivih virov, energetske učinkovitostjo, ravnanjem z odpadki in vodami. Velik poudarek bi dali na kakovost zraka, ohranjanje biotske raznovrstnosti in v razvoj zelene infrastrukture. Vsa ta področja bi ustvarila številna nova delovna mesta in tako tudi okrepila gospodarstvo. Kot primer dobre prakse lahko vzamemo, da se je tudi v času gospodarske krize v EU med letoma 2002 in 2011, število »zelenih delovnih mest« povečalo iz 3 milijone na 4,2 milijona. Zelena delovna mesta (ZDM) so politična vroča tema, saj je ZMD prepoznano kot ena od nosilnih strategij za doseganje ambicioznih ciljev do leta 2020: 75-odstotne stopnje zaposlenosti žensk in moških v starostni skupini 20–64 let ter istočasne podpore doseganju ciljev na področju inovacij, izobraževanja, socialne vključenosti in podnebja/energije, ki naj bi pripeljali do pametnega, trajnostnega in vključujočega gospodarstva EU. V obdobju do leta 2020 naj bi se skladno s strategijo Evropa 2020 ter Strategijo za rast in delovna mesta Evropa 2020 močna vez med podnebno in energetske politiko ter politiko zaposlovanja odrazila tudi na porabi kohezijskih sredstev, predvsem Evropskega socialnega sklada in Evropskega sklada za regionalni razvoj, pa tudi nekaterih drugih programov, vključno s programi za mala in srednja podjetja - o tem nekoliko kasneje. V Sloveniji se zaradi njenih naravnih danosti

¹²³ Evropska komisija: Okolje: višji cilji glede recikliranja odpadkov za hitrejši prehod na krožno gospodarstvo z novimi delovnimi mesti in trajnostno rastjo, 2014: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-763_sl.htm> (pridobljeno 20.5.2019)

ponuja ogromno priložnost za dolgoročen izhod iz krize s spodbujanjem zelenega gospodarstva, ki je okolju prijaznejše in socialno vključujoče, konkurenčnost pa gradi na energetske in snovni učinkovitosti. Zeleno gospodarstvo pa ni pomembno samo zaradi zmanjševanja škodljivih vplivov človekovih dejavnosti na okolje, ampak tudi zaradi socialnih učinkov, predvsem ustvarjanja novih, zelenih delovnih mest. Slutnja potenciala zelenih delovnih mest v Sloveniji je navdihujoča. Ekološko kmetijstvo, učinkovita raba naravnih virov, gozdno-lesna veriga, proizvodnja energije iz obnovljivih virov, povečanje energetske učinkovitosti ter trajnostni turizem so gospodarske dejavnosti, ki svojo konkurenčnost trajnostno gradijo na lokalnih naravnih in človeških virih, hkrati pa dejavno prispevajo k doseganju ambicioznih podnebnih in zaposlitvenih ciljev, ki jim je Slovenija kot članica Evropske unije zavezana. V okviru projekta Spodbujamo zelena delovna mesta je uporabljena naslednja definicija zelenih delovnih mest: »Zelena delovna mesta so dostojna delovna mesta v zelenem gospodarstvu, predvsem v sektorju okoljskega blaga in storitev, ter v ozelenjevanju procesov v drugih sektorjih, kjer čistejše alternative ne obstajajo.«¹²⁴

Dva pomembni programi za dvig gospodarstva s spodbujanjem zelenih delovnih mest:

1. K okrepanju s številnimi novimi delovnimi mesti je program katerega cilj je dopolnitev evropskih prednostnih nalog na področju zaposlovanja s srednjeročnimi političnimi usmeritvami za doseganje zaposlitvenih ciljev strategije Evropa 2020.¹²⁵
2. Program za nova znanja in spretnosti ter delovna mesta: evropski prispevek k polni zaposlenosti. To sporočilo Evropske komisije predstavlja evropsko agendo za doseg ambicioznega cilja 75-odstotne zaposlenosti do leta 2020. Obravnava segmentacijo na trgu dela, znanja in spretnosti, ki so potrebne na trgu dela, delovne pogoje ter podporne instrumente za ustvarjanje novih delovnih mest.¹²⁶

¹²⁴ Karba, R., Zelena delovna mesta: stanje, potenciali, dobre prakse, Urad Vlade RS za komuniciranje, Ljubljana, 2014 <Zelena delovna mesta: stanje, potenciali, dobre prakse. http://www.arhiv.zelenadelovnamesta.ukom.gov.si/upload/Zelena_delovna_mesta_analiza.pdf> (pridobljeno 20.6.2019).

¹²⁵ Evropska komisija: K okrepanju s številnimi novimi delovnimi mesti (COM 2012/173), 2012 <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0173:FIN:SL:PDF>> (pridobljeno 20.6.2019).

¹²⁶ Evropska komisija: Program za nova znanja in spretnosti ter delovna mesta: evropski prispevek k polni zaposlenosti, 2010 <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0682:FIN:SL:PDF>> (pridobljeno 15.7.2019).

3.5.3 Boljše stavbe in infrastruktura

Komisija je tudi sprejela nove predloge o zmanjšanju okolijskih vplivov novih in obnovljenih stavb s povečano učinkovitostjo virov in natančnejšimi informacijami o okolijski učinkovitosti stavb. Končni rezultati bi bili: zmanjšanje porabe električne energije in porabljenega materiala, prav tako pa tudi zmanjšana poraba vode, ki je povezana z gradnjo in zasedenostjo stavb; boljši gradbeni sektor: Evropski gradbeni sektor ustvari skoraj 10% BDP in zagotavlja 20 milijonov delovnih mest; trajnejše zgradbe, ki so cenejše za upravljanje in vzdrževanje ter imajo pozitivne vplive na prebivalce, njihovo zdravje in dobro počutje; boljša energetska učinkovitost stavb: slabo zgrajene stavbe, ki so v uporabi in porušene stavbe imajo lahko velik negativen vpliv na okolje. Raziskave so pokazale, da 79 % gospodinjstev po vsej Evropi, ob nakupu svojega stanovanja nima na voljo informacij o okolijskem vidiku, ki bi ga morebiti upoštevali pri najemu ali nakupu nepremičnine. Komisija je predlagala, da morajo biti arhitektom, proizvajalcem gradbenih proizvodov, gradbenikom in vsakemu, ki želi najeti ali kupiti stavbo, dostopne boljše informacije o okolijskih in zdravstvenih vidikih. Cilj je zagotoviti orodje za merjenje učinkovitosti po vsej Evropi, za zasebnimi akterje kot tudi za javne organe. Na javnem posvetovanju lani so ugotovili, da bi bil to velik korak k povečanju ponudbe in povpraševanja za več okolju prijaznih stavb. S tem bodo neposredno izboljšali okolijske učinkovitosti stavb. Z novimi predlogi se bo izboljšalo in povečalo recikliranje gradbenih odpadkov, ki se bodo ponovno uporabili za izgradnjo nove stavbe ali prenove. To pomeni, da bo manj odpadkov končalo na odlagališčih, in manj deviških materialov, ki bodo potrebni pri izgradnji nove stavbe.¹²⁷

3.5.4 Nove poslovne priložnosti

Evropska komisija je sprejela tudi Zeleni akcijski načrt (Green Action Plan-GAP) za MSP (mala in srednja podjetja). S tem bi omogočila večje možnosti, da bi okolijske izzive spremenila v poslovne priložnosti. V planu akcije so navedli, da bi to storili s ponudbami zelene ekonomije. Izboljšali bi učinkovitosti virov Evropskih MSP, ki podpirajo zeleno podjetništvo, izkoriščali priložnosti zelene vrednostne verige, in omogočili lažji dostop na zelen trg MSP. Treba je tudi pospešiti inovacije za prehod na krožno gospodarstvo in za trajnostni razvoj na splošno ter razvoj novih poslovnih

¹²⁷ Evropska komisija: Environment/industrial policy: Live and work in better buildings, 2014 <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-764_en.htm> (pridobljeno 15.5.2019).

modelov. Države članice in Komisija bi morale preučiti, kako zagotoviti, da bi bile obstoječe in nove politike ter zakonodaja prilagodljive in spodbudne za inovacije (tj. načelo inovacij). Na primer: z uporabo inovacijskih dogovorov („krožni izziv“) se lahko podpre prehod na bolj krožno gospodarstvo.¹²⁸ Pomoč MSP k prehodu na bolj zeleno gospodarstvo bi omogočili z naslednjimi ukrepi. Izboljšali bi učinkovitost zelenih virov in s tem podjetjem znižali stroške proizvodnje ter povečali učinkovitost. S preprečevanjem okoljske škode in prehod na nizkoogljično gospodarstvo, je družbeni izziv, ki ponuja tudi nove poslovne priložnosti za podjetja, ki prinašajo zelene proizvode in storitve na trg. MSP namreč potrebujejo ugodno poslovno okolje, v katerem lahko razvijejo zelene ideje, ki se bodo na trgu tudi prodale. Re-predelovalne dejavnosti, popravilo, vzdrževanje, recikliranje in eco-design imajo velik potencial, da postanejo gonilo gospodarske rasti in ustvarjanja novih delovnih mest. Med tem pa še ugodno prispeva k reševanju okoljskih izzivov. Izboljšati je potrebno tudi dostop do tujih trgov. To bi storili z več obveznosti na ravni EU na področjih, kot so podnebne spremembe, sodelovanje in sosedske politike.¹²⁹

3.5.5 Preprečevanje nastajanja odpadkov

Ena izmed ustanovljenih politik, ki podpirajo model krožnega gospodarstva je direktiva Evropske unije (2008/98EC) – petstopenjska hierarhija ravnanja z odpadki s ciljem preprečevanja nastajanja odpadkov. V okviru direktive države članice spodbujajo nastajanje novih poslovnih modelov, ponovno uporabo in rabo eco-designa.¹³⁰ Direktiva Evropske unije določa petstopenjsko hierarhično ravnanje z o 13 Programi želijo preprečiti nastajanje odpadkov z izboljšanim učinkovitosti materialov, uporabo postopkov, ki ustvarijo manj odpadkov in novosti v proizvodnji in storitvah. V distribuciji lahko preprečimo nastajanje odpadkov z dobrimi načrti za dobavo in zalogo, tržnimi strategijam za zmanjšanje odpadkov, ki preprečujejo akcije 'kupi en izdelek, drugi brezplačen', ki povzroči nastajanje odpadkov z nakupi nepotrebne hrane in zmanjšanje odpadkov z boljšimi embalažami. Primer preprečevanja nastanka odpadkov v Španiji: V Španiji so opravili študijo o nastanku odpadkov hrane. Povprečna nacionalna izguba hrane in nastanek odpadkov je

¹²⁸ Evropska komisija: Zeleni akcijski načrt za MSP: Spreminjanje okoljskih izzivov v poslovne priložnosti, 2014 <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-766_en.htm> (pridobljeno 14.5.2019).

¹²⁹ Ibidem.

¹³⁰ Circular economy — European Environment Agency, 2016:

<<https://www.eea.europa.eu/publications/circular-economy-in-europe>> (pridobljeno 20.6.2019)

približno 176 kilogramov na prebivalca na leto. Španija je sedma na lestvici izgube hrane in nastanka odpadkov. Ustanovili so strategijo 'Več hrane, manj odpadkov'. S programom želijo zmanjšati izgube hrane in nastanka odpadkov skozi celotno verigo preskrbe s hrano. Začeli so pri agrikulturi, nadaljevali s predelavo hrane in distribucijo, do uporabe v gospodinjstvih in v zdravstvenem sektorju. S strategijo želijo izvedeti kje, kako in zakaj prihaja do izgube hrane in nastanka odpadkov. Z rezultati želijo prikazati dobre primere prakse in povečati ozavešanje javnosti.¹³¹

3.5.6 Raba virov

Krožno gospodarstvo lahko poveča učinkovitost rabe primarnih virov v Evropi in po svetu. Z ohranjanjem materialov v visoko kakovostnih produktih ali ponovno rabo sekundarnih virov, bi se lahko zmanjšala potreba po novih virih. Rezultat reciklaže, preprečevanja nastajanja odpadkov in eco-designa, je zmanjšanje celotne porabe materiala za šest do dvanajst odstotkov. Ob maksimalni rabi trenutne tehnologije za preprečevanja nastanka odpadkov, se zmanjšanje porabe materiala giblje od deset do sedemnajst odstotkov. Z uporabo inovativnih tehnologij in izboljšanjem učinkovitosti virov, bi do leta 2030 lahko dosegli kar do štiriindvajset odstotkov manjše porabe materiala.¹³²

3.5.7 Okoljske koristi

Evropska komisija ocenjuje, da lahko različni načini recikliranja komunalnih in odpadnih embalaž, privede do zmanjšanja toplogrednih plinov za približno 424-617 milijonov ton ogljikovega dioksida v letih 2015-2035. V prej omenjeni študiji je zmanjšanje toplogrednih plinov ocenjeno na 48% do leta 2030 in 58% do leta 2050, v primerjavi z letom 2012. Recikliranje in ohranjanje materialov v proizvodnji bi pripomoglo k izboljšanju eko sistema in ohranjanju ogroženih živalskih in rastlinskih.¹³³

¹³¹ Circular economy — European Environment Agency, EEA Report No 2, 2016: <<https://www.eea.europa.eu/publications/circular-economy-in-europe>> (pridobljeno 6.7.2019).

¹³² Circular economy — European Environment Agency, 2016: <<https://www.eea.europa.eu/publications/circular-economy-in-europe>> (20.6.2019)

¹³³ Ibidem.

3.5.8 Gospodarske koristi

Linearni model ustvarja velik pritisk na okolje in zdravje prebivalstva. Prav tako negativno vpliva na konkurenčnost različnih sektorjev v Evropski industriji. Krožno gospodarstvo ustvarja nove poslovne modele in spodbuja inovativne tehnologije. Letni prihranki v EU27, z uvajanjem krožnega gospodarstva, bi znašali od 245-604 milijard evrov.¹³⁴

3.5.9 Družbene koristi

Z dejavniki, ki omogočajo prehod v krožno gospodarstvo, se bo spodbujalo delovanje celotne družbe. Spodbuja se vedenje potrošnikov z namenom varstva zdravja, zemlje, zraka in vode. Krožno gospodarstvo naj bi do leta 2030 ustvarilo do 178 000 novih delovnih mest za zagotavljanje ciljev in strategij krožnega gospodarstva. To naj bi dosegli z zakonodajnim predlogom o odpadkih, boljšim spremljanjem in širjenjem dobrih praks delovanja, s katerim se doseže recikliranje za namene ponovne uporabe in zmanjšanja divjih odlagališč. Pojavile bi se tri oblike dela. Nizko kvalificirani delavci bi razvrščali izdelke in materiale za ponovno uporabo ali reciklažo. Srednje kvalificirani delavci bi obnavljali in reciklirali izdelke, ki se nahajajo v zaprti zanki. Bio-rafinerija pa bi bila v domeni visoko kvalificiranih delavcev.

3.5.10 Učinkovitost življenjskega cikla

Proizvodni sektor je osredotočen na izdelovanje in prodajo izdelkov. Izdelava blaga z dolgo življenjsko dobo, možnosti ponovne uporabe ali reciklaže niso njihovi glavni cilji. Da bi sledili smernicam krožnega gospodarstva, bi morala podjetja, ki sodelujejo pri nastanku izdelka, sodelovati. Takšno sodelovanje med podjetji lahko privede do kartela. Če izdelava izdelka ni odvisna od več podjetij, temveč enega, se lahko pojavi navzkrižno financiranje različnih aktivnosti, kar privede do neučinkovite proizvodnje in visokih cen izdelka. Upravljanje z življenjskim ciklom odpadkov bi pomenilo velik strošek, kar bi novim podjetjem onemogočilo vstop na trg.¹³⁵

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ Van Ewijk, S., Three Challenges to the Circular Economy, UCL Institute for Sustainable Resources, 2014.

3.5.11 Ustvarjanje sektorjev, odpornih na motnje

Zaprta zanka pri ravnanju z odpadki ni popolna. Reciklaža in ponovna uporaba plastenk lahko deluje v zaprti zanki, vendar se pojavljajo podjetja, ki odpadke drugega podjetja uporabljajo kot lasten vir. Povezovanje različnih proizvodnih faktorjev ustvari mrežo kompleksnih soodvisnosti. To povezovanje ustvari zelo krhek sistem, ki je občutljiv na motnje. Kot primer soodvisnosti se pogosto navaja naravo. Zapleten ekosistem je občutljiv na motnje. Ena sama variabilna spremenljivka lahko ustvari nešteto učinkov, katere rezultat je porušen celoten sistem. Enako se dogaja v gospodarstvu. Ena sama variabilna spremenljivka lahko povzroči nešteto težav v proizvodnem sektorju in posledica bi vplivala na številne ostale sektorje.¹³⁶

3.6 Digitalizacija

Digitalizacija je zelo pomemben dejavnik, ko je govora o prehodu v krožno gospodarstvo, saj nam predstavlja veliko olajšanje pri boljšem pregledu vseh podatkov. Ponuja nam namreč rešitve za zbiranje velikih količin podatkov, njihovo analiziranje in pretvarjanje v koristne informacije, ki podpirajo krožne rešitve. Izkoristiti je potrebno potencial za rast evropskega digitalnega gospodarstva in digitalizacija omogoča hkrati tudi rast krožnega gospodarstva. Digitalizacija je tako postala nepogrešljiv del v podjetjih in vsakdanu, saj deluje na področja kot so celovite energetske rešitve, »pametno« upravljanje stavb, mest in podeželja, internet stvari, nove oblike mobilnosti, 3-D tisk, digitalizacijo v kmetijstvu in drugi modeli na številnih drugih področjih. Izziv, ki ga prinaša digitalizacija pa je tehnologija veriženja podatkovnih blokov (blockchain) pri uveljavljanju modelov krožnega gospodarstva.

Digital Single Market (DSM) je strategija, ki jo je Evropska komisija začela oblikovati leta 2015 z namenom ustvariti gospodarsko rast na ravni EU, številna nova delovna mesta in družbo, ki bi temeljila na znanju. Z DMS EU želimo odpravljati ovire pri poslovanju in ponuditi podjetjem v EU več možnosti za uspeh na zakonit, varen in cenovno dostopen način. DSM bi omogočil nove možnosti za uspeh na trgu s približno 500 milijoni ljudi in posledično rast gospodarstva in več delovnih mest. Prav tako bo dokončani enotni digitalni trg pomagal okrepiti položaj Evrope kot

¹³⁶ Ibidem.

svetovne velesile v digitalnem gospodarstvu¹³⁷. Kot zanimivost lahko navedem, da zaenkrat samo 7% malih in srednje velikih podjetij v EU prodaja v druge države, kar se pa lahko spremeni v kolikor bo spletno trgovanje postalo del enotnega trga.

Cilj Evropske komisije kot navaja Juncker je¹³⁸: *»ustvariti enotni digitalni trg, ki zagotavlja prosti pretok blaga, oseb, storitev, kapitala ter podatkov — in na katerem lahko državljani in podjetja nemoteno in enakopravno, ne glede na državljanstvo ali kraj prebivališča, dostopajo do spletnega blaga in storitev«.*

Strategija DMS temelji na treh stebrih Prvi steber se nanaša predvsem na državljane EU in sicer omogoča boljši dostop potrošnikov in podjetij do digitalnega blaga in storitev po vsej Evropi. S tem bodo potrošnikom pomagali pri boljši ponudbi storitev in boljših cenah ter podjetniki, ki bodo imeli močno olajšanje okoliščine za svoje poslovanje. Digitalizacija namreč zelo pripomore k prehodu v krožno gospodarstvo ravno zaradi možnosti zbiranja velikih količin podatkov, ki podjetjem olajšajo prehod in nudijo rešitve za bolj krožno poslovanje. Izboljšanje se bo pokazalo skozi naslednje ukrepe in sicer: spodbujanje e-trgovanja v EU z odpravljanjem geografskega blokiranja ter cenejšo in učinkovitejšo čezmejno dostavo pošilk, vzpostavitev enojnega DDV-ja za vso EU, odprava geografskega blokiranja, ureditev pravil o avtorskih pravicah za digitalno dobo in cenovno dostopna čezmejna dostava paketov. Z vidika krožnega gospodarstva bi to pomenilo večjo konkurenčnost manjših držav med vsemi državami članicah EU. Drugi steber zajema oblikovanje ustreznega konkurenčnega okolja za razvoj digitalnih omrežij in inovativnih storitev. Ta steber zajema predvsem ustrezne zaščite in varnosti osebnih podatkov ter zasebnosti. Za družbo mora torej poskrbeti ustrezno močen, konkurenčni in dinamičen sektor telekomunikacij v današnji dobi nenehnega izboljševanja tehnologij.

Razvoj tehnologije in digitalnih inovacij nas je pripeljalo do tega, da mora vsak gospodarski subjekt izpeljati digitalizacijo in modernizirati svoje poslovanje, če želi ostati konkurenčen na trgu oz. želi ostati na trgu. Oblikovanje podatkovnega gospodarstva in prost pretok podatkov bi močno povečal konkurenčnosti z interoperabilnostjo (učinkovita komunikacija med elementi) in standardizacijo. E-

¹³⁷ Evropska komisija: Enotni digitalni trg, 2019: <https://ec.europa.eu/commission/priorities/digital-single-market_sl> (pridobljeno 30.6.2019).

¹³⁸ Ibidem.

družba ali družba, ki bo temeljila na digitalnem znanju ter pomoči podjetnikom, raziskovalcem, državljanom in javnim organom pri osvajanju novih tehnologij, bi povzročila velik korak k olajšanju prehoda v krožno gospodarstvo, saj bi tako podjetniki izgubili ta začetni strah ob bolj krožnem poslovanju, saj imajo s tem, na voljo več informacij in potrebna znanja.

3.7 Politični in pravni okvir za prehod v krožno gospodarstvo v Sloveniji

Slovenija je članica EU, zato je ključno, da so njeni cilji in ukrepi na področju prehoda v krožno gospodarstvo usklajeni s politiko EU na tem področju. Evropska komisija je leta 2015 sprejela akcijski načrt za pospešitev prehoda Evrope h krožnemu gospodarstvu, krepitev njene konkurenčnost na svetovni ravni, spodbujanje trajnostne gospodarske rasti in odpiranje novih delovnih mest. Akcijski načrt predlaga 54 ukrepov za „zaprtje zanke“ življenjskih ciklov proizvodov: od proizvodnje in potrošnje do ravnanja z odpadki in trga za sekundarne surovine. Določa tudi pet prednostnih sektorjev za pospešitev prehoda h krožnemu gospodarstvu (plastični proizvodi, živilski odpadki, kritične surovine, gradbeni odpadki in odpadki pri rušenju objektov, biomasa in materiali na biološki osnovi). Pri tem daje močan poudarek izgradnji trdnih temeljev, ki bodo omogočali razvoj naložb in inovacij. Akcijski načrt spodbuja tudi tesno sodelovanje med državami članicami, regijami in občinami, podjetji, raziskovalnimi ustanovami, državljanji in drugimi deležniki, ki so vključeni v krožno gospodarstvo. Vseh 54 ukrepov akcijskega načrta je bilo izvedenih oziroma se še izvajajo. Objavljeno je izčrpno poročilo o izvajanju akcijskega načrta za krožno gospodarstvo, ki ga je Komisija sprejela decembra 2015.

Pri prehodu v krožno gospodarstvo v Sloveniji obstaja kar nekaj izzivov. Tudi Ministrstvo za okolje in prostor išče rešitve, kako v Sloveniji pripraviti sistemski prehod v zeleno gospodarstvo. Gospodarstveniki so si enotnega mnenja, da morajo spremembe nastati v lokalnem okolju glede na razpoložljive vire, geografske značilnosti in podobno. Slovenija se s Kažipotom prehoda v krožno gospodarstvo pridružuje državam, ki krožno gospodarstvo umeščajo med nacionalne strateške prioritete. Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije je nastal v sklopu aktivnosti Partnerstva za zeleno gospodarstvo Slovenije pod vodstvom Kabineta predsednika Vlade RS, s ciljem uresničiti strateško usmeritev vlade RS pod vodstvom dr. Mira Cerarja, za prehod Slovenije v krožno gospodarstvo. Proces priprave

dokumenta je potekal od oktobra 2017 do aprila 2018 pod okriljem Partnerstva za zeleno gospodarstvo Slovenije, naročnik izdelave Kažipot je Ministrstvo za okolje in prostor. Zeleno gospodarstvo je naša dolgoročna strateška usmeritev in predstavlja priložnost za razvoj novih zelenih tehnologij, odpiranje zelenih delovnih mest, učinkovitejše upravljanje z naravnimi viri, promocijo in razvoj slovenskega znanja. Je priložnost za rast gospodarstva in za krepitev mednarodne konkurenčnosti ob hkratnem znižanju okoljskih tveganj, ki negativno vplivajo na kakovost življenja in blaginjo ljudi.

Slovenija je izredno bogata z vodo. Gozdovi, ki pokrivajo 60% vse površine, so pomemben naravni vir, Slovenija pa ima tudi veliko ohranjenih naravnih območij in geotermalnih vrelic, kjer razvija različne oblike turizma. Naravne danosti predstavljajo veliko prednost za prehod na obnovljive vire energije, učinkovito rabo virov, razvoj zelenih storitev in delovnih mest. Mnoga slovenska podjetja so že razvila tudi nove rešitve svojih proizvodnih procesov, ki so primeri dobrih praks zelenih podjetij oziroma prehoda proti krožnim modelom proizvodnje. V Sloveniji imamo veliko znanja in številne visoko razvite rešitve na področju tehnologij (energetsko učinkovite gradnje, hlajenja in gretja, materialov...), inovacije na področju predelave odpadkov v ciljne uporabe (izolacijski materiali), inovacije na področju pametnih storitev. Nadaljnji razvoj teh prednosti moramo aktivno podpreti, tako v smeri trženja znanja in inovacij kot v smeri nadgradnje tehnologij, procesov, digitalnih rešitev in storitev. Usmeritev Slovenije v zeleno gospodarstvo, s ciljem preiščene rabe naravnih virov, izboljšanjem energetske učinkovitosti in učinkovitosti procesov ter prehajanjem iz linearnih na krožne modele gospodarstva, krepi našo konkurenčnost.¹³⁹

Prehod v zeleno gospodarstvo med drugim zahteva spremembo današnjih modelov proizvodnje ter vzorce potrošnje v bolj zelene in trajnostne oblike, podpiranje ekonomske spodbude in razvoj okoljsko manj obremenjujočih tehnologij in inovacij, izboljšanje upravljanja virov in politike ravnanja z zemljišči, vodami, odpadki in energijo. Država bo z izvedbo ukrepov predvidenih v okvirnem programu ustvarila ustrezne pogoje za trajnostno rast in razvoj ter usmerjala proces prehoda v zeleno gospodarstvo.

¹³⁹ Vlada RS, Slovenija se s Kažipotom prehoda v krožno gospodarstvo pridružuje državam, ki krožno gospodarstvo umeščajo med nacionalne strateške prioritete
<http://www.vlada.si/teme_in_projekti/prehod_v_zeleno_gospodarstvo/> (pridobljeno 30.6.2019).

S tega smo tudi v Sloveniji sprejeli temeljne cilje, ki so navedeni v _Kažipotu za prehod v krožno gospodarstvo:¹⁴⁰

- Opredeliti potenciale, ki Slovenijo utemeljujejo kot voditeljico prehoda v krožno gospodarstvo v Srednji in Vzhodni Evropi;
- Z vključevanjem deležnikov prepoznati in povezati krožne prakse;
- Oblikovati priporočila za Vlado RS, da bo krožni prehod učinkovitejši;
- Nakazati krožne priložnosti za krepitev mednarodne konkurenčnosti gospodarstva in kakovosti življenja za vse.

Slovenija je sprejela tudi nekaj drugih programskih dokumentov za uvajanje krožnega gospodarstva:

- Zaprtje zanke – akcijski načrt EU za krožno gospodarstvo, sprejet decembra 2015 – osnova za uveljavljanje koncepta krožnega gospodarstva v EU in v Sloveniji;
- Vizija Slovenije in Strategijo razvoja Slovenije – dokumenta prinašata jasno usmeritev Slovenije v družbo „Kakovosti življenja za vse“ – upošteva cilje trajnostnega razvoja;
- Strategija pametne specializacije in iz nje izhajajoča Strateška razvojno inovacijska partnerstva - SRIP – poudarek na Akcijskem načrtu SRIP Mreže za prehod v krožno gospodarstvo;
- Okvirni program za prehod v zeleno gospodarstvo, Operativni program ravnanja s komunalnimi odpadki, Osnutek Nacionalnega programa varstva okolja, Operativni program za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014, Energetski koncept Slovenije.

3.7.1 Prednosti prehoda v krožno gospodarstvo

Prednosti prehoda v krožno gospodarstvo za Evropo in Slovenijo so najpogosteje izpostavljeni učinki, kot so: višja konkurenčnost gospodarstva, nova delovna mesta, manjša odvisnost od uvoza virov, krepitev ekonomske in družbene stabilnosti,

¹⁴⁰ Vlada RS, Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije, <http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/Kazipot_prehoda_v_krožno_gospodarstvo.pdf> (pridobljeno 30.6.2019).

okrepljena inovativnost, nove poslovne priložnosti, zmanjšane obremenitve okolja.¹⁴¹

Za državljane krožni prehod pomeni tudi nižanje življenjskih stroškov (na primer za bivanje, za mobilnost, za hrano) in višjo kakovost bivanja. Zato krožni prehod zajema prav vse sisteme, ki sestavljajo državo oz. družbo: gospodinjstva, zasebni in javni sektor, mesta, podeželje, itd. Ker smo odvisni od uvoza materialov, je zbiranje in recikliranje za namen zapiranja snovnega kroga zagotovo ena od priložnosti za nižanje odvisnosti od uvoženih materialov in zadrževanje vrednosti v domačem gospodarstvu. Drug zgled najdemo v tradicionalnih industrijah. Na primer jeklarstvo je panoga, v kateri dosegamo skoraj 100% recikliranje. Naslednjo priložnost za spodbujanje krožnega prehoda predstavlja zeleno javno naročanje. Zelena javna naročila so odlična priložnost za pilotne projekte, pri katerih v ospredje prihajajo načela krožnosti. Prav tako imamo v Sloveniji odlične zgledne na ravni mest, ki so se zavezala krožnemu prehodu. Med mesti sta Ljubljana in Maribor, ki krepiata svojo mednarodno prepoznavnost prav z uvajanjem koncepta krožnih mest, ob tem pa sta uspešni tudi pri pridobivanju evropskih finančnih virov. Aktivna so tudi združenja občin, ki krožnemu gospodarstvu namenjajo pozornost tudi na področju turizma. Zavzemajo se povezovanje akterjev v smeri oblikovanja turistične ponudbe, ki bo odražala načela krožnosti in turistu omogočila doživeti Slovenijo kot zeleno, trajnostno destinacijo. Vendar se ponekod predstavljajo posamično, kjer so rezultati dosti slabši. V obliki združenosti so lahko občine močnejše in glasnejše, v smislu dobre reklame. S podpisom deklaracije za Pametne vasi (Smart Villages) aprila 2018 na Bledu, se krepita vloga podeželja in ob vključevanju digitalizacije omogoča razvoj v smeri krožnosti.

3.7.2 Spremljanje napredka pri prehodu v krožno gospodarstvo

Evropska komisija je leta 2018 pripravila okvir za spremljanje napredka krožnega gospodarstva po državah. Okvir sestavlja 10 kazalnikov, ki so razdeljeni v 4 vsebinske sklope.

¹⁴¹ Statistični urad RS, Prehod v krožno gospodarstvo- kako ga spremljamo in kje je Slovenija, <https://okoljskidan.gzs.si/Portals/Portal-Okoljski-dan/Vsebine/OD_2018/9_Zitnik_Okoljski_dan_2018-GZS.pdf> (pridobljeno 30.6.2019).

1. PROIZVODNJA IN PORABA (pomeni ali smo dovolj samozadostni na področju surovin, ali izvršujemo zelena javna naročila, kako ravnamo z odpadki, koliko imamo odpadne hrane),

2. RAVNANJE Z ODPADKI (stopnja recikliranja, predelava posameznih vrst odpadkov),

3. SEKUNDARNE SUROVINE (prispevek recikliranih materialov k potrebam po surovinah, trgovanje s surovinami, ki jih je mogoče reciklirati),

4. KONKURENČNOST IN INOVACIJE.

Mislim, da bi Slovenija lahko na tem področju naredila večje korake. Glede odpadkov že dlje časa gospodarno ravnamo in bi se lahko primerjali z razvitimi državami. Slovenska okoljska zakonodaja je v celoti prenešena iz okoljskih direktiv EU, ki so med najnaprednejšimi (in zato najzahtevnejšimi) na svetu. Nacionalni sistem ravnanja z odpadki se oblikuje in izvaja z nenehnim usklajevanjem - praviloma konfliktnih - interesov med tremi ključnimi deležniki: **državo** (zakonodaja, družbeni plani), **pozročitelji odpadkov** (proizvodno-storitveni sektor, občani) ter **izvajalci dejavnosti** (javna in privatna podjetja za ravnanje z odpadki). Zainteresirana javnost se lahko kot neodvisni kritični partner vključuje kot četrti dejavnik v obliki civilno-družbenih gibanj. Za učinkovito nadaljnjo predelavo in recikliranje odpadkov je pomembno njihovo ločeno zbiranje na izvorih. V proizvodnji to ni posebno težko, saj posamezni odpadki praviloma nastajajo v ločenih proizvodnih procesih. V gospodinjstvih pa je obratno (veliko število vrst na enem mestu), vendar v stanovanja ne moremo namestiti večjega števila zbirnih posod. Za ravnanje z odpadki v krožnem gospodarstvu ni pomembna samo zakonodaja o odpadkih. Potrebno je upoštevati celoten življenjski cikel izdelkov. Ključnega pomena za vse nadaljnje faze, vključno z ravnanjem z izdelki, ko jim poteče življenjska doba, je zasnova izdelkov. Možnost popravila ali recikliranja izdelka ter ponovne uporabe njegovih sestavnih delov in materialov je v veliki meri odvisna od prvotne zasnove izdelka. Odpadne hrane v javnih ustanovah veliko preveč, ob bolečem dejstvu, da veliko slovencev živi na robu preživetja in jim je topel obrok luksuz. Zaradi takoimenovanega "zdravega" življenja, so se spremenile prehranjevalne navade. Iz svojih izkušenj lahko rečem, da se s tem pretirava in ni vse slabo, kar so jedli naši

starši ali stari starši, ki niso toliko zbolevali kot danes. Jejmo lokalno in sezonsko in vsega po malem primerno.

Zeleno javno naročanje je orodje, ki omogoči, da se ob porabi javnih sredstev poleg ekonomskih vidikov upoštevajo tudi okoljski vidiki, s čimer se ta javno-finančni instrument uporablja za zasledovanje ciljev okoljske politike.

Reciklirani materiali lahko nadomestijo na novo pridobljene naravne vire, pri čemer zmanjšajo okoljski odtis proizvodnje in povečajo varnost prihodnje dobave surovin.

Razvoj inovativnih tehnologij izboljšuje oblikovanje izdelkov za lažjo ponovno uporabo in spodbuja inovativne industrijske procese.

3.7.3 Slovenska podjetja v sistemu krožnega gospodarstva

V program Podpora strateškim razvojno-inovacijskim partnerstvom (SRIP), to je v mrežo podjetij za prehod v krožno gospodarstvo, je do zdaj pristopilo 92 podjetij in še vedno sprejemajo klice tistih, ki bi se radi pridružili. »SRIP je slovenski inovacijski grozd. Cilj je do leta 2023 izboljšati učinkovitost in razvoj novih poslovnih modelov.«

Nekaj primerov dobrih praks so v kratkih poslovnih predstavitvah, takšnih, ki so v navadi pri iskanju investitorjev za določen projekt, predstavila tudi podjetja, ki svoje poslovne modele že spreminjajo iz linearnih v krožne. Tu jih predstavljamo le nekaj.¹⁴²

1. GORENJE: V Skupini Gorenje se zavedajo, da je trajnostno delovanje ključnega pomena za poslovno uspešnost. Zato so v središče osvežene strategije 2014-2020 postavili prav trajno ustvarjanje vrednosti za uporabnike, delničarje in zaposlene. V delu trajnostnega razvoja, ki odraža njihovo delovanje, so izbrali korporacijske vrednote, ki morajo postati vezivno tkivo vseh zaposlenih v Skupini Gorenje. Po načelu trajnostnega razvoja obsega okoljsko poslovanje celotni življenjski krog proizvoda: od razvoja, izdelave, uporabe in ravnanja z njim po izteku življenjske dobe. Stalnica okoljskega poslovanja je uvajanje čistejših tehnologij, ki imajo poleg

¹⁴² Povzeto po Krožno gospodarstvo se razvija tudi v Sloveniji, <<https://svetkapitala.delo.si/ikonomija/kroznogospodarstvo-se-razvija-tudi-v-sloveniji-125200>> (pridobljeno 30.6.2019) in Kažipot.

okoljskega vpliva tudi pomemben vpliv na dvig produktivnosti, obenem pa omogočajo večji prihodek in s tem socialno varnost v podjetju. Varstvo okolja je v Gorenju pomembna komponenta vseh poslovnih področij, predvsem razvoja izdelkov in storitev, prodaje, nabave, proizvodnje, komuniciranja z zaposlenimi, izobraževanja zaposlenih, komuniciranja z ožjim in širšim družbenim okoljem. Z vizijo Gorenja in politiko ravnanja z okoljem je postavljen temelj okoljskega poslovanja.

2. PIVKA: Imajo surovine iz čim bližjega okolja, vlagajo v domačo rejo na Primorskem, odpadkov skorajda nimajo, saj ostanke predelajo v pasjo hrano. Odpadne vode prečistijo s čistilno napravo, katere energijski izkoristek nato uporabljajo za ogrevanje prostorov. V njihovi enoti Delamaris za embalažo uporabljajo izključno aluminij, ki se stoddostno reciklira. Na koncu ostane odločitev potrošnika, ali bo izbral blago le, če je poceni. V resnici to ceno vselej nekdo plača.

3. ROBIN FOOD: Robin Food je podjetniški projekt, ki je nastal s pomočjo Slovenskega podjetniškega sklada. Cilj projekta je zmanjšanje količine zavržene hrane. Vizija ustanoviteljev je z zmanjševanjem količin zavržene hrane prehranski sektor narediti okolju in družbi prijaznejši. V trgovini Robin Food lahko po nizkih cenah kupimo presežno hrano, hrano pred iztekom roka, ali hrano s poškodovano embalažo. Robin Food tako odpira alternativni prodajni kanal, ki poskrbi, da manj užitnih živil konča na odpadu. Hkrati pomaga ljudem iz ranljivih skupin, da si lahko privoščijo ugodnejše nakupe kakovostne hrane. V času delovanja projekta Robin Food ni bil zavržen niti 0,1% dobavljenih živil, ki jih dobavlja več kot 30 slovenskih partnerjev. Skupno število dobaviteljev in virov hrane že presega število 100. Med dobavitelji je tudi Danone, ki aktivnosti Robin Food podpira v sklopu lastnega projekta »Zero Waste 2020«. Ena od aktivnosti Robin Food je bila tudi ponudba unikatnih, zdravih in hranilno bogatih jedi, ki so jih dnevno pripravljali gostom lastnega bistroja, in tako krepili zavedanje o kakovosti živil iz ponudbe Robin Food.

4. PARADIŽNIK LUŠT: Projekt Paradajz d.o.o. je bil v zasnovan s ciljem zmanjševanja uvoza nizkokakovostnega paradižnika iz tujine. Z uporabo naj sodobnejših tehnologij pridelave, ki imajo hkrati minimalne vplive na okolje, so se v podjetju želeli izogniti visoko intenzivni pridelavi v zemlji, ki je v Prekmurju zaradi intenzivnega konvencionalnega kmetijstva precej obremenjena. Razvili so

lasten, t.i. biotehnični način pridelave paradižnika, kar jih je uvrstilo med 100 najbolj inovativnih pridelovalcev paradižnika na svetu.

5. SKUPINA SIJ: Skupina SIJ, Slovenska industrija jekla d. d., je največji slovenski proizvajalec jekla in eden naših glavnih izvoznikov. Proizvodnja je v celoti zasnovana na načelih krožnega gospodarstva. Jekleni odpadki kot osnovno surovino zbirajo na lastnih zbirnih skladiščih v Srbiji, na Hrvaškem, v Bosni in v Sloveniji. S tako zbranimi sekundarnimi surovinami proizvajajo v Sloveniji vrhunska nišna jekla. Vse kovinske stranske produkte ločujejo in ponovno uporabijo pri proizvodnji jekla. SIJ se intenzivno posveča projektom izkoriščanja koristnih (odpadnih) toplot za daljinsko ogrevanje. V 2016 so partnerji SIJ Metal Ravne, Petrol Energetika, Institut Jožef Stefan in Občina Ravne na Koroškem z inovativnim in večkrat nagrajenim zgledom prehoda v krožno gospodarstvo predstavili celovito energetska rešitev. Ta temelji na izkoriščanju odpadne toplote, ki nastane pri metalurških procesih, za daljinsko ogrevanje in pripravo tople vode v Ravnah na Koroškem. V 2016 so na ta način pridobili okoli 21 odstotkov vse potrebne toplote za ogrevanje mesta in znižali količino toplogrednih plinov za 1.500 ton na leto, s tem modelom pa hkrati zmanjšujejo tudi porabo elektrike v tovarni.

6. AQUAFIL: Aquafil, mednarodna skupina s sedežem v Italiji, ki ima svoje tovarne tudi v Sloveniji, je eden od vodilnih evropskih in svetovnih izdelovalcev sintetičnih vlaken za tekstilne talne obloge in oblačila (kopalke, športna oblačila,...). V tovarni v Ljubljani (AquafilSLO) iz odpadkov, med katerimi so odpadne ribiške mreže, deli tekstilnih talnih oblog in industrijski odpadki, proizvajajo reciklirano surovino za izdelavo vlaken ECONYL®. ECONYL® je 100 % recikliran najlon in predstavlja svetovno inovacijo. Vlakna so primerljive kakovosti najlonu izdelanemu iz primarnih surovin, za svoje izdelke pa ga uporabljajo vodilne svetovne znamke kot so La Perla, Stella McCartney, Adidas, Speedo, Levi's in Gucci.

7. AVANT2GOP: Povprečni osebni avtomobili v Evropi kar 92% časa stojijo na parkirnih mestih, obenem predstavljajo velik strošek in onesnažujejo okolje. Sprememba vzorcev mobilnosti je zato ključni del krožnega gospodarstva. Avant2GO je prvi slovenski sistem souporabe vozil, v katerega so vključeni le električni avtomobili. Ustanovitelji podjetja Avantcar ter javni in zasebni partnerji želijo s projektom prispevati k zniževanju stroškov lastništva avtomobila, krajšanju časa namenjenega iskanju parkirnih mest ter znižanju onesnaženosti s hrupom in

emisijami toplogrednih plinov v slovenskih mestih. Avant2GO omogoča izposajo električnih avtomobilov z uporabo mobilne aplikacije.

8. PLASTIKA SKAZA: Podjetje posluje po načelu trajnostnega razvoja. Izdelujejo inovativne izdelke, ki jih povezujejo z ljudmi in naravo. Iščejo in razvijajo rešitve trajnostne naravnosti in spoštovanjem do naravnih virov. Andreja Križanec je predstavila izdelek Organko, to je mini kompostnik iz odpadne embalaže. Podjetje Skaza – Smart Plastic je v hrvaški Osijek prodalo 3000 teh izdelkov. Do konca avgusta letos so v Osijeku z omenjenim kompostnikom zmanjšali količino bioloških odpadkov za 1200 ton. V omenjeni občini želijo gospodinjske odpadke do leta 2020 zmanjšati za 50 odstotkov. »V kompostniku lahko odpadke zbiramo 14 dni,« je dejala Križančeva. Razložila je, da se v organku zaradi posipa, ki v košu za biološke odpadke namesto gnitja vzpostavi proces fermentacije, odpadki fermentirajo, nastalo fermentacijsko tekočino pa je mogoče uporabiti za gnojenje vrta in tudi za odmaševanje odtokov. »Vsebina v košu brez neprijetnih vonjav fermentira, popolnoma pa se razgradi v zemlji,« je dejala.

9. Petrol Energetika, Koroška: Tanja Šepuc je dejala, da je Petrol Energetika na Koroškem spremenila strategijo ter se lotila projekta celovitih energetskih rešitev in izrabe odvečne toplote iz metalurških procesov v Metalni Ravne: »Odvečna toplota iz Metalne Ravne z uporabo sodobne tehnologije pride v našo toplarno, ki jo izrabimo za daljinsko ogrevanje Raven na Koroškem in ogrevanje sanitarne vode. Zasnovo investicije je pripravil Institut Jožef Stefan (IJS).«

10. Valtex, Novo mesto: »Občani v Sloveniji vsak dan uporabljajo mleko in sokove, pakirane v tetrapak. Tej kartonski embalaži za mleko in sokove pravimo KEMS,« je povedal Niko Kumar iz Valtexa. V podjetju Valtex, ki se ukvarja z distribucijo izdelkov za profesionalno objektno higieno (čistila, pripomočki za čiščenje in higienski papir), so se leta 2010 zaradi gospodarske krize ob reorganizaciji podjetja odločili sprejeti politiko trajnostnega poslovanja ter se lotili komunalnega snovnega kroga oziroma projekta KEMSO. »Ustanovili smo Eko iniciativo – skupnost podjetij in ustanov objektov, ki v praksi izvajajo trajnostno objektno higieno.« Odločili so se ponuditi izdelke iz sekundarnih virov oziroma celuloze, pridobljene iz KEMS, saj je leta 2014 okoli 150 članov ekoiniciative porabilo toliko higienskega papirja, da je bilo treba predelati okoli 1100 ton odpadne embalaže oziroma ekvivalent 15 odstotkom

vse KEMS, ki se na leto porabi v Sloveniji. Tehnologija za transformacijo KEMS, za reciklažo sicer problematične embalaže v higienski papir, je bila razvita leta 2009.

10. Wcycle, Mestna občina Maribor (MOM): Podjetja pa niso edina, ki svoje modele spreminjajo v krožne. Tega so se lotili tudi v mariborski občini s projektom Wcycle. Namen je vzpostaviti krožni gospodarski model s povezavo treh podjetij v večinski javni lasti: Snage kot zbiralca in obdelovalca odpadkov ter Nigrada in Energetike. Snaga bo po obdelavi v sortirnici del odpadkov predala v ponovno uporabo, Nigrad bo prevzel gradbene odpadke in jih predelal v gradbeni material, Energetika pa bo del odpadkov lahko prevzela v sežig in jih porabila za pridobivanje energije, so povedali v MOM. Od projekta si v Mariboru obetajo tudi nova zelena delovna mesta, mesto pa bodo s tem postavili tudi na evropski zemljevid naprednih zelenih mest ter mu omogočili ustvarjanje nove dodane vrednosti in tudi nov gospodarski zagon.

3.8 Zaključek

Komentar evropskega komisarja za okolje dr. Janeza Potočnika¹⁴³: »Če želimo biti konkurenčni, moramo kar najbolje izkoristiti naše vire, kar pomeni, da jih moramo reciklirati nazaj v produktivno rabo, namesto da bi jih odlagali na odlagališčih. Prehod na krožno gospodarstvo ni le možen, je tudi dobičkonosen, vendar se ne bo zgodil brez ustreznih politik« nam da vedeti, da bi prehod h krožnemu gospodarstvu pozitivno vplival na vse državljane kot tudi na gospodarsko rast v Sloveniji. Cilji vseh ukrepov krožnega gospodarstva so z namenom olajšati prehod na bolj krožno gospodarstvo in hkrati pozitivno vplivati na okolje, potrošnike in podjetnike. S prehodom v gospodarstvo kjer se čim dlje ohranja vrednost izdelkov, surovin in virov v gospodarstvu bi spodbudil konkurenčnost EU z ustvarjanjem novih poslovnih priložnosti in zaščito podjetij pred pomanjkanjem virov in nestanovitnimi cenami, kar ponuja nove priložnosti za inovacije, nove poslovne modele ter učinkovitejše načine proizvodnje in porabe. Potenciali, ki jih prinaša krožno gospodarstvo so zelo veliki, vendar se premalo zavedamo pozitivnih sprememb, ki jih lahko prinese. Vsak posameznik, bi se moral bolje zavedati koristi in z le majhnimi spremembami v vsakdanu, bi prišli do ogromne spremembe na globalni ravni.

¹⁴³ Evropska komisija: Okolje: višji cilji glede recikliranja odpadkov za hitrejši prehod na krožno gospodarstvo z novimi delovnimi mesti in trajnostno rastjo, 2014: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-763_sl.htm> (pridobljeno 20.5.2019).

Dejstvo je, da nam narava že danes kaže znake, da je sprememba potrebna. Imamo le en planet in za njega bi morali ustrezno skrbeti, saj so raziskave pokazale, da na način kot živimo danes, bomo prej ali slej potrebovali nov planet. Zato je pomembno tudi naše delo v tem projektu, da odpremo oči vsaj nekaj posameznikov, kateri bodo bolj zavedno delovali pri naslednjem nakupu ali pa le pri manjši uporabi plastičnih izdelkov. Vsak korak šteje.

Opomba

Tim Kolar je avtor podpoglavja 3.7.

Seznam literature in virov

Knjige

- Andersen, M. S., An introductory note on the environmental economics of the circular economy, Sustainability Science, Springer Japan, 2007.
- Heck P., Circular economy related international practices and policy trends: Current situation and practices on sustainable production and consumption and international Circular Economy development policy summary and analysis, Institut für angewandtes Stoffstrommanagement, 2006.
- MacArthur, E., Delivering the circular economy: A toolkit for policymakers, Ellen MacArthur Foundation, 2015.
- MacArthur, E., Towards a Circular Economy: Business Rationale for an Accelerated Transition, Ellen MacArthur Foundation, 2015.
- Možina, D. in Možina, S., Obnašanje potrošnikov, Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1998.
- Pearce D. in Turner R. K., Economics of natural resources and the environment, John Hopkins University Press, 1990.
- Pernek, F., Potrošnik in njegovo varstvo: marketinški, pravni in organizacijski vidik, Maribor, Založba Obzorja, 1986.
- Štiblar, F., Svetovna kriza in Slovenci: kako jo preživeti?, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008, st. 173.
- Underhill, P., Why we buy: the science of shopping. London, New York, Texere, 1988.

Zakonodaja

- Resolucija Evropskega parlamenta z dne 9. julija 2015 o učinkoviti rabi virov: Prehod na krožno gospodarstvo (2014/2208(INI)) <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015IP0266&from=LV>> (pridobljeno 27.7.2019).

Drugi viri

- Circular economy – European Environment Agency, 2016: <<https://www.eea.europa.eu/publications/circular-economy-in-europe>> (pridobljeno 20.6.2019)
- Circular economy – European Environment Agency, EEA Report No 2, 2016: <<https://www.eea.europa.eu/publications/circular-economy-in-europe>> (pridobljeno 6.7.2019).

- Evropska komisija, Poročilo za medije Generalnega direktorata za okolje, 2014, <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-166_sl.htm> (pridobljeno 3.7.2019).
- Evropska komisija: Enotni digitalni trg, 2019 <https://ec.europa.eu/commission/priorities/digital-single-market_sl> (pridobljeno 30.6.2019).
- Evropska komisija: Environment/industrial policy: Live and work in better buildings, 2014 <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-764_en.htm> (pridobljeno 15.5.2019).
- Evropska komisija: K okrevanju s številnimi novimi delovnimi mesti (COM 2012/173), 2012 <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0173:FIN:SL:PDF>> (pridobljeno 20.6.2019).
- Evropska komisija: Okolje: višji cilji glede recikliranja odpadkov za hitrejši prehod na krožno gospodarstvo z novimi delovnimi mesti in trajnostno rastjo, 2014: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-763_sl.htm> (pridobljeno 20.5.2019).
- Evropska komisija: Program za nova znanja in spretnosti ter delovna mesta: evropski prispevek k polni zaposlenosti, 2010 <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0682:FIN:SL:PDF>> (pridobljeno 15.7.2019).
- Evropska komisija: Zeleni akcijski načrt za MSP: Spreminjanje okoliških izzivov v poslovne priložnosti, 2014 <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-766_en.htm> (pridobljeno 14.5.2019).
- Godina Košir, L. in drugi, Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije: <http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/Kazipot_prehoda_v_krožno_gospodarstvo.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).
- Karba, R., Zelena delovna mesta: stanje, potenciali, dobre prakse, Urad Vlade RS za komuniciranje, Ljubljana, 2014 <Zelena delovna mesta: stanje, potenciali, dobre prakse, http://www.arhiv.zelenadelovnamesta.ukom.gov.si/upload/Zelena_delovna_mesta_analiza.pdf> (pridobljeno 20.6.2019).
- Poročilo Evropske komisije: Accelerating the transition to circular economy, 2019: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/research_and_innovation/knowledge_publications_tools_and_data/documents/accelerating_circular_economy_032019.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).
- Statistični urad RS, Prehod v krožno gospodarstvo- kako ga spremljamo in kje je Slovenija, <https://okoljskidan.gzs.si/Portals/Portal-Okoljski-dan/Vsebine/OD_2018/9_Zitnik_Okoljski_dan_2018-GZS.pdf> (pridobljeno 30.6.2019).
- Stegerman H., The potencial of the circular economy, 2015, <<https://economics.rabobank.com/publications/2015/july/the-potential-of-the-circular-economy/>> (pridobljeno 3.7.2019).
- Van Ewijk, S., Three Challenges to the Circular Economy, UCL Institute for Sustainable Resources, 2014, <<https://blogs.ucl.ac.uk/sustainable-resources/2014/03/10/three-challenges-to-the-circular-economy/>> (pridobljeno 20.6.2019).
- Vlada RS, Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije, <http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/Kazipot_prehoda_v_krožno_gospodarstvo.pdf> (pridobljeno 30.6.2019).
- Vlada RS, Slovenija se s Kažipotom prehoda v krožno gospodarstvo pridružuje državam, ki krožno gospodarstvo umeščajo med nacionalne strateške prioritete <http://www.vlada.si/teme_in_projekti/prehod_v_zeleno_gospodarstvo/> (pridobljeno 30.6.2019).

4. poglavje

ANALIZA KROŽNEGA GOSPODARSTVA Z VIDIKA OKOLJSKEGA PRAVA

LEON CIMERMAN

Univerza v Mariboru, Fakulteta za naravoslovje in matematiko, Maribor, Slovenija
leon.cimerman@student.um.si

Sinopsis Krožno gospodarstvo je model gospodarstva, čigar bistvo je ponovna uporaba, popravilo in recikliranje materialov in produktov. S tem se zagotavlja čim manjši vpliv na okolje, saj se zmanjša potreba po surovinah in energiji, hkrati pa se v okolje odlaga manj odpadkov in izpušča manj škodljivih snovi. Tak sistem gospodarstva je zelo kompleksen in zajema več nivojev tako proizvodnje kakor tudi družbenega življenja. Proizvodnja produktov v krožnem gospodarstvu sledi jasno začrtanim smernicam za čim boljšo okoljsko učinkovitost produktov na vseh ravneh njihovega življenjskega cikla - pridobivanje in priprava surovin, proizvodnja izdelka, distribucija in transport, uporaba ali poraba ter odstranitve. Bistvene lastnosti produktov morajo biti obstojnost, trajnost, velika popravljivost in možnost recikliranja, da se lahko cikel ponovno odvije. Da pa je krožno gospodarstvo uspešno, je pomembno tudi dobro trženje okoljsko nespornih produktov. Kupci morajo biti dobro seznanjeni o pozitivnih učinkih krožnega gospodarstva in se zavestno odločati za nakup produktov glede na njihovo okoljsko sprejemljivost. Zmanjševanje negativnega vpliva človeštva na okolje se torej začne pri osebnih odločitvah vsakega posameznika.

Ključne besede:

krožno gospodarstvo, trajnostni razvoj, ekodizajn, socializacija izdelkov, obnovljivi viri energije, zeleni marketing, recikliranje, ravnanje z odpadki

4th chapter

ANALYSIS OF THE CIRCULAR ECONOMY FROM THE PERSPECTIVE OF ENVIRONMENTAL LAW

LEON CIMERMAN

University of Maribor, Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Maribor, Slovenia
leon.cimerman@student.um.si

Abstract Circular economy is an economic model centered on the reuse, repair and recycling of materials and products. It reduces the overall need for raw materials and energy, thus minimizing the impact on environment. Such an economic system is very complex and occupies several levels of both production and social life. The production process in circulating economy follows clearly defined guidelines to improve the environmental performance of products at all stages of their life cycle - the extraction and processing of raw materials, the production, distribution, transport, use and disposal. In order for the cycle to be concluded, key product attributes must be durability, high reparability and recyclability. However, appropriate marketing of eco-friendly products is also critical to the success of the circular economy. Potential customers should be aware of the positive impact of the circular economy to make a conscious choice about purchasing environmentally acceptable products. Thus, reducing negative human impacts on the environment therefore begins with the personal choices of each individual.

Keywords:

circular economy,
sustainable
development,
ecodesign,
socialisation of
products,
renewable energy,
green marketing,
recycling,
waste management

4.1 Uvod

Dan dolga Zemlji (Earth Overshoot Day) je dan, na katerega človeška poraba virov preseže količino virov, ki nam jih je naš planet sposoben letno zagotoviti. Vsako leto ta dan nastopi nekoliko prej in leta 2019 je prvič nastopil v juliju, in sicer 29.7.¹⁴⁴ Torej, lahko bi rekli, da je od tega dneva pa do konca leta človeštvo živelo na račun dolga Zemlji oziroma smo porabljali naravne vire na račun naših zanamcev. Pri trenutni porabi naravnih virov bi ljudje potrebovali 1,7 Zemlje, da bi lahko vzdrževala naše potrebe¹⁴⁵. Podatek je skrb vzbujajoč, povečevanje števila ljudi in vedno večja potrošnja pa situacijo le stopnjujeta. Jasno je, da bo potrebno sistem gospodarjenja z naravnimi viri spremeniti. Cilj sprememb pa mora biti poleg zmanjšanja izkoriščanja naravnih virov tudi znižanje škodljivih emisij v okolje, povečanje uporabe obnovljivih energetskih virov, zmanjšati neracionalne posege v okolje... Problematika je načeloma dobro znana, izmikamo pa se njihovemu prepoznavanju in nato iskanju konkretnih rešitev. Za te bodo potrebne izrazite spremembe ustroja gospodarstva, ključna pa je tudi sprememba mentalitete ljudi in politike. Okolje se ne sme dojemati kot neizčrpen vir dobrin ampak kot dobrina sama in ga je zato vredno zavarovati. Konec koncev pa pri tem ne gre za varovanje Zemlje kot take ampak za zagotovitev prihodnosti našim zanamcev, kar je po vseh merilih naša glavna moralna dolžnost.

4.2 Prehod v krožno gospodarstvo

Konkretna rešitev za zmanjšanje človekovega pritiska na okolje je krožno gospodarstvo, kot alternativa linearnemu modelu, ki je sedaj v uporabi. V grobem se ideje krožnega gospodarstva precej prekrivajo s trajnostnim in zelenim gospodarstvom, ki se med seboj ne izključujejo ampak dopolnjujejo. Samo bistvo krožnega gospodarstva pa je čim manjša poraba materialnih, kot tudi energetskih virov pri izdelavi produktov in dizajniranje produkta v smislu večje trajnosti in popravljivosti ter čim manjše pokvarljivosti, ob končani življenjski dobi izdelka pa ti dobijo drugačno namembnost oziroma so primerni za recikliranje. V takem modelu gospodarstva je vpliv na okolje minimaliziran.

¹⁴⁴ What is Earth overshoot day and why should you care?, <<https://myhappyfootprint.com/earth-overshoot-day/>> (pridobljeno 23.10.2022).

¹⁴⁵ Earth Overshoot Day, <https://en.wikipedia.org/wiki/Earth_Overshoot_Day> (pridobljeno 3.7.2019).

Nekatera podjetja so že prepoznala prednosti, ki jih prinaša krožno gospodarstvo in so samoiniciativno že izvedla vsaj delen prehod v ta nov model. Večino pa ovira velik finančni vložek potreben za prehod, pomanjkanje primerne kadra, strokovnjakov in tehnologij ali pa preprosto niso zainteresirani za spremembe. Na tem mestu mora vskočiti politika. Posebej prikladna se zdi Evropska unija, kot vodilna sila, ki lahko drugim predelom sveta pokaže dober zgled, da je prehod mogoč. Evropska unija se zdi primerna zaradi dobrega finančnega položaja, primernih inštitucij za sprejemanje odločitev o spremembah, dovolj strokovnjakov s tega področja, delno že narejenega prehoda ter dobrih praks in pa kar je glavno (in pri tem se tudi loči od Združenih držav Amerike), ima interes reševanja okoljske problematike. Pomembno pa je, da se v proces prehoda vključi Evropska unija in ne le njene članice na državnem nivoju, saj krožno gospodarstvo presega državne meje in ga je za dosego zelene učinkovitosti potrebno graditi na globalni ravni v luči svobodne trgovine. Ravno razlog, da mora krožno gospodarstvo delovati na globalni ravni pa nekaterim poraja dvome v smiselnost uveljavljanja takega modela le v Evropski uniji, vendar se je že mnogokrat pokazalo, da dobrim praksam začnejo slediti tudi države, ki prvotno niso vključene v sistem. Do sedaj so že bili sprejeti načrti Evropske unije v tej smeri, na primer Akcijski načrt za krožno gospodarstvo in postavitve različnih ciljev, ki jih je potrebno uresničiti do leta 2020.¹⁴⁶ V Akcijskem načrtu se Komisija evropske unije zavzema predvsem za porabo virov na bolj trajnosten način, pri čemer se opira na več recikliranja in ponovne uporabe izdelkov. Posredno se bo s tem zmanjšala tudi poraba energije in izpuščanje emisij v ozračje. Vodilo sprememb je, da se z boljšim gospodarjenjem z viri večja konkurenčnost podjetij, ki tako prakso prakticirajo. Hkrati se v načrtu Komisija zaveže tudi k sprejemanju ukrepov za zmanjšanje živilskih odpadkov, spremembo uredb o gnojilih, ponovno uporabo vode itd. Problem sprejetih načrtov pa je premajhna konkretnost in kasnejše ne doseganje ciljev, morda tudi zaradi premajhne soudeležbe držav članic. Potrebno je razumeti, da so članice Evropske unije raznolike – z različnimi ekonomsko gospodarskimi sposobnostmi in mentaliteto državljanov. Zato je primerno, da kljub skupnim ciljem in pomočjo Evropskih institucij članice lahko izberejo primerne postopke in hitrosti prehoda v krožni model gospodarstva. Evropska unija lahko pri tem pomaga in usmerja s subvencijami za pomoč podjetjem v prehodu in sprejetjem višjih obdavčitev in carin na izdelke, ki niso proizvedeni po merilih uzakonjenih v Evropski uniji.

¹⁴⁶ Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij, Zaprtje zanke – akcijski načrt EU za krožno gospodarstvo, 2015, COM/2015/0614 final.

Potreben pa je še tretji, morda najpomembnejši dejavnik za sprejetje novega sistema – javnost. Nobeni ukrepi ne bodo uspeli, če se ne poveča povpraševanje po izdelkih, ki so proizvedeni okolju prijazno. Zahteve kupcev so tiste, ki usmerjajo gospodarstvo, da teži k izdelavi produktov po katerih je največ povpraševanja. Torej sprememba mentalitete v smeri naklonjenosti krožnemu gospodarstvu je ključnega pomena, to se doseže s primernim in obsežnim promoviranjem krožnega gospodarstva, s pojasnjevanjem vzrokov in ciljev za tak model in ga predstaviti kot spremembo na bolje. Ključno vlogo lahko igra tudi izobraževalni sektor. S primernimi vzgojnimi programi se zavedanje za pomembnost varstva okolja prepozna kot vrednota, hkrati pa se okrepi tudi želja po spremembi sistema. Veliko napredka na tem področju je že bilo storjenega, kar se kaže kot velika naklonjenost mladih do reševanja okoljskih problemov in dobro poznavanje le teh v primerjavi s starejšimi generacijami. Za razliko od poznavanja problematike (ki je sicer že na precej visokem nivoju) pa je pripravljenost za spremembo lastnih navad precej nizka. Pogosto se prakticira lažji in cenejši življenjski slog v škodo okolja, kar je po svoje razumljivo, vendar pa daje podjetjem informacijo o apatičnosti do kupovanja okolju prijaznejših izdelkov. Torej bistvenega pomena je, da vse tri deležne veje t. j. gospodarstvo, politika in javnost delujejo z roko v roki za doseg skupnega cilja.¹⁴⁷

4.3 Ekodizajn in socializacija izdelkov

Krožno gospodarstvo se začne pri dizajniranju izdelka.¹⁴⁸ Aktualen je ekodizajn, pri katerem je potrebno misliti na izdelek že kot na bodoči vir surovin za nov izdelek oz. uporabiti materiale iz predhodno zavrženih izdelkov. Torej pri vrednotenju izdelka načrtovanega z ekodizajnom je potrebno tradicionalnim parametrom, kot sta cena in kvaliteta, dodati še upoštevanje vpliva na okolje. Tako dobimo celostno sliko o družbeni vrednosti produkta. Na ta način ga je potrebno tudi tržiti in med potrošniki promovirati nakup izdelkov, ki upoštevajo vpliv na okolje. Vsak potrošnik mora nato na osebni ravni sprejeti tak model vrednotenja izdelkov in spremeniti lastno potrošniško kulturo.

¹⁴⁷ Povzeto po: Vlada RS, Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije, 2019

<http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/Kazipot_prehoda_v_krožno_gospodarstvo.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).

¹⁴⁸ Povzeto po: Zelena Slovenija – Priročnik Prehod v zeleno gospodarstvo, Fit media d.o.o. in Ministrstvo za okolje in prostor, 2018.

Ekodizajn tako v družbo prinaša dodano vrednost, v samem procesu dizajniranja pa so potrebne konstantne inovacije, kar zagotavlja nova delovna mesta visoko kvalificirane delovne sile, kar je še dodatna prednost takega sistema. Cilj raziskav in inovacij je zmanjšanje količine materialov in nepotrebnih elementov uporabljenih v izdelku in odkrivanje novih okolju in ljudem prijaznejših materialov. Pri tem je mogoča tudi vrnitev k bolj naravnim materialom (npr. les), kot protiutež uporabi umetnih materialov (npr. plastika) in s tem ponovna obuditev bolj tradicionalnih panog proizvodnje kvalitetnih, unikatnih in ročno izdelanih produktov.

Drugi aspekt ekodizajna pa je podaljšanje življenjske dobe izdelka. To dosežemo na dva načina, ki se med seboj dopolnjujeta. Prvi je večja obstojnost izdelka, drugi pa je večja popravljivost. Z uporabo primernih, dolgo obstojnih, trajnostnih materialov izdelku bistveno podaljšamo življenjsko dobo. Hkrati se zmanjša negativen pritisk na okolje zaradi manjšega izkoriščanja virov in odlaganja obrabljenih in poškodovanih materialov. Ker pa se lahko določeni elementi v izdelkih pokvarijo (običajno mehanski ali elektronski) je potrebno zagotoviti tudi enostavno popravljivost. To je potrebno storiti s skrbnim načrtovanjem izdelka v fazi oblikovanja in se namesto lepljenja sestavnih delov raje posluževati sestavljanja le teh. Po tem ko se izdelek le dokončno pokvari, obrabi ali uniči, pa mora njegov dizajn zagotavljati čim večjo, če ne popolno recikliranje, ali pa spremembo njegove namembnosti. S tem se zaokroži življenjski krog izdelka.

Vendar pa se izdelek ne zavrže vedno le zato, ker se pokvari. Možni razlogi so še zastaranje, modni razlogi ali preprosto prenehanje koristi izdelka uporabniku.¹⁴⁹ Za slednjega je dober primer otroška oprema, ki jo zavržemo kljub popolni uporabnosti le zato, ker jo otroci prerastejo. V takih primerih je možna socializacija izdelka, kar pomeni, da se za izdelek ponudi novemu lastniku oziroma se ta poišče – enkrat, dvakrat ali pa konstantno, do izrabe izdelka. Pri tem je mogoče dobro izkoristiti vse večjo digitalizacijo družbe in postaviti posebne platforme, kjer bi se take storitve ponujale. Možno je tudi solastništvo izdelkov, ki so dragi in dolgo obstojni vendar jih določena oseba uporablja le določen čas. Pomembno pa je, da se pri snovanju takih izdelkov zagotovi lastnosti, ki bodo omogočale enostavno in hitro higiensko obdelavo. Primer socializacije je izposoja avtomobilov. Znano je, da je osebni

¹⁴⁹ Ibidem.

avtomobil v Evropi v uporabi manj kot 10 odstotkov časa.¹⁵⁰ Izposoja avtomobilov tako poveča čas uporabljanja le teh, kar pa avtomobilu zaradi večih uporabnikov zniža ceno in zviša njegovo dostopnost. Tak sistem souporabe vozil v Sloveniji ponuja na primer skupina Avant2GO.

4.4 Vrednotenje okoljske sprejemljivosti izdelkov

Pri izdelavi proizvoda je potrebno vrednotiti njegov vpliv na okolje v vseh možnih ozirih njegovega življenjskega cikla. To so na primer pridobivanje in priprava surovin, proizvodnja izdelka, distribucija in transport, uporaba ali poraba ter odstranitve. Pomen celovite presoje vpliva izdelka na okolje je izjemno velik, saj lahko v različnih fazah prihaja do zelo velikih razlik v vplivu na okolje (primer je lahko izdelek, ki se ga da popolno reciklirati, vendar je njegov ogljični odtis med izdelavo izjemno velik – tak izdelek se ne more smatrati kot okolju prijazen). Za ocenjevanje vplivov izdelka na okolje se zato uporablja metoda LCA (Life Cycle Assessment oziroma ocenjevanje življenjskega cikla izdelka).¹⁵¹ Bistvo te metode je, da praktično ovrednoti vsako življenjsko fazo izdelka in jih med seboj smiselno poveže v rezultate, ki jih nato lahko med seboj primerjamo in ugotavljamo kateri izdelek je okoljsko najmanj sporen. Žal pa niso merila splošno sprejeta, zato se lahko primerja le rezultate izdelkov zaobjetih znotraj ene raziskave.

Sam postopek okoljskega vrednotenja izdelkov z metodo LCA poteka v štirih fazah: opredelitev ciljev, popis, ovrednotenje vplivov na okolje in interpretacija. V prvi fazi je potrebno opredeliti cilje in obseg raziskave, kateri izdelek je predmet raziskave in opredeliti funkcionalno enoto. Ta je še posebej pomembna, saj služi kot primerjalna referenca in zagotavlja interpretacijo podatkov. V fazi popisa nato zberemo iskane podatke in kot rezultat dobimo vrednosti, ki služijo kot informacijska baza pri naslednji fazi. Cilj te je kvalitativno in kvantitativno ovrednotenje vplivov izdelka na okolje. Pri tem se te vplive sešteje po različnih okoljsko in zdravstveno pomembnih kategorijah kot so: toksičnost, kancerogenost, razgradnja ozonskega sloja, učinek tople grede, porabljanje neobnovljivih virov, tvorba fotokemičnega smoga... Pri razvrščanju in seštevanju vplivov pa je potrebno vzeti v ozir tudi to, da različne

¹⁵⁰ Vlada RS, Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije, 2019

<http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/Kazipot_prehoda_v_krožno_gospodarstv_o.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).

¹⁵¹ Povzeto po: Radonjič, G., Embalaža in varstvo okolja (zahteve, smernice in podjetniške priložnosti), Maribor, Založba Pivec, 2008.

škodljive snovi nimajo enake stopnje škodljivosti pri enaki količini. Torej izdelek z največjo maso škodljivih snovi ni nujno tudi najbolj škodljiv za okolje, zato upoštevamo relativno škodljivost snovi. Na tem mestu postane uporabna referenčna vrednost znotraj vsake kategorije. Določimo ji vrednost 1 in glede na njo nato lahko primerjamo različne izdelke zaobjete v raziskavi. Ravno s takim načinom vrednotenja izdelkov zagotovimo učinkovitost in doseganje glavnega cilja metode LCA, torej celostnega pregleda vplivov izdelka na okolje. V fazi interpretacije pridobljene rezultate uporabimo za izboljšanje postopka proizvodnje, uporabo drugačnih surovin ali za druge alternativne rešitve.

Sama proizvodnja produktov na osnovi okoljskih normativ pa ni sama po sebi dovolj. Potrebno je tudi dobro trženje takih izdelkov, da se kupec lahko seznaní z njegovimi prednostmi. Pri tem je potrebno ne le napisati materiale in kemijske spojine, ki so bile uporabljene za proizvodnjo takega produkta, saj to povprečnemu kupcu pove bore malo. Za uspešno trženje in vključevanje kupcev v pametno odločanje in izbiranje izdelkov je potrebno uvesti sistem vrednotenja okoljske neoporečnosti izdelkov na primer s splošno uveljavljenimi in lahko prepoznavnimi simboli. Dober primer so nalepke energetske učinkovitosti, ki jih je uvedla Evropska unija.¹⁵² Te nalepke se pojavljajo na različnih napravah, ki porabljajo elektriko kot so gospodinjski aparati (pralni stroji, hladilniki, pomivalci posode, sesalniki...), luči, televizije in monitorji. S poenotenim sistemom vrednotenja porabe energije teh naprav in enostavno kategorizacijo v sedem skupin od A do G glede na porabo je Evropska unija dosegla, da kupci enostavno primerjajo energijsko potrošnjo oziroma varčnost naprav, ki jih želijo kupiti. To je zelo pomembno tudi z vidika ciljev krožnega gospodarstva, saj se parametroma, ki ju kupec običajno tehta – cena in kakovost, doda še nov parameter – okoljska sprejemljivost. Trend kupovanja, ki se je pokazal po uvedbi takih nalepk je zelo spodbuden, saj se je povečalo povpraševanje po izdelkih višjih kategorij čemur je sledila industrija z izdelavo vedno bolj energetske varčnih naprav, kar se je rezultiralo v uvedbi A+, A++ in A+++ kategorij, povprečna stopnja energetske učinkovitost naprav na tržišču pa je bistveno višja kot pred leti. Primer nalepk energetske učinkovitost pa je pokazal še en zelo pozitiven trend. Poleg držav članic Evropske unije so sistem teh nalepk prevzele tudi mnoge druge države v Evropi, Aziji, Afriki in Južni Ameriki, kar je pokazatelj, da se

¹⁵² Evropska komisija, New energy efficiency labels explained, 2019 <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-19-1596_en.htm> (pridobljeno 3.7.2019).

dobre prakse v korist varovanja okolja širijo tudi same. Potrebna je le začetna ideja, volja do posodobitve sistema in uspešna realizacija.

Poleg nalepk oziroma znakov, ki izdelku priredijo določeno energetska učinkovitost pa obstajajo tudi znaki, ki kupcu povedo, da izdelek ali pa sama organizacija izpolnjuje visoke in stroge okoljske standarde. Primer znaka za take izdelke je znak za okolje Evropske unije (Ecolabel flower oziroma okoljska marjetica) za organizacije z visoko okoljsko učinkovitostjo pa EMAS (ECO - Management and Audit Scheme).¹⁵³ Take znake v Sloveniji podeljuje ARSO (Agencija Republike Slovenije za okolje), merila za pridobitev pa so stroga in zato za izdelke in podjetja, ki jih uspejo pridobiti pomenijo dodano vrednost in zvišanje konkurenčnosti na tržišču. Za kupca pa tak znak pomeni v prvi vrsti seveda, da je izdelek okoljsko nesporen, in je bil na tak način tudi proizveden, oziroma, da je celotna dejavnost podjetja trajnostno naravnana in upošteva okoljske normative. Poleg tega znak zagotavlja informacije na zanesljiv in lahko razumljiv način. Kupec takega izdelka lahko tudi upravičeno pričakuje visoko kakovost izdelka in prihranek zaradi manjše porabe energije ali možnosti daljše uporabe, hkrati pa tudi prispeva k trajnostnemu razvoju.¹⁵⁴ Problem okoljskih znakov in nalepk pa je potrošnikovo nepoznavanje njihovega pomena. Takih znakov je na tržišču zelo veliko (po podatkih Ecolabel index-a jih je trenutno 463¹⁵⁵) in predstavljajo tudi različne stopnje okoljske ozaveščenosti, to pa še dodatno stopnjuje tako imenovani greenwashing ali zeleno zavajanje. Pri tem gre za neupravičeno prilastitev okoljskih vrednot podjetja z namenom ustvarjati bolj zeleno, pozitivno podobo svojega delovanja, ne da bi tudi v resnici sprejelo bolj okoljsko sprejemljive pristope.¹⁵⁶ Tako ravnanje podjetij med kupci še dodatno povečuje skepticizem do promocije zelenih podjetij.

¹⁵³ Gospodarska zbornica Slovenije, EU znak za okolje <https://www.gzs.si/skupne_naloge/varstvo_okolja/vsebina/Odpadki-in-snovni-tokovi/Sistemi-in-orodja/Ecolabel-evropski-okoljski-znak/> (pridobljeno 3.7.2019).

¹⁵⁴ Povzeto po: Zelena Slovenija – Priročnik Prehod v zeleno gospodarstvo, Fit media d.o.o. in Ministrstvo za okolje in prostor, 2018.

¹⁵⁵ Eco label index <<http://www.ecolabelindex.com/ecolabels/>> (pridobljeno 3.7.2019).

¹⁵⁶ Povzeto po: Zelena Slovenija – Priročnik Prehod v zeleno gospodarstvo, Fit media d.o.o. in Ministrstvo za okolje in prostor, 2018.

4.5 Pridobivanje zelene energije

Proizvodnja izdelkov v luči ekodizajniranja izgubi nekaj pomenske vrednosti, če se kot vir energije uporabi nečista energija, preveč energije ali pogosto kar oboje.¹⁵⁷ Uporabo fosilnih goriv je potrebno bistveno zmanjšati, saj njihova uporaba preveč posega v okolje, hkrati pa so povzročitelji toplogrednih plinov, strupenih emisij in mikrodelcev. Nekoliko manj je problematična jedrska energija. Prednost je veliko večja proizvodnja energije, kljub vsemu pa predstavlja problem za okolje zaradi odlaganja radioaktivnih odpadkov, ki v primeru, da niso primerno skladiščeni, omogočajo izpiranje radioaktivnih izotopov v podtalnico. Jedrska energija, prav tako pa tudi zemeljski plin, lahko delujeta kot sprejemljiva vira energije v prehodnem obdobju prehoda v energetske varčno, trajnostno in brezogljčno družbo, kljub temu pa bo uporabo na dolgi rok potrebno postopoma zmanjševati. Možen pa je tudi sproten razvoj tehnologij za čim boljši izkoristek in čim manjšo obremenitev okolja (npr. razvoj fuzije).

Vodna energija je sicer okoljsko precej nesporna, je pa problematična iz naravovarstvenega vidika, saj povzroči velika akumulacijska jezera, ki grobo posegajo v rečne in obrečne habitate, ki spadajo med najbolj ranljive in najbolj pomembne tudi za človeka. Hkrati zaježitve rek zaustavijo naraven prenos voda in nastajanje prodišč. Vse to se rezultira v obširnih poplavih. Vodna energija je zaradi drage investicije, obveznih rednih poglobljanj struge in odškodnin po poplavih eno najdražjih pridobivanj energij. Hkrati se možnosti postavljanja novih hidroelektrarn manjšajo in nikakor niso sposobne zagotoviti dovolj energije za rastočo človeško populacijo. S trenutnim znanjem s področja energetike se kot najboljši alternativni viri energije najpogosteje omenjajo sončna, vetrna in geotermalna energija.

Sončna energija je lahko pridobljena na dva načina: s proizvodnjem toplote, ki poganja generator ali pa s sončnimi celicami, ki pridobivajo elektriko neposredno. Prvi način zahteva velike konstrukcije zrcal usmerjenih v stolp z vodo, ki se zaradi prejete sončne svetlobe močno segreje in upari, para pa nato poganja turbine v generatorju. Veliko bolj v uporabi so sončne oziroma fotonapetostne celice, ki za delovanje ne potrebujejo turbin ampak elektriko proizvajajo neposredno. Delujejo tako, da fotoni sončne svetlobe padejo na polprevodnik (običajno silicij) in v

¹⁵⁷ Povzeto po: Gore, A., Odločitev je naša (Kako rešiti podnebno krizo), Mladinska knjiga, 2011; Plut, D., Zeleni planet?, Lesce, Didakta, 2004.

njegovih atomih izbijejo elektrone. Ti elektroni nato tvorijo električni tok. Problem sončnih celic je relativno visoka cena investicije, predvsem zaradi visoke cene obdelave silicija v primerno obliko. Z odkrivanjem novih polprevodnikov in izboljšavami postopkov pridobivanja se pričakuje znižanje cene in zvišanje učinkovitosti sprejemanja sončne svetlobe. Kljub sicer trenutno visoki ceni se mnogi odločajo za nakup in namestitev na strehe, saj se investicija po nekaj letih povrne, v pomoč pa so tudi subvencije in davčne olajšave.

Vetrna energija se pridobiva direktno iz moči vetra s pomočjo vetrnice, ki poganja generator. Izdelava vetrnic je zaradi visokih stroškov transporta smiselna v lokalnem okolju, kar tudi pozitivno vpliva h gospodarskemu in ekonomskemu razvoju področja. Vetrnice je mogoče postaviti in pripraviti za delovanje v zelo kratkem času in z izgradnjo vetrnih farm enostavno povečati proizvodnjo električne energije na območju. Vprašanju o nevarnosti za ptice se lahko učinkovito izognemo z umestitvijo v prostor, kjer ni migracijskih poti, ali pa s tehnologijo, ki na daleč zazna prihajanje jat in vetrnice pravočasno ustavi.

Za obe, vetrno in sončno energijo, veljata sicer dve omejitvi, in sicer, da so najboljše pogoji za postavitev praviloma oddaljena od večjih zgostitev populacije (torej končnih porabnikov energije) in nestanovitnost vira, ki ga tehnologiji izrabljata (oblačno vreme in brezvetrje). Oboje lahko učinkovito zaobidemo s posodobitvijo in izgradnjo novega pametnega električnega omrežja. S tem bi lahko kompenzirali pridobljeno elektriko na različnih geografskih območjih. Hkrati to deloma reši izziv, ki ga predstavlja skladičenje električne energije. Kot druga oziroma dopolnitvena možnost pa se vedno pogosteje omenja vodik, ki se ga namreč lahko skladišči, pridobimo pa ga z elektrolizo vode z elektriko iz elektrarn. Prav tako nato pri izgorevanju vodika ne nastajajo strupeni plini. Vodik kot gorivo se je že marsikje pokazal kot dobra praksa, vendar le do mere, ko je elektrika proizvedena iz obnovljivih virov.

Trenutno pa razvoj sončne in vetrne energije omejuje še visoka cena izgradnje in namestitve, oba vira s tem postavi v nekonkurenčni položaj glede na fosilna goriva. Prva in obvezna rešitev je zagotovo davek na izpuste CO₂. Kljub prakticiranju trgovanja s CO₂ izpusti, samega davka v Evropski uniji trenutno še ne poznamo, se pa mnoge politične opcije k temu nagibajo, kar daje upanje na sprejetje le tega v bližnji prihodnosti. Sicer pa je obetaven tudi trend razvoja tehnologij, inovacij in

nižanja stroškov za pridobivanje energije iz obnovljivih virov. Predvsem sončne celice so vedno bolj učinkovite in vedno bolj poceni. To vpliva na večje povpraševanje po sončni energiji, temu pa sledi ponovno nižanje cen. Ustvari se pozitiven začaran krog nižanja stroškov, ki je vsem dobro poznan iz drugih tehnoloških področij (računalniki, pametni telefoni...).

Geotermalna energija je po mnogih mnenjih energetski vir prihodnost. Ima izjemno potencialno energetsko vrednost, je popolnoma obnovljiv vir z minimalnimi vplivi na okolje, najdemo pa ga po praktično celem planetu z dovolj globokim vrtnjem (večinoma od 3 do 6 km, ob stikih tektonskih plošč in vročih točkah pa bistveno bližje površja). Geotermalna energija izkorišča Zemljino notranjo energijo, prednost te pa je, da je konstantna. Postopek poteka tako, da se preko vrtine črpa segreto vodo iz tal in se jo pretvori v paro, ki nato poganja turbine in proizvaja elektriko. Pri postopku se sicer lahko delež vode izgubi, vendar pa so z razvojem ta delež že minimalizirali, pri nekaterih postopkih pa celo odpravili. Za optimalno delovanje in preprečitev nesreč med vrtnjem in delovanjem elektrarne so potrebne temeljite geološke in seizmološke raziskave območja in varnostni ukrepi ob povečanju seizmološke aktivnosti. Prednost obnovljivih virov energije kot je geotermalna energija je ta, da po tem, ko je obrat postavljen, ta na dolgi rok zagotavlja bistveno nižjo ceno energije, saj za razliko od fosilnih goriv ni potrebno plačevati tudi samega vira energije. Prav tako pa se z dodatnim razvojem, podobno kot pri sončni in vetrni energiji, pričakuje znižanje stroškov same investicije in izboljšanje učinkovitosti.

Na potrošniški ravni nam geotermalna energija zagotavlja tudi možnost ogrevanja objektov s tako imenovanimi toplotnimi črpalkami. Pri tem gre za krožno vrtino do globine okoli 100 m po kateri teče voda ali katera druga primerna tekočina. V tleh se segreje, to toploto pa nato prenese v objekt, ki ga segreva. V vročih mesecih je efekt obraten. S tem se znatno zmanjša poraba energije, kar je tudi samo po sebi pomemben vidik energetskega modela prihodnosti. Hkrati je z izgradnjo elektrarn na obnovljive vire smiselno tudi trajnostno zmanjšati porabo energije in tako hitreje doseči brezogljično družbo. To je možno doseči z raziskavami za energetsko bolj varčne sisteme, gradnjo poslopij z majhnimi energetskimi izgubami, prav tako pa tudi s spremenjenimi navadami posameznikov in podjetij na področju energetske porabe.

4.6 Proces izbire materialov in embaliranje

V sklopu krožnega gospodarstva je potrebno tudi vključevanje znanstvenikov različnih znanstvenih panog in strokovnjakov na tehničnih področjih. Pomembno je interdisciplinarno sodelovanje za razvoj novih materialov in energetskih virov. Lastnosti novih materialov morajo biti predvsem trpežnost, obstojnost, možnost učinkovitega recikliranja in ne smejo vsebovati raznih kemijskih spojin, ki so potencialno škodljive za okolje in človeka tudi v primeru, ko se zavržejo. Pomemben pa je tudi dodaten razvoj že obstoječih materialov, da bi dosegali enako visoke standarde. Najbolj zloglasen primer je zagotovo plastika, ki se kljub temu, da je počasi razgradljiva, pogosto zavrže v okolje. Nato se kot mikroplastika akumulira v vodi in ribah, ki jih nato zaužije človek. Mikroplastika je tako pomemben pokazatelj zastrupljanja našega planeta. Po nekaterih podatkih je mikroplastika prisotna že v preko 90% pitne vode, kar je skrb vzbujajoče.¹⁵⁸ Rešitev je seveda manjša uporaba plastike v vsakdanjem življenju in industriji. Marsikatero plastične artikle je možno zamenjati z okolju prijaznejšimi (pri tem je pomemben korak naredila Evropska unija s prepovedjo nekaterih takšnih artiklov za enkratno uporabo kot so nosilne vrečke, slamice, plastični pribor, vatrane palčke...¹⁵⁹). Ker pa se je uporabi plastike vsaj kratkoročno in srednjeročno nemogoče povsem izogniti je pomembno tudi recikliranje, pri čemer je že na stopnji potrošnikov ključnega pomena primerno ločevanje tako plastičnih kot tudi ostalih odpadkov. Samo recikliranje plastike je možno z vmesno stopnjo granulata, nato pa pretvorba v nov izdelek.¹⁶⁰ Ta ima za kupce tudi ekonomsko prednost, saj so zaradi uporabe sekundarnih surovin nižji stroški proizvodnje in s tem nižja cena izdelka in večja konkurenčnost.

Potrebno je tudi prestrukturiranje embaliranja.¹⁶¹ Možni sta dve poti: uporaba materialov za embalaže, ki se v večinski meri lahko reciklirajo oziroma so biorazgradljivi ali pa uporaba vračljive embalaže. Glede na različne potrebe proizvajalcev in distributerjev izdelkov je lahko določena opcija bolj primerna od druge, zato se morajo podjetja o strategiji odločiti za vsak primer posebej. Vračljiva embalaža je v javnosti sprejeta kot okoljsko zelo primerna, vendar ima določene

¹⁵⁸ Ibidem.

¹⁵⁹ Parliament seals ban on throwaway plastics by 2021, 2019 <<http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20190321IPR32111/parliament-seals-ban-on-throwaway-plastics-by-2021>> (pridobljeno 3.7.2019).

¹⁶⁰ Povzeto po: Zelena Slovenija – Priručnik Prehod v zeleno gospodarstvo, Fit media d.o.o. in Ministrstvo za okolje in prostor, 2018.

¹⁶¹ Povzeto po: Radonjič, G., Embalaža in varstvo okolja (zahteve, smernice in podjetniške priložnosti), Maribor, Založba Pivec, 2008.

omejitve. Najočitnejša je distribucija na dolge razdalje, ki zaradi cene prevoza zviša tudi ceno embalaže oziroma izdelka pakiranega v njej, potrebno pa je omeniti tudi spornost porabe energije in izpustov tekom transporta. Drugi problem je zbiranje take embalaže. Tu veliko vlogo igrajo potrošniki, ki morajo embalažo vrniti na določena zbirna mesta. Če se vračljiva embalaža, ki je dizajnirana za večkratno uporabo odvrže kot odpadke že po nekaj ciklih, je njena okoljska funkcija bistveno zmanjšana in se približa nevračljivi embalaži. Torej ozaveščenost potrošnikov je ključna za uspeh takega sistema, v korist temu pa je dejstvo, da je vračljiva embalaža cenejša od nevračljive. Sicer je proizvodnja cena običajno višja, vendar se zaradi večkratne uporabnosti zniža in je zato potrošnikom privlačnejša. Poleg embalaže za javno potrošnjo pa ne smemo pozabiti tudi na vračljivost velikih embalaž, ki se uporabljajo v industriji.

4.7 Priložnosti po pretečeni življenjski dobi izdelkov

Recikliranje je najbolj pogosto okoljsko sprejemljivo ravnanje z odpadki. Izvaja se že več desetletij in je ponekod že pomembna gospodarska panoga. Podobno kot pri vračljivi embalaži je tudi pri recikliranju zelo pomembno primerno zbiranje odpadkov. Torej tudi tukaj se reševanje problema začne s pripravljenostjo potrošnika do ukrepanja in ustreznega ločevanja odpadkov. Pri tem gre le za stvar navade, ki se je v evropskem prostoru že dobro prijela, saj je ljudem okoljska problematika odpadkov dobro znana. Razlog za visoko pripravljenost javnosti za ukrepanje za zmanjšanje odpadkov je potrebno iskati v njihovi vizualni naravi in splošni vseprisotnosti. Učinkovitost zbiranja odpadkov in stopnja njihovega ločevanja determinira ekonomičnost in uspešnost predelave le teh. Za učinkovitost ločenega zbiranja odpadkov mora biti učinkovit in primerno prilagojen logistični sistem odvoza odpadkov in transport do predelovalnih obratov. Postopki reciklaže so že zelo razviti in pogosto avtomatizirani. Med seboj se močno razlikujejo ne le med različnimi materiali, ampak tudi znotraj le teh, še vedno pa je prostor za inovacije in izboljšave sistema. Poleg opisane komunalne reciklaže pa poznamo tudi industrijsko interno oziroma mikroreciklažo. Pri tem gre za optimalno izkoriščanje materialov, kar pomeni, da se zbirajo ostanki vira oziroma materiala, ki se uporablja v industrijskem postopku (kovine, les...) in po morebitni dodatni obdelavi spet uporabijo. To se v večini obratov že prakticira, saj se s tem zniža stroške dobave teh primarnih virov in je tako obratovanje seveda tudi v interesu podjetja. Primer take prakse v Sloveniji je skupina SIJ (Slovenska industrija jekla d.d.), ki sama ločuje in

zbira jeklene odpadke, ki jih nato uporabljajo kot osnovno surovino.¹⁶² S tem so dosegli bistveno nižjo vrednost izpustov CO₂ glede na druge primerljive jeklarne, poleg tega pa uporabijo tudi manj industrijske vode.

Pri recikliranju se v odnosu do potrošnika pojavi vprašanje sledljivosti materialov uporabljenih v recikliranem izdelku in ponoven vnos strupenih snovi v obtok s tem, da se reciklirajo starejši izdelki, ki vsebujejo snovi, ki so zdaj zaradi ugotovljene nevarnosti okolju in organizmom prepovedane¹⁶³. Potrošnik ima pravico vedeti točno sestavo in vsebnost materialov v izdelku, kar pa je pri določenih recikliranih izdelkih problem, sej se tekom postopka recikliranja lahko sestava spremeni. Rešitev se ponuja v povečanju usmerjenih raziskav tega področja, sprejetje dogovorov s strogimi in jasnimi omejitvami oz. prepovedmi uporabe potencialno nevarnih izdelkov ter posledično vzpostavljen dober sistem inšpekcijskih pregledov za zagotovitev izvajanja teh določil. Na dolgi rok pa bi se takim problemom učinkovito izognili z že omenjenim dizajniranjem izdelkov, ki so že v osnovi namenjeni recikliranju.

Kot še ena možnost ravnanja z odpadki pa se ponuja tudi uporaba odpadkov kot gradbeni material.¹⁶⁴ Pri tem so mišljeni predvsem odpadki iz samega gradbeništva in pa iz industrije in rudarstva. Možno je recikliranje v različna veziva za beton in asfalt ali pa kot surovino pri gradnji cest, nasipov, zasipov... Pri tem pa je zelo pomembno, da so ti odpadki okolju popolnoma nenevarni oz. primerno predelani. Posebno pazljivost je potrebno nameniti potencialnemu hlapienju in izpiranju v podtalnico, kakor tudi trajnosti in stabilnost takega stanja, saj nekatere spojine dobijo škodljive lastnosti šele po določenem času oziroma ob izpolnjenih določenih pogojih (npr. visoka temperatura).

¹⁶²Godina Košir, L. in drugi, Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije: <http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/Kazipot_prehoda_v_krozno_gospodarstvo.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).

¹⁶³The European Consumer Organisation, How to detoxify the circular economy, 2017, <https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2017-084_how_to_detoxify_the_circular_economy.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).

¹⁶⁴ Povzeto po: Zelena Slovenija – Priročnik Prehod v zeleno gospodarstvo, Fit media d.o.o. in Ministrstvo za okolje in prostor, 2018.

Pri krožnem gospodarstvu je zelo pomembna jasno začrtana hierarhija ravnanja z odpadki. Začeniši z najvišjo prioriteto si stopnje sledijo: preprečevanje odpadkov, priprava za ponovno uporabo, recikliranje, drugi postopki predelave in odstranjevanje odpadkov. Pri stopnjah preprečevanja odpadkov in priprava za ponovno uporabo je pomembno poudariti, da sta popolnoma brez odpadkov, medtem ko za ostale stopnje velja, da določena količina odpadkov nastane in so zato manj zaželeni.

V primeru, da odpadki nastanejo in njihovo recikliranje ni mogoče, obstaja možnost sežiga za pridobivanje energije. To je sicer okoljsko precej sporen poseg, saj kljub previdnostnim ukrepom še vedno nastajajo strupeni in okolju nevarni plini (konec koncev gre za proces gorenje), pri čemer težko napovemo vse njihove potencialne posledice na okolje in človeka. Hkrati sežigalnice konkurirajo bolj trajnostnim metodam ravnanja z odpadki in s tem zavirajo njihov razvoj. Ne moremo pa zanemariti dejstva, da s tem bistveno zmanjšamo volumen odpadkov potrebnih za skladiščenje, hkrati pa pridobimo energijo, ki jo tudi sicer pridobivamo iz okoljsko spornih virov. Pogosto se v razpravah o sežigalnicah tudi pozabi na dejstvo, da se v procesu ne sežigajo odpadki kot taki, ampak iz njih posebej pripravljeni gorljivi materiali. Odločitev o takem obratu mora biti po temeljitem premisleku in oceni pozitivnih in negativnih vplivov sprejeta na lokalni ravni z upoštevanjem lokalnih potreb in zmožnosti. V procesu načrtovanja obrata je potreba skrbna umestitev v prostor in uporaba sodobnih znanj in tehnologij za okoljsko neoporečno delovanje. Zagotovo pa je taka rešitev ravnanja z odpadki in pridobivanja energije sprejemljiva le za vmesno obdobje prehoda h krožnemu gospodarstvu, vsaj s trenutno uporabljenimi postopki oz. trenutno sestavo odpadkov.

Zadnja možnost ravnanja z odpadki je skladiščenje. Pri tem je seveda potrebno dosledno upoštevati predpise za vsako vrsto odpadkov in predvsem za nevarne odpadke, da se negativni učinki na okolje čim bolj zmanjšajo. Zagotoviti je potrebno tudi dovolj inšpekcijskih služb, predvsem za zaznavanje in rehabilitacijo divjih odlagališč ter po možnosti izboljšati sistem iskanja krivde in kaznovanja. Pri obratih, ki proizvedejo velike količine odpadkov bi bilo smiselno, da izdelajo načrte za ravnanje s temi odpadki in pretehtajo alternativne možnosti za zmanjšanje nastajanja le teh (uporaba embalaž, ki se lahko vračajo uvozniku za ponovno uporabo, optimizacija postopkov za čim manjšo proizvodnjo stranskih produktov ali pa obravnavanje teh kot sekundarni produkt...).

4.8 Zaključek

Krožno gospodarstvo je torej možna alternativa obstoječemu linearnemu, pri katerem se produkti izdelujejo le za dobiček in se hitro zavržejo. Potrošniki morajo bolje razmisliti, kakšni produkti so sploh v njihovem interesu, pri tem pa misliti tudi na dobrobit okolja. Potrebno je postaviti prioritete lastnega delovanja v luči trajnostnega razvoja gospodarstva, kvalitetnega življenja in sonaravnega bivanja. Le z odločnimi ukrepi v tej smeri bomo lahko ohranili naš planet v vsaj takem stanju, kot ga lahko uživamo danes tudi za prihodne generacije.

Literatura in viri

Knjige

Gore, A., *Odločitev je naša (Kako rešiti podnebno krizo)*, Mladinska knjiga, 2011.

Plut, D., *Zeleni planet?*, Lesce, Didakta, 2004.

Radonjič, G., *Embalaža in varstvo okolja (zahteve, smernice in podjetniške priložnosti)*, Maribor, Založba Pivec, 2008.

Zelena Slovenija, *Priročnik Prehod v zeleno gospodarstvo*, Fit media d.o.o. in Ministrstvo za okolje in prostor, 2018.

Zakonodaja

Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij, *Zaprtje zanke – akcijski načrt EU za krožno gospodarstvo*, 2015, COM/2015/0614 final.

Drugi viri

Earth Overshoot Day, <https://en.wikipedia.org/wiki/Earth_Overshoot_Day> (pridobljeno 3.7.2019).

Eco label index <<http://www.ecolabelindex.com/ecolabels/>> (pridobljeno 3.7.2019).

Evropska komisija, *New energy efficiency labels explained*, 2019 <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-19-1596_en.htm> (pridobljeno 3.7.2019).

Godina Košir, L. in drugi, *Kazipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije*: <http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/Kazipot_prehoda_v_krožno_gospodarstvo.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).

Gospodarska zbornica Slovenije, *EU znak za okolje* <https://www.gzs.si/skupne_naloge/varstvo_okolja/vsebina/Odpadki-in-snovni-tokovi/Sistemi-in-orodja/Ecolabel-evropski-okoljski-znak/> (pridobljeno 3.7.2019).

Parliament seals ban on throwaway plastics by 2021, 2019 <<http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20190321IPR32111/parliament-seals-ban-on-throwaway-plastics-by-2021>> (pridobljeno 3.7.2019).

The European Consumer Organisation, *How to detoxify the circular economy*, 2017, <https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2017-084_how_to_detoxify_the_circular_economy.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).

Vlada RS, Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije, 2019
<http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/Kazipot_prehoda_v_krožno_gospodarstvo.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).

What is Earth overshoot day and why should you care?, <<https://myhappyfootprint.com/earth-overshoot-day/>> (pridobljeno 23.10.2022).

5. poglavje

OKOLJU PRIJAZNO RAVNANJE Z IZDELKI IN ODPADKI

TINA HORVAT

Univerza v Mariboru, Fakulteta za strojništvo, Maribor, Slovenija
tina.horvat@student.um.si

Sinopsis V svojem prispevku sem se osredotočila na varovanje okolja. Predstavila sem pot, ki jo opravi izdelek preden pride na police v trgovino. Zelo kritično sem povzela tudi »zeleno« oglasovanje. Predstavila sem tudi električne avtomobile, kritično analizirala njihovo okolju prijazno oglasovanje, ter predstavila, kako okolju škodljiva je lahko proizvodnja električne energije. Pisala sem tudi o odpadkih.

Ključne besede:

okolje,
električni
avtomobili,
okolju prijazno,
zeleno,
krožno
gospodarstvo,
električna energija,
odpadek

5th chapter

ENVIRONMENTALLY FRIENDLY PRODUCTS AND WASTE MANAGEMENT

TINA HORVAT

University of Maribor, Faculty of Mechanical Engineering, Maribor, Slovenia
tina.horvat@student.um.si

Keywords:

environment,
electric cars,
environmentally
friendly,
green, circular
economy,
electricity,
waste

Abstract In my essay I focus on environmental protection. First, I introduce the path the product has to take before it takes its place on the shelves in a super market. Then I critically address the idea of »green advertising«. I brought up electric cars and I criticized their environmental friendly commercialism and proposed how harmful for nature the production of electric energy is.

5.1 Uvod

Pri svojem eseju se osredotočam bolj na okolje. Predvsem poudarjam, kako smo kupci naivni in ranljivi pri velikem oglaševanju. Pomembno je videti ozadje vsakega izdelka, ki ga prodajalec reklamira kot okolju prijaznega. Veliko ljudi naseda velikemu oglaševanju predvsem ko je izdelek reklamiran kot »zelen«.

5.2 Načela varstva okolja

Zaradi večjega doprinosa k čisti naravi pa okoljevarstveniki in ministerstvo za okolje in prostor spodbujajo k prehodu v krožno gospodarstvo, ki temelji na "vzemi, naredi, uporabi ter zavrzi". Glavni cilj je izdelek porabiti večkrat in na več možnih načinov. Eden teh načinov so cilji varstva okolja, ki jasno in glasno omejujejo kdaj in kako lahko posegamo v okolje. Okoljevarstveniki se zavzemajo, da moramo naše okolje hraniti v čistem in obstoječem stanju. Zavzemajo se tudi, da v okolje ne posegamo, če to ni nujno potrebno.

Cilji varstva okolja so preprečevanje in zmanjšanje obremenjevanja okolja, ohranjanje in izboljševanje kakovosti okolja, trajnostna raba naravnih virov, zmanjšanje rabe energije in večja uporaba obnovljivih virov energije ter odpravljanje posledic obremenjevanja okolja, izboljšanje porušenega naravnega ravnotežja in ponovno vzpostavljanje njegovih regeneracijskih sposobnosti. V vse cilje lahko zajemamo predvsem ponovno reciklažo in obnavljanje narave v sistem, ki je za njo primeren. Seveda smo ljudje in imamo svoje potrebe, vendar s tem ne smemo prekomerno izkoriščati narave in jo ogrožati.

Zakon o varstvu okolja (ZVO-1) določa trinajst načel za varstvo okolja. Prvo načelo je načelo o trajnostnem razvoju, ki je opredeljeno kot načelo, po katerem mora država in občina pri sprejemanju politik in načrtov spodbujati gospodarski in socialni razvoj družbe, vendar mora pri tem zagotoviti pogoje za dolgoročno ohranjanje okolja.

Drugo načelo je načelo celovitosti, ki izhaja iz neločljive povezanosti v naravi in njene celovitosti. Država ter občina morata pri sprejemanju politik in načrtov upoštevati njihove vplive na okolje tako, da prispevajo k doseganju ciljev varstva okolja. Kot merilo se upoštevajo človekovo zdravje, počutje in kakovost njegovega

življenja ter preživetje, varstvo pred okoljskimi nesrečami in zdravje ter počutje drugih živih organizmov. Iz teorije povzamemo, da je okoljska nesreča nenadzorovan ali nepreviden dogodek, ki je nastal zaradi posega v okolje in takoj ali pozneje povzroči neposredno ali posredno ogrožanje življenja ali zdravja ljudi ali kakovosti okolja. Da je teh okoljskih nesreč čim manj je potreben reden okoljski monitoring. Okoljski monitoring je spremljanje in nadzorovanje okolja s sistematičnimi meritvami ali drugimi metodami in z njimi povezanimi postopki. Se pravi gre za redni nadzor nad okoljem, ter rednim vzdrževanjem čistega in zdravega okolja.

Tretje načelo je načelo sodelovanja, ki zahteva, da država in občina pri sprejemanju politik in načrtov, ki se nanašajo na varstvo okolja, omogočata sodelovanje vseh udeležencev, to je povzročiteljev obremenitve, izvajalcev javnih služb varstva okolja, ki opravljajo dejavnost. Država pa mora poskrbeti, da pri reševanju globalnih in meddržavnih vprašanj varstva okolja, sodeluje tudi z drugimi državami.

Četrto načelo je načelo preventive, se pravi, da mora biti vsak poseg v okolje načrtovan in izveden tako, da povzroči čim manjšo obremenitev okolju. Tukaj vključujemo predvsem najboljše razpoložljive tehnike, ki so dostopne na trgu. Po teoriji najboljše razpoložljive tehnike, gre za najučinkovitejšo in najnaprednejšo razvojno stopnjo dejavnosti in z njo povezanih načinov obratovanja, ki je lahko primerna osnova za določitev mejnih vrednosti emisij.

Peto načelo je načelo previdnosti, ki uvaja nove tehnologije in izdelke dopustne, le če ob upoštevanju stanja znanosti in tehnike ter mogočih varstvenih ukrepov ni pričakovati nepredvidljivih škodljivih učinkov na zdravje in okolje ljudi.

Šesto načelo odgovornosti povzročitelja čezmerne obremenitve okolja zahteva, da je povzročitelj čezmerne obremenjenosti za to odgovoren, se pravi to zahteva odškodnino. Vendar denarna odškodnina ne bo spravila okolje v obstoječe stanje, kot je bilo pred nesrečo.

Sedmo načelo je načelo plačila za obremenjevanje okolja ali drugače imenovano »polluter pays principle« (po slovensko bi temu rekli »povzročitelj onesnaževanja plača«). Povzročitelj poravnava vse stroške predpisanih ukrepov za preprečevanje in zmanjšanje onesnaženja ter tveganje okolja, rabo okolja ter odpravo posledic, ki jih je v okolje prinesel.

Osmo načelo je načelo subsidiarnega ukrepanja države oziroma lokalne skupnosti v primeru čezmerne obremenitve okolja. To načelo določa nosilca ukrepanja, če povzročitelj ni znan. Načelno je odgovorna država. Pri nezakonitih odloženih odpadkih pa je odgovornost za ukrepanje deljena glede na vrste odpadkov (za komunalne odpadke je odgovorna občina, za druge pa državna inšpekcija za okolje). Stroške odstranitve pa mora poravnati lastnik zemljišča.

Deveto načelo je načelo spodbujanja. Država in občina v skladu s svojimi pristojnostmi spodbujata dejavnosti varstva okolja, ki preprečujejo ali zmanjšujejo porabo snovi in energije ter manj obremenjujejo okolje. Država in občina spodbujata tudi ozaveščanje, informiranje in izobraževanje o varstvu okolja.

Deseto načelo je načelo javnosti, ki zagotavlja javnosti možnost udeležbe v postopkih odločanja pri dovoljenju posegov v okolje in pravico do pritožbe. Prav tako zagotavlja pravico do dostopa do okoljskih podatkov, ki morajo biti, razen izjem, javni.

Enajsto načelo je načelo varstva pravic, ki obsega pravice posameznika, da z vlaganjem pritožb in tožb varuje svojo ustavno pravico do zdravega okolja iz 72. člena Ustave RS kot eno temeljnih človekovih pravic.

Dvanajsto načelo je načelo dopustnosti posegov v okolje, kar pomeni, da je mogoče dopustiti le tisti poseg v okolje, ki ne povzroča čezmernih obremenitev okolja. Zakon uvaja zahtevo po preverjanju tega načela v okviru okoljevarstvenega soglasja ali dovoljenja.

Zadnje načelo je načelo ekološke funkcije lastnine, ki določa, da lastnika pravica ni absolutna, pač pa da mora lastnik nepremičnine upoštevati njeno ekološko funkcijo. Pri rabi te nepremičnine namreč ne sme izvajati ukrepov, ki bi preprečevali istovrstno zagotovitev ohranjanja in izboljševanja kakovosti okolja. Kot primer lahko

porabimo, ko lastniku gozda niso dopuščena absolutna lastninska upravičenja, pa čeprav gre za zasebno lastnino (npr. omejitev poseka dreves).¹⁶⁵

5.3 Okoljski vidiki v zvezi z izdelavo in uporabo izdelka: praktični primer

Preden se lotimo povezovanja varnosti kupca in njegovih pravic v zvezi s kupljenim izdelkom, se moramo najprej vprašati, kako izdelek, ki ga držimo v rokah, pride do nas in kaj lahko storimo z njim, če nam ne ustreza. Če se specifično osredotočimo na glavni cilj našega projekta, lahko kupljen izdelek obravnavamo s pravne in okoljevarstvene perspektive. Kot pravno perspektivo razumemo pravno podlago, torej vse zakone in pravna pravila, ki urejajo faze od začetka proizvodnje, prodaje in na koncu koncev do uporabe. Ti vidiki so obravnavani v drugih prispevkih v okviru tega projekta. Ta prispevek pa se osredotoča na okoljevarstveni oziroma ekološki vidik. V okviru tega vidika govorimo predvsem o onesnaževanju hidrosfere, atmosfere, biosfere in pedosfere, skratka naše celotne Zemlje. Največji problem onesnaževanje je atmosfera, ker zajema ves prostor okoli nas. Če se osredotočimo na konkreten primer, na primer izdelek, ki ga izdelujejo na Primorskem. Kupimo ga preko spletne strani, ki nam seveda ponuja najboljši izdelek za najnižjo ceno, v katero ni vključen samo izdelek, temveč še mnogo drugih stvari. Prva stvar, ki jo podjetje, ki proizvaja stvari mora narediti je, da pridobi vsa z zakoni opredeljena dovoljenja in dokumentacijo (če začnemo že pri sami gradnji proizvodnje), potem sledijo še nakup opreme in strojev, ki bodo ta izdelek proizvajali. Seveda gre tukaj za težke kovine in okolju škodljive, nerazgradljive komponente, oziroma težke materiale s katerimi so dejanski stroj sestavili. Sledi še, da morajo biti stroji tekom proizvodnje priključeni na električno omrežje (seveda je velik vir onesnaževanja tudi proizvodnja elektrike, saj jo pridobivamo s toploto, za katero potrebujemo (termo/jedrsko) elektrarno, druge elektrarne nam glede na izkoristek (kot so različne vetrne, sočne) za konkretno industrijo ne nudijo zadostne količine izkoriščene energije, ki jo pridobivamo predvsem iz termoelektrarn, ki bazirajo na trdih in tekočih gorivih ter plinih pri kateri gre za neizmerno onesnaženje (večino energije še dandanes pridobivamo iz premoga, saj je najcenejši in iz njega dobimo največji izkoristek).¹⁶⁶ Seveda je za samo proizvodnjo potrebna tudi čista ali tehnološka voda, ki jo moramo dovesti do tovarne, ki sam izdelek proizvaja. Če uporabljamo vodo, mora sama

¹⁶⁵ Povzeto po: Viler Kovačič, A., Okoljevarstvena zakonodaja, Celje, Fit media d.o.o., 2010.

¹⁶⁶ Povzeto po: Hribernik, A., Obnovljivi viri energije, Fakulteta za strojništvo, Narodna in univerzitetna knjižnica, 2008.

tovarna poskrbeti, da uporabljena voda pride tudi iz tovarne (in to z zakonsko določenimi predpisi) nazaj v okolje ali se izteče v kanalizacijo (sama industrija mora priskrbeti za prečiščenje vode, se pravi, da spusti, da v okolje steče voda s točno določeno koncentracijo kemikalij (seveda pa je ta koncentracija odvisna od vrste industrije)). Za pravilen nadzor in monitoring vseh predpisanih pogojev je potrebno več ljudi iz posameznih strok, ki to delo redno in učinkovito opravljajo. Še pred nastankom izdelka pa je potrebno pridobiti določene surovine, ki sestavljajo izdelek. Za kar je posledično potreben transport, da surovina dejansko pride do tovarne, ki proizvaja naš izdelek. Ko to vse imamo, in nastane dejanski izdelek, sledi pakiranje. Za pakiranje se še dandanes najbolj uporablja plastika, ki je definitivno največji onesnaževalec okolja. Najdemo jo v morju, kjer se zaradi nje dušijo in umirajo živali. Škodljiva je tudi za morski promet, saj se delci plastik lahko ujamejo v motor ali različne filtre ter povzročijo okvaro. Najdemo jo tudi na tleh. Velik problem predstavljajo tudi divja odlagališča, ker se plastika na žalost le počasi razkrajja (vrečka se razkrajja od 20 do 1000 let). Vendar pa na srečo prihaja do zmanjševanja uporabe plastičnih vrečk z nadomestilom papirnatih (ki so sicer za okolje glede na stopnjo onesnaževanja bolj primerne, vendar njihova pridelava prispeva h krčenju gozdov) in uporabo večnamenskih vrečk iz blaga. Ko vse to organiziramo, lahko kupcu ponudimo svoj izdelek. Kupec, ki kupi izdelek, se verjetno ne zaveda kaj vse je bilo potrebno, da lahko dejanski izdelek drži v rokah. Seveda pa prihaja do različnih reklamacij in zavrnitev izdelkov, ker ti niso primerni za uporabo.

Evropska unija se osredotoča na krožno gospodarstvo, ki temelji na okolju prijaznemu gospodarstvu in načinu življenja. V Sloveniji so pred leti uvedli obvezno recikliranje plastike in papirja. To je zelo zmanjšalo uničevanje odpadkov, in s tem priskrbelo, da se zavržena plastika reciklira in ponovno uporabi. Prišlo je tudi do ponovne rabe zavrženega papirja, ki ga ponovno pridelajo in ponovno vključijo v tržno verigo oz. uporabo. Vso to obteževanje okolja pa se je začelo z industrializacijo. Vendar so se ukrepi glede varovanja okolja krepko poostri in od njenega začetka do zdaj zelo spremenili. Profesorica iz fakultete mi je omenila, da je bila za časa njenega otroštva Drava raznoraznih barv (največkrat rdeča ali modra), ker so vodo iz tekstilne industrije, ki se je čez dan nabrala, spuščali kar v reko. Dandanes je to seveda strogo prepovedano in kaznivo. Vodo, preden jo spustimo nazaj v naravni habitat, najprej prečistimo, da dobimo dovoljeno koncentracijo dovoljenih snovi. Šele potem jo po protokolu lahko pri določenih pogojih spustimo iz tovarne (v primeru, da ne gre v kanalizacijo).

Izdelki, ki jih kupimo, pa se nanašajo na dve zelo podobni, vendar hkrati zelo različni smernici, ki sta lahko medsebojno v konfliktu: cilji varstva potrošnikov in cilji varstva okolja. Če kupec kupi izdelek, vendar ta ne deluje pravilno oz. tako, kot bi kupec želel, lahko zahteva popravilo ali popolnoma nov, enak izdelek. Jasno je, da bodo kupci večinoma vzeli popolnoma nov izdelek, če jim bo to ponujeno (kar omogoča Zakon o varstvu potrošnikov), vendar je glede na cilje krožnega gospodarstva to zelo sporno.

Če potegnemo črto in izračunamo, kaj vse je potrebno in koliko onesnaževanja terja, da dobimo dejanski izdelek, je najbolj primerno, da damo izdelek s katerim nismo zadovoljni, popraviti. Vendar tukaj pride do zelo velikih odstopanj od pravil krožnega gospodarstva in Zakona o varstvu potrošnikov. Dejansko je po zakonu prodajalec dolžan povrniti vso škodo ali jo poravnati (lahko tudi s tem, da kupcu omogoči popolnoma nov enak izdelek, ker dejanske škode ni mogoče omiliti ali izključiti), vendar pa tukaj pride do konflikta s cilji krožnega gospodarstva. Krožno gospodarstvo temelji na tem, da moramo stvari, ki jih uporabljamo, ponovno uporabiti. Predvsem bi se tukaj lahko osredotočili na plastične izdelke in papir. Seveda pa se vsaka stvar lahko porabi tudi za druge namene in jo lahko večkratno uporabljamo. Če pogledamo primer plastične platenke za vodo. Najprej iz nje spijemo tekočino, nato jo lahko spravimo in še par krat uporabimo za enak namen. Pozneje, ko se začnejo izločati delci plastike v vodo in s tem škodujejo našemu zdravju, platenko uporabimo za zalivanje rož. Stvari, ki jih dejansko smatramo za odpadke, lahko uporabimo za več namenov. V zadnjih časih sta tehnologija in raziskovanje prišle tako daleč, da po svetu proizvajajo prenosne računalnike, ki so narejeni iz popolnoma obnovljivega aluminija in to tako dobro, da se niti ne opazi, da je aluminij bil že enkrat v predelavi. Vse je mogoče, če želimo varovati okolje. Avtomobil, ki je bil udeležen v prometni nesreči lahko ponovno uporabimo. Iz njega lahko dobimo material za rezervne dele ali ga ponovno obnovimo. Avtomobil je zgrajen iz številnih komponent, ki jih lahko uporabimo pri drugih avtomobilih, kot so na primer zavora, ročni menjalnik, radio, krmilo, motor, zavore, akumulator, gume, in podobno. Seveda so stvari že rabljene, vendar še vedno primerne za uporabo.

5.4 So električni avtomobili res bolj "zeleni"?

V zadnjih časih se močno oglašujejo električni avtomobilni, ki veljajo za neko novo okolju prijazno tehnologijo. Pogosto je tudi oglaševanje z besedami »zeleno«, »prijazno okolju«, »varčno« ipd. Gre res za iznajdbe, ki ohranjajo našo naravo in varujejo našo atmosfero pred škodljivimi emisijami, ki jih z uporabo in izdelavo spuščajo v okolje? Tukaj se bomo osredotočili predvsem na oglaševanje »okolju prijazni električni avtomobili«. Če potegnemo črto in obnovimo svoje znanje, vemo, da je za delovanje normalnega motorja potrebno gorivo (ki ga najdemo v obliki bencina ali dizla), za električni avto je potrebna elektrika, ki jo pridobimo iz elektrarn. Kot že prej omenjeno, so elektrarne zelo velike onesnaževalke okolja. Če si predstavljamo, da ukinemo motorje na bencinsko ali dizelsko gorivo (ki sta tudi zelo škodljiva, saj izpusti iz avtomobilov, ki nastanejo pri izkoristku, zelo škodujejo okolju, s tem, da povzročajo kisel dež in podobne naravne katastrofe) bo potrebno od nekje dobiti dodatno energijo (elektriko) in bo potrebna gradnja dodatnih elektrarn, kar za seboj potegne precej dela in posegov v okolje. Po mnenju strokovnjakov je okolju najbolj prijazen vir plin, ki se dandanes že redno uporablja v avtomobilski industriji (tudi v Mariboru najdemo avtobuse na plinski pogon), vendar je za to še potrebno veliko nadgradnje. Če se osredotočimo na kupca, je definitivno električni avtomobil dosti bolj varčen (če odštejemo samo ceno avtomobila) in cenovno ugoden, saj nas letno polnjenje pride ceneje kot redno polnjenje rezervoarja z dejanskim gorivom. Vendar pa se je potrebno zavedati, da če bo rasla prodaja električnih avtomobilov in se bo posledično s tem tudi dvigala poraba energije v namen polnjenja avtomobilov, se bo elektrika tudi drastično podražila, zaradi že prej navedenih trditvev. Če gledamo na finančno plat, je električni avtomobil, kot nekakšna novost, dosti dražji od navadnega avtomobila. Cena »električnega« goriva je cenejša od naftnega oz. bencinskega goriva. Vemo, da je onesnaževanje, ki ga povzročijo termoelektrarne iz katerih dobimo največ energije, zelo veliko in škodljivo za okolje. Samo za razmislek, naša termoelektrarna Šoštanj pridelala približno tretjino energije, ki jo porabimo v Sloveniji. Za to porabi med 3,4 in 4,2 milijoni ton premoga¹⁶⁷, ki s svojim kurjenjem v okolje spušča zelo škodljive izpuste v zrak. Premog se je za izkoriščanje energije začel uporabljati že v industrijski revoluciji in ga intenzivno uporabljamo še danes, saj iz njega dobimo največji izkoristek. Če se vrnemo k električnim avtomobilom, lahko povemo, da so kljub

¹⁶⁷ Vir: Društvo TEŠ <<https://www.te-sostanj.si/podjetje/o-podjetju/>> (pridobljeno 3.7.2019).

oglaševanju, da gre za inovacijo in varčne avtomobile, dejansko veliki porabniki električne energije, ki jo smatramo kot zelo velik vir onesnaževanja. Električno gorivo je zaenkrat še zelo poceni, saj le majhen odstotek ljudi (če se osredotočimo na Slovenijo) uporablja električne avtomobile. Vendar kaj se bo zgodilo, ko se bo ta delež povečal? Energija se bo podražila do takšne mere, da bo večkrat preseгла ceno današnje cene goriva, saj bomo morali zgraditi še več elektrarn (predvsem termoelektarn iz katerih imamo največji izkoristek energije). Posledično bo tudi račun za elektriko, ki jo uporabljamo za domačo rabo dosti višji. Energijo bomo morali odvažati iz drugih držav, kar bo še dodatno zvišalo stroške uporabe energije. Dejansko se teh posledic večina ljudi ne zaveda, saj prodajalci reklamirajo te avtomobile kot nekakšen ključ do zdravega in čistega okolja. Če odvzamemo prednosti (za kupca, glede cene) teh avtomobilov kot so na primer, da imajo ti motorji boljši izkoristek pogonskega sistema, nižje stroške prevoza, so manj obremenjena za okolje (medtem ko se peljemo), so tišja, so cenejši za vzdrževanje¹⁶⁸ in podobno, na koncu pridemo do zaključka, da so zelo obremenjujoča za okolje. Vendar večinoma človeški egoizem prevlada nad stališče o varovanju okolja in se odloči za svojo korist in lasten prihranek. Osredotočiti se moramo tudi na slabosti teh vozil. Električna vozila imajo omejen obseg energije. Niso primerni za daljšo vožnjo saj nimajo tako močne baterije, da bi zdržali zelo dolgo pot. Pomanjkljivost je tudi v tem, da se akumulator avtomobila polni minimalno 3 ure, kar je za današnji hitri način življenja cela večnost. Predvsem pa je pomembno omeniti, da imajo ti akumulatorji omejeno življenjsko dobo. Stari dotrajani akumulatorji prinašajo tudi zelo veliko obremenitev za okolje. Najpomembnejša točka pa je seveda pridobivanje elektrike za polnjenje avtomobilov (tukaj gre za veliko količino energije).¹⁶⁹

Seveda se raziskovalci najbolj osredotočajo na obnovljive vire energije, vendar žal zaenkrat avtomobil, ki bi ga poganjal veter, ne obstaja. Tudi glede na dejanski izkoristek, ki nam ga na primer dajo sončne celice, so premalo učinkoviti. Glede na izračunan oz. teoretični podatek, bi naj sončne celice skladiščile približno 30% absorbirane energije. Vendar v praksi ta odstotek drastično pade na približno 6%. To lahko enačimo s tem, koliko energije porabi navadna namizna lučka. Vendar se z raziskovanjem in uvajanjem vedno novih in boljših tehnologij vse spreminja in

¹⁶⁸ Abecedarium, Prednosti in slabosti električnih vozil, <<http://www.abecedarium.si/prednosti-in-slabosti-elektricnih-vozil/>> (pridobljeno 3.7.2019).

¹⁶⁹ Ibidem.

izboljšuje, saj smo se komaj pred kratkim začeli zavedati, kako pomembna je skrb za okolje.

5.5 Izdelek na koncu življenjskega cikla: odpadek

Vsak izdelek pa po koncu uporabe zavržemo. Zavrženi izdelek imenujemo odpadek. Če ga definiramo, je odpadki vsaka snov ali predmet, ki ga njegov imetnik ali povzročitelj ne more ali ne želi uporabiti sam, ga ne potrebuje, ga moti ali mu škodi in ga zato zavrže, namerava ali mora zavreči. Odpadki je praviloma brez ekonomske vrednosti oz. ravnanje z njim povzroča stroške.¹⁷⁰ Odpadki, ki nam ljudem povzročajo zelo veliko težav, so aerosoli oz. majhni prašni delci (PM10 in PM2,5 delci), ki potujejo in se gibljejo po naši atmosferi. Velik problem je, da se nam zasidrajo v pljuča in s tem škodujejo našemu zdravju (predvsem obolenja za pljučnim rakom). Ti delci nastajajo predvsem pri kurjenju.¹⁷¹

Velik problem pa predstavljajo predvsem nevarni odpadki, ki vsebujejo postopke fizikalne in kemijske obdelave, kar predstavlja predvsem velik finančni vložek. Nevarne odpadke (tukaj govorimo o radioaktivnih odpadkih, ki nastanejo v industrijah) pa tudi hranimo globoko pod zemljo v predpisanih zabojnikih z namenom, da izgubijo na svoji toksičnosti in občutljivosti. Za ločevanje odpadkov pa predvsem skrbimo za to, da odpadki ne končajo na divjih odlagališčih ali povsod v okolju.

Na področju ravnanja z odpadki sta poleg okoljskega pomembna tudi ekonomski in socialni vidik. V skladu s cilji EU, naj bi le-ta postala skupaj postala družbeno koristna, ki se poskuša izogibati nastajanju odpadkov in same odpadke uporablja kot vir. Se pravi da eno zavrženo stvar, ki bi jo imenovali odpadki uporabimo za nekaj kar nam bo dajalo neko korist (svetlobo, toploto, surovino, tekočino ipd.). Primer tega je, da lahko staro pohištvo razrežemo na kose in uporabimo za kurjenje in ogrevanje, tudi star papir lahko uporabimo enako. Lahko pa v sklopu tega govorimo tudi o odpadkih, ki to več niso. Iz odpadne plastike naredijo novo plastiko, tako tudi iz starega neuporabnega blaga naredijo novo in reciklirano, majhne delčke lesa uporabljamo za palete, staro vodo, ki ni več primerna za pitje uporabimo za zalivanje

¹⁷⁰ Povzeto po: Viler Kovačič, A., Okoljevarstvena zakonodaja, Celje, Fit media d.o.o., 2010.

¹⁷¹ Povzeto po: Hribernik, A., Obnovljivi viri energije, Fakulteta za strojništvo, Narodna in univerzitetna knjižnica, 2008.

rož in še bi lahko naštevali. Zato so potrebni določeni ukrepi za zagotavljanje ločevanja odpadkov pri izvoru ter zbiranja in recikliranja določenih delov odpadkov. V skladu s tem ciljem in zaradi poenostavitve predelave ali za izboljšanje možnosti za predelavo je treba odpadke pred oddajo v predelavo zbirati ločeno, če je tehnično in okoljsko izvedljivo in to ne povzroča prevelikih stroškov. Zaradi večjega doprinosa k čisti naravi pa okoljevarstveniki spodbujajo k prehodu v krožno gospodarstvo, ki temelji na "vzemi, naredi, uporabi ter zavrzi". Glavni cilj je izdelek porabiti večkrat in na več možnih načinov.

Dejansko smo ljudje še dandanes, ko se zavedamo problematike in posledic onesnaževanja, preveč sebični. Podatki in grafi, ki prikazujejo stanja, ki so bila pred leti in danes so katastrofalni. Glavni problem je tudi drastično povišanje temperature in taljenje ledenikov. Tudi pri nas več ni pravih zim. Po drugi strani pa se spomnimo leta 2016, ko smo maja zabeležili sneg, isto leto pa smo označili za najtoplejšo do sedaj. Ujeli smo skorajda zadnji vlak za pomoč naravi, ki strašansko kriči po pomoči.

Kupci smo postali zelo naivni pri kupovanju raznih dobrin. Že ko vidimo oglas z napisom »akcija« ali »ugodno«, se bomo začeli zanimati za ta izdelek. Morda izdelka ne potrebujemo, vendar nas bo njegova ugodna cena pritegnila, vzeli ga bomo v roke in ga tudi kupili. Tako nas z marketinškimi potezami pritegnejo tudi pri spletnem kupovanju. Ko zagledamo, da nam manjka le še par evrov, da bi lahko koristili brezplačno poštnino, bomo našo košarico napolnili z nepotrebni izdelki in s tem dobili brezplačno poštnino. Lahko nam prodajalec ponudi tudi kakšni brezplačni izdelek. Po navadi so ta »darila« oz. brezplačni izdelki ob nakupu, le izdelki, ki jih prodajalec ne more prodati in jih je dobavil v preveliki količini in se jih nekako mora »znebiti« ali pa nam prijazno ponudi izdelek, ki je vreden zelo malo in nam s tem dviguje znesek v naši košarici. To so verjetno izdelki, ki jih niti sami ne bomo preveč koristno uporabili.

Kot zanimivost in opozorilo se mi zdi omeniti, da en sam povprečen človek ustvari 33 ton gospodinjstskih odpadkov v življenju. 436 kilogramov odpadkov ustvari vsak Slovenec v enem letu, od tega je 2/3 odpadkov mogoče ponovno predelati ali uporabiti. V zadnjih 20 letih se je količina komunalnih odpadkov povečala za tri krat. Problem po celem svetu je, da se ne zavedamo, kakšno škodo delamo okolju in sebi s plastiko. Plastika je zelo velik problem. Ena plastenka razpada 450 let, kar znaša 7-krat toliko, kolikor živi povprečen človek. 4% celotne porabe nafte na svetu

porabimo za proizvodnjo plastike. Na odlagališču platenka potrebuje 20 let, da se razgradi. Z recikliranjem 1 kg plastične embalaže prihranimo 2 kg nafte in 1,5 kg CO₂ emisij. Povprečen človek na leto porabi med 150 in 300 plastičnih vrečk.¹⁷²

Problem ni samo v plastiki, temveč tudi v številnih drugih kemično pridelanih izdelkih. Eden izmed njih so gume, katerih na leto recikliramo 16.000.

Velik napredek lahko naredimo na področju bioloških odpadkov. Po podatkih v Evropi zavržemo 16 olimpijskih bazenov hrane vsak dan. Če bi ljudje začeli ceniti hrano, ki nam je v razvitem svetu tako dostopna, bi bila količina odpadne hrane dosti manjša. Živimo na svetu, polnem protislovij. Na enem delu, kjer nam ni treba skrbeti za hrano, če jo bomo porabili ali ne, ne zanima nas niti od kje ta hrana prihaja, medtem, ko na drugi strani živijo ljudje v zelo velikem pomanjkanju, ljudje, ki bi za košček kruha naredili vse, je pri nas samoumevno, da je vsak dan na mizi. Če bi se ljudje bolj osredotočali na lokalno pridelano hrano, tržnice, bi že s tem malim korakom jedli bolj zdravo hrano in dihali bolj čisti zrak. Za vso hrano, ki se znajde na policah velikih franšiz, je potreben transport, da izdelek dejansko pride do željenega mesta. Modna muha med živilskimi prodajalci je oglaševanje »Slovensko«, "sveže" in »lokalno«. Če dobro pomislimo, moramo paradižnik, ki ga gojimo v Prekmurju nekako spraviti do vseh trgovin s katerimi je podjetje sklenilo pogodbo. Paradižnik, ki ga spravimo do Ljubljane, mora prevoziti slabih 200 kilometrov. Tovornjak, ki pelje paradižnike v eno smer, mora prevoziti enako kilometrino, ko se vrača nazaj. Gre torej za dvojno onesnaževanje. Paradižnik, ki bi ga v Ljubljani predelali lokalno, bi imel manjši vpliv na naravo, kot paradižnik, ki ga predelamo v Prekmurju in ga odpeljemo v Ljubljano. Tovornjak, ki vozi paradižnike po Sloveniji je potrebno ves čas hladiti, da paradižniki prispejo na cilj. Klima velja za onesnaževalca zraka, saj črpa topel zrak iz prostora in ga spušča v naravo, pri čemer lahko poudarimo, da gre za onesnaževanje okolja s povišanjem temperatur. Onesnaženi zrak je dejavnik za tveganje bolezni, ki je stalno ali občasno izpostavljen vsak prebivalec Evrope. V Evropi je cca. 90 % mestnega prebivalstva izpostavljenega prekomernim vrednostim prašnih delcev, NO₂, O₃ in benzena. Ocenjuje se, da v Evropi od 40.000–130.000 ljudi na leto umre za posledicami izpostavljenosti onesnaženemu zraku, katerega vzrok je promet. V Franciji, Švici in Avstriji so ugotovili, da lahko 6% vseh smrti na leto pripišejo izpostavljenosti onesnaženemu

¹⁷² SLOPAK, Ločujmo odpadke, Zanimivosti <<https://www.locevanjeodpadkov.si/36/Zanimivosti>> (pridobljeno 15.7.2019).

zraku, kar je dvakrat več kot število žrtev prometnih nesreč.¹⁷³ Da niti ne začnemo omenjati tropskega sadja, ki ga skozi celo leto (in tudi pozimi) najdemo na policah v trgovini.

Po trgovinah po vsej Sloveniji so z letom 2019 veliki trgovci na veliko začeli ponujati papirnate vrečke, namesto plastičnih, z namenom, da zmanjšamo onesnaževanje okolja. Osnovna sestavina za papirnato vrečko je celuloza, ki jo pridobivamo iz lesa. Se pravi, če želimo ustvariti papir, moramo najprej posekati drevo. Eno drevo porabi 12 kg CO₂ na leto in proizvede kisika za enoletno porabo štiričlanske družine.¹⁷⁴ Papirnatih vrečk ne moremo uporabljati za večkratno uporabo, saj se hitro strgajo, medtem, ko se plastične lahko porabijo večkrat, se pravi so za vsakodnevno rabo bolj primerne plastične. Najboljša in najbolj okolju prijazna bi bila vrečka iz blaga, ki jo lahko uporabimo večkrat. 1 tona recikliranega papirja reši 17 majhnih ali dve veliki drevesi. Povprečen Slovenec na leto porabi 185 kilogramov papirja. Stopnja recikliranja papirja v Sloveniji znaša 62,4%.¹⁷⁵

Ena reciklaža steklenice prihrani toliko energije, da lahko 11 vatna sijalka sveti 20 ur. Steklo namreč lahko recikliramo neštetokrat, ter s tem ohranjamo in ne spreminjamo njeno kakovost. Z recikliranjem 1 kg steklene embalaže prihranimo 300 g CO₂ emisij in 1/3 energije, potrebne za izdelavo steklenic iz rude. Odpadki iz stekla se v naravi razkrajajo 4000 let.¹⁷⁶

5.6 Zaključek

Ljudje bi morali bolj poudarjati pomen čiste in zdrave narave. Veliko bolj bi se morali osredotočiti na to kako ravnamo z okoljem, saj se nam bo vse vrnilo. Prepočasi smo se začeli zavedati posledic našega onesnaževanja in modernega življenja, vendar lahko naravo z pravilnimi pristopi vrnemo v pravilno ravnovesje.

¹⁷³ NIJZ, Zrak <<https://www.nijz.si/sl/podrocja-dela/moje-okolje/zrak>> (pridobljeno 15.7.2019).

¹⁷⁴ Dostopno na: <<http://www.kmetija.si/resiti-zelena-pljuca/>> (pridobljeno 15.7.2019).

¹⁷⁵ SLOPAK, Ločujmo odpadke, Zanimivosti <<https://www.locevanjeodpadkov.si/36/Zanimivosti>> (pridobljeno 15.7.2019).

¹⁷⁶ Ibidem.

Seznam literature in virov

Knjige

Viler Kovačič, A., Okoljevarstvena zakonodaja, Celje, Fit media d.o.o., 2010.

Drugi viri

Abecedarium, Prednosti in slabosti električnih vozil, <<http://www.abecedarium.si/prednosti-in-slabosti-elektricnih-vozil/>> (pridobljeno 3.7.2019).

Društvo TEŠ <<https://www.te-sostanj.si/podjetje/o-podjetju/>> (pridobljeno 3.7.2019).

Hribernik, A., Obnovljivi viri energije, Fakulteta za strojništvo, Narodna in univerzitetna knjižnica, 2008.

NIJZ, Zrak <<https://www.nijz.si/sl/podrocja-dela/moje-okolje/zrak>> (pridobljeno 15.7.2019).

SLOPAK, Ločujmo odpadke, Zanimivosti <<https://www.locevanjeodpadkov.si/36/Zanimivosti>> (pridobljeno 15.7.2019).

6. poglavje

VARSTVO POTROŠNIKOV V SKLENITVENI FAZI POGODBE V LUČI OKOLJSKIH VIDIKOV

TEJA PEČE

Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta, Maribor, Slovenija
teja.pece@student.um.si

Sinopsis Varstvo potrošnikov je postalo eden izmed osrednjih ciljev Evropske unije. Zastarela (trenutno veljavna) zakonodaja je potrebovala določene izboljšave. Idejne zasnove so se odražale že v Novem dogovoru za potrošnike, do začetkov dejanske realizacije pa je pripeljala šele prva obravnava opravljena s strani Evropskega parlamenta v mesecu aprilu. Moj osrednji poudarek v tem članku bo na tem, kaj predpogodbene informacije sploh so, njihovi korelaciji s terminom “povprečni potrošnik” in pravico do odstopa. Nadalje na nepoštenih poslovnih praksah, ranljivem potrošniku in učinku, ki ga imajo ocene ter priporočila na potrošnika. Tekom članka bom poskušala povezati področje varovanja potrošnika in varovanja okolja.

Ključne besede:

potrošnik,
predpogodbene
informacije,
pravica odstopiti
od pogodbe,
nepoštene
poslovne prakse,
priporočila in
ocene,
okolje

6th chapter

CONSUMER PROTECTION IN THE CONTRACT CONCLUSION PHASE IN THE LIGHT OF ENVIRONMENTAL ASPECTS

TEJA PEČE

University of Maribor, Faculty of Law, Maribor, Slovenia
teja.pece@student.um.si

Abstract Consumer protection is one of the main goals of the European Union. Outdated (currently in force) legislation needed some improvements. Ideas for amendments of the legislation currently in place were first part of the New Deal for Consumers and later on of the first reading by the European Parliament in April. My main focus in this article will be on the definition of pre-contractual information, their correlation to the standard of average consumer and the right of withdrawal, followed by an assessment of unfair commercial practices, vulnerable consumer and the effect ratings have on consumers. Throughout the article, I attempt to connect the area of consumer and environment protection.

Keywords:

consumer,
pre-contractual
information, right
of withdrawal,
unfair commercial
practices,
recommendations
and ratings,
environment

6.1 Uvod

Evropska unija (EU) se ponaša z relativno visoko ravno varstva potrošnikov. Pravila s področja potrošniškega prava se uporabljajo kot *lex specialis* v odnosu do splošnega obligacijskega prava držav članic in pridejo v poštev zgolj v primerih, ko gre za pogodbe, sklenjene med trgovci in potrošniki, ne pa tudi za pogodbe, ki so sklenjene med trgovci, ter za pogodbe, ki jih potrošniki sklepajo med seboj. Politika varstva potrošnikov v EU namreč temelji na logiki, da je potrošnik šibkejša pogodbeni stranka, ki potrebuje posebno varstvo, kar upravičuje odmik od splošnega načela avtonomije volje strank.¹⁷⁷ Posebno varstvo potrošnika se v evropski zakonodaji (ter posledično tudi v nacionalnih državah – preko implementacijskega postopka¹⁷⁸) odraža na različne načine (od specifik, glede odstopnih upravičenj pa vse do prepovedi nepoštenih poslovnih praks). V nadaljevanju sestavka bo moj osrednji fokus na zgolj enem izmed vidikov varstva potrošnikov - predpogodbenih informacijah. V prvem delu bo podan prikaz trenutnih problemov na zadevnem področju in predvidenih zakonodajnih rešitev. V drugem delu bo predstavljeno razmerje med predpogodbenimi informacijami in oblikovalnim (odstopnim) upravičenjem, pri čemer bo poudarek na tem, kaj pravica do odstopa sploh pomeni (trenutna in prihajajoča pravna ureditev), pravni posledici, ki sledi nepoduku o pravici do odstopa (v predpogodbeni fazi) in korelaciji med varstvom okolja ter zaščito potrošnikov. V tretjem delu sledi kratka predstavitev nepoštenih poslovnih praks v povezavi s predpogodbeno fazo. V zadnjem poglavju pa izpostavljam še problematiko vpliva višjih razvrstitev in visokih / dobrih ocen na potrošnika (oz. posledično samo sklenitev pogodbe) ponovno v povezavi z problematiko varovanja okolja. V želji po jasnem in razumljivem prikazu novosti v razmerju z obstoječo ureditvijo temelji sestavek na evropskih pravnih aktih (t.j. direktivah) in ne tudi na paralelnih vzporednicah s trenutno nacionalno zakonodajo.

6.2 Predpogodbene informacije oz. pojasnila dolžnost

V primerjalnopravni literaturi s pojmom predpogodbenih dolžnosti informiranja označujejo dolžnosti, ki med strankama nastanejo v fazi pred sklenitvijo pogodbe. Stranka, ki želi skleniti pravni posel, mora svojemu bodočemu sopogodbeniku

¹⁷⁷ Weingerl P., Kdo je potrošnik v digitalnem okolju?, Pravna praksa, letnik 22, številka 14, 2018, str. 22.

¹⁷⁸ Področje varstva potrošnikov na ravni EU urejajo številne direktive. To področje ni urejeno z uredbami, ki so neposredno veljavne v državah članicah. Povzeto po: Trstenjak V., Potrošnik in prodajalec – koga bolj štiti evropsko pravo?, Pravna praksa, številka 11, 2009, str. 7-10. Več o tem v Varstvo potrošnikov v EU: Ustavni vidiki.

razkriti informacije, ki so pomembne za sprejetje njegove poslovne odločitve, s čimer mu zagotovi položaj informiranosti, ki mu omogoča oblikovati voljo brez napak.¹⁷⁹ Potrošniki morajo biti o svojih pravicah obveščeni že pred sklenitvijo pogodbe, in sicer kratko in jasno.¹⁸⁰ Teorija navedenemu dodaja še, da se ravno preko zagotovitve predpogodbenih informacij omogoči transparentnost storitev, ob enem pa tudi opozarja na prekomernost birokratizacije poslovanja.¹⁸¹

Predpogodbene informacije so vsebovane v členih 5 do 8 Direktive 2011/83 o potrošniških pravicah¹⁸² (v nadaljevanju Direktiva 2011/83). Glede na obsežnost uporabe Direktive 2011/83 lahko razumno sklepamo, da je pri razlagi njenih določb mogoče razlikovati dejanske stane v katerih trgovec in potrošnik delujeta z namenom sklenitve pogodbe. V zvezi z zagotavljanjem predpogodbenih informacij ločimo dva vsebinska sklopa. Prvi se nanaša na predpogodbene informacije za potrošnike pri pogodbah, ki niso sklenjene na daljavo ali zunaj poslovnih prostorov, drugi sklop pa se nanaša na pogodbe, sklenjena na daljavo ter pogodbe sklenjene zunaj poslovnih prostorov. V obeh primerih je v Direktivi 2011/83 izražena zahteva po zagotovitvi informacij na jasen in razumljiv način, same informacije, ki jih mora trgovec zagotoviti potrošniku pa se razlikujejo – kar je povsem logično, saj imamo tukaj opravka z dvema povsem drugačnima (predpogodbenima) fazama.

Glede na pravkar navedeno morda preseneča, da Sodišče EU (v nadaljevanju SEU) ne štiti potrošnika brezpogojno in neomejeno. SEU se v svoji sodni praksi¹⁸³ namreč zelo rado sklicuje na standard varstva “povprečnega potrošnika”, to je potrošnika, ki je normalno obveščen in razumno pozoren ter preudaren.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Fakin A., Splošne predpogodbene dolžnosti informiranja: pravna podlaga vzpostavitve in možne sankcije za njihovo kršitev, Podjetje in delo, letnik 41, številka 1, 2015, str. 89-104.

¹⁸⁰ Pavlica V., Za večjo obveščenost potrošnikov o njihovih pravicah, Pravna praksa, številka 44, 2013, str. 28.

¹⁸¹ Povzeto po: Sladič J., Še o teoriji predpogodbenih informacijskih in pojasnilnih dolžnosti, Pravna praksa, številka 1-2, 2019, str. 7.

¹⁸² Direktiva 2011/83/EU Evropskega parlamenta in sveta z dne 25. oktober 2011. Uradni list Evropske unije.

¹⁸³ Denimo zadeva C-485/17, *Verbraucherzentrale Berlin eV proti Unimatic Vertriebs GmbH* z dne 7.8.2018, ECLI:EU:C:2018:642, točka 44; zadeva C-43/15, *BSH Bosch und Siemens Hausgeräte GmbH proti Uradu Evropske unije za intelektualno lastnino (EUIPO)* z dne 8.11.2016, ECLI:EU:C:2016:837, točka 26; zadeva C-51/10, *Agencja Wydawnicza Technopol sp. z o.o. proti Uradu za usklajevanje na notranjem trgu (znamke in modeli) (UUNT)* z dne 10.3.2011, ECLI:EU:C:2011:139, točka 25 in številne druge zadeve.

¹⁸⁴ Več o standardi povprečnega potrošnika v Varstvo potrošnikov v EU: ustavni vidiki.

6.2.1 Varstvo “povprečnega” potrošnika v korelaciji do predpogodbenih informacij?

Trgovinsko podjetje Amazon, pionir na področju e-trgovine, se lahko poleg izjemnega prihodka od prodaje (denimo v letu 2018 je slednji znašal 10.1 bilijona ameriških dolarjev¹⁸⁵) pohvali tudi s tem, da ni čisti neznanec pred SEU¹⁸⁶. V nedavno obravnavani zadevi C-649/17¹⁸⁷ (v nadaljevanju zadeva *Amazon*) je tožeča stranka družbi Amazon EU očitala, da potrošnikom pred zaključkom prodaje preko spleta ni zagotovila učinkovitega sredstva za vzpostavitev stika z njo, hkrati pa tudi terjala večje število, po mnenju tožeče stranke, nepotrebnih korakov, ki so zahtevali razkritje določenih osebnih podatkov. Glede na pravkar navedeno, bi lahko brez dvoma povzeli, da je podjetje Amazon kršilo veljavno zakonodajo in posledično oškodovalo potrošnike. Pa vendar, tako kot ima tudi kovanec dve različni plati, je seveda za celovito razumevanje zadeve Amazon predstavljeni trditvi tožeče stranke, potrebno dodati še nekatera dodatna (objektivna) dejstva in na ta način omogočiti vpogled v “popolno” dejansko stanje.

Potrošnik je pri naročanju preko spletnega mesta Amazon EU imel možnost, da pred dokončno pripravo naročila vzpostavi stik s podjetjem (trgovcem) preko ene izmed treh opcij – elektronske pošte, telefonskega stika in pogovora preko spleta (chat). Številke telefaksa na tej strani ni bilo na voljo. V dvomu glede skladnosti nemške zakonodaje (ki določa, da je treba telefonsko številko trgovca navesti vselej in ne zgolj kadar je na voljo) z evropsko zakonodajo, je Bundesgerichtshof (Zvezno Vrhovno sodišče) prekinilo odločanje in SEU postavilo predhodno vprašanje. SEU je bilo torej v bistvu postavljeno vprašanje, ali bi moral trgovec potrošniku obvezno dati na voljo telefonsko številko, da bi ta lahko z njim komuniciral, ali pa zadostuje drug način za vzpostavitev stika, ki omogoča hitro in učinkovito komunikacijo.¹⁸⁸

¹⁸⁵ CNBC, How Amazon made record profits in 2018, <<https://www.cnbc.com/2019/02/12/how-amazon-makes-money.html>> (pridobljeno 20.07.2019).

¹⁸⁶ Glej: C-58/14, *Hauptzollamt Hannover proti Amazon EU Sàrl* z dne 11.6.2015, ECLI:EU:C:2015:385.

¹⁸⁷ Zadeva C-649/17, *Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband e.V. proti Amazon EU Sàrl* z dne 10.7.2019, ECLI:EU:C:2019:576.

¹⁸⁸ V zvezi s tem je SEU že v pretekli sodni praksi (glej zadeva C-298/07, *Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband eV proti deutsche internet versicherung AG* z dne 16.10. 2008, ECLI:EU:C:2008:572) potrdilo, da mora ponudnik storitev pred sklenitvijo pogodbe s prejemniki storitve poleg svojega elektronskega naslova navesti še druge podatke, ki omogočajo hitro vzpostavitev stika ter hitro in učinkovito komuniciranje - ti podatki pa niso nujno telefonska številka.

Generalni pravobranilec Giovanni Pitruzzelle je v sklepnih predlogih poudaril, da je potrebno pri iskanju odgovora na postavljeno vprašanje razlikovati med situacijo “tradicionalnega nakupa” in situacijo nakupa “izključno preko elektronskega omrežja”, saj se v slednjem primeru zahtevajo določena znanja in izvedba nekaterih aktivnosti, katere se razlikujejo od tistih, ki so uveljavljena v okviru tradicionalnih dobavnih poti¹⁸⁹ (nakup preko spleta zahteva registracijo potrošnika na spletni strani trgovca, posredovanje osebnih podatkov, plačilo je opravljeno preko spletnega plačilnega sistema itd.). Iz tega izhaja, da imajo potrošniki, ki se odločijo za spletni nakup, zadostno raven poznavanja orodij za interakcijo v spletnem okolju. Znanje potrošnikov za uporabo spleta in njegovih orodij, pa se seveda presoja v luči “povprečnega potrošnika”. Navedenemu pa še dodaja, da je seznam raznovrstnih komunikacijskih sredstev (telefon, telefaks ali elektronski naslov) pri pogodbah, ki so sklenjena na daljavo taksativen in enakovreden.

Glede na predstavljeno stališče generalnega pravobranilca in že obstoječo sodno prakso odločitev SEU ni prinesla “nepričakovane” razsodbe. SEU se je pridružilo predstavljenemu stališču generalnega pravobranilca, ob čemer pa je tudi poudarilo, da je brezpogojna obveznost, da se potrošniku v vseh okoliščinah zagotovi telefonska številka, nesorazmerna, zlasti v okvirju delovanja manjših podjetij. SEU je tudi izrecno izpostavilo, da zgolj dejstvo, da je telefonska številka dostopna šele po več klikih, ne pomeni, da uporabljena oblika ni jasna in razumljiva¹⁹⁰.

Glede na pravkar predstavljeno zadevo *Amazon* lahko izpeljemo sklep, da tehtanje interesov med varstvom potrošnikov in omogočanjem konkurenčnosti ter učinkovitosti podjetij ne podaja vedno enoznačne rešitve. Potrošnika se v skladu z veljavno Direktivo 2011/83 res da ščiti glede obveznosti o jasnih in razumljivih informacijah, a hkrati samo in zgolj do mere “povprečnega potrošnika”, kar onemogoča zahteve, ki bi bile (prekomerno) nesorazmerne do trgovca. Evropska unija mora zatorej pri pripravi zakonodajnih predlogov tehtati med varovanjem potrošnika, kot pogodbeno šibkejše stranke, in zagotavljanjem zdravega poslovnega okolja. Izdatki potrošnikov namreč obsegajo 56% BDP EU. Zdravo potrošniško

¹⁸⁹ European Commission, Study for the Fitness Check of EU consumer and marketing law, Final report Part 1 – Main report, prepared by Civic Consulting, maj 2017, str. 40 (country report Slovakia) je pokazala parametralno nasprotno stališče generalnega pravobranilca Giovanni Pitruzzelle. Slovaška meni, da se »povprečen potrošnik« na internetu ne razlikuje glede znanj od tistega povprečnega potrošnika, ki nakupuje v trgovinah. Velika večina potrošnikov namreč nakupuje v času spletnih razprodaj brez kakršnega koli specifičnega znanja.

¹⁹⁰ Ob upoštevanju dejstva, da gre za primer, kakršen je spor o glavni stvari, ki se nanaša na prodajalca, ki ponuja spletno prodajo izdelkov izključno preko spletnega mesta.

okolje pa je tudi ključni dejavnik gospodarske rasti.¹⁹¹ Po drugi strani pa je kljub “varovalnim normam” potrebno podjetjem in trgovcem dopustiti zadostno mero t.i. podjetniške svobode (npr. širša ter proznejša izbira ustreznih komunikacijskih sredstev, preko katerih lahko potrošniki vzpostavijo stik s prodajalcem, in ne zgolj zaprt seznam komunikacijskih sredstev – kakor določa trenutna ureditev), saj je (mednarodna) trgovina¹⁹² eden izmed ključnih gonilnih elementov novodobnih držav. Posledično moramo trgovanje “ohranjati pri življenju”, tako da je še vedno privlačno za vstop novincev (podjetij, trgovcev) na trg in njihovo morebitno čezmejno širitev, saj ravno z njo zagotovimo večjo konkurenčnost, ki omogoča atraktivnejšo kombinacijo med ceno in kvaliteto izdelkov – in s tem tudi doprinesemo k dobrobiti potrošnje.¹⁹³

6.2.2 Osvetlitev nekaterih problemov predpogodbene faze

Kadar potrošniki dandanes obiščejo spletni trg, ne vedo vedno, od koga kupujejo (ali od profesionalnega trgovca ali drugega potrošnika)¹⁹⁴. Kot so pokazale raziskave, predstavljene v nadaljevanju, so številni potrošniki mnenja, da kupujejo (na spletnem trgu) od prodajalca in sklepajo pogodbo s potrošniško platformo, kar posledično pomeni, da imajo tudi vsa upravičenja, ki jim gredo kot potrošnikom¹⁹⁵. Takšna situacija lahko povzroči težave, če pride do zapletov pri spletnem nakupu, saj ni vedno enostavno ugotoviti, kdo je odgovoren za morebitne napake.¹⁹⁶ Navedeno potrjuje tudi študija, ki sta jo opravila Kim & Gupta (2012) in je prišla do ugotovitve, da je potrošnikovo zaupanje v določeno spletno stran celo bolj pomembno kot ponujen izdelek in cena. Še več, ”The Think Aloud Online Task« z 40 sodelujočimi, ki so simulirali nakup preko računalnika na spletni strani Amazon, je pokazal, da večina sodelujočih ni opazila, da ponudnik storitve ni bil Amazon in da so bili zmotno prepričani, da stvar kupujejo neposredno od Amazona. Šele, ko so dejansko

¹⁹¹ Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu in Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru: Nov dogovor za potrošnike (v nadaljevanju Nov dogovor za potrošnike), COM/2019/190 final.

¹⁹² Po podatkih Statističnega urada RS je Slovenija v maju 2019 izvozila za 2,9 milijarde EUR, kar je za 10,6% več kot v maju 2018, uvozila pa za 2,8 milijarde EUR, kar je za 4,7% več kot v maju 2018. Vrednost izvoza v mesecu maju neprekinjeno raste zadnjih šest let, vrednost uvoza v maju pa zadnja štiri leta.

¹⁹³ Povzeto po: Gomez F., *Unfair Commercial Practices Directive: a Law and Economics perspective*, InDret 1/2006, Barcelona, 2006.

¹⁹⁴ Nov dogovor za potrošnike.

¹⁹⁵ Potrošnik, ki kupuje od profesionalnega trgovca, lahko uveljavlja pravice potrošnikov, potrošnik, ki kupuje od druge fizične osebe, pa teh pravic ne more uveljavljati.

¹⁹⁶ Nov dogovor za potrošnike.

ugotovili, da izdelek prodaja tretja oseba (ponavadi šele v fazi branja opisa izdelka), so postali (vsaj nekateri) zmedeni.¹⁹⁷

Po drugi strani pa je tudi podjetjem potrebno zagotoviti odpravo nesorazmernih bremen v »predpogodbeni fazi« s tem, ko so lahko trgovci bolj prožni pri izbiranju najprimernejšega načina komuniciranja s potrošniki – imeti bi morali možnost uporabe novih načinov spletnega komuniciranja, kot so spletni obrazci ali klepeti namesto elektronskega naslova, pod pogojem, da potrošnik lahko spremlja komunikacijo s trgovcem.¹⁹⁸ Enoten pravni okvir, ki bi med drugim odpravil tudi nesorazmerna bremena, je bil (in je še vedno) brez dvoma osrednja težnja trgovcev in podjetij. Flash Eurobarometer raziskava,¹⁹⁹ je pokazala, da je prodaja preko interneta najbolj pogosta oblika sklepanja pogodb na daljavo (53%)²⁰⁰. Ker je torej internet vse bolj uveljavljena metoda sklepanja pogodb na daljavo, je bila razprava o modernizaciji (zaenkrat že zastarele) pravne ureditve več kot na mestu in potrebna.

6.2.3 Predvidene novosti na zadevnem področju

Predlog Direktive za boljše izvrševanje in posodobitve pravil EU o varstvu potrošnikov²⁰¹ (v nadaljevanju Predlog) je v devetnajsti točki določal, da bi bilo potrebno zagotoviti posebne zahteve glede preglednosti spletnih trgov pri obveščanju potrošnikov o glavnih parametrih razvrščanja ponudb, o tem ali sklenejo pogodbo s trgovcem ali drugo osebo in ali velja zakonodaja o varstvu potrošnikov ali ne. Te podatke bi bilo potrebno zagotoviti na jasen in razumljiv način, ne samo s sklicevanjem v standarnih pogojih uporabe ali podobnem pogodbenem dokumentu.²⁰²

Številne zainteresirane strani so podprle nove zahteve glede preglednosti za pogodbe, sklenjene na spletnih trgih. Potrošniška združenja, javni organi, posamezniki ter večina podjetij in poslovnih združenj se je strinjalo, da bi morali potrošniki, ki kupujejo na spletnih trgih, prejeti informacije o identiteti in statusu dobavitelja. Tudi številna mala in srednja podjetja so podpirala zahteve po

¹⁹⁷ Evropska komisija, Behavioural study on the transparency of online platforms, Final report, str.27

¹⁹⁸ Nov dogovor za potrošnike.

¹⁹⁹ Department for Business Innovation & Skills, Implementation of the EU consumer rights directive 2011/83, Impact Assessment Final Report, December 2013, str. 5.

²⁰⁰ Prodaja preko telefona 43%, neposredne ponudbe preko mailov pa zgolj 29%.

²⁰¹ Evropska komisija, Predlog direktive Evropskega parlamenta in sveta, Bruselj 11. 04. 2018, COM(2018) 183 final.

²⁰² Navedene spremembe so se odražale tudi v 6a. členu

obveščanju potrošnikov o identiteti in pravnem statusu pogodbenega partnerja. Nekateri večji spletni trgi so celo poročali, da bi nova pravila zmanjšala stroške.²⁰³

Po drugi strani pa Predlog ni prinašal koristi zgolj za potrošnika, temveč je odpravljaj tudi nesorazmerno breme, ki je bilo naloženo trgovcu. Predlagana je bila sprememba²⁰⁴, ki bi olajšala poslovanje trgovcev, saj je omogočala prožnejšo izbiro komunikacijskih sredstev (na strani prodajalca), ki vplivajo na morebitno korespondenco s potrošnikom.

Stališče Evropskega parlamenta z dne 17. april 2019²⁰⁵ primarni Predlog bolj konkretizira. V sedemindvajseti točki uvodnih določil opredeljuje, da če tretja oseba, ki ponuja blago izjavi, da ima status netrgovca, bi morali spletni trgi zagotoviti kratko izjavo, da za sklenjeno pogodbo ne veljajo pravice potrošnikov, ki izhajajo iz zakonodaje EU o varstvu potrošnikov. Poleg tega bi bilo treba potrošnike obvestiti, kako se obveznosti (povezane s pogodbo) razdelijo med tretjo osebo, ki ponuja blago in ponudnika spletnega trga. Te podatke bi bilo treba zagotoviti na jasen in razumljiv način, ne samo s sklicevanjem v standardnih pogojih uporabe ali podobnem pogodbenem dokumentu. Ob vsem navedenem velja dodati, da se Evropski parlament v celoti pridružuje Predlogu Direktive, ki določa, da morajo biti zahteve glede informacij za spletne trge sorazmerne ter vzpostaviti ravnovesje med visoko ravno varstva potrošnikov in konkurenčnostjo spletnih trgov. Od spletnih trgov se ne bi smelo zahtevati, da navedejo specifične pravice potrošnikov, kadar potrošnike obveščajo o njihovi veljavnosti ali neveljavnosti. Informacije, ki jih je treba zagotoviti o odgovornosti za zagotavljanje pravic potrošnikov, so odvisne od pogodbenih dogovorov med spletnimi trgi in zadevnimi tretjimi trgovci. Spletni trg lahko tretjega trgovca navede kot edino odgovorno osebo za pravice potrošnikov ali opiše svoje specifične odgovornosti, kadar prevzame odgovornost za določene vidike pogodbe, kot je na primer dobava ali uveljavljanje pravice do odstopa od pogodbe.

²⁰³ Evropska komisija, Predlog direktive Evropskega parlamenta in sveta, Bruselj 11. 04. 2018, COM(2018) 183 final.

²⁰⁴ V zvezi s točko c prvega odstavka 6. člena

²⁰⁵ Zakonodajna resolucija Evropskega parlamenta z dne 17. april 2019. Redni zakonodajni postopek – prva obravnava, <http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0399_SL.html> (pridobljeno 5.7.2019)

6.3 Nepodučitev o pravici do odstopa v predpogodbeni fazi in pravne posledice

Za pogodbeno pravo je značilna pogodbeno svoboda: prosto urejanje pravnih razmerij in prostovoljno vstopanje vanje je bistvo poslovnih obligacij. S tem ko posameznikom prepuščamo, da se sami odločajo, ali bodo pravni posel sklenili ali ne, ter da sami določajo njegovo vsebino, skušamo zagotoviti, da bo na ta način sklenjen posel zadostil prav njihovim interesom. Večja verjetnost je namreč, da bodo ti interesi izpolnjeni, če je odločanje v rokah tistega, ki v konkretno razmerje vstopa, kot v primeru, da bi bile tovrstne odločitve v rokah tretje osebe (na primer zakonodajalca).²⁰⁶ Pri oblikovanju volje za sklenitev pogodbe sta pogodbeni stranki svobodni. Ko pa (poslovno) voljo za sklenitev pogodbe (dokončno) oblikujeta in izjavita, ju ta volja (če je doseženo soglasje) zavezuje, saj s to izjavo volje (pri dvostranskih poslovnih razmerij) vsaka od njiju prevzame obveznost opraviti izpolnitveno ravnanje, ki je predmet pogodbenega razmerja t.i. dolžnost izpolnitve obveznosti (*pacta sunt servanda*).²⁰⁷ Temeljno načelo oz. osrednje pravilo, pa ima v teoriji in praksi vedno tudi kakšno izjemo ali dve. Čeprav torej v pogodbenem pravu velja načelo *pacta sunt servanda*, po drugi strani tudi obstajajo položaji, v katerih bi vztrajanje pri sklenjeni pogodbi povzročilo posledice, ki ne bi bile skladne s pojmovanjem pravičnosti. Zato pravni redi v nekaterih položajih vendarle omogočajo eni pogodbeni stranki, da doseže prenehanje pogodbe. Takih položajev je več. Skupno jim je, da do prenehanja pogodbe pride na podlagi enostranske izjave, ki jo ena stranka poda drugi, torej z uresničitvijo oblikovalnega upravičenja (oblikovalne pravice), med seboj pa se bistveno razlikujejo tako glede predpostavk kot tudi glede učinkov.²⁰⁸

Kot sem že omenila v prejšnjih razdelkih, politika varstva potrošnikov v EU temelji na logiki, da je potrošnik šibkejša pogodbeno stranka, ki potrebuje posebno varstvo, kar upravičuje odmik od splošnega načela avtonomije volje strank²⁰⁹ (kot je predstavljena v prejšnjem odstavku). Med klasično avtonomijo voljo, kot jo poznamo v obligacijskem pravu in t.i. "potrošniško" različico torej ni mogoče postaviti enačaja. V nadaljevanju je prikazan odmik od temeljnega načela – *pacta*

²⁰⁶ Fakin A., Splošne predpogodbene dolžnosti informiranja: pravna podlaga vzpostavitve in možne sankcije za njihovo kršitev, Podjetje in delo, 2015, številka 1.

²⁰⁷ Plavšak N. in drugi, Obligacijsko pravo splošni del, Ljubljana, GV založba, 2009, str. 151.

²⁰⁸ Možina D., Razdor, odpoved in odstop od pogodbe, Pravni letopis, številka 1, 2011.

²⁰⁹ Weingerl P., Kdo je potrošnik v digitalnem okolju?, Pravna praksa, letnik 22, številka 14, 2018, str. 22.

sunt servanda preko pravice do odstopa od pogodbe, pri čemer je moj osrednji fokus v nepodučitvi o odstopnem upravičenju (v predpogodbeni fazi) in pravni posledici, ki temu sledi. Predstavljen je kratek oris predvidenih novosti na področju odstopnega upravičenja, poglavje pa zaključujem z dilemo glede izigravanja predpisov in okoljevarstveno problematiko.

Direktiva 2011/83 v členu 9 opredeljuje pravico potrošnika do odstopa od pogodbe, na podlagi katere lahko potrošnik načeloma znotraj štirinajst dnevne roka brez obrazložitve odstopi od pogodbe, ki je sklenjena na daljavo. Z navedeno dikcijo, se je nedvomno poskrbelo za enoten pravni okvir v vseh državah članicah, hkrati pa načelno pravilo dopušča tudi izjeme, ki onemogočajo odstop od pogodbe²¹⁰ in na ta način zmanjšujejo absolutno veljavo člena 9 Direktive 2011/83. Oblikovalno upravičenje, ki se ga nudi potrošniku je nadvse močno, saj omogoča, da slednji znotraj odstopnega roka kadarkoli povzroči prenehanje pogodbe brez kakršnihkoli obrazložitvev in iz izključnega razloga nezadovoljstva z izdelkom. Pravkar navedeno je razumljivo, saj so takšna pravila nekakšna varovalka, ki ščiti potrošnika v primeru nakupa, ko izdelka pred naročilom ne more pregledati (kakor velja denimo pri "prodaji v živo"). Potrošnik namreč predstavo o izdelku pridobi le na osnovi slike in podatkov, ki jih posreduje trgovec.²¹¹

Direktiva 2011/83 v členu 10 določa, da se prej navedeni štirinajst dnevni odstopni rok podaljša oz. izteče dvanajst mesecev po začetnem odstopnem roku, v kolikor trgovec potrošnika ni podučil (priložil informacij) o pravici do odstopa od pogodbe. Izhajajoč iz predpostavke nevednosti povprečnega potrošnika glede njegovih pravic je takšno določilo več kot smiselno, vendar pa se v literaturi navajajo tudi kritike omenjenega. Kritiki se sprašujejo, katera je tista faza, ki je najbolj primerna za obvestitev potrošnika glede njegove oblikovalne pravice. Ali je morda predpogodbena faza (t.i. faza, v kateri stranki nista formalno v nikakršnem pravnem razmerju) najprimernejšo obdobje za zagotovitev informacij glede pravice do odstopa ali pa je poduk potreben v fazi že veljavno sklenjene pogodbe? Navaja se, da je v predpogodbeni fazi potrebno potrošniku zagotoviti predvsem informacije, ki vplivajo na samo sklenitev pogodbe t.j. informacije glede predmeta, cene, načina plačila, medtem ko je poduk o pravici do odstopa funkcionalno bistveno bolj smotr

²¹⁰ Opredeljene v členu 16 Direktive 2011/83

²¹¹ Zveza potrošnikov Slovenije. Brošura (Nakupovanje po internetu) z dne 25.7.2007, <<https://www.zps.si/index.php/nasveti-in-zakonodaja-topmenu-235/broure/2607-nakupovanje-po-internetu-sp-1787319853#več>> (pridobljeno 10.5.2019).

v trenutku, ko je pogodba že veljavno sklenjena.²¹² Osebnostno menim, da čeprav so predstavljene kritike zelo dobre in tudi življenjsko naravnane, Evropska unija glede zahteve o informiranosti glede odstopnega upravičenja v predpogodbeni fazi, izhaja iz preprostih dejstev, ki kažejo, da se potrošniki svojih pravic enostavno ne zavedajo. Kot primer lahko navedem, da je samo 41% državljanov EU vedelo, da imajo v skladu s pravom EU pravico do brezplačnega popravila ali zamenjave blaga z napako²¹³. Morda še nekoliko bolj preseneča podatek, da je kar 13.5% anketirancev na Portugalskem bilo prepričanih, da v kolikor z nakupom oblačila (v trgovini) niso zadovoljni (znotraj roka 14 dni) morajo slednje obdržati (z drugimi besedami - opcije odstopa ni). Glede na navedeno je razumljivo, da odstotek ljudi, ki misli, da nima opcije odstopa v primeru nakupa preko spleta znotraj zato predvidenega roka, še dodatno poveča (20.4%).²¹⁴ V težnji po čim boljši informiranosti potrošnikov je zato smiselno, da se jih o pravici do odstopa informira že v "potencialni" predpogodbeni fazi, sploh ob upoštevanju dejstva, da živimo v modernem svetu in smo kot sodobni posamezniki nenehno obdani s številnimi informacijami.

6.3.1 Predvidene novosti

Nov dogovor za potrošnike in Predlog sta na področju odstopnega upravičenja predvidevala kar nekaj bistvenih novosti z namenom zmanjšanja prekomernih bremen trgovcev. Primarna idejna zasnova, obeh dokumentov, je temeljila na odpravi obveznosti trgovca, da potrošniku povrne sredstva, še preden je prejel vrnjeno blago. Hkrati pa sta oba dokumenta poudarjala tudi pomen odprave odstopnega upravičenja, v primeru, da je bilo blago uporabljeno bolj, kot je nujno potrebno za njegovo preizkušanje. Če je potrošnik naročeno blago torej uporabil, namesto, da bi ga samo preskusil, kot bi to storil v klasični trgovini, v skladu s Predlogom in Novim dogovorom za potrošnike ne bi smel imeti več pravice do preklica pogodbe oz. do odstopa.

²¹² Sanchez Abril P. in drugi, The Right of Withdrawal in Consumer Contracts: a comparative analysis of American and European law, < <http://www.indret.com/pdf/1403.pdf> > (pridobljeno 9.5.2019).

²¹³ Nov dogovor za potrošnike.

²¹⁴ Morais Carvalho, J., 1st ferrara forum on european consumer and contract law – Consumer sales in the law of EU Member states, Country report: Portugal, v: Journal of European Consumer and Market Law, letnik 3, številka 4, 2014, str. 285-288.

Po opravljeni prvi obravnavi Evropskega parlamenta z dne 17. april 2019 prekomerno breme trgovcev ostaja. Predvideni spremembi sta zaenkrat ostali samo idejni zasnovi. Glede na vedno pogostejše izigravanje predpisov (s strani potrošnikov) bi vpeljava takšnih določb brez dvoma pomenila nov mejnik na področju spletnega poslovanja, hkrati pa tudi prisilila potrošnike, da slednji izvršujejo pravice v skladu z osnovno logiko potrošniškega prava, ki temelji na njihovi zaščiti (kot pogodbeno šibkejše stranke).

6.3.2 Izigravanje predpisov?

Ob upoštevanju dejstva, da poteka spletno nakupovanje iz udobja lastnega doma in to kadarkoli ter zgolj preko par klikov, je več kot razumljivo zakaj v obdobju vedno večje vpetosti v stresno službeno okolje in dodatnih vsakodnevnih obveznosti, postaja tako popularno. Po podatkih raziskave Spletno nakupovanje (2018) pripravljene s strani Statističnega urada RS²¹⁵, je v zadnjih 12 mesecih pred anketiranjem opravila več kot polovica šestnajst do štiriinšedemdeset letnikov vsaj en spletni nakup.

Strmi porast spletnih nakupov, pa s seboj ni prinesel zgolj nedolžnih in naivnih potrošnikov. Slednji so namreč kaj kmalu ugotovili, da lahko pravno ureditev, ki izhaja iz varovanja pogodbeno šibkejše stranke pred pogodbeno močnejšo, obrnejo sebi v prid (in posledično oškodujejo trgovce) brez, da bi za svoja dejanja utrpeli kakršnokoli sankcijo.

Nakupovanje ekskluzivnih izdelkov preko spleta je že dolgo uveljavljena praksa t.i. »varčnih« potrošnikov, v moderni dobi pa je celotna t.i. kampanja »wear once and return« dobila nove razsežnosti. V skladu z raziskavo, naročeno s strani podjetja Barclaycard, je en od desetih anketirancev priznal, da naroči blago samo in izključno zato, da blago uporabi ter ustvari sliko za objavo na socialnih omrežjih. Sliko takšen potrošnik objavi pod »hashtagom ootd« (outfit of the day), uporabljeno blago pa nato vrne v trgovino.²¹⁶ Preko »wear once and return« principa potrošniki izigravajo pravna pravila. Dejansko njihovo ravnanje ni v nasprotju s samo pravno ureditvijo, vendar pa je njihovo postopanje v nasprotju s samim namenom slednje. Zloraba

²¹⁵ Statistični urad Republike Slovenije, Spletno nakupovanje, 2018, < <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7770> > (pridobljeno 20.7.2019).

²¹⁶ Dostopno na: < <https://qz.com/quartz/1354651/shoppers-are-buying-clothes-just-for-the-instagram-pic-and-then-return-them/> > (pridobljeno 10.6.2019)

pravice tako pomeni izvrševanje upravičenja (pravice) preko tiste meje, ki v kakovostno enakem obsegu tudi drugemu dopušča, da uresničuje pravico, ki mu pripada.²¹⁷

Trgovci so v boju s tako imenovanimi “serial returners” prepuščeni sami sebi. Ena izmed vodilnih spletnih trgovin Asos stopa v boj s takšnimi potrošniki tako, da deaktivira račune uporabnikov, ki imajo neobičajen vzorec kupovanja in vračanja. Kaj to pomeni v praksi ni povsem jasno – spletna trgovina Asos namreč javnosti ni razkrila, koliko izdelkov mora potrošnik kupiti in vrniti, da zapade v “sumljivo” kategorijo.²¹⁸ Na žalost pa v boju s prakso “wear and return” ni v pomoč niti praksa Sodišča EU. Za primer lahko vzamemo najnovejšo zadevo Slewo²¹⁹.

Družba Slewo je podjetje za spletno prodajo, ki med drugim prodaja tudi vzmetnice. Ledowski je na spletni strani družbe Slewo naročil vzmetnico za zasebne namene. Splošni pogoji poslovanja, navedeni na računu, ki ga je izdala družba Slewo, so med drugim vsebovali „navodila potrošnikom za odstop od pogodbe“, v katerih je bilo navedeno: „Blago nam vrnete na naše stroške. Vaša pravica do odstopa od pogodbe predčasno ugasne v teh primerih: pri pogodbah o dobavi zapečatenega blaga, ki ni primerno za vračanje zaradi varovanja zdravja ali iz higienskih razlogov, če je bilo po dostavi odpečateno.“ Vzmetnica, ki jo je naročil Ledowski, je bila ob dostavi ovita v zaščitno folijo, ki jo je ta pozneje odstranil, nato pa družbi Slewo sporočil, da želi zadevno vzmetnico vrniti. Ker družba kupnine ni vrnila je gospod Ledowski vložil tožbo. SEU je v konkretnem primeru moralo presojati, ali lahko vzmetnico, katere zaščito je potrošnik odstranil, štejemo pod pojem zapečateno blago, ki ni primerno za vračanje zaradi varovanja zdravja oz. iz higienskih razlogov.

Glede na predhodno predstavljeno (in v praksi vedno bolj uveljavljeno) problematiko, “wear once and return”, odločitev SEU preseneča. Sodišče se je namreč pridružilo mnenju generalnega pravobranilca in priznalo odstopno upravičenje tudi v primeru “rabljene” vzmetnice. Argumentacijo, za takšno odločitev

²¹⁷ Pavčnik M. v Juhart, Plavšak, Obligacijski zakonik s komentarjem, 1. knjiga, GV založba, Ljubljana 2003, str. 104.

²¹⁸ Dostopno na:

<<https://www.retailinsiders.nl/updates/bericht/asos-cracking-down-on-wear-and-return-customers-your-rights>> (pridobljeno 25.05.2019)

²¹⁹ Zadeva C-681/17, *slewo – schlafen leben wohnen GmbH proti Saschi Ledonskemu* z dne 27.3.2019, ECLI:EU:C:2019:255.

je sodišče utemeljilo na idejni zasnovi EU glede doseganja visoke ravni varstva potrošnikov in podrejenega položaja potrošnikov (ne samo pravnega ampak tudi ekonomskega). Izjemo je torej potrebno razlagati ozko, kar z drugimi besedami pomeni, da lahko pod pojmom zapečateno blago, ki ni primerno za vračilo zaradi varovanja zdravja ali iz higienskih razlogov, razumemo le blago, ki ga več absolutno ni mogoče tržiti zaradi same narave blaga. SEU je zadevo *Slewo* razlagalo celo do takšnega ekstrema, da je nakup vzmetnice primerjalo z nakupom oblačil ob tem pa tudi dodalo, da samo dejstvo "da je bila vzmetnica rabljena" ne pomeni tudi, da nikakor ni primerna za ponovno uporabo s strani tretje osebe ali za ponovno prodajo (ista vzmetnica naj bi po mnenju sodišča služila tudi zaporednim strankam hotela, obstaja tudi trg rabljenih vzmetnic in nenazadnje je mogoče uporabljene vzmetnice tudi globinsko očistiti).

6.3.3 Razlaga zadeve *Slewo* v luči ciljev krožnega gospodarstva

Krožno gospodarstvo je globalni izziv. Razumemo ga kot novo paradigmo, ki daje odgovor na spremembe, ki zaznamujejo 21. stoletje in nam na materialni osnovni dokazujejo, da ravnanje z viri na način, ki bi bil navidezno sprejemljiv še v 20. stoletju, ne omogoča kakovostnega preživetja – ne človeku, ne ostalim živim bitjem na Zemlji. Krožno gospodarstvo tako pomeni prehod iz linearnega v krožne modele poslovanja in prinaša številne spremembe, ki se odražajo na več ravneh – zato je prehod zahteven in praviloma možen le ob podpori in zaupanju vodstva gospodarskih družb v smiselnost in upravičenost spremembe modela.²²⁰ Poleg gospodarskih družb pa je potrebno podporo in zaupanje pridobiti tudi na strani potrošnikov. Slednji morajo namreč ozavestiti povsem drugačno miselnost kot jo poznajo trenutno. Potrošniki, morajo oz. moramo ponotranjiti idejo, da je naprimer popravilo rabljene stvari z vidika varstva okolja boljše kot nadomestitev slednje z novo stvarjo.²²¹

²²⁰ Godina Košir, L. in drugi, Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije: <http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/Kazipot_prehoda_v_krožno_gospodarstvo.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).

²²¹ Mak V in Lujinovic E., Towards a Circular Economy in EU Consumer Markets – Legal possibilities and Legal Challenges and the Dutch example, *Journal of European Consumer and Market Law*, številka 1, 2019. str. 8; več o tem glej: *Stvarne napake v luči krožnega gospodarstva*.

Tako varovanje okolja kot tudi varovanje potrošnika sta dva izmed osrednjih ciljev Evropske unije²²². Odražata se skozi formalno zakonodajo kot tudi sodno prakso.²²³ Pa vendar, ali bi lahko rekli, da ju SEU razlaga vzajemno oz. z drugimi besedami ali lahko rečemo, da je zadeva *Slewo* bistveno doprinesla k sami korelaciji med varovanjem potrošnika na eni strani ter varovanjem okolja na drugi?

Na prvi pogled bi lahko odgovorili pritrdilno. SEU je v svoji obrazložitvi jasno poudarilo, da odstopno upravičenje ostaja, kljub temu da je gospod *Ledowski* blago odpečatil. Vzmetnico, ki je odpečatenjena (in verjetno tudi uporabljena) je med drugim mogoče globinsko očistiti in nato ponovno dati v promet – s čimer se idejno sledi konceptu krožnega gospodarstva. Pa vendar ob bolj podrobni analizi zadeve ugotovimo, da je razlog za priznavanje oblikovalne pravice povsem drugačen. SEU je v obstoječi sodni praksi že večkrat potrdilo, da je visoka raven varstva potrošnikov legitimni cilj v splošnem interesu, ki ga želi doseči Evropska unija.²²⁴ Izključen namen takšne odločitve s strani SEU je bil torej v zaščiti potrošnika, ki se je znašel v posebnem položaju (prodaja na daljavo) in v katerem „si potrošnik ne more neposredno ogledati izdelka“. Pravica do odstopa naj bi torej nadomestila slabši položaj potrošnika, ki izvira iz pogodbe na daljavo, s tem da mu daje primeren rok za razmislek, med katerim lahko kupljeno blago pregleda in izdelek preizkusi.²²⁵ Odstopno upravičenje, ki je torej priznано v zadevi *Slewo* ne daje nikakršne podlage za vzajemno razlaganje dveh (vedno bolj) soodvisnih pravnih področij. Osebo menim, da bi drugačna odločitev s strani sodišča lahko imela precejšen učinek na samo percepcijo vpliva posameznika, kot potrošnika, na okolje. Po drugi strani pa bi drugačna obrazložitev razzsodbe imela tudi vpliv na vse države članice - dosedanja sodna praksa (npr. Nizozemske) kaže na strogo ločevanje dveh medsebojno prepletenih in povezanih pravnih področij (t.j. varstva okolja in potrošnikov).²²⁶

²²² Dostopno na:

<https://www.consilium.europa.eu/en/european-council/role-setting-eu-political-agenda/> (pridobljeno 3.7.2019)

²²³ Več o tem glej Varstvo potrošnikov v EU: Ustavni vidiki.

²²⁴ Sklepni predlogi Generalnega pravobranilca Evgenija Tancheva, zadeva C-430/17, *Walbusch Walter Busch GmbH & Co. KG proti Centrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs Frankfurt am Main eV* z dne 20.9.2018, ECLI:EU:C:2018:759.

²²⁵ Sklepni predlogi Generalnega pravobranilca Henrika Saugmandsgaarda Øeja, zadeva *slewo – schlafen leben wohnen GmbH proti Saschi Ledowskemu* z dne 19.12.2018, ECLI:EU:C:2018:1041.

²²⁶ Mak V in Lujinovic E., *Towards a Circular Economy in EU Consumer Markets – Legal possibilities and Legal Challenges and the Dutch example*, *Journal of European Consumer and Market Law*, številka 1, 2019. str. 8; več o tem glej: *Stvarne napake v luči krožnega gospodarstva*.

6.4 Nepoštenne poslovne prakse v povezavi s predpogodbno fazo

Direktiva 2005/29 o nepoštenih poslovnih praksah (v nadaljevanju Direktiva 2005/29) v prvem odstavku člena 5 prepoveduje nepoštenne poslovne prakse, v četrtem odstavku zadevnega člena pa šteje kot nepoštenne prakse zlasti tiste, ki so zavajajoče ali pa agresivne. Direktiva 2005/29 šteje poslovno prakso za zavajajočo²²⁷, če vsebuje napačne informacije in je torej neresnična, ali če na kakršen koli način, vključno s celotno predstavitvijo, zavaja ali bi utegnila zavajati povprečnega potrošnika, četudi je informacija točna glede enega ali več sledečih elementov, ter v vsakem primeru povzroči ali bi utegnila povzročiti, da povprečni potrošnik sprejme odločitev o poslu, ki je drugače ne bi sprejel. Poslovna praksa pa se šteje za agresivno, če v konkretnem primeru ob upoštevanju vseh značilnosti in okoliščin z nadlegovanjem, prisilo, vključno z uporabo sile, ali nedopustnim vplivanjem bistveno zmanjša ali bi utegnila bistveno zmanjšati svobodo izbire ali ravnanja povprečnega potrošnika v zvezi z izdelkom ter s tem povzroči ali bi utegnila povzročiti, da sprejme odločitev o poslu, ki je drugače ne bi sprejel.

6.4.1 Višja raven varstva potrošnika (t.i. ranljiv potrošnik) in agresivne poslovne prakse ter predvidene novosti

Direktiva 2005/29 temelji na zamisli, da je potrebno pred nepoštenimi poslovnimi praksami sicer zaščititi vse vrste potrošnikov, vendar pa je treba potrošnikom, ki imajo določene posebne lastnosti (telesne/duševne hibe, starost, lahkovernost), zagotoviti višjo raven varstva kot „povprečnim potrošnikom“ iz 5. člena.²²⁸ Na tem mestu naj dodam, da se je v pravni teoriji²²⁹ pojavilo stališče, da zgoraj navedena strogo razmejevanje med “povprečnim potrošnikom” in “ranljivim povprečnim potrošnikom” sploh ni možno. Tovrstni teoretiki zagovarjajo tezo, da je dejansko vsak potrošnik ranljiv in si kot tak tudi zasluži tudi “tisti višji odstotek ravni varstva”, ki ga EU primarno namenja samo določenim članom skupnosti (denimo starejšim).

²²⁷ Kot zavajajoča poslovna praksa se štejejo tudi opustitve in ne samo aktivno ravnanje. Zavajajoče opustitve so podrobneje opredeljene v členu 7 Direktive o nepoštenih poslovnih praksah.

²²⁸ Smernice za izvajanje / uporabo direktive o nepoštenih poslovnih praksah (delovni dokument Komisije), str.46, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016SC0163&from=SL>> (pridobljeno 20.05.2019)

²²⁹ Van Boom W.H., *Unfair Commercial Practices*, v: Christian Twiff-Flesner (ed.), *Research Handbook on EU Consumer and Contract Law* (Research Handbooks in European Law series), Cheltenham, Edward Elgar 2016, str. 399-405.

Sama se takšnim stališčem ne pridružujem, svoje mnenje pa utemeljujem, na opravljenih raziskavah, ki so predstavljene v nadaljevanju.

Evropska unija se brez dvoma zaveda, da so že “povprečni potrošniki” nemalokrat žrtev izkušenih in pretkanih trgovcev. V študiji, ki jo je izvedla Evropska komisija o ranljivosti potrošnikov na ključnih trgih²³⁰ sta bila namreč preučevana pojma ravno “povprečni” in “ranljiv” potrošnik v luči Direktive o nepoštenih poslovnih praksah. Študija je pokazala, da povprečni potrošnik v določenih primerih, dejansko ni znal izbrati najboljše ponudbe (zapletno oblikovane cene v energetske sektorju, vabljuje in zavajajoče obrestne mere ter druge situacije²³¹). Prav tako pa je analiza prikazala, da ne moremo vseh “povprečnih potrošnikov” metati v isti “koš”, temveč je za samo razlago izraza v praksi pomembno tudi okolje v katerem se sam potrošnik nahaja. Na splošno je sicer raziskava ponazorila usklajenost definiranja povprečnega potrošnika v vseh državah članicah, vendar pa so bile tudi med državami članicami ugotovljene tudi razlike²³². V kolikor izhajam iz že zgoraj navedenega problema zapleteno oblikovanih cen v energetske sektorju, se je sledeče pojavilo kot izrazit problem predvsem v Bolgariji (69% potrošnikov je menilo, da je zelo ali precej težko primerjati ponudbe za dobavo energije), medtem, ko je v Nemčijo enako menilo samo 35%. Študija je pokazala tudi, da je ranljivost povprečnega potrošnika nekoliko manjša od povprečja v državah kot so Avstrija, Belgija, Nemčija in druge. Po drugi strani, pa je povprečni potrošnik nekoliko bolj ranljiv, kot je povprečje v EU v državah kot so Bolgarija, Ciper, Madžarska, Latvija in druge. Iz navedenega izhaja, da v kolikor se moramo z ustreznimi ukrepi truditi že za zaščito “povprečnega potrošnika”, moramo še toliko bolj varovati (z ustrežno zakonodajo) kategorije, ki so že v osnovni zaradi posebnih lastnosti bolj ranljive. V študiji Komisije o ranljivosti potrošnikov je bilo med drugim ugotovljeno, da je lahko starost v nekaterih primerih nedvomno dejavnik ranljivosti. Mladi potrošniki (16-24 let) v primerjavi s potrošniki srednjih let (33-44 let) manj verjetno ukrepajo, ko naletijo na težave in bolj verjetno preplačajo storitve. V študiji pa je bilo tudi ugotovljeno, da je starejšim

²³⁰ Študija Evropske komisije o ranljivosti potrošnikov na ključnih trgih v Evropski uniji (EACH/2013/CP/08), <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016SC0163&from=SL>> (pridobljeno 25.05.2019)

²³¹ Glej denimo zadevo C-26/13, *Árpád Kásler in Hajnalka Káslerné Rábai proti OTP Jelzálogbank Zrt* z dne 30.4.2014, ECLI:EU:C:2014:282.

²³² European Commission, Study for the Fitness Check of EU consumer and marketing law, Final report Part 1 – Main report, prepared by Civic Consulting, maj 2017, country report Poland, str. 40 je pokazala, da poljska sodišča upoštevajo dejstvo, da ima »povprečni poljski potrošnik«, zaradi kulturnih in socialnih dejavnikov nižji nivo pravnega znanja in je manj pozoren kot denimo »zahodnje evropski povprečni potrošnik«.

potrošnikom (65-74 in 75+) težje primerjati in izbrati ponudbe na ključnih trgih kot potrošnikom srednjih let (33-44 let).

V želji po zaščiti ranljivih, so po opravljeni prvi obravnavi v Evropskem parlamentu, dne 17. april 2019, predvidene novosti tudi na tem področju. V obstoječe besedilo se namreč vstavlja odstavek, ki državam članicam omogoča, da sprejmejo pravila v skladu s katerim se 14-dnevni odstopni rok podaljša na 30-dnevni rok (v kolikor gre za pogodbe sklenjene v okviru nenarocenih obiskov trgovca na domu), z namenom, da se zaščitijo legitimni interesi potrošnikov v zvezi z agresivnimi ali zavajajočimi tržnimi in prodajnimi praksami. Takšna pravila so po mnenju Evropskega parlamenta sorazmerna, nediskriminatorna in utemeljena zaradi varstva potrošnikov.²³³ Podlaga za navedeno dodatno obremenitev je v uvodnih pojasnilih podprta s tezo, da čeprav je prodaja zunaj poslovnih prostorov legitimna in uveljavljen način prodaje, lahko posebno agresivne in zavajajoče tržne in prodajne prakse povzročijo pritiske na potrošnike, da opravijo nakup, ki ga morda v normalnih pogojih ne bi.²³⁴ Agresivni načini prodaje od vrat do vrat morda ne bodo vplivali na povprečnega potrošnika, bodo pa verjetno uspešni pri določeni skupini potrošnikov, zlasti starejših, ki so lahko bolj dovzetni za vsiljivo prodajo.²³⁵

6.5 Vpliv višje razvrstitve komercialnih ponudb in ocen ter priporočil izdelkov na potrošnika

V prejšnjih poglavju je bil moj osrednji fokus na predpogodbenih informacijah in novostih, ki so predvidene na tem področju in ki bi naj bistveno prispevale k večji preglednosti za potrošnike na spletnih trgih, hkrati pa tudi povečale zaupanje v spletno nakupovanje v korelaciji z varstvom okolja. V tem delu pa se osredotočam na predvidene izboljšave rezultatov iskanja (vprašanje, ali temelji njihova razvrstitev na plačilu ali gre za običajne rezultate iskanja) ter problematiko vpliva ocen in priporočil na nakup določenega izdelka, poglavje pa zaključujem z navezavo na okoljsko problematiko.

²³³ Zakonodajna resolucija Evropskega parlamenta z dne 17. april 2019, Redni zakonodajni postopek – prva obravnava, <http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0399_SL.html> (pridobljeno 5.7.2019). Navedeno se bo odražalo v členu 9 Direktive 2011/83.

²³⁴ Ibidem.

²³⁵ Smernice za izvajanje / uporabo direktive o nepoštenih poslovnih praksah (delovni dokument Komisije), str. 48, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016SC0163&from=SL>> (pridobljeno 20.05.2019)

6.5.1 Vpliv višje razvrstitve komercialnih ponudb na potrošnika in predlagane novosti

Ugotovitve Baye, de los Santos & Wildenbeet nakazujejo na vzročno zvezo med razvrstitvijo prodajalcev (*retailer's rank*) na spletni strani prikazanih rezultatov in odločitvijo potrošnikov, da izberejo višje rangirane strani. Glede na pravkar povedano, ne preseneča, da je ravno "plačana razvrstitev", pri kateri oglaševalci/prodajalci ponujajo plačilo spletnemu iskalniku, z namenom, da so izdelki prikazani na višjih mestih prikazanih rezultatov, prevladujoča oblika oglaševanja na internetu.²³⁶

Rezultati raziskave Think Aloud Online Task, kjer se je sodelujoče pozvalo k iskanju dveh različnih spletnih "zadetkov" (poiskati družinskega zdravnika v lastnem mestu/regiji ob uporabi iskalnika Google in poiskati odgovor na vprašanje: Kje je najbližja lekarna ob uporabi iskalnika Bing), je pokazala, da sodelujoči niso bili mnenja, da je vrstni red prikazanih rezultatov posledica kakršne koli manipulacije. Ko jim je bila problematika predstavljena, so bili odkrito indiferentni, in so določeno mero manipulacije razumeli kot del novodobnega "biznisa". Ob tem je zanimivo, da so bili sodelujoči v raziskavi veliko bolj zaskrbljeni s hitrostjo in pripravljenostjo svojih spletnih orodij kot s samo transparentnostjo in morebitnimi manipulacijami.²³⁷

Iz predstavljene raziskave, izhaja, da je zavedanje potrošnikov glede manipulacij nizko. Že Nov dogovor za potrošnike je nakozoval na zadevni problem in težnjo po jasnosti razlikovanja med rezultati, ki temeljijo na plačilih in običajnimi rezultati iskanja. Bolj jasno in konkretno pa je bilo to področje osvetljeno šele na prvi obravnavi Evropskega parlamenta. V uvodnih pojasnilih predloga sprememb s strani Evropskega parlamenta je bilo poudarjeno, da višja razvrstitev ali kakršna koli vidna razvrstitev komercialnih ponudb, ki jih ponudniki spletnega iskanja predstavijo, pomembno vpliva na potrošnike. Evropski parlament je namreč mnenja, da mora biti jasno navedeno, da so prakse, pri katerih trgovci zagotovi informacije za potrošnika v obliki rezultatov iskanja v odgovoru na iskalne poizvedbe potrošnikov na spletu, ne da bi razkril plačano oglaševanje ali izrecno plačilo za doseganje višje

²³⁶ European Commission, Behavioural study on the transparency of online platforms, Final report, str.17. sklicujoč se na ugotovitve Baye, de los Santos & Wildenbeet (2016) in Chen (2011).

²³⁷ European Commission, Behavioural study on the transparency of online platforms, Final report, str.18.

razvrstitve izdelkov med rezultate iskanja, prepovedane. Če je trgovec neposredno ali posredno plačal ponudniku storitev spletnega iskanja za višjo razvrstitev izdelka med rezultate iskanja, bi moral ponudnik storitev spletnega iskanja o tem potrošnike jedrnato, preprosto in razumljivo obvestiti. Pri čemer pa se od trgovcev ne bi smelo zahtevati, da razkrijejo podrobno delovanje svojih mehanizmov razvrščanja, vključno z algoritmi. Trgovci bi morali zagotoviti zgolj splošen opis glavnih parametrov razvrščanja, v katerem bi pojasnili glavne privzete parametre, ki jih uporabljajo, ter njihovo relativno pomembnost glede na druge parametre, vendar jih ni treba predložiti za vsako posamezno iskalno poizvedbo posebej.²³⁸

6.5.2 Kako ocene in priporočila vplivajo na potrošnika? Kakšne so predlagane rešitve?

Raziskava, ki jo je opravil Market Force, je vključevala preko 12.000 potrošnikov²³⁹ iz ZDA in ZK. Kar 81% sodelujoči iz ZDA je priznalo, da objave njihovih prijateljev na socialnih omrežjih, kot so denimo Facebook, Twitter in LinkedIn, neposredno vplivajo na njihovo odločitev glede nakupa. To ugotovitev podpira tudi starejša študija, ki jo je opravil Chief Market Officer (CMO) Council, ki je razkrila, da kar 80% sodelujočih preizkusi nove stvari na podlagi predlogov prijateljev. V raziskavi, ki jo je opravil Market Force, so prišli tudi do ugotovitve, da kar 78% sodelujočih priznava, da tudi objave podjetij, ki jim sledijo na socialnih omrežjih, vplivajo na njihov nakup.²⁴⁰

Vendar pa je potrebno omeniti, da čeprav so priporočila prijateljev in sorodnikov iz prve roke koristna in, kot kaže raziskava, tudi dosledno upoštevana, se lahko kot potrošnik zlahka znajdemo v situaciji, ko ne poznamo nikogar izmed bližnjih, ki bi izdelek dejansko uporabil. Takrat se v želji po boljši informiranosti zatečemo po informacije, ki jih na splet posredujejo drugi uporabniki. Ker se torej potrošniki pri sprejemanju odločitev o nakupu vse bolj zanašajo na ocene in priporočila drugih

²³⁸ Zakonodajna resolucija Evropskega parlamenta z dne 17. april 2019, Redni zakonodajni postopek – prva obravnava, <http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0399_SL.html> (pridobljeno 5.7.2019).

²³⁹ Morda velja kot zanimiv podatek izpostaviti, da je od 12.000 sodelujočih v raziskavi Market Force bilo kar 75% žensk. To je izredno pomembno, ob upoštevanju dejstva, da ravno ženske opravijo 85% vseh nakupov. Po drugi strani pa velja omeniti, da so rezultati, v raziskavi Spletno nakupovanje (2018), opravljeni s strani Statističnega urada RS, pokazali, da so ravno moški v zadnjih treh mesecih pred anketiranjem opravili bistveno več spletnih nakupov kot ženske.

²⁴⁰ Dostopno na: <<https://www.forbes.com/sites/marketshare/2012/05/07/are-brands-wielding-more-influence-in-social-media-than-we-thought/#339b7fd371e1>> (pridobljeno 15.5.2019).

potrošnikov, je poudarek na zadevno področje podal tudi Evropski parlament. V uvodnih pojasnil²⁴¹ je sedaj jasno izraženo, da morajo trgovci, kadar zagotovijo dostop do ocen izdelkov, ki so jih opravili potrošniki, obveščati, ali imajo vzpostavljene procese oz. postopke za zagotovitev, da so objavljene ocene resnično podali potrošniki, ki so izdelke kupili ali uporabili. Menim, da je takšna rešitev zelo dobra, saj ima komentiranje izdelkov (bodisi pozitivno bodisi negativno) vpliv na potrošnike. V kolikor ostanem pri samem komentiranju izdelkov, je zelo zanimiva ugotovitev, da na nakup potrošnikov bistveno bolj vplivajo negativni komentarji kot pozitivni.²⁴² Ker je na žalost spletno tržišče vse prej kot nedolžno se lahko negativni komentarji kar hitro pojavijo s strani tržne konkurence in ne potrošnikov. Tudi Mayzlin, Dover & Chevalier so v svoji študiji izpostavili, da lahko na spletni strani kot je TripAdvisor.com objavljajo mnenja vsi, medtem ko na spletni strani Expedia.com samo tisti, ki so preživeli v hotelu vsaj eno noč.²⁴³ Iz navedenega lahko povzamemo, da je tudi verodostojnost samih komentarjev različna. Osebo menim, da tudi spletne strani (kot je že prej omenjeni TripAdvisor.com), ki omogočajo dostop do komentiranja vsakomur, niso nujno zlo našega sistema, v kolikor je potrošnikom in drugim uporabnikom spletnih mest podana informacija, da komentarji ne prihajajo nujno s strani uporabnikov in da so lahko sponzorirani. Podobno stališče je bilo sprejeto tudi na strani Evropskega parlamenta²⁴⁴, ki poudarja, da v kolikor so takšni procesi ali postopki vzpostavljeni, bi morali zagotoviti informacije o tem, kako se preverjanja izvajajo, potrošnikom pa jasne informacije o tem, kako se ocene obdelujejo, na primer ali se vse ocene objavijo, ne glede na to, ali so pozitivne ali negativne, ali so ocene sponzorirane ali pa je nanje vplivalo pogodbeno razmerje s trgovcem. Poleg tega bi bilo treba za nepošteno poslovno prakso šteti primere zavajanja potrošnikov na podlagi izjav, da so ocene izdelka predložili potrošniki, ki naj bi izdelek dejansko uporabili ali kupili, če pri tem niso bili sprejeti razumni in sorazmerni ukrepi za zagotovitev, da so ocene dejansko pripravili ti potrošniki. Ti ukrepi bi lahko na primer vključevali tehnična sredstva za preverjanje zanesljivosti osebe, ki objavi oceno, s katerimi se zahtevajo informacije za preverjanje, ali je potrošnik dejansko kupil ali uporabil izdelek. Pri čemer pa

²⁴¹ Zakonodajna resolucija Evropskega parlamenta z dne 17. april 2019. Redni zakonodajni postopek – prva obravnava, <http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0399_SL.html> (pridobljeno 5.7.2019).

²⁴² European Commission, Behavioural study on the transparency of online platforms, Final report, str. 39.

²⁴³ Ibidem, str. 38. sklicujoč se na Mayzlin, Dover & Chevalier (2015).

²⁴⁴ Zakonodajna resolucija Evropskega parlamenta z dne 17. april 2019, Redni zakonodajni postopek – prva obravnava, <http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0399_SL.html> (pridobljeno 5.7.2019).

določbe, ki se nanašajo na ocene in priporočila potrošnikov, ne posegajo v običajno in zakonito oglaševalsko prakso, za katero so značilna pretiravanja ali trditve, ki se jih ne sme razumeti dobesedno.

Kot je bilo prej omenjeno, so raziskave pokazale, da negativni komentarji bistveno bolj vplivajo na potrošnike kot pozitivni. Nekateri trgovci zato dosledno sledijo principu "če nihče ne vidi, se nikoli ni zgodilo" in pridno zbrisejo negativne komentarje²⁴⁵. Najnovejše stališče Evropskega parlamenta se bori tudi proti sledečemu. V skladu z uvodnimi pojasnili je potrebno trgovcem prepovedati tudi objavljane lažni ocen in priporočil potrošnikov (kot so všečki v družbenih medijih ali naročanje takega početja pri drugih z namenom oglaševanja njihovih izdelkov). Poleg tega bi jim bilo treba prepovedati vplivanje na ocene in priporočila potrošnikov, na primer objavljane samo pozitivnih ocen in brisanje negativnih.

6.5.3 Zeleno oglaševanje ali zeleno zavajanje ?

Naravne katastrofe, izumiranje avtohtonih živalskih in rastlinskih vrst, vedno večje temperaturne razlike ter posledično spreminjanje primarne zemeljske strukture, so novodobne posameznike pripeljale do prelomne točke – nujnosti pomena ozaveščanja in dejanskega varovanja okolja.

Čeprav lahko rečemo, da smo na področju varovanja okolja naredili nekaj pomembnih korakov (a hkrati smo še vedno zelo daleč od točke, ki bi jo mogli doseči), so okoljevarstveni izzivi v povezavi s potrošniško politiko še vedno prisotni. Med nedavno odmevnimi dogodki je bila denimo afera Diselgate²⁴⁶. Prav tako je trenutno aktualna problematika tudi „lažno zeleno oglaševanje“, ki je lahko povezano z vsemi oblikami poslovnih praks podjetij v razmerju do potrošnikov, katere se nanašajo na okoljske lastnosti blaga ali storitev²⁴⁷. Glede na okoliščine lahko to vključuje vse vrste izjav, informacij, simbolov, logotipov, grafik in blagovnih znamk ter njihovo vzajemno učinkovanje z barvami na embalaži, oznakah in oglasih v vseh medijih (vključno s spletnimi mesti), ki jih uporabi katera koli organizacija, če jo je mogoče opredeliti kot „trgovca“ in uporablja poslovne prakse v razmerju do

²⁴⁵ Dostopno na: <<http://www.seeksocialmedia.com/respond-negative-social-media-comments/>> (pridobljeno 5.7.2019).

²⁴⁶ Prodajalci vozil so v vozila nameščali tehnologijo za prirejanje rezultatov preiskusov emisij – in na ta način zavajali potrošnike.

²⁴⁷ Več o tem glej: Analiza krožnega gospodarstva.

potrošnikov.²⁴⁸ “Povprečen potrošnik” ni opremljen z zadostno mero znanja, da bi lahko presojal ali so oznake resnične ali ne.²⁴⁹ Posledično je prepuščen, da enostavno zaupa prebranemu tekstu na embalaži. Testiranja, ki bi pokazala, da gre za “lažno zeleno oglaševanje” so namreč draga, pa tudi takšni sodni postopki, so zaenkrat razumljeni kot “ne dovolj jasni” v razmerju do nepoštenih poslovnih praks.²⁵⁰

6.6 Zaključek

Potrošniško pravo je brez dvoma pravno področje, ki se pod vplivom vedno novih tehnologij in vedno manj naivnih potrošnikov vsakodnevno spreminja. Predvidene novosti bodo doprinesle k še višjemu nivoju zaščite potrošnikov, hkrati pa ne posegajo tudi v odpravo nesorazmernih bremen na strani trgovcev. So korak naprej k sodobnejši in dejanskemu družbenemu stanju bolj skladni pravni ureditvi, vendar pa dopuščajo tudi precej maneverskega prostora za nadaljno pravno urejanje.

Literatura in viri

Knjige

Pavčnik M. v Juhart, Plavšak, Obligacijski zakonik s komentarjem, 1. knjiga, GV založba, Ljubljana 2003.

Plavšak N. in drugi, Obligacijsko pravo splošni del, Ljubljana, GV založba, 2009.

Članki

Fakin A., Splošne predpogodbene dolžnosti informiranja: pravna podlaga vzpostavitve in možne sankcije za njihovo kršitev, Podjetje in delo, letnik 41, številka 1, 2015, str. 89-104.

Gomez F., Unfair Commercial Practices Directive: a Law and Economics perspective, InDret 1/2006, Barcelona, 2006.

Mak, V. in Lujinovic E., Towards a Circular Economy in EU Consumer Markets – Legal possibilities and Legal Challenges and the Dutch example, Journal of European Consumer and Market Law, številka 1, 2019.

Morais Carvalho, J., 1st ferrara forum on european consumer and contract law – Consumer sales in the law of EU Member states, Country report: Portugal, v: Journal of European Consumer and Market Law, letnik 3, številka 4, 2014, str. 285-288.

Možina D., Razdor, odpoved in odstop od pogodbe, Pravni letopis, številka 1, 2011.

²⁴⁸ Smernice za izvajanje / uporabo direktive o nepoštenih poslovnih praksah (delovni dokument Komisije), str. 102,

<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016SC0163&from=SL>> (pridobljeno 20.5.2019).

²⁴⁹ Denimo zadeva C- 690/17, *ÖKO-Test Verlag GmbH proti Dr. Rudolf Liebe Nachf. GmbH & Co.KG* z dne 11. april 2019, ECLI:EU:C:2019:317.

²⁵⁰ European Commission, Study for the Fitness Check of EU consumer and marketing law, Final report Part 1 – Main report, Prepared by Civic Consulting,maj 2017, str. 39.

- Pavlica V., Za večjo obveščenost potrošnikov o njihovih pravicah, Pravna praksa, številka 44, 2013, str. 28.
- Sladič J., Še o teoriji predpogodbenih informacijskih in pojasnilih dolžnosti, Pravna praksa, številka 1-2, 2019, str. 7.
- Trstenjak V., Potrošnik in prodajalec – koga bolj štiti evropsko pravo?, Pravna praksa, številka 11, 2009, str. 7-10.
- Van Boom W.H., Unfair Commercial Practices, v: Christian Twiff-Flesner (ed.), Research Handbook on EU Consumer and Contract Law (Research Handbooks in European Law series), Cheltenham, Edward Elgar 2016, str. 399-405.
- Weingerl P., Kdo je potrošnik v digitalnem okolju?, Pravna praksa, letnik 22, številka 14, 2018, str. 22.

Zakonodaja

- Direktiva 2011/83/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. oktobra 2011 o pravicah potrošnikov, spremembi Direktive Sveta 93/13/EGS in Direktive 1999/44/ES Evropskega parlamenta in Sveta ter razveljavitvi Direktive Sveta 85/577/EGS in Direktive 97/7/ES Evropskega parlamenta in Sveta, UL L 304, str. 64-92.
- Zakonodajna resolucija Evropskega parlamenta z dne 17. april 2019. Redni zakonodajni postopek – prva obravnava, <http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0399_SL.html> (pridobljeno 5.7.2019)
- Evropska komisija, Predlog direktive Evropskega parlamenta in sveta, Bruselj 11. 4. 2018, COM(2018) 183 final.
- Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu in Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru: Nov dogovor za potrošnike, 2019, COM/2019/190 final.

Sodna praksa Sodišča EU

- Zadeva C-298/07, *Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände - Verbraucherzentrale Bundesverband eV proti deutsche internet versicherung AG* z dne 16.10. 2008, ECLI:EU:C:2008:572.
- Zadeva C-51/10, *Agencja Wydawnicza Technopol sp. z o.o. proti Uradu za usklajevanje na notranjem trgu (znamke in modeli) (UUNT)* z dne 10.3.2011, ECLI:EU:C:2011:139.
- Zadeva C-26/13, *Árpád Kásler in Hajnalka Káslerné Rábai proti OTP Jelzálogbank Zrt* z dne 30.4.2014, ECLI:EU:C:2014:282.
- Zadeva C-58/14, *Hauptzollamt Hannover proti Amazon EU Sàrl* z dne 11.6.2015, ECLI:EU:C:2015:385.
- Zadeva C-43/15, *BSH Bosch und Siemens Hausgeräte GmbH proti Uradu Evropske unije za intelektualno lastnino (EUIPO)* z dne 8.11.2016, ECLI:EU:C:2016:837.
- Zadeva C-485/17, *Verbraucherzentrale Berlin eV proti Unimatic Vertriebs GmbH* z dne 7.8.2018, ECLI:EU:C:2018:642.
- Zadeva C-681/17, *slewo – schlafen leben wohnen GmbH proti Saschi Ledowskemu* z dne 27.3.2019, ECLI:EU:C:2019:255.
- Zadeva C- 690/17, *ÖKO-Test Verlag GmbH proti Dr. Rudolf Liebe Nachf. GmbH & Co.KG* z dne 11.4.2019, ECLI:EU:C:2019:317.
- Zadeva C-649/17, *Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband e.V. proti Amazon EU Sàrl* z dne 10.7.2019, ECLI:EU:C:2019:576.
- Sklepni predlogi Generalnega pravobranilca Evgenija Tancheva, zadeva C-430/17, *Walbusch Walter Busch GmbH & Co. KG proti Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs Frankfurt am Main eV* z dne 20.9.2018, ECLI:EU:C:2018:759.
- Sklepni predlogi Generalnega pravobranilca Henrika Saugmandsgaarda Øeja, zadeva *slewo – schlafen leben wohnen GmbH proti Saschi Ledowskemu* z dne 19.12.2018, ECLI:EU:C:2018:1041.

Drugi viri

- CNBC, How Amazon made record profits in 2018, <<https://www.cnbcm.com/2019/02/12/how-amazon-makes-money.html>> (pridobljeno 20.07.2019).
- Department for Business Innovation & Skills, Implementation of the EU consumer rights directive 2011/83, Impact Assessment Final Report, December 2013.
- European Commission, Study for the Fitness Check of EU consumer and marketing law, Final report Part 1 – Main report, prepared by Civic Consulting, maj 2017.
- Evropska komisija, Behavioural study on the transparency of online platforms, Final report, 2018, <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/transparency_of_platforms-study-final-report_en.pdf> (pridobljeno 20.07.2019).
- Godina Košir, L. in drugi, Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije: <http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/Kazipot_prehoda_v_krožno_gospodarstvo.pdf> (pridobljeno 3.7.2019).
- Sanchez Abril P. in drugi, The Right of Withdrawal in Consumer Contracts: a comparative analysis of American and European law, < <http://www.indret.com/pdf/1403.pdf> > (pridobljeno 9.5.2019).
- Smernice za izvajanje / uporabo direktive o nepoštenih poslovnih praksah (delovni dokument Komisije), <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016SC0163&from=SL>> (pridobljeno 20.05.2019)
- Statistični urad Republike Slovenije, Spletno nakupovanje, 2018, <<https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7770> > (pridobljeno 20.7.2019).
- Študija Evropske komisije o ranljivosti potrošnikov na ključnih trgih v Evropski uniji (EACH/2013/CP/08), <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016SC0163&from=SL> > (pridobljeno 25.05.2019)
- Zakonodajna resolucija Evropskega parlamenta z dne 17. april 2019, Redni zakonodajni postopek – prva obravnava, <http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0399_SL.html> (pridobljeno 5.7.2019).
- Zveza potrošnikov Slovenije, Brošura (Nakupovanje po internetu) z dne 25.7.2007, <<https://www.zps.si/index.php/nasveti-in-zakonodaja-topmenu-235/broure/2607-nakupovanje-po-internetu-sp-1787319853#več>> (pridobljeno 10.5.2019).

7. poglavje

STVARNE NAPAKE V LUČILJEV KROŽNEGA GOSPODARSTVA

MAŠA OCEPEK

Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta, Maribor, Slovenija
masa.ocepek@student.um.si

Sinopsis Decembra 2015 je Evropska komisija sprejela Sveženj o krožnem gospodarstvu, ki državam članicam EU narekuje prehod iz linearnega v krožni gospodarski model. Z načeli krožnega gospodarstva se spodbuja trajnost, preprečevanje nastajanja odpadkov in njihova reciklaža. Za podporo krožnemu gospodarstvu so potrebne spremembe tudi na področju prava varstva potrošnikov, še posebej zaradi pravic potrošnikov, ki jih ti imajo v primeru dobave neskladnega blaga. Ta prispevek obravnava pravice potrošnikov, ki jim jih zagotavlja Direktiva 1999/44 v primeru dobave neskladnega blaga, novosti, ki jih prinaša Direktiva 2019/771, ter usklajenost slovenske potrošniške zakonodaje s pravom EU. V drugem delu se osredotoča na pravne možnosti in izzive potrošniškega prava, da bi se to čim bolj približalo ciljem krožnega gospodarstva.

Ključne besede:
potrošniško pravo,
krožno
gospodarstvo,
neskladnost blaga,
jamčevalni
zahtevki v primeru
neskladnosti,
komercialna
garancija

7th chapter

MATERIAL DEFECTS IN THE LIGHT OF THE OBJECTIVES OF THE CIRCULAR ECONOMY

MAŠA OCEPEK

University of Maribor, Faculty of Law, Maribor, Slovenia
masa.ocepek@student.um.si

Abstract In December 2015, the European Commission adopted a "Circular Economy Package", which requires EU Member States to transition from linear to circular economy. The principles of circular economy encourage sustainability, the practice of recycling and waste prevention. In order to support the circular economy, changes are also needed in the field of consumer protection law, especially with regards to remedies for non-conformity of goods. This chapter outlines the rights of consumers provided to them by Directive 1999/44 in the case of non-conformity of goods and the amendments brought by Directive 2019/771. It also compares the harmonization of Slovenian consumer legislation with EU law. The second part focuses on the legal possibilities and challenges of consumer law in order to harmonize it with the goals of circular economy as close as possible.

Keywords:

consumer law,
circular economy,
non-conformity of
goods,
remedies for lack
of conformity,
commercial
guarantees

7.1 Uvod

Krožno gospodarstvo je tesno povezano s cilji trajnosti. Medtem ko lahko opredelitve krožnega gospodarstva vključujejo različne vidike, na splošno izraz označuje gospodarstvo, kjer se vrednost izdelkov in materialov ohranja čim dlje.²⁵¹ Glavni cilji krožnega gospodarstva so izboljšati učinkovitost rabe virov, zagotavljati ohranitev ekosistemov in krepitev socialne neenakosti. Viri se pridobivajo s preprečevanjem nastajanja odpadkov, pripravo odpadkov za ponovno uporabo in recikliranjem odpadkov. Snovi oz. materiali se torej pridobivajo iz obstoječih, že proizvedenih izdelkov, tako pa se zmanjšujejo potrebe po naravnih virih, posledično pa se s tem zmanjšujejo raba energije in negativni vplivi na okolje (sežig odpadkov, odlaganje odpadkov na odlagališču,...). Za prehod v krožno gospodarstvo so potrebne spremembe v celotnem sistemu. Pomembno je spremeniti celoten proces izdelave in uporabe izdelkov, od zasnove, dizajna in izbire materiala, do faze, ko je stvar neuporabna (predelava odpadkov). Potrebne so še druge spremembe, kot so npr. razvoj novih poslovnih praks in modelov, v katerih ima prednost uporaba izdelkov in ne njihovo lastništvo.²⁵²

Področje varstva potrošnikov se zaradi razvoja trga hitro spreminja, čemur je treba prilagajati tudi predpise. Glavno pobudo na tem področju je prevzela EU, ki z direktivami ureja večino potrošniškega prava. Pri tem teži k čim večji harmonizaciji predpisov, kar naj bi olajšalo čezmejno trgovino in okrepilo delovanje notranjega trga.²⁵³ Z namenom odpravljanja ovir za trgovanje na enotnem notranjem trgu je bila sprejeta Direktiva 1999/44, ki ureja vprašanja neskladnosti blaga s pogodbo in pravic potrošnikov v teh primerih, saj je bilo zaznano, da glavne težave in spori potrošnika s prodajalci izvirajo ravno s tega področja. Omenjena direktiva določa minimalne standarde, ki jih morajo upoštevati države članice pri urejanju obveznih prostovoljnih jamstev. Uporabljen je torej pristop minimalne harmonizacije, kar pomeni, da lahko države članice na področju direktive ohranijo ali sprejmejo strožje

²⁵¹ Mak, V., Lujinović, E., Towards a Circular Economy in EU Consumer Markets – Legal Possibilities and Legal Challenges and the Dutch Example, *Journal of European Consumer and Market Law*, letnik 8, številka 1, 2019, str. 4.

²⁵² Ministrstvo za okolje in prostor: Kampanija >>Imam svojo vrečko!<< - gradivo za učitelje, 2018, <http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/odpadki/gradivo_za_ucitelje_2018.pdf> (pridobljeno 3. 7. 2019), str. 1-2.

²⁵³ Vlada Republike Slovenije, Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu potrošnikov, 19. 3. 2014, <https://www.iusinfo.si/Priloge/Poro/PORODZ2014M03D20N4_9_1.PDF> (pridobljeno 03. 07. 2019), str. 1.

določbe z namenom zagotovitve višje ravni varstva potrošnikov.²⁵⁴ Slovenski zakonodajalec je Direktivo 1999/44 implementiral z Zakonom o varstvu potrošnikov (v nadaljevanju ZVPot). Namen njegovega sprejetja je v dodatni zaščiti potrošnika kot šibkejše stranke v pogodbenem razmerju.²⁵⁵

7.2 Kaj pomeni neskladnost blaga s pogodbo?

Direktiva 1999/44 v členu 2 govori o skladnosti blaga s pogodbo. Prodajalec mora potrošniku dobaviti blago v skladu s prodajno pogodbo. Domneva se, da je potrošniško blago v skladu s pogodbo, če (i) je v skladu z opisom, ki ga je dal prodajalec, in ima lastnosti blaga, ki ga je prodajalec predložil kot vzorec ali model, (ii) je primerno za poseben namen, za katerega ga potrošnik zahteva ter s katerim je seznanil prodajalca ob sklenitvi pogodbe in je prodajalec s tem soglašal, (iii) je primerno za namene, za katere se blago iste vrste običajno uporablja, (iv) ima kakovost in lastnosti, ki so običajne za blago iste vrste in jih potrošnik lahko razumno pričakuje, ob upoštevanju vrste blaga ter vsake javne izjave prodajalca, proizvajalca ali njegovega zastopnika, zlasti v oglasu ali pri etiketiranju blaga, glede posebnih lastnosti blaga. Peti odstavek istega člena določa, da se za neskladnost blaga s pogodbo šteje tudi, če se neskladnost pojavi zaradi nepravilne montaže potrošniškega blaga, če je montaža sestavni del prodajne pogodbe in jo opravi prodajalec oz. je opravljena pod njegovo odgovornostjo. Enako velja tudi, če je potrošnik sam montiral blago po navodilih za montažo, pa so bile v teh napake (klavzula IKEA).

ZVPot, ki implementira določbe Direktive 1999/44, v členu 6 določa, kdaj ima izdelek napako – kadar njegova vrednost ni takšna, kot jo potrošnik lahko upravičeno pričakuje. Pri oceni, kakšno vrednost je potrošnik upravičen pričakovati, je treba upoštevati zlasti (i) predstavitev izdelka glede na njegovo namembnost, (ii) predvidljivo uporabo izdelka na razumen način in (iii) čas, ko je bil izdelek dan v promet. Člen poudarja, da se ne šteje, da ima izdelek napako samo zato, ker je bil pozneje dan v promet boljši izdelek. 37. člen ZVPot v drugem odstavku pojasnjuje, kdaj ima izdelek stvarno napako – (i) če stvar nima lastnosti, ki so potrebne za njeno

²⁵⁴ Točka 6 preambule, Direktiva 1999/44/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. maja 1999 o nekaterih vidikih prodaje potrošniškega blaga in z njim povezanih garancij, UL L 171, 7.7.1999, str. 12–16, .

²⁵⁵ Vlada Republike Slovenije, Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu potrošnikov, 19. 3. 2014, <https://www.iusinfo.si/Priloge/Poro/PORODZ2014M03D20N4_9_1.PDF> (pridobljeno 3.7. 2019), str. 1.

normalno rabo ali za promet, (ii) če stvar nima lastnosti, ki so potrebne za posebno rabo, za katero jo kupec kupuje, ki pa je bila prodajalcu znana ali bi mu morala biti znana, (iii) če stvar nima lastnosti in odlik, ki so bile izrecno ali molče dogovorjene oziroma predpisane, (iv) če je prodajalec izročil stvar, ki se ne ujema z vzorcem ali modelom, razen če je bil vzorec ali model prikazan le zaradi obvestila. Prvi odstavek istega člena narekuje prodajalcu, da potrošniku izroči blago v skladu s pogodbo in nalaga odgovornost prodajalcu za stvarne napake njegove izpolnitve. Za stvarno napako torej gre, kadar stvar na kakršen koli način ne ustreza dogovoru strank oz. kadar takšnega dogovora ni, če stvar nima lastnosti, potrebnih za običajno rabo.²⁵⁶ Primernost za običajno rabo pomeni lastnosti, ki jih blago enake vrste v povprečju izkazuje, zaradi česar jih lahko kupec tudi utemeljeno pričakuje. Kadar sta se stranki dogovorili za določene lastnosti stvari, gre v primeru njihove odsotnosti za stvarno napako, ne glede na to, ali je stvar sicer uporabna.²⁵⁷

Iz definicij je razvidno, da je definicija neskladnosti potrošniškega blaga s pogodbo po Direktivi 1999/44 širša od tiste, ki jo je uzakonil ZVPot, saj se po Direktivi 1999/44 blago šteje za neskladno tudi, kadar pride do napake v montaži blaga, bodisi zaradi nepravilne montaže s strani prodajalca, bodisi zaradi napak v navodilih za montažo. Na tem področju je pred nekaj leti Sodišče EU sprejelo pomembno in zelo odmevno odločitev v zadevi *Weber v Putz*²⁵⁸, v kateri je poudarilo, da je prodajalec sam dolžan nositi stroške odstranitve blaga z napako iz stvari, v katero jo je vgradil, ter stroške ponovne vgraditve nadomestnega blaga, v primeru, ko je potrošnik v dobri veri sam, skladno z vrsto in namenom blaga, vgradil blago z napako, vendar pa se je neskladnost pokazala šele po trenutku vgraditve blaga. Ta obveznost prodajalca obstaja ne glede na to, ali je bila v pogodbi dogovorjena montaža s strani prodajalca ali ne. V nasprotnem primeru bi namreč potrošnik moral sam kriti stroške odstranitve blaga in ponovne vgraditve blaga, do katerih pa ne bi prišlo, če bi prodajalec že od začetka dostavil skladno blago.²⁵⁹

²⁵⁶ Možina, D., Pravice kupca na podlagi stvarne napake pri prodajni pogodbi, Pravni letopis, številka 1, 2012, str. 86.

²⁵⁷ I Cpg 1125/2010 z dne 17.11. 2010.

²⁵⁸ Združeni zadevi C-65/09 in C-87/09, *Gebr. Weber GmbH proti Jürgen Wittmer (C-65/09) in Ingrid Putz proti Medianess Electronics GmbH (C-87/09)* z dne 16. junija 2011, ECLI:EU:2011:396.

²⁵⁹ Ibidem, točke 47-49.

Konec maja 2019 je bila sprejeta Direktiva 2019/771, ki prinaša novosti v zvezi s potrošniškimi pogodbami o prodaji blaga in razveljavlja Direktivo 1999/44. Nova direktiva je začela veljati z 11. junijem 2019. Nekateri elementi prodajne pogodbe so bili usklajeni že s preteklimi zakonodajnimi akti EU. Tako so bili pogoji dobave, pogodbe na daljavo in pogodbe, sklenjene zunaj poslovnih prostorov, zahteve glede predpogodbenih informacij in pravica do odstopa od pogodbe že v celoti usklajene²⁶⁰. Drugi pogodbeni elementi so bili le minimalno usklajeni²⁶¹, kar je državam članicam omogočalo, da presežejo standard, ki ga je postavila EU. To je povzročilo pravne razlike, ki so privedle do oteženega čezmejnega poslovanja. Cilj Direktive 2019/771 je odpraviti te pomanjkljivosti z uvedbo maksimalne uskladitve zakonodaje v vseh državah članicah. Te načeloma ne morejo več odstopati od zahtev, ki jih uvaja nova direktiva.

Po Direktivi 2019/771 mora biti za izpolnjevanje pogoja skladnosti blaga s pogodbo izpolnjen niz objektivnih in subjektivnih zahtev. Zadevna pravila so v novi direktivi veliko bolj podrobna od tistih po Direktivi 1999/44. Nova direktiva ne zahteva samo skladnosti z opisom, temveč se izrecno nanaša tudi na skladnost glede vrste, količine in kakovosti blaga, ter značilnosti kot so trajnost, funkcionalnost, združljivost, interoperabilnost in varnost, ter tudi na pripadajoče dodatke, navodila in posodobitve.²⁶² Zagotavljanje posodobitev je novost, ki se nanaša na blago z digitalnimi elementi. Zagotavljanje posodobitev je potrebno tako dolgo, kot lahko potrošnik upravičeno pričakuje, ali za najmanj 2 leti. Obdobje se lahko podaljša s pogodbo. Če potrošnik posodobitev ne namesti, prodajalec ni odgovoren za neskladnost blaga.²⁶³

Nova direktiva v členu 8 ureja tudi odgovornost prodajalca za neskladnost, ki se pojavi zaradi nepravilne montaže, ki jo opravi prodajalec ali pa potrošnik sam po njegovih navodilih. Novost pa je člen 9, po katerem skladnost blaga s pogodbo pomeni tudi, da blago nima pravnih napak, torej na njem tretja oseba ne sme imeti

²⁶⁰ Direktiva 2011/83/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. oktobra 2011 o pravicah potrošnikov, spremembi Direktive Sveta 93/13/EGS in Direktive 1999/44/ES Evropskega parlamenta in Sveta ter razveljavitvi Direktive Sveta 85/577/EGS in Direktive 97/7/ES Evropskega parlamenta in Sveta Besedilo velja za EGP UL L 304, 22.11.2011, str. 64–88.

²⁶¹ Direktiva 1999/44/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. maja 1999 o nekaterih vidikih prodaje potrošniškega blaga in z njim povezanih garancij, UL L 171, 7.7.1999, str. 12–16je direktiva minimalne uskladitve.

²⁶² Člena 6 in 7 Direktive (EU) 2019/771 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. maja 2019 o nekaterih vidikih pogodb za prodajo blaga, spremembi Uredbe (EU) 2017/2394 in Direktive 2009/22/ES ter razveljavitvi Direktive 1999/44/ES (Besedilo velja za EGP.), PE/27/2019/REV/1, UL L 136, 22.5.2019, str. 28–50.

²⁶³ Člen 10 Direktive 2019/771.

kakšne pravice, ki izključuje, zmanjšuje ali omejuje kupčevo pravico, pa kupec o tem ni bil obveščen in v nakup s to omejitvijo ni privolil, vključno s pravicami intelektualne lastnine.

Države članice morajo Direktivo 2019/771 prenesti v nacionalno zakonodajo do 1. julija 2012, ukrepi po novi direktivi pa se uporabljajo od 1. januarja 2022. Že prej sem omenila, da je ZVPot precej skopo povzel ureditev Direktive 1999/44 glede skladnosti blaga s pogodbo, kar pa se je sicer saniralo z upoštevanjem načela lojalne razlage, ko morajo nacionalna sodišča pri odločanju upoštevati zakonodajo EU in razlago te zakonodaje, kot jo podaja Sodišče EU. Prav tako so nekatere določbe o napakah že uveljavljene v splošnih pravilih obligacijskega prava (npr. odgovornost za pravne napake v 488. členu OZ). Ta pravila se uporabljajo, kadar pravila potrošniškega prava ne zadostujejo, kar bom podrobneje pojasnila v nadaljevanju. Vendar pa nova direktiva teži k maksimalni uskladitvi zakonodaj držav članic, prav tako pa prinaša bolj podrobne opredelitve glede skladnosti blaga, zato bo na tem področju potrebna celovita sprememba ZVPot. Poleg podrobnih določil o vrsti, količini in kakovosti blaga, bi bilo potrebno v ZVPot vključiti tudi določila o nepravilni montaži in zagotavljanju posodobitev.

7.3 Jamčevalni zahtevki in institut garancije za brežhibno delovanje stvari

7.3.1 Jamčevalni zahtevki potrošnika v primeru stvarne napake

Direktiva 1999/44 zaradi varstva prodajalca določa minimalno obdobje, v katerem odgovarja za napake. V skladu s prvim odstavkom člena 5 je prodajalec odgovoren, če se neskladnost pokaže v dveh letih od dobave novega blaga. Za rabljeno blago lahko države članice predpišejo, da pogodbeni stranki s pogodbo določita krajši jamčevalni rok, vendar ne manj kot 1 leto. Direktiva državam članicam dopušča možnost ohranitve oz. uvedbe notifikacijske dolžnosti kot ene izmed predpostavk za uveljavljanje pravic z naslova neskladnosti blaga s pogodbo (drugi odstavek člena 5). Gre za obvezo potrošnika, da prodajalca obvesti o neskladnosti blaga s pogodbo. Rok za notifikacijo ne sme biti krajši od dveh mesecev od dneva, ko je potrošnik izvedel za napako. Pravilo je primarno namenjeno varstvu prodajalca, saj se

potrošniku s tem nalaga, da ravna z določeno stopnjo skrbnosti, v primeru opustitve notifikacije pa izgubi pravice proti prodajalcu.²⁶⁴

Direktiva 1999/44 v tretjem odstavku člena 5 uvaja domnevo, da je vsaka neskladnost s pogodbo, ki se pokaže v šestih mesecih po dobavi blaga, obstajala že v času dobave, razen če ta domneva ni združljiva z vrsto blaga, naravo neskladnosti ali če ni dokazano nasprotno. Potrošniku torej v šestih mesecih od dobave blaga ni potrebno dokazovati, da je neskladnost obstajala že v času izročitve, temveč je prodajalec tisti, ki se mora razbremeniti odgovornosti. Pravilo prevale dokazno breme na prodajalca in potrošnikom tako olajša izvrševanje njihovih pravic na podlagi Direktive 1999/44, saj je prodajalec tisti, ki mora dokazati, da je vzrok neskladnosti pripisljiv ravnanju oz. opustitvi potrošnika, do katerega je prišlo po dobavi.²⁶⁵ Po poteku domneve o obstoju napake dokazno breme preide na potrošnika, ki postane zavezan dokazati, da neskladnost izvira iz prodajalčeve sfere oz. je obstajala že v času izročitve.²⁶⁶

V slovenski zakonodaji je pravna ureditev zahtevkov kupca v primeru prodajalčeve stvarne napake različna glede na to, kdo so stranke pogodbe, in zato urejena v več zakonih. Splošno ureditev Obligacijskega zakonika²⁶⁷ (v nadaljevanju OZ) namreč dopolnjuje ZVPot kot *lex specialis*, ki v členih od 37. do 37.č kogentno ureja nekatera vprašanja prodajne pogodbe, sklenjene med podjetjem in potrošnikom. Za vsa druga vprašanja se uporablja OZ kot *lex generalis*.^{268, 269} Tudi sodna praksa navaja, da je poglobitveni namen urejanja pravic potrošnikov v ZVPot v večji ekonomski zaščiti pravic potrošnikov kot ekonomsko šibkejših in prava neveščih strank, v primerjavi z zaščito, ki jo nudijo splošni predpisi o obligacijskih razmerjih.²⁷⁰ Ob tem je potrebno poudariti, da so določbe ZVPot rezultat prenosa Direktive 1999/44 v

²⁶⁴ Berdnik, M., Žefran, T., Uveljavljanje zahtevkov v primeru napake na blagu pri čezmejnem spletnem poslovanju, v: Vlahek, A., Damijan, M. (ur.), Varstvo potrošnikov pri spletnem poslovanju, GV Založba, Ljubljana 2017, str. 36-37.

²⁶⁵ Zadeva C-497/13, *Froukje Faber proti Autobedrijf Hazet Ochten BV* z dne 4. junija 2015, ECLI:EU:C:2015:357, točki 72-73.

²⁶⁶ Berdnik, M., Žefran, T., str. 37.

²⁶⁷ Pred sprejetjem OZ je veljal Zakon o obligacijskih razmerjih (v nadaljevanju ZOR), ki je bil sprejet v času, ko je bila Slovenija še del bivše skupne države SFRJ. ZOR se še vedno uporablja za vsa razmerja, sklenjena pred začetkom veljavnosti OZ, torej pred 1. januarjem 2002. Glej 1060. člen in 1062. člen OZ.

²⁶⁸ 4. odstavek 37. člena ZVPot.

²⁶⁹ Možina, D., 2012, str. 85-86.

²⁷⁰ II Cp 1438/2014 z dne 28.1.2015.

slovensko pravo, zato jih je potrebno razlagati v skladu z direktivo in upoštevati razlago direktive, kot jo poda Sodišče EU.²⁷¹

Slovenski zakonodajalec je Direktivo 1999/44 implementiral na zelo preprost način. ZVPot v členih 37. do 37.č določa, da prodajalec potrošniku odgovarja za stvarne napake, ki se pojavijo v dveh letih od izročitve oz. v primeru rabljenega blaga v roku enega leta od izročitve. Postavljena je tudi domneva o obstoju napake v času izročitve, če se napaka pokaže v prvih 6 mesecih po izročitvi. Slovenija je izkoristila možnost Direktive 1999/44 in kot predpostavko odgovornosti prodajalca predpisala potrošnikovo obveznost, da napako v 2 mesecih od odkritja sporoči prodajalcu. Po zgledu ureditve prodajne pogodbe v OZ (in prej ZOR) je poleg jamčevalnega roka predpisan še prekluzivni dveletni rok za uveljavljanje zahtevkov.²⁷²

Za potrošnika je ključno, da ima v primeru napak jasno določene pravice. Direktiva 1999/44 v členu 4 določa, da lahko potrošnik zahteva popravilo ali zamenjavo blaga, znižanje kupnine ali uveljavi pravico do odstopa od pogodbe. Izvedbena določila za uveljavljanje zahtevkov določajo hierarhijo zahtevkov, v skladu s katero je potrebno najprej izbrati tisto sredstvo, s katerim se lahko doseže glavni namen pogodbe, to pa je pravilna izpolnitev oz. izročitev blaga, ki je v skladu s pogodbo. Takšna ureditev tako kar najbolj upošteva interes, ki ga imata stranki ob sklenitvi pogodbe. Interes potrošnika je v tem, da prejme pravilno izpolnitev, interes prodajalca pa je v prejetju celotne kupnine.²⁷³

Potrošnik lahko od prodajalca najprej zahteva brezplačno popravilo, ki mora biti izvedeno v razumnem roku, ali zamenjavo blaga, razen če je to nemogoče ali nesorazmerno²⁷⁴. Zahtevek za popravilo in zamenjavo blaga stremita k istemu cilju, t. j. da se kupcu omogoči, da prejme pravilno izpolnitev.²⁷⁵ Če negativne posledice neskladnosti niso odpravljene na prvi stopnji, Direktiva 1999/44 predvideva drugo stopnjo po hierarhični lestvici zahtevkov, ki zajema zahtevek za sorazmerno znižanje

²⁷¹ Možina, D., 2012, str. 85-86.

²⁷² Možina, D., Garancija za brezhibno delovanje in odgovornost za stvarne napake, v: Zbornik znanstvenih razprav, letnik 96, 2009, str. 154.

²⁷³ Berdnik, M., Žefran, T., str. 35-36.

²⁷⁴ Sredstvo se šteje za nesorazmerno, če v primerjavi z drugim sredstvom prodajalcu povzroči nesprejemljive stroške, pri čemer se upoštevajo vrednosti, ki bi jo blago imelo v primeru skladnosti, pomen neskladnosti s pogodbo in vprašanje, ali bi lahko potrošnik brez znatnih neprijetnosti uporabil drugo sredstvo. Direktiva 1999/44/ES, točka 11 preambule, tretji odstavek člena 3.

²⁷⁵ Plavšak, N. v: Plavšak, N. in Juhart, M. (ur.), Obligacijski zakonik s komentarjem, 3. knjiga, GV Založba, Ljubljana 2003, str. 167.

kupnine in pravico do odstopa od pogodbe. Ta dva zahtevka sta možna le, če prodajalec v dodatnem razumnem roku pogodbe ne izpolni pravilno, če ob upoštevanju sorazmernosti potrošnik ni upravičen niti do popravila niti do zamenjave blaga ali če prodajalec ni uporabil sredstva brez znatnih neprijetnosti za potrošnika.²⁷⁶ Pravica znižati kupnino je oblikovalna pravica, saj potrošnik z njo enostransko spreminja pogodbo tako, da se v pogodbi dogovorjena kupnina ustrezno zniža. Namen tega pravnega sredstva je varstvo načela enake vrednosti dajatev.²⁷⁷ Direktiva 1999/44 omogoča zahtevke za znižanje kupnine pri vseh neskladnostih blaga s pogodbo, tudi če so neznatnega pomena, kjer napaka na stvari vpliva na vrednost blaga.²⁷⁸ Izrecno je določeno tudi, da v primeru manjših napak potrošnik ni upravičen do odstopa od pogodbe. Izključitev odstopa od pogodbe je logična posledica tega, da je to pravno sredstvo najhujše od vseh pravnih sredstev, ki so na voljo potrošniku, saj pomeni odstop od splošnega obligacijskega načela *pacta sunt servanda*.²⁷⁹

V zadevi *Quelle*²⁸⁰ je Sodišče EU odločilo, da na podlagi prvega odstavka člena 3 Direktive 1999/44 potrošniku ni potrebno plačati uporabnine za uporabo pomanjkljivega blaga prodajalcu, dokler ga ta ne zamenja z novim blagom. V skladu s tem odstavkom je namreč prodajalec odgovoren potrošniku za vsako neskladnost s pogodbo, ki obstaja v času dobave blaga. Glede vzpostavitve skladnosti blaga s pogodbo tretji odstavek člena 3 Direktive 1999/44 določa, da lahko potrošnik od prodajalca zahteva neodplačno popravilo ali neodplačno zamenjavo blaga, razen če je to nemogoče ali nesorazmerno. Sodišče je poudarilo, da iz Direktive 1999/44 izhaja, da je neodplačnost bistvena sestavina varstva, ki ga potrošniku daje ta direktiva.²⁸¹ Če je prodajalec dobavil blago z napako, ni pravilno izvršil obveznosti, h kateri se je zavezal s prodajno pogodbo, in mora torej trpeti posledice nepravilne izvršitve pogodbe. Potrošnik, ki je plačal prodajno ceno in je torej pravilno izvršil svojo pogodbeno obveznost, s prejetjem novega blaga, s katerim se zamenja blago z

²⁷⁶ Peti odstavek člena 3 Direktive 1999/44/ES.

²⁷⁷ Plavšak, N., str. 169.

²⁷⁸ Bianca, C. M. v: Bianca, C. M., Grundmann, S. (ur.), EU Sales Directive: Commentary, Intersentia, New York 2002, str. 163.

²⁷⁹ Bosnić, M., Možina, D. (mentor): Analiza predloga ZVPot-1 na področju prenosa Direktive 99/44 o potrošniški prodajni pogodbi (magistrsko diplomsko delo), Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta, 2019, str. 44.

²⁸⁰ Zadeva C-404/06, *Quelle AG proti Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände* z dne 17. aprila 2008, ECL:EU:C:2008:231.

²⁸¹ Ibidem, točka 33.

napako, ni neupravičeno obogaten. Potrošnik zgolj z zamudo prejme blago v skladu z določbami pogodbe, kot bi ga bil moral prejeti že na začetku.²⁸²

Zahtevke kupca iz potrošniške prodajne pogodbe ZVPot ureja v 37.c členu, kjer je zapisano, da ima kupec možnost od prodajalca zahtevati odpravo napake, zamenjavo blaga, znižanje kupnine ali odstop od pogodbe. ZVPot torej ne uvaja hierarhije zahtevkov kot Direktiva 1999/44, temveč lahko kupec prosto izbira med njimi. Poleg navedenega ima potrošnik še pravico do povrnitve škode, zlasti povračilo stroškov materiala, nadomestnih delov, dela, prenosa in prevoza izdelkov, ki nastanejo zaradi uveljavljanja jamčevalnih zahtevkov. Prodajalčeve zakonske odgovornosti za stvarne napake z nobenim pogodbenim določilom ni mogoče omejiti ali izključiti, kot izhaja iz 37.č člena ZVPot. Navedena zakonska prepoved pa ne velja, kadar potrošnik pristane, da bo sam nosil stroške zamenjave blaga, potem, ko je od prodajalca že zahteval odpravo napake.²⁸³

Podajam konkreten primer, kdaj lahko potrošnik uveljavlja pravice z naslova stvarne napake. Mamica je po enem mesecu uporabe v trgovini reklamirala otroški čevlji, ki je začel razpadati po šivu, kljub rabi blaga v skladu z njegovim namenom. V konkretnem primeru lahko gre za stvarno napako, kjer je stranka upravičena do sredstev z naslova jamčevalnih zahtevkov. Lahko pa se zgodi, da se izdelek pokvari zaradi neprimerne uporabe potrošnika, npr. ker je otrok s sprednjim delom čevlja zaviral pri vožnji s kolesom. V tem primeru potrošnik ni upravičen do uveljavljanja pravic z naslova jamčevalnih zahtevkov.

Prav tako potrošnik ni upravičen do zamenjave izdelka in vračila kupnine v primeru, ko je izdelek brezhiben, vendar pa kasneje ugotovi, da mu izdelek ni všeč ali da ga ne rabi (npr. potrošnik kupi majico, doma pa ugotovi, da mu ni všeč barva). So pa to primeri, ki so odvisni od politike prodajalca in načeloma prodajalci dovoljujejo zamenjavo takšnih izdelkov, ne vračajo pa kupnine. Izjeme so spletni nakupi, kjer lahko potrošnik odstopi od pogodbe brez navajanja posebnih razlogov v roku 14 dni.²⁸⁴

²⁸² Ibidem, točka 44.

²⁸³ I Cp 1440/2007 z dne 14.3.2007.

²⁸⁴ Ta in prejšnji primer sta povzeta po pojasnilih na spletni strani Tržnega inšpektorata Republike Slovenije <http://www.ti.gov.si/si/vprasanja_in_odgovori/faq/garancija_stvarna_napaka_reklamacija/> (24. 07. 2019).

Evropska komisija je ob začetku zakonodajnega postopka za Direktivo 2019/771 predstavila zelo ambiciozen predlog, ki bi med drugimi vključeval tudi obrnjeno dokazno breme v obdobju dveh let, brez zahteve o notifikaciji napake prodajalcu ter pravico do odpovedi od pogodbe tudi v primeru manjših napak. Zavzemala se je tudi za podaljšano obdobje varstva za rabljeno blago na dve leti in za spodbujanje popravila pred zamenjavo neskladnega blaga z brezhibnim. V končni direktivi ni vključen noben od teh ukrepov (vsaj ne v takšni obliki).²⁸⁵

Po novi direktivi je podaljšano obdobje obrnjenega dokaznega bremena. Velja namreč domneva, da je vsaka napaka, ki se pojavi v enem letu od dobave, obstajala že v času dostave. Stroga hierarhija zahtevkov po Direktivi 1999/44 je z novo direktivo omiljena. Uvajajo se izjeme, ki prodajalcu omogočijo, da se odloči za znižanje kupnine ali prenehanje pogodbe, kadar popravilo ali zamenjava ni mogoča in če bi mu sredstvo povzročilo nesorazmerne stroške.²⁸⁶ Prav tako je potrošnik upravičen do znižanja kupnine ali odstopa od pogodbe, kadar neskladnosti prodajalec ni uspešno odpravil, ali če je neskladnost tako resna, da upravičuje takojšnje znižanje cene ali odstop od pogodbe, ali če so napake ponavljajoče.²⁸⁷ V nasprotju s prvotnim predlogom Komisije pa potrošnik v primeru manjših napak nima pravice do odstopa od pogodbe.

Kot je razvidno iz sprememb, ki jih prinaša Direktiva 2019/771, je na področju prava varstva potrošnikov EU dosledno upoštevala visoko raven varstva, kar zahteva tudi člen 12 PDEU. Vendar pa spremembe še vedno ne zadostijo povsem členu 11 PDEU, ki se nanaša na zahteve varstva okolja. Člena 11 in 12 PDEU sta namreč horizontalni klavzuli, kar pomeni, da se mora pri opredeljevanju in izvajanju politik in dejavnosti EU upoštevati visoka raven varstva potrošnikov in okolja. To velja tudi za urejanje notranjega trga. Medtem ko je EU z novo direktivo to zahtevo izpolnila na področju potrošniške zakonodaje, pa se z vidika krožnega gospodarstva in varstva okolja tu poraja vprašanje, ali je zakonodajalec res sprejel vse potrebne ukrepe, da bi se v celoti zagotovila visoka raven varstva okolja in spodbujanje trajnosti.

²⁸⁵ Evropska komisija, Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta o nekaterih vidikih pogodb o spletni in drugi prodaji blaga na daljavo (PREDLOG), 2015
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015PC0635&from=EN> (pridobljeno 3.7.2019).

²⁸⁶ Tretji odstavek člena 13 Direktive 2019/771.

²⁸⁷ Četrti odstavek člena 13 Direktive 2019/771.

7.3.2 Garancija za brezhibno delovanje stvari

V okoliščinah sodobne industrijske proizvodnje se je poleg t. i. jamčevanja za stvarne napake razvil še poseben institut varstva potrošnika, ki temelji na izrecnih obljubah proizvajalcev ali prodajalcev o določenih lastnostih in oblikah blaga – institut garancije.²⁸⁸ Jamčevalna in garancijska obveznost se po vsebini razlikujeta. Prodajalec odgovarja za skladnost blaga s pogodbo v trenutku izročitve (oz. ob nastopu kupčeve upniške zamude). Stvarna napaka se lahko pokaže kasneje, vendar pa morajo vzroki zanjo obstajati že v času prehoda nevarnosti. Vsebina garancijske obveznosti pa ni odsotnost napak v določenem času, ampak brezhibno delovanje izdelka. Zato za nastop garancijske odgovornosti zadošča, da se nedelovanje pokaže v garancijskem roku, posebna notifikacijska predpostavka zahtevka pa ni potrebna.²⁸⁹

Prostovoljna garancija je urejena v členu 6 Direktive 1999/44. Opredeljena je kot vsaka obveznost, ki jo prodajalec ali proizvajalec prevzame do potrošnika brez dodatnega plačila in s katero se zaveže, da bo vrnil kupnino, zamenjal ali popravil potrošniško blago ali zagotovil drugo sredstvo, kadar potrošniško blago nima lastnosti, zagotovljenih v garancijski izjavi ali ustreznem oglasu. Direktiva se podrobneje ne spušča v vsebino in posledice garancijske obveznosti, ker je to prepuščeno garantu. Namen ureditve v členu 6 je preprečiti zavajanje potrošnikov glede obsega garancijskih pravic.²⁹⁰ Garancija je tako pravno zavezujoča pod pogoji, navedenimi v garancijski izjavi, v kateri so pogosto določene zahteve, ki jih mora izpolniti potrošnik kot predpostavko za uveljavljanje garancije. Razmerje med institutom odgovornosti za skladnost blaga s pogodbo in garancijo rešuje Direktiva 1999/44. Pravice, ki jih potrošnik pridobi na podlagi garancije, ne vplivajo na pravice, ki mu pripadajo na podlagi zakona. V garancijski izjavi mora biti to pravilo tudi izrecno navedeno. Poleg te navedbe mora garancija določati tudi ključne podatke, ki jih potrošnik potrebuje za njeno uveljavljanje.²⁹¹ S tem je uveljavljeno načelo transparentnosti, ki zajema tudi zahtevo, da mora biti potrošniku vsebina garancijske obveznosti predstavljena preprosto in razumljivo, vključno s podatki,

²⁸⁸ Možina, D., (2009), str. 143.

²⁸⁹ Možina, D., (2009), str. 155.

²⁹⁰ Možina, D., (2009), str. 151, tudi točka 21 preambule Direktive 1999/44/ES.

²⁹¹ Berdnik, M., Žefran, T., str. 38.

potrebnimi za njeno uveljavljanje, zlasti s časovno in prostorsko veljavnostjo garancije ter imenom in naslovom garanta.²⁹²

Prostovoljna garancija je izraz implementacije Direktive 1999/44, medtem ko obvezna garancija v njej ni omenjena. Predpisovanje obvezne garancije za brežhibno delovanje je bilo značilno za jugoslovansko pravo, ki je brez vsebinskih sprememb prešla tudi kasneje v slovensko pravo.²⁹³ Ker Direktiva 1999/44 ne predpisuje instituta obvezne garancije, se postavlja vprašanje, če je ureditev le te skladna z Direktivo. Kot že omenjeno, Direktiva predpisuje minimalne standarde za varstvo pravic potrošnikov, zato Slovenija s tem, ko omogoča strožje varstvo teh pravic, ni v kršitvi implementiranja Direktive. Se pa tukaj zagotovo pojavi težave, če se s tem institutom krši PDEU, in sicer člena 18 in 34, ki govorita o prostem pretoku blaga in prepovedjo diskriminacije. Sodišče EU o tem konkretno še ni odločalo, je pa v sodbi v zadevi *Alsthom*²⁹⁴ odločilo, da odgovornost gospodarskega prodajalca za skrite napake po francoskem pravu ni namenjena in tudi ne učinkuje kot izvozna omejitev, hkrati pa stranki lahko svobodno izbereta pravo za tako pogodbo. Obvezna garancija predstavlja sicer dodatne obremenitve za prodajalca in tako predstavlja oviro za trgovanje, vendar je potrebno poudariti, da ne gre za ukrep, ki predstavlja enak učinek kot uvozna omejitev. Ta ukrep je namreč možno opravičiti s splošnim interesom (varstvo potrošnikov).²⁹⁵

Vsebina obeh je ista: garancija za brežhibno delovanje stvari predstavlja skupek pravnih pravil, ki urejajo obveznosti proizvajalca in prodajalca določene stvari v zvezi z brežhibnim delovanjem te stvari ter tem obveznostim nasprotne pravice kupca stvari.²⁹⁶ Blago, za katerega je predpisana obvezna garancija, je določeno v Pravilniku o blagu, za katero se izda garancija za brežhibno delovanje²⁹⁷ in tukaj je potrebno poudariti, da ne velja le za potrošniška razmerja temveč tudi za gospodarske pogodbe. Zahtevki kupca z naslova garancije so popolnoma enaki kot na podlagi stvarnih napak, razlika je le v njihovi hierarhiji. V primeru stvarne napake lahko namreč potrošnik prosto izbira med omenjenimi štirimi zahtevki, medtem ko

²⁹² Možina, D., (2009), str. 152.

²⁹³ Možina, D., (2009), str. 145.

²⁹⁴ Sodba v zadevi C-339/89, *Alsthom Atlantique SA proti Compagnie de construction mécanique Sulzer SA* z dne 24. januarja 1991, ECLI:EU:C:1991:28.

²⁹⁵ Možina, D., (2009), str. 161.

²⁹⁶ Metelko M., *Novela ZVPot-E in novo obdobje ureditve garancije*, v: *Pravna praksa*, 1, 2012, str. II.

²⁹⁷ Turk B. J., Korošec, A., *Trgovinsko in potrošniško pravo*, Inštitut za civilno in gospodarsko pravo, Ljubljana 2016, str. 17.

pri garancijski odgovornosti potrošnik te izbire nima. V primeru uveljavljanje garancije mora potrošnik najprej zahtevati popravilo, šele nato sledi menjava. Kot zadnje šele lahko zahteva znižanje kupnine ali razdor pogodbe.²⁹⁸ Kot vidimo se slovenski zakonodajalec ni odločil prenesti tretjega odstavka člena 3 Direktive, ki določa že prej omenjeno hierarhijo zahtevkov kupca v primeru stvarne napake. Tako se prodajalec po našem pravu ne more sklicevati na ugovor nesorazmernosti, če kupec zahteva namesto popravila novo stvar kot bi se lahko po členu 3 Direktive. Takšna ureditev je zagotovo v breme prodajalca, kateremu zakon ne nudi nobene zaščite v primeru kupčevega nesorazmernega zahtevka. V sodni praksi se je sicer že zgodilo, da je sodišče zavrnilo zahtevek kupca zaradi preobremenjenosti v primerjavi, s katerim drugim zahtevkom, ki ga ima kupec na voljo.²⁹⁹

7.4 Minimum in maksimum potrošniških pravic

Generalno je sprejeto prepričanje, da mora biti potrošnik zaščiten toliko, kolikor je mogoče. Prevladujoče mnenje je, da mora biti ta zaščita dosežena na ravni prava EU. Nacionalna zakonodaja na področju varstva potrošnikov ima znaten vpliv na čezmejno trgovanje med državami članicami. Problem je lahko nazorno prikazan na primeru *Cassis de Dijon*.³⁰⁰ Spor v tem primeru je nastal zaradi različne zakonodaje držav članic. Različni pristopi do podobnih ali celo enakih situacij so posledica različnih zgodovinskih, kulturnih in pravnih sistemov in tradicij držav članic. Potreba po urejanju in zaščiti ter stopnja ter intenziteta takšnega urejanja ni enaka v vseh državah članicah. Takšna razhajanja lahko postanejo ovira za čezmejno poslovanje.³⁰¹ Neskladje med različnimi pravnimi standardi držav članic lahko ima posledice za odločitve potrošnikov in v tem pogledu lahko popolna harmonizacija prispeva k porastu njihove pravne sigurnosti.³⁰² Prav tako obstoječe razlike lahko negativno vplivajo tudi na podjetja. V skladu z Uredbo (ES) št. 593/2008 morajo podjetja pri usmerjanju svojih dejavnosti k potrošnikom v drugih državah članicah upoštevati zavezujoča pravila potrošniškega pogodbenega prava države običajnega prebivališča potrošnika. Zaradi razlik v ureditvi imajo lahko podjetja dodatne

²⁹⁸ Možina, D., (2009), str. 157.

²⁹⁹ II Ips 968/93 z dne 6.4.1995.

³⁰⁰ Sodba v zadevi C-120/78, *Rewe-Zentral AG proti Bundesmonopolverwaltung für Branntwein* z dne 20.2.1979, EU:C:1979:42.

³⁰¹ Schnalek, D., *The Disputable Scope of EU Competence to Regulate Consumer Law*, v: Vlahek, A., Damijan, M. (ur): *Varstvo potrošnikov pri spletnem poslovanju*, GV Založba, Ljubljana 2017, str. 224.

³⁰² Direktiva 2011/83/EU, točke 5-7 preambule.

stroške, zato številna podjetja raje še naprej trgujejo le v domači državi ali izvažajo samo v eno ali dve državi članici.³⁰³

Ker Direktiva 1999/44 predvideva zgolj minimalne standarde, ki jih morajo določiti države članice, se nacionalne ureditve obveznih jamstev med seboj razlikujejo. Večina držav v nacionalnih ureditvah ni določila daljšega jamstvenega roka, ki ga predvideva direktiva. Štiri države pa so določile višjo stopnjo varstva. Švedska je uzakonila triletni jamčevalni rok, na Nizozemskem in Finskem je dolžina jamčevalnega roka odvisna od standarda pričakovane življenjske dobe izdelka, v Združenem kraljestvu in na Irskem pa jamčevalni rok ni določen, temveč je omejen zgolj z zastaralnimi roki (na Škotskem je omejen na 5 let, ostali del Združenega kraljestva in Irska pa omejujeta rok na 6 let).³⁰⁴

Glede dolžine obrnjenega dokaznega bremena so zgolj tri države določile daljši rok. Poljska je rok podaljšala na eno leto, Francija in Portugalska pa sta predpisali 2 leti, pri čemer potrošniku v celotnem jamčevalnem obdobju ni potrebno dokazovati, da je napaka obstajala že v času izročitve blaga. Notifikacijske dolžnosti potrošnika ne pozna manj kot polovica držav članic.³⁰⁵ Države, ki so notifikacijsko dolžnost uzakonile, pa lahko razdelimo v dve skupini. V prvi so države, ki so uzakonile rok za pravočasno notifikacijo napake v dveh mesecih od dneva, ko je potrošnik za napako izvedel.³⁰⁶ V drugih državah veljajo različni roki. Na Danskem in Švedskem uporabljajo standard razumen rok, na Nizozemskem in Madžarskem je potrebno napake notificirati brez odlašanja. V vseh državah pa velja, da ob prepozni notifikaciji potrošnik izgubi pravico do uveljavljanja jamčevalnega zahtevka proti prodajalcu.³⁰⁷

³⁰³ Direktiva 2019/771, točka 7 praeambule.

³⁰⁴ ICF, Study on the costs and benefits of minimum harmonisation under the Consumer Sales and Guarantees Directive 1999/44/ES and of the potential full harmonisation and alignment of EU rules for different sales channels, March, 2017, <http://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=59332> (pridobljeno 03. 07. 2019), str. 19.

³⁰⁵ Avstrija, Bolgarija, Češka, Francija, Nemčija, Grčija, Litva, Irska, Luksemburg, Poljska in Združeno kraljestvo.

³⁰⁶ Belgija, Hrvaška, Ciper, Estonija, Finska, Latvija, Italija, Malta, Portugalska, Romunija, Španija, Slovenija.

³⁰⁷ ICF, str. 19.

Tudi glede hierarhije zahtevkov je velika večina držav članic upoštevala minimalne zahteve direktive in določila hierarhijo zahtevkov, tako da lahko potrošnik najprej zahteva odpravo napake ali zamenjavo blaga, šele nato odstopi od pogodbe ali zahteva sorazmerno znižanje kupnine.³⁰⁸ Nekatere države so šle preko minimalnih zahtev direktive in potrošnikom omogočile prosto izbiro med jamčevalnimi zahtevki^{309, 310}

Evropski zakonodajalec zlasti v zadnjem času nekoliko spreminja koncept pravnega urejanja. Medtem ko večina direktiv sledi načelu minimalne harmonizacije, ki državam članicam omogoča manevrski prostor pri prenosu, je Direktiva 2011/83 o pravicah potrošnikov namenjena popolni harmonizaciji, kjer odstopanja v pravu držav članic niso mogoča, vendar je področje uporabe te direktive bistveno ožje, kot nakazuje njen naslov (prodaja na daljavo in izven poslovnih prostorov).³¹¹ Pri maksimalni harmonizaciji državam članicam ni več dovoljeno, da bi v svoji zakonodaji določile višji standard.³¹²

7.5 Možnosti in izzivi potrošniškega prava v krožnem gospodarstvu

Spremembe pri prehodu iz linearnega v krožno gospodarstvo zajemajo tudi potrošniški vidik. Potrošniška zakonodaja tako na ravni EU kot tudi na nacionalni ravni daje potrošnikom svobodno izbiro med popravilom in zamenjavo neskladnega blaga. Kot je zapisala Weingerlova, je težko predstavljivo, da bi se povprečni potrošnik namesto za nov mobilni aparat raje odločil za popravilo svojega že malo zdelanega iPhonea. Ker se potrošniki praviloma odločajo za zamenjavo blaga, in ne za popravilo, v praksi prihaja do ogromnih količin zavrženega blaga, kar pa odstopa od načel krožnega gospodarstva. Zato se pojavljajo pozivi k spremembam pravil glede hierarhije zahtevkov, ki jih potrošnik uveljavlja zoper trgovca, ki ni pravilno izpolnil pogodbe.³¹³ Te spremembe so usmerjene predvsem v prednost popravila pred zamenjavo izdelka, vendar pa jih nova Direktiva 2019/771 ne vključuje.

³⁰⁸ Avstrija, Belgija, Bolgarija, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francija, Nemčija, Madžarska, Italija, Latvija, Luksemburg, Malta, Nizozemska, Poljska, Romunija, Slovaška, Španija, Švedska, Hrvaška, Ciper in Litva.

³⁰⁹ Ciper, Grčija, Hrvaška, Litva, Portugalska, Slovenija.

³¹⁰ ICF, str. 19.

³¹¹ Možina, D., *Kriza slovenskega varstva potrošnikov*, v: Vlahek, A., Damijan, M. (ur.), *Varstvo potrošnikov pri spletnem poslovanju*, GV Založba, Ljubljana 2017, str. 15.

³¹² Bardutzky, S., *Potrošniško pravo: med državnim in naddržavnim*, v: Vlahek, A., Damijan, M. (ur.), *Varstvo potrošnikov pri spletnem poslovanju*, GV Založba, Ljubljana 2017, str. 37.

³¹³ Weingerl, P., *Krožno gospodarstvo: premik od individualnih interesov h kolektivnim*, *Pravna praksa, letnik, številka 20-21, 2018*, str. 28.

7.5.1 Zagotavljanje trajnosti

Trajnost izdelkov se lahko zagotovi preko pravil zakonodaje o prodaji potrošniškega blaga, kjer je cilj zgotoviti daljšo življenjsko dobo blaga. Mehanizmi, ki jih je mogoče pri tem uporabiti, so pravna in komercialna jamstva ter različne modalitete pravice do popravila. V obeh primerih je glavni razlog za ureditev teh pravic okrepitev varstva potrošnikov v odnosu do podjetij. Gre torej za uravnoteženje interesov potrošnika na eni strani in interesov proizvajalcev na drugi strani.³¹⁴

Ureditev garancije na nekaterih točkah sledi ciljem krožnega gospodarstva, ki temelji na konceptu pozitivnega snovnega kroga, ki se usmerja v ponovno uporabo, popravilo in recikliranje obstoječih materialov in izdelkov. To, da mora potrošnik najprej zahtevati popravilo stvari, je namreč eden izmed ciljev krožnega gospodarstva. V okviru krožnega gospodarstva bi lahko institut garancije deloval kot mehanizem za povečanje trajnosti blaga. Pravica do popravila lahko spodbudi uporabo blaga za daljši čas, namesto, da bi ga zavrgli, ko se pokvari. Vendar pa bi bilo potrebno spodbujati popravilo blaga in ne njegovo zamenjavo.³¹⁵

Za vsako jamstvo je bistveno, koliko časa lahko potrošnik uveljavlja pravna sredstva. Direktiva 1999/44 določa minimalno obdobje za uveljavljanje potrošniških pravnih sredstev dve leti, vendar pa smo v prejšnjem podpoglavju ugotovili, da so nekatere države predvidele tudi daljša časovna obdobja jamstva.³¹⁶ Študija, ki jo je izvedla Evropska komisija v okviru preverjanja ustreznosti evropskega prava potrošnikov ugotavlja, da bi bila ugodna ureditev časovnega obdobja za jamstva med 3 in 5 leti.³¹⁷ Daljša časovna obdobja jamstva bi privedla do zmanjšanja odpadkov in potencialno rešila tudi problem načrtovane zastarelosti, ki pomeni prakso proizvajalca, da načrtno znižuje kakovost blaga zato, da se to hitreje uniči in s tem prisili potrošnika k nakupu novega.³¹⁸ Čeprav se zdi, da ureditev garancije sovпада s cilji trajnostnega razvoja v okviru krožnega gospodarstva, pa se v tem smislu pojavljajo tudi pomanjkljivosti te ureditve za potrošnike. Z daljšanjem rokov jamstva bodo cene blaga višje, da se nadomestijo dodatni stroški, ki jih imajo podjetja v zvezi s

³¹⁴ Mak, V., Lujinović, E., str. 6.

³¹⁵ Mak, V., Lujinović, E., str. 7.

³¹⁶ Mak, V., Lujinović, E., str. 7.

³¹⁷ ICF, str. 61.

³¹⁸ European Parliament, Consumer Sale of Goods (Briefing EU Legislation in Process, March 2018), <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/614744/EPRS_BRI\(2018\)614744_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/614744/EPRS_BRI(2018)614744_EN.pdf)>, (pridobljeno 1.7.2019), str. 5.

potrošniškimi sredstvi. Poleg tega pa bodo potrošniki, ki ne želijo ali ne morejo plačati višje cene blaga, pri nakupu omejeni.³¹⁹

Skladno s členom 3 Direktive 1999/44 je popravilo primarno pravno sredstvo za neskladnost blaga. S tem se izdelek vrne v funkcionalno in uporabno stanje in izpolni razumna pričakovanja, ki jih ima potrošnik na podlagi prodajne pogodbe. Če bo blago popravljeno in ne zamenjano, se bo ustvarilo manj odpadkov in bo podprta trajna uporaba blaga. Posebna oblika popravila je obnova izdelka, ki lahko prispeva k trajnostnim politikam na trgu tehnoloških izdelkov.³²⁰ Prenovo je mogoče opredeliti kot proces, s katerim se nedelujoč izdelek vrne v uporabno stanje z obnovo ali popravilom glavnih sestavnih delov za uskladitev s prvotno pogodbeno specifikacijo.³²¹ Primer izdelka, kjer je prenova postala široko dostopna, je Apple iPhone. Prenova teh telefonov spodbuja trajnost, saj se zaradi ohranjanja prvotne energije in dela, ki je bil uporabljen za izdelavo izdelka, porabi manj energije kot v primeru zamenjave z novim telefonom. Čeprav prenovljeno in popravljeno blago prispeva k trajnostnim ciljem, pa je uspeh odvisen od vedenja potrošnikov. To je problematično, saj praksa kaže, da so potrošniki previdni glede načinov, ki jih ponujajo trgovci, in dajejo prednost novim proizvodom pred popravljenimi. Raziskave kažejo, da je takšno mišljenje potrošnikov posledica visokih tveganj in nizke kakovosti obnovljenih izdelkov, ki jo zaznajo potrošniki. Potrošniki predvidevajo, da z nakupom prenovljenega telefona tvegajo, da ta ne bo deloval tako dobro kot nov, oz. se bo hitreje pokvaril.³²²

Z zagotavljanjem informacij o procesu obnove se lahko izboljša razumevanje potrošnikov o konceptu obnovljenih izdelkov, vključno s tem, kakšne so prednosti obnove in kako lahko ta prispeva k bolj trajnostni družbi. Vendar pa zgolj informiranje potrošnika ni dovolj. Sistem deluje le, če potrošniki dejansko prejmejo blago, kot ga pričakujejo. Informacije so le mehanizem, s katerim se potrošnik prepriča, da je temu tako, zadostujejo pa le, če se hkrati uveljavijo tudi standardi za obnovljene izdelke.³²³

³¹⁹ ICF, str. 61.

³²⁰ Mak, V., Lujinović, E., str. 8.

³²¹ Bakker, C., Products that Go Round: Exploring Product Life Extension through Design, *Journal of Cleaner Production*, letnik 69, številka 10, 2014, str. 11.

³²² Van Weelden, E., Mugge, R., Bakker, C., Paving the Way Towards Circular Consumption: Exploring Consumer Acceptance of Refurbished Mobile Phones in the Dutch Market, *Journal of Cleaner Production*, 113, 2016, str. 746-747.

³²³ Mak, V., Lujinović, E., str. 9.

Poleg navedenih opcij popravila in obnove pa lahko potrošniška zakonodaja prispeva h krožnemu gospodarstvu tudi z uveljavitvijo močnejših jamstev za rabljeno blago. H. Wieser in N. Troger sta pred kratkim objavila študijo primera, konkretno na mobilnih telefonih. Z učinkovitim sistemom jamstev za rabljene telefone se lahko postavijo trdni temelji za razvoj trga rabljenih telefonov. Poleg tega lahko daljša jamstva bistveno zmanjšajo vpliv porabe in proizvodnje mobilnih telefonov na okolje. Vendar pa študija kaže na to, da mnogi potrošniki ne poskušajo popraviti okvarjenih telefonov, deloma zaradi visokih stroškov popravil, deloma pa tudi zaradi prepričanja, da telefona ni mogoče popraviti. Kombinacija davčnih ugodnosti za popravila in več informacij o popravljivosti telefonov bi lahko tu primerno spodbudila več potrošnikov, da popravijo okvarjene naprave. Pomemben dejavnik pri tem pa je tudi zagotoviti, da izdelki ohranijo svojo uporabnost v daljšem časovnem obdobju, tudi v hitro razvijajočih se panogah, kot je sektor mobilne telefonije. To bi povečalo tudi pripravljenost potrošnikov, da okvarjene telefone popravijo oz. jih prepričalo v nakup rabljenega mobilnega telefona.³²⁴ Čeprav je bila konkretna študija izvedena na primeru mobilnih telefonov, ne vidim ovire, da ne bi učinkovitejša jamstva za rabljeno blago veljala tudi za ostale potrošniške izdelke.

V sklopu trajnosti in približevanja varstva potrošnika ciljem krožnega gospodarstva bi želela opozoriti še na primere, ko potrošnik ni upravičen do pravic iz naslova pravnih in komercialnih jamstev. Tudi na tem področju je bila pred kratkim objavljena študija, kjer je bilo ugotovljeno, da dragi stroški popravila, ki jih ponujajo proizvajalci, potrošnike odvrtačajo od popravila okvarjenih naprav. Tudi v tem primeru se je študija nanašala na popravilo mobilnih telefonov, logično pa lahko izsledke apliciramo tudi na ostalo potrošniško blago. Študija je pokazala, da se zaradi visokih stroškov popravila potrošnik raje odloči za nakup novega mobilnega telefona, kar pa pomeni, da okvarjen telefon postane odpadek. Takšno ravnanje potrošnika ni le v nasprotju s cilji krožnega gospodarstva, temveč pomeni izgubo tudi za proizvajalca, saj se stroški popravila razumejo kot relativno visoki stroški v primerjavi z nakupno ceno za potrošnika. Poleg tega je študija ugotovila tudi, da se potrošniki manj poslužujejo popravila starejšega mobilnega telefona. Zato bi bilo potrebno potrošnike spodbujati k temu, da takšne okvarjene telefone vračajo

³²⁴ Wieser, H., Troger, N., Exploring the inner loops of the circular economy: Replacement, repair, and reuse of mobile phones in Austria, *Journal of Cleaner Production*, 172, 2018, str. 3051.

proizvajalcem ali pooblaščenim centrom za recikliranje, da bi se lahko iz njih pridobival material ali se izdelek ponovno uporabil.³²⁵

7.5.2 Vrnitev izdelka (Return)

Poleg spodbujanja trajnosti lahko pravni režimi poskušajo spodbujati vračanje blaga po določenem obdobju uporabe. Najbolj primerni poslovni modeli za potrošniški trg so "the waste value model", "the recycling" in produkt-kot-storitev. Model recikliranja je morda med potrošniki še najbolj poznan, saj se v mnogih državah biološko obnovljivi viri, kot so karton in papir, že nekaj časa zbirajo ločeno. Prav tako se podjetja spodbuja k uporabi materialov, ki jih je mogoče reciklirati (npr. k uporabi papirnatih skodelic namesto plastičnih). Politike spodbujanja takšnega ravnanja so pogosto del vladnih pobud in predpisov.³²⁶

Kot primer modela "the waste value" lahko navedemo primer nizozemskega trgovca MUD Jeans. V tem primeru trgovec ponuja možnost potrošniku, da vrne blago po določenem obdobju uporabe. Trgovec nato blago ponovno proda kot rabljeno, ali pa material uporabi za izdelavo novih izdelkov. Primer poslovnega modela produkt-kot-storitev pa je najem avtomobila na podlagi pogodbe o prodaji in zakupu, po kateri lastništvo avtomobila ostane ponudniku storitve. Potrošnik ponudniku vrne avtomobil ob koncu pogodbeno dogovorjenega obdobja, ta pa ga lahko ponovno uporabi na trajnosten način, npr. s prodajo ko rabljeno vozilo, s ponovno oddajo v najem ali pa se materiali uporabijo kot rezervni deli.³²⁷

Značilnost teh modelov je, da potrošnik pridobi blago v uporabo za nedoločen čas. V primeru trajnostnih kavbojk se potrošnik sam odloči ali in kdaj želi vrniti kavbojke. Seveda obstaja spodbuda za vrnitev: po dvanajstih mesecih jih je mogoče zamenjati za nov par.³²⁸ V pravnem smislu se lahko pogodba označi za najemno pogodbo. Trgovec je še vedno lastnik kavbojk, medtem ko jih potrošnik najema in plača mesečno pristojbino za uporabo. To ima za potrošnika določene prednosti, saj lahko pozove trgovca k popravilu, če se kavbojke raztrgajo ali kako drugače

³²⁵ Sabbaghia, M., Behdada, S. Consumer decisions to repair mobile phones and manufacturer pricing policies: The concept of value leakage, v: Resources, Conservation and Recycling, 133 (2018), str. 110.

³²⁶ Mak, V., Lujinovic, E., str. 10.

³²⁷ Mak, V., Lujinovic, E., str. 10.

³²⁸ Dostopno na <<https://mudjeans.eu/terms-and-conditions/>> (pridobljeno 3.7.2019).

poškodujejo.³²⁹ MUD Jeans celo navaja, da je vrnitev poškodovanih kavbojk dobrodošla, saj želi družba ponovno uporabiti material.³³⁰ To pomeni tudi, da se cilji varstva potrošnikov in krožnega gospodarstva v tem primeru ujemajo. Potrošniki pridobijo pravice, ki presegajo privzeta pravna sredstva potrošniškega prava. Na primer, potrošniku je dana pravica do popravila brez stroškov, ne glede na to, ali so sami povzročili škodo na kavbojkah. Hkrati popravila in ponovna uporaba odpadnih materialov prispevajo k trajnostnim rešitvam prek krožnega gospodarstva. Ker zakupna pogodba nima določenega končnega datuma, je treba upoštevati pravila v zvezi z dolgoročnimi pogodbami.³³¹

Seveda pa lahko v navedenih poslovnih modelih prihaja do različnih pravnih izzivov. Za pogodbe med podjetji in potrošniki bo najpomembnejše vprašanje verjetno enostranska sprememba pogojev s strani trgovca.³³² Medtem ko večina pravnih sistemov tega ne prepoveduje, obstajajo omejitve glede vrst sprememb, ki jih trgovec lahko izvede, in pogojev, pod katerimi lahko takšne spremembe veljavno opravi. Trgovec mora npr. obvestiti potrošnika o spremembah, ki jih namerava narediti, z možnostjo, da potrošnik prekine pogodbo.³³³ Druga težava se lahko pojavi v zvezi z izvrševanjem pogodbe. Potrošnik ima blago v uporabi in tako trgovec izgubi možnost pritiska na potrošnika, če ta ne izpolni svojih obveznosti, npr. da zaostaja s plačevanjem mesečne najemnine. Splošno pogodbeno pravo omogoča, da trgovec v tem primeru zadrži svojo izpolnitev obveznosti³³⁴, takšen pritisk pa v tem primeru ni mogoč, saj je blago že v posesti potrošnika.³³⁵

V primeru prodaje in zakupa avtomobila je pomembna prednost za potrošnika v tem, da vso odgovornost za vzdrževanje in popravilo nosi ponudnik storitve. Potrošnik plača samo mesečno nadomestilo za uporabo, sicer pa so vse odgovornosti na strani ponudnika. V zvezi z avtomobilom lahko to vključuje ne le vzdrževanje in popravilo, temveč tudi druge odgovornosti, kot je skrb za obdavčevanje in zavarovalne zahteve. Najpomembnejše je, da je treba pri dolgoročnih pogodbah spremljati enostranske spremembe pogojev s strani trgovca.

³²⁹ Mak, V., Lujinovic, E., str. 10.

³³⁰ Dostopno na <<https://mudjeans.eu/terms-and-conditions/>> (pridobljeno 3.7.2019).

³³¹ Mak, V., Lujinovic, E., str. 10.

³³² Mak, V., Lujinovic, E., str. 10.

³³³ Glej 3. odstavek 3. člena in Aneks 1(j) in 2(b) Direktive 1993/13/EGS o nedovoljenih pogojih v potrošniških pogodbah, OJ L 95.

³³⁴ Člen 6:52 in člen 6:262 of the Dutch Civil Code, enako tudi 1. odstavek 102. člena OZ.

³³⁵ Mak, V., Lujinovic, E., str. 11.

Z vidika premoženjskega prava dejstvo, da potrošnik ni lastnik avtomobila, pomeni tudi, da nima pravice do reivindikacije, če je blago izgubljeno ali ukradeno.³³⁶

V obeh primerih se trajnostni cilji spodbujajo z uporabo najemnih pogodb. Te pogodbe so običajno ugodne za potrošnike, zlasti ker so obveznosti vzdrževanja in popravila na lastniku blaga, ki je v teh primerih trgovec. Kljub temu je treba opozoriti na nekatere pravne vidike varstva potrošnikov. Prvič, pogoje pogodbe bo potrebno skrbno spremljati glede skladnosti z zakonodajo o varstvu potrošnikov. Zlasti so pomembna pravila v zvezi z dolgoročnimi pogodbami in enostranskimi spremembami pogojev. Drugič, ker potrošnik ni lastnik blaga, nima pravic iz naslova lastništva, na primer do reivindikacije. Potrošniki s tem, da si prizadevajo za trajnost s pomočjo najemnih pogodb, izgubijo del zaščite individualnih pravic, ki jih imajo kot lastniki v linearnem gospodarstvu.³³⁷

7.5.3 Uporaba izdelka (Use)

Poslovni modeli v okviru ekonomije delitve so zagotovo v prid krožnemu gospodarstvu. Njihov namen je olajšati skupno rabo blaga, pogosto za kratkoročna obdobja. Primeri ekonomije delitve so npr. sistemi za skupno rabo koles (Hello Bike v Amsterdamu), sistemi souporabe avtomobilov (Zipcar v Severni Ameriki) ali platforme za najem počitniških nastanitev (Airbnb). Poseben primer ekonomije delitve je tudi nizozemska spletna platforma Peerby, ki omogoča uporabnikom, da si kratkoročno sposodijo blago od drugih uporabnikov. Skupna raba v tem primeru načeloma prispeva k trajnostnim rešitvam.³³⁸

Pravno gledano za razvoj poslovnih modelov v ekonomiji delitve ni ovir, vendar pa so nekateri vidiki ekonomije delitve žrtev vrzeli v obstoječih pravilih in je potrebna njihova pravna ureditev oz. uvedba alternativne rešitve. Eden izmed zaznanih problemov je, da se številne transakcije znotraj ekonomije delitve izvajajo med neprofesionalnimi strankami, torej med dvema potrošnikoma. Platforma sama navadno ni stranka v razmerju, temveč le olajšuje sklepanje pogodb med uporabniki platforme. Pravila potrošniškega prava, ki veljajo za razmerja med podjetji in

³³⁶ Mak, V., Lujinovic, E., str. 12.

³³⁷ Mak, V., Lujinovic, E., str. 12.

³³⁸ Mak, V., Lujinovic, E., str. 11.

potrošniki, teh transakcij med uporabniki ne zajemajo.³³⁹ Posledično potrošniki, v takšnem razmerju ne uživajo zaščite kot jo imajo, kadar pogodbo sklenejo s poklicnim trgovcem (npr. pravica do odstopa, zahtevek za popravilo ali zamenjavo v primeru pomanjkljivega blaga), zato je pravni položaj strank negotov.³⁴⁰

Kadar je blago preko spletne platforme ponujeno v začasno uporabo, zlasti če gre za transakcijo med neprofesionalnimi strankami, pogosto ni jasno, ali je pogodba med strankama najemna pogodba ali gre za posodbeno pogodbo. Vendar pa se pravne posledice med tema dvema pogodbama razlikujejo. V konkretnem primeru je po nizozemski zakonodaji stranka, ki si stvar izposodi, dolžna delovati kot dober gospodar in je odgovorna za poslabšanje blaga samo, če je to kršitev mogoče pripisati njej³⁴¹, hkrati pa posodnik odgovarja za napake blaga, ki so mu bile znane.³⁴² Enako ureditev posodbene pogodbe uvaja tudi slovenski OZ, ki v 580. členu določa način rabe stvari izposojevalca. Ta je lahko stvar uporablja samo za namen, ki je določen s pogodbo oz., v kolikor ni določen s pogodbo, lahko stvar uporablja kot dober gospodar v skladu z njeno naravo in namenom. Če uporablja stvar na nedovoljen način, odgovarja za naključno uničenje in poškodovanje. Izposojevalec ne odgovarja za poslabšanje in spremembe stvari, ki so posledica običajne rabe v skladu s pogodbo.³⁴³ V primerjavi s pogodbo o najemu gre pri posodbeni pogodbi za lahko ureditev odgovornosti posodnika. Najemodajalec namreč odgovarja, če je blago pomanjkljivo in povzroči škodo pod pogojem, da je mogoče kršitev pripisati njemu, če je vedel ali bi lahko vedel za napako.³⁴⁴ Slovenski OZ določa celo strožjo odgovornost, in sicer najemodajalec odgovarja za vse napake, ne glede na to, ali je zanje vedel ali ne.³⁴⁵

Če ima uporabnik škodo in ne more izterjati odškodnine od nasprotne stranke, lahko pokliče operaterja platforme. Vendar pa se bo večina platform v EU skušala izogniti odgovornosti na podlagi izjeme za gostitelja po Direktivi 2000/31 o e-poslovanju (člen 14 in 15). Na podlagi te izjeme internetni posredniki nimajo splošne

³³⁹ Busch, C., Schulte-Nolke, H., Christoph Busch, Wiewiorowska-Domagalska, A., Zoll, F., The Rise of the Platform Economy: A New Challenge for EU Consumer Law?, Journal of European Consumer and Market Law, letnik 5, številka 1, 2016, str. 3.

³⁴⁰ Mak, V., Lujinovic, E., str. 11.

³⁴¹ Člen 7A:1781 in člen 7A:1782, Dutch Civil Code.

³⁴² Člen 7A:1790, Dutch Civil Code. Enako tudi 586. člen OZ.

³⁴³ 585. člen OZ.

³⁴⁴ Člen 7:204 in člen 7:208, Dutch Civil Code.

³⁴⁵ 592. člen OZ.

obveznosti, da spremljajo dejavnosti uporabnikov na svoji platformi. Lahko so dolžni poročati o nezakonitih vsebinah, prav tako pa morajo odstraniti ali onemogočiti dostop do takih informacij, vendar je za posrednika to zelo omejena odgovornost. To pripelje do novih pravnih vprašanj, saj je nepravilno, da imajo platforme ključno vlogo pri omogočanju sklepanja pogodb med potrošniki, hkrati pa so omejeno pravno odgovorni. Kritiki ugotavljajo, da se platforme izogibajo ureditvi, medtem ko delujejo kot neposredni ponudniki storitev.³⁴⁶ Iz tega vidika je potrebno urediti odgovornost platforme³⁴⁷ in uskladiti raven varstva potrošnika.³⁴⁸

V letu 2017 je Sodišče EU obravnavalo vprašanje pravnega statusa spletnih posrednikov v sodbi *Uber*³⁴⁹. Družba Uber izvaja storitev posredovanja odplačnega povezovanja nepoklicnih voznikov, ki uporabljajo lastno vozilo, z osebami, ki iščejo prevoz v mestu, preko mobilne aplikacije. Gre torej za povezovanje dveh neprofesionalnih oseb. Sodišče EU je presodilo, da se oprostitev iz člena 14 Direktive 2000/31 o e-poslovanju ne uporablja za storitve, ki jih izvaja družba Uber.³⁵⁰

Dokler evropski in nacionalni zakonodajalci ne uvedejo pravil, ki bi urejali ekonomijo delitve, bo pravna odgovornost platform v mnogih primerih omejena s pravno negotovostjo. To pomeni, da bodo uporabniki blaga in storitev v tem novem modelu gospodarstva manj zaščiteni, kot pri fizičnem poslovanju.³⁵¹

7.4 Zaključek

Za učinkovit prehod v krožno gospodarstvo je potrebno spremeniti celoten sistem – od procesa dizajna in izbire materialov, do procesa izdelave in uporabe ter končno do stopnje, ko izdelek postane neuporaben in postane odpadke. Da bi se zagotavljala trajnost in zmanjševalo nastajanje odpadkov je potrebno vzpostaviti učinkovit sistem, ne le na področju gospodarstva, temveč je potrebno načela in cilje krožne ekonomije približati tudi končnim uporabnikom – potrošnikom. Potrošniki imajo

³⁴⁶ Mak, V., Lujinovic, E., str. 12.

³⁴⁷ Katz, V., *Regulating the Sharing Economy*. v: *Berkeley Technology Law Journal*, letnik 30, številka 4, 2015, str. 1073.

³⁴⁸ Busch, C., Schulte-Nolke, H., Christoph Busch, Wiewiorowska-Domagalska, A., Zoll, F., str. 7-10.

³⁴⁹ Zadeva C-434/15, *Asociación Profesional Elite Taxi proti Uber Systems Spain SL* z dne 20.12.2017, ECLI:EU:C:2017:981.

³⁵⁰ *Ibidem*, točka 48.

³⁵¹ Mak, V., Lujinovic, E., str. 12.

pri uveljavljanju načel krožnega gospodarstva znaten vpliv, saj so ravno oni tisti, ki kupujejo izdelke.

Čeprav so novosti potrošniškega prava, ki jih je v tem letu sprejela EU, že korak bližje načelom krožnega gospodarstva, potrošnik kljub temu v nekaterih pogledih še vedno uživa precej visoko stopnjo varstva napram varstvu okolja. Težko je namreč zagotoviti celovito varstvo potrošniku, da ta ni prikrajšan pri uveljavljanju svojih pravic, hkrati pa izpolnjevati zahteve po zmanjševanju odpadkov. Krožna ekonomija ponuja priložnost za razvoj novih poslovnih modelov in novih oblik souporabe. Ker pa gre za novosti, se seveda pojavljajo tudi razne omejitve in pravni izzivi, kako hkrati ohraniti visoko stopnjo varstva za potrošnike, visoko stopnjo varstva za okolje in sočasno tudi primerno varovati gospodarski subjekt, s katerim potrošnik posluje. Kljub temu so v tem prispevku omenjene nekatere možnosti, ki bi s primerno pravno ureditvijo v prihodnje lahko postale vodilne pri ohranjanju okolja, hkrati pa bi potrošnik ne bil prikrajšan pri zadostitvi svojih potreb in uveljavljanju pravic.

Trajnost se lahko zagotovi z zahtevami po daljši življenjski dobi blaga preko pravnih in komercialnih jamstev, ter z različnimi modalitetami popravila. Pogosto se potrošniki raje kot za popravilo odločajo za nakup novega izdelka, ravno zaradi nesorazmernosti med stroški popravila in nakupom novega izdelka. Z ustreznimi davčnimi ugodnostmi in finančno regulacijo stroškov popravila bi se lahko ta možnost približala potrošnikom. V kolikor popravilo še vedno ni finančno sprejemljiva možnost za potrošnika, bi bilo potrebno spodbujati potrošnika k vračilu takšnega izdelka proizvajalcu oz. pooblaščenim reciklirnim centrom. Posebna oblika popravila je obnova izdelka, vendar pa potrošniki pogosto ne zaupajo kvaliteti obnovljenih izdelkov. Tu bi bilo potrebno informacije o procesu in konceptu obnove približati potrošnikom, hkrati pa uveljaviti jasne standarde za obnovljene izdelke. Trajnost se lahko zagotavlja tudi z daljšim jamstvom za rabljene izdelke.

Krožno gospodarstvo je priložnost tudi za poslovne modele, kjer se spodbuja vračanje izdelka proizvajalcu, ko potrošnik izdelka ne potrebuje več. Blago se po določenem časovnem obdobju uporabe vrne proizvajalcu, ki ga proda kot rabljeno ali pa ga uporabi za izdelavo novega izdelka. Potrošnik tako pridobi blago v uporabo za nedoločen čas proti primernemu denarnemu nadomestilu, lastništvo izdelka pa ostane prodajalcu. Ta model ima za potrošnika nekatere prednosti, saj ne nosi stroškov popravila, morebitnim obveznim zavarovanjem in dajatvami,

vzdrževanjem in podobno. Vendar pa se pojavi težava, ker v primeru izgube ali kraje blaga potrošnik nima vrnitvenih zahtevkov kot pripadajo lastniku. Problem so tudi enostranske spremembe pogojev s strani prodajalca, saj gre za daljše pogodbeno razmerje. Prodajalec v primeru neizvrševanja pogodbe s strani potrošnika tudi nima sredstev pritiska na potrošnika, da ta izpolni obveznosti.

Krožnemu gospodarstvu blizu je tudi ekonomija delitve, kjer potrošniki medsebojno vstopajo v pravna razmerja. Posrednik med njimi so pogosto razne spletne platforme, ki pa niso stranke pogodbe. Ker potrošnik ne sklepa pogodb s pravnim subjektom, ga ne varujejo pravila potrošniškega prava, hkrati pa se tudi posredniki izogibajo odgovornosti za napake v pogodbi. Prav tako je nejasno, ali gre med potrošnikoma za najemno ali posodbeno razmerje. To pa je potrebno opredeliti, saj je od tega odvisna odgovornost za napake in škodo.

V prispevku je navedenih samo nekaj možnosti, kjer bi lahko potrošniška in okoljska zakonodaja šli z roko v roki, verjamem pa, da je možnosti še veliko več. Vendar pa bo v prihodnje potrebno jasneje urediti ta razmerja, da se bodo potrošniki tudi v praksi odločali za takšne načine uporabe izdelkov.

Literatura in viri

Knjige

- Bianca, C. M. v: Bianca, C. M., Grundmann, S. (ur.), *EU Sales Directive: Commentary*, Intersentia, New York, 2002.
- Plavšak, N. v: Plavšak, N. in Juhart, M. (ur.), *Obligacijski zakonik s komentarjem*, 3. knjiga, GV Založba, Ljubljana, 2003.
- Turk B. J., Korošec, A., *Trgovinsko in potrošniško pravo*, Inštitut za civilno in gospodarsko pravo, Ljubljana, 2016.

Članki

- Bakker, C., *Products that Go Round: Exploring Product Life Extension through Design*, *Journal of Cleaner Production*, letnik 69, številka 10, 2014, str. 11.
- Bardutzky, S., *Potrošniško pravo: med državnim in naddržavnim*, v: Vlahek, A., Damijan, M. (ur.), *Varstvo potrošnikov pri spletnem poslovanju*, GV Založba, Ljubljana 2017, str. 37.
- Berdnik, M., Žefran, T., *Uveljavljanje zahtevkov v primeru napake na blagu pri čezmejnem spletnem poslovanju*, v: Vlahek, A., Damijan, M. (ur.), *Varstvo potrošnikov pri spletnem poslovanju*, GV Založba, Ljubljana 2017, str. 36-37.
- Busch, C., Schulte-Nolke, H., Christoph Busch, Wiewiorowska-Domagalska, A., Zoll, F., *The Rise of the Platform Economy: A New Challenge for EU Consumer Law?*, *Journal of European Consumer and Market Law*, letnik 5, številka 1, 2016, str. 3.

- Katz, V., *Regulating the Sharing Economy*. v: *Berkeley Technology Law Journal*, letnik 30, številka 4, 2015, str. 1073.
- Mak, V., Lujinović, E., *Towards a Circular Economy in EU Consumer Markets – Legal Possibilities and Legal Challenges and the Dutch Example*, *Journal of European Consumer and Market Law*, letnik 8, številka 1, 2019, str. 4.
- Metelko M., *Novela ZVPot-E in novo obdobje ureditve garancije*, *Pravna praksa*, 1, 2012, str. II.
- Možina, D., *Garancija za brezhibno delovanje in odgovornost za stvarne napake*, v: *Zbornik znanstvenih razprav*, letnik 96, 2009, str. 154.
- Možina, D., *Kriza slovenskega varstva potrošnikov*, v *Vlahek, A., Damijan, M. (ur.), Varstvo potrošnikov pri spletnem poslovanju*, GV Založba, Ljubljana 2017, str. 15.
- Možina, D., *Pravice kupca na podlagi stvarne napake pri prodajni pogodbi*, *Pravni letopis*, številka 1, 2012, str. 86.
- Sabbaghia, M., Behdada, S. *Consumer decisions to repair mobile phones and manufacturer pricing policies: The concept of value leakage*, v: *Resources, Conservation and Recycling*, 133, 2018, str. 110.
- Sehnalek, D., *The Disputable Scope od EU Competence to Regulate Consumer Law*, v *Vlahek, A., Damijan, M. (ur.), Varstvo potrošnikov pri spletnem poslovanju*, GV Založba, Ljubljana 2017, str. 224.
- Van Weelden, E., Mugge, R., Bakker, C., *Paving the Way Towards Circular Consumption: Exploring Consumer Acceptance of Refurbished Mobile Phones in the Dutch Market*, *Journal of Cleaner Production*, 113, 2016, str. 746-747.
- Weingerl, P., *Krožno gospodarstvo: premik od individualnih interesov h kolektivnim*, *Pravna praksa*, letnik, številka 20-21, 2018, str. 28.
- Wieser, H., Troger, N., *Exploring the inner loops of the circular economy: Replacement, repair, and reuse of mobile phones in Austria*, *Journal of Cleaner Production*, 172, 2018, str. 3051.

Zakonodaja

- Direktiva Sveta 93/13/EGS z dne 5. aprila 1993 o nedovoljenih pogojih v potrošniških pogodbah, UL L 95, 21.4.1993, str. 29–34.
- Direktiva 1999/44/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. maja 1999 o nekaterih vidikih prodaje potrošniškega blaga in z njim povezanih garancij, UL L 171, 7.7.1999, str. 12–16.
- Direktiva 2011/83/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. oktobra 2011 o pravicah potrošnikov, spremembi Direktive Sveta 93/13/EGS in Direktive 1999/44/ES Evropskega parlamenta in Sveta ter razveljavitvi Direktive Sveta 85/577/EGS in Direktive 97/7/ES Evropskega parlamenta in Sveta Besedilo velja za EGP
- UL L 304, 22.11.2011, str. 64–88.
- Direktiva (EU) 2019/771 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. maja 2019 o nekaterih vidikih pogodb za prodajo blaga, spremembi Uredbe (EU) 2017/2394 in Direktive 2009/22/ES ter razveljavitvi Direktive 1999/44/ES (Besedilo velja za EGP.), PE/27/2019/REV/1, UL L 136, 22.5.2019, str. 28–50.

Nacionalna sodna praksa

- Sodba Višjega sodišča v Ljubljani, I Cp 1440/2007 z dne 14.3.2007.
- Sodba Višjega sodišča v Ljubljani, I Cpg 1125/2010 z dne 17.11.2010.
- Sodba Višjega sodišča v Ljubljani, II Cp 1438/2014 z dne 28.1.2015.

Sodna praksa Sodišča EU

- Zadeva C-120/78, *Rewe-Zentral AG proti Bundesmonopolverwaltung für Branntwein* z dne 20.2.1979, EU:C:1979:42.

- Zadeva C-339/89, *Alsthom Atlantique SA proti Compagnie de construction mécanique Sulzer SA* z dne 24.1.1991, ECLI:EU:C:1991:28.
- Zadeva C-404/06, *Quelle AG proti Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände* z dne 17.4.2008, ECLI:EU:C:2008:231.
- Združeni zadevi C-65/09 in C-87/09, *Gebr. Weber GmbH proti Jürgen Wittmer (C-65/09) in Ingrid Putz proti Medianess Electronics GmbH (C-87/09)* z dne 16.6.2011, ECLI:EU:2011:396.
- Zadeva C-497/13, *Fronkje Faber proti Autobedrijf Hazet Ochten BV* z dne 4.6.2015, ECLI:EU:C:2015:357.
- Zadeva C-434/15, *Asociación Profesional Elite Taxi proti Uber Systems Spain SL* z dne 20.12.2017, ECLI:EU:C:2017:981.

Drugi viri

- Bosnič, M., Možina, D. (mentor): Analiza predloga ZVPot-1 na področju prenosa Direktive 99/44 o potrošniški prodajni pogodbi (magistrsko diplomsko delo), Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta, 2019, str. 44.
- European Parliament, Consumer Sale of Goods (Briefing EU Legislation in Process, March 2018), <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/614744/EPRS_BRI\(2018\)614744_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/614744/EPRS_BRI(2018)614744_EN.pdf)>, (pridobljeno 1.7.2019).
- Evropska komisija, Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta o nekaterih vidikih pogodb o spletni in drugi prodaji blaga na daljavo (PREDLOG), 2015 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015PC0635&from=EN> (pridobljeno 3.7.2019).
- ICF, Study on the costs and benefits of minimum harmonisation under the Consumer Sales and Guarantees Directive 1999/44/ES and of the potential full harmonisation and alignment of EU rules for different sales channels, March, 2017, <http://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=59332> (pridobljeno 03. 07. 2019).
- Ministrstvo za okolje in prostor: Kampanija >>Imam svojo vrečko!<< - gradivo za učitelje, 2018, <http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/odpadki/gradivo_z_a_ucitelje_2018.pdf> (pridobljeno 3. 7. 2019).
- Vlada Republike Slovenije, Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu potrošnikov, 19. 3. 2014, <https://www.iusinfo.si/Priloge/Poro/PORODZ2014M03D20N4_9_1.PDF> (pridobljeno 03. 07. 2019).

8. poglavje

UVELJAVLJANJE POTROŠNIŠKIH PRAVIC V PRAKSI

BARBARA SMOGAVC

Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta, Maribor, Slovenija
barbara.smogavc@student.um.si

Sinopsis Namen potrošniškega prava je v varovanju šibkejše stranke, torej potrošnika. Pravo EU priznava potrošniku ogromno pravic, vendar so le te neučinkovite, če potrošnik nima možnosti njihovega uveljavljanja. Pravo EU ima sicer v skladu z načelom primarnosti prednost pred določbami prava posamezne države članice, vendar pravo EU ne more urejati vseh področjih, zato le na teh področjih prepušča državam članicam avtonomijo (načelo procesne avtonomije). V skladu z načeloma procesne avtonomije in subsidiarnosti države članice same določijo javnopravne in zasebnopravne posledice kršitve zakonodaje EU (pravna sredstva, sankcije in postopek pred nacionalnim sodiščem). Države članice pa nimajo absolutne postopkovne avtonomije, ampak je le ta omejena z dvema načeloma, načelom enakovrednosti in načelom učinkovitosti. Slovenija je v skladu z načelom procesne avtonomije in implementacijo sekundarne zakonodaje EU uredila tudi alternativne načine reševanja potrošniških sporov. EU poudarja, da organi za varstvo potrošnikov v EU niso dobro opremljeni za sankcioniranje ravnaj, kar potrošnikom povzroča veliko škode.

Ključne besede:

potrošniška
pogodba, načelo
procesne
avtonomije,
sankcije,
Nov dogovor za
potrošnike,
alternativni načini
reševanja
potrošniških
sporov

8th chapter

ENFORCEMENT OF CONSUMER RIGHTS IN PRACTICE

BARBARA SMOGAVC

University of Maribor, Faculty of Law, Maribor, Slovenia
barbara.smogavc@student.um.si

Abstract The purpose of consumer law is to protect the consumer which is considered as a weaker party and in need of legal protection. EU has some of the strictest rules on consumer protection in the world but they are not effective if consumers cannot enforce them. In accordance with the principle of primacy, EU law takes precedence over the provisions of the law of an individual member state. However, EU law does not regulate all areas, so only these areas are left to the autonomy of Member States. In this regard the principle of national procedural autonomy has been developed. In accordance with the national procedural autonomy and the principle of subsidiarity, the Member States have the competence to lay down consequences of EU law infringements as well as the administrative procedures (remedies, sanctions and proceedings before a national court). However, procedural autonomy is not absolute- it is limited by the principles of equivalence and effectiveness. In accordance with national procedural autonomy and by implementing secondary legislation Slovenia has regulated alternative dispute resolution for consumers. EU consumer authorities are not always well equipped to sanction practices creating “mass harm situations” that affect a large number of consumers across the EU.

Keywords:

consumer law,
circular economy,
non-conformity of
goods,
remedies for lack
of conformity,
commercial
guarantees

8.1 Uvod

Pravo EU zagotavlja na področju potrošniškega prava ogromno pravic, vendar če se teh pravic ne da uveljavljati, nimajo nobene vrednosti. Kadar pride ko kršenja materialnih pravic EU, morajo torej imeti potrošniki in podjetja možnost, da pravice, ki jih zagotavlja pravo EU, lahko uveljavljajo. Orodje za zagotavljanje učinkovitega izvrševanja prava EU je javno izvrševanje, ki ga izvaja Evropska komisija in pogosto temelji na pritožbah državljanov ali podjetij. Na področju konkurenčnega, potrošniškega in okoljskega prava, pa imajo tudi nacionalni organi pomembno vlogo pri javnem izvrševanju prava EU. Kadar pride do kršitve predpisa EU, ki posamezniku daje materialne pravice, bi morali le ti imeti možnost ukrepanja s pravnimi sredstvi.³⁵² Če le teh ni, je pravica le na papirju in posamezniku to kaj dosti ne pomaga.

8.2 Načelo procesne avtonomije

Pravo EU se uporablja po uradni dolžnosti in ima v primeru konflikta prednost pred nacionalnim pravom. V razmerju med pravnimi pravili EU in nacionalnega prava velja načelo primarnosti prava EU. To načelo, ki utemeljuje hierarhijo pravnih pravil EU nad nacionalnim pravom, pomeni, da pravna pravila, sprejeta na ravni EU, prevladajo nad pravili notranjega pravnega reda držav članic.³⁵³ V skladu z načelom primarnosti prava EU mora nacionalno sodišče v primeru ugotovljene neskladnosti določb nacionalnega prava s pravom EU po uradni dolžnosti zavrniti uporabo katerekoli, tudi poznejše, neskladne določbe nacionalne zakonodaje, ne da bi moralo zahtevati ali čakati na njeno razveljavitev po zakonodajni poti ali s strani ustavnega sodišča.³⁵⁴

Načelo procesne avtonomije pomeni, da imajo države članice, tako imenovano postopkovno avtonomijo razen če so postopkovna vprašanja neposredno urejena v primarnem ali sekundarnem pravu EU. Države članice lahko torej v skladu z načelom subsidiarnosti same urejajo zakonodajo na področju postopkovnih pravil, če le ne obstajajo posebna postopkovna pravila prava EU.³⁵⁵ Kljub temu, da je pravo

³⁵² Delovni dokument služb komisije, Javno posvetovanje: Za skladen evropski pristop h kolektivnim pravnim sredstvom, Bruselj, 4. februar 2011.

³⁵³ Sklep Višjega sodišča v Ljubljani II Cp 5686/2005 z dne 12. april 2006.

³⁵⁴ Zadeva C-106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato proti Simmenthal SA* z dne 9.3.1978, ECLI:EU:C:1978:49.

³⁵⁵ Zadeva C-22/97, *Ministero delle Finanze proti IN.CO.GE.'90 in drugi* z dne 22.10.1998, ECLI:EU:C:1998:498.

EU avtonomni pravni red³⁵⁶ in tako načeloma neodvisno od mednarodnega kakor tudi nacionalnega prava,³⁵⁷ je procesna avtonomija držav članic nujno potrebna, saj je pravni red EU nepopoln, ker ne vsebuje izčrpne zakonodaje na postopkovnem področju.³⁵⁸

V skladu z načelom procesne avtonomije in načelom subsidiarnosti, države članice same določijo javnopravne in zasebnopravne posledice kršitve zakonodaje EU (pravna sredstva, sankcije in postopek pred nacionalnim sodiščem).³⁵⁹ Države članice so tako proste pri izbiri orodja izvrševanja sankcij, vendar pa mora biti sankcija v vsakem primeru učinkovita, sorazmerna in odvračilna.³⁶⁰ Direktiva 2011/83 o pravicah potrošnikov (Direktiva 2011/83) v členu 24 določa obveznost držav članic, da določijo pravila o kaznih, ki se uporabljajo pri kršitvah nacionalnih določb, sprejetih v skladu s to direktivo, in sprejmejo vse ukrepe, ki so potrebni za zagotovitev njihovega izvajanja. Direktiva 2011/83 prav tako določa, da morajo biti predpisane kazni učinkovite, sorazmerne in odvračilne. Države članice imajo tako obveznost sprejeti primerne ukrepe, da se zagotovi izvrševanje pravic prava EU, vendar imajo države članice diskrecijo, da določijo katere institucije/organe bodo pooblastile za izvajanje teh ukrepov.³⁶¹

Države članice pa nimajo absolutne postopkovne avtonomije, saj je pogojena z dvema načeloma, in sicer načelom učinkovitosti in načelom enakovrednosti. Sodišče EU je o tem povedalo, da če EU ne ureja posameznega področja, je na nacionalnem pravnem sistemu vsake države članice dolžnost, da določi pristojna sodišča in pravila, ki urejajo postopke za uveljavljanje pravic, ki jih zagotavlja EU, pod pogojem, da ta pravila niso manj ugodna kot tista, ki urejajo podobne domače (nacionalne) ukrepe (načelo enakovrednosti) in da ta pravila ne predstavljajo praktično nemogoče ali pretirano otežujoče uveljavljanje teh pravic (načelo

³⁵⁶ Zadeva C-26/62, *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos proti Nederlandse administratie der belastingen* z dne 5.2.1963, ECLI:EU:C:1963:1.

³⁵⁷ Zadeva C-6/64, *Costa proti Enel* z dne 5.7.1964, ECLI:EU:C:1964:66.

³⁵⁸ Kowalik-Bañczyk, K., Procedural Autonomy of Member States and the EU Rights of Defence in Antitrust Proceedings, *Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies*, letnik 5, številka 6, 2012, str. 215-235.

³⁵⁹ Cseres K., Harmonization: Legal Enforcement. In: Backhaus J. (eds) *Encyclopedia of Law and Economics*. Springer, New York, NY, 2015, str. 1-11.

³⁶⁰ Zadeva C- 68/88, *Commission proti Hellenic Republic* z dne 21.9.1989, ECLI:EU:C:1989:339.

³⁶¹ Združene zadeve 21 do 24-72, *International Fruit Company NV and others proti Produktschap voor Groenten en Fruit* z dne 12.12.1972, ECLI:EU:C:1972:115.

učinkovitosti).³⁶² Nacionalna procesna določila tako ne smejo onemogočati ali prekomerno oteževati uresničevanja pravic, ki jih zagotavlja pravo EU. Sodišče EU domet navedenega načela učinkovitosti prava EU razume zelo daljnosežno. Lahko se nanaša celo na nacionalna pravila o pravnomočnosti sodne odločbe (izvršilnega naslova), ki tudi ne smejo pomeniti čezmerne ovire izvršilnemu sodišču, da zavrne učinkovanje nedopustnih pogojev.³⁶³ V zadevi *Finanmadrid*³⁶⁴ je Sodišče EU poudarilo, da so pravila za izvajanje načela pravnomočnosti določena v nacionalnem pravnem redu držav članic na podlagi načela postopkovne avtonomije držav članic, vendar je treba s temi pravili še vedno spoštovati načeli enakovrednosti in učinkovitosti. Tako države članice same izbirajo postopke za uveljavljanje pravic potrošnikov. Postavlja se vprašanje, ali so lahko materialna pravila prava EU resnično skladna in enotno uporabljena, če lahko države članice same izbirajo različne vrste sankcij in pravnih sredstev za kršitev istega pravila.³⁶⁵

8.2.1 Načelo enakovrednosti

Načelo enakovrednosti pomeni prepoved diskriminacije med nacionalnimi odškodninskimi zahtevki in zahtevki, vloženi na podlagi kršitve prava EU. Prepovedani sta tako neposredna kot posredna diskriminacija.³⁶⁶ Načelo enakovrednosti ne zahteva, da so v posamezni državi članici enaka pravna sredstva v vseh vrstah sporov (kazenskem, upravnem, civilnem...), vendar pomeni enako postopkovno obravnavo zahtevkov, ki so odraz nacionalnega materialnega prava in materialnega prava EU.³⁶⁷ Zahtevki, ki temeljijo na pravu EU, morajo temeljiti na pravilih, ki ne smejo biti manj ugodna od tistih, ki urejajo podobne zahtevke na podlagi nacionalnega prava.³⁶⁸ V zadevi *Rewe*³⁶⁹ je sodišče EU najprej odločilo, da v

³⁶² Zadeva C-295/04, *Manfredi proti Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA in drugi* z dne 13.7.2006, ECLI:EU:C:2006:461; ; zadeva C-33/76, *Rewe-Zentralfinanz eG in Rewe-Zentral AG proti Landwirtschaftskammer für das Saarland (Rewe I)* z dne 16.12.1976, ECLI:EU:C:1976:188; zadeva C-261/95, *Palmisani* z dne 10.7.1997, ECLI:EU:C:1997:351; zadeva C-453/99, *Courage in Crehan* z dne 20.9.2001, ECLI:EU:C:2001:465.

³⁶³ Sklep Vrhovnega sodišča VSM Ip 138/2018 z dne 6.6.2018.

³⁶⁴ Zadeva C-49/14, *Finanmadrid EFC SA proti Jesúsú Vicentu Albána Zambranu in drugim* z dne 18.2.2016, ECLI:EU:C:2016:98.

³⁶⁵ Cseres K., Harmonization: Legal Enforcement, Backhaus J. (eds), Encyclopedia of Law and Economics. Springer, New York, NY, 2015, strani 1-11.

³⁶⁶ Bobek, M., Why There is no Principle of 'Procedural Autonomy' of the Member States, The European Court of Justice and the Autonomy of the Member States, B. de Witte & H. Micklitz, eds., Intersentia, 2011, str. 305-322.

³⁶⁷ Zadeva C-69/14, *Dragoş Constantin Târşia proti Statul român in Serviciul public comunitar regim permise de conducere şi înmatriculare a autovehiculelor* z dne 6.10.2015, ECLI:EU:C:2015:662.

³⁶⁸ Zadeva C-45/76, *Comet BV v Produktschap voor Siergenassen* z dne 16.12.1976, ECLI:EU:C:1976:191.

³⁶⁹ Zadeva C-33/76, *Rewe-Zentralfinanz eG in Rewe-Zentral AG proti Landwirtschaftskammer für das Saarland (Rewe I)* z dne 16.12.1976, ECLI:EU:C:1976:188.

primeru, da nacionalna postopkovna pravila zahtevajo uporabo nacionalnega prava po uradni dolžnosti, mora to veljati tudi, če se uporabi pravo EU. Še dlje je sodišče EU šlo v zadevi *Cofidis*³⁷⁰, kjer je odločilo, da se mora pravo EU uporabiti po uradni dolžnosti, tudi če nacionalna postopkovna pravila tega ne predpisujejo.

8.2.2 Načelo učinkovitosti

Nacionalna procesna določila ne smejo onemogočati ali prekomerno oteževati uresničevanja pravic, ki mu jih zagotavlja pravo EU. V zvezi z načelom učinkovitosti je Sodišče EU že večkrat opozorilo, da je potrebno vsak primer, v katerem se postavi vprašanje, ali neka nacionalna postopkovna določba onemogoča ali čezmerno otežuje uporabo prava EU, preizkusiti ob upoštevanju položaja te določbe v celotnem postopku, poteku tega postopka in njegovih posebnosti pred različnimi nacionalnimi organi. V zvezi s tem je treba po potrebi upoštevati načela nacionalnega pravnega sistema, kot so načelo varstva pravice do obrambe, načelo pravne varnosti in načelo učinkovitega poteka postopka.³⁷¹ Ali prekluzivni roki onemogočajo in čezmerno otežujejo uveljavljanje pravic, ki jih zagotavlja pravo EU? Sodišče EU je v zadevi *Iaia*³⁷² dejalo, da so prekluzivni roki dopustni, če so razumni, kar pa se presoja od primera do primera. Načelo učinkovitosti najprej ni zahtevalo, da bi bilo potrebno zaradi spoštovanja prava EU ustvariti novo pravno sredstvo, ki ga nacionalna pravila ne poznajo.³⁷³ Kasneje je na tem področju prišlo do sprememb. Najprej je sodišče EU v zadevi *San Giorgio*³⁷⁴ nacionalnim sodiščem naložilo neuporabo nacionalnih, sicer nediskriminatornih procesnih pravil, ki so dopuščala samo pisne dokaze.³⁷⁵ Kasneje je sodišče EU šlo še dlje in odločilo, da pravo EU v določenih primerih zahteva, da se mora ustvariti novo pravno sredstvo, vendar zgolj kot začasna odredba, da se zagotovi popolna učinkovitost prava EU.³⁷⁶

³⁷⁰ Zadeva C-473/00, *Cofidis* z dne 21.11.2001, ECLI:EU:C:2002:705.

³⁷¹ Zadeva C-49/14, *Finanmadrid EFC SA proti Jesús Vicentu Albána Zambranu in drugi* z dne 18.2.2016, ECLI:EU:C:2016:98.

³⁷² Zadeva C-452/09, *Tonina Enza Iaia in drugi proti Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca in drugi* z dne 9.5.2011, ECLI:EU:C:2011:323.

³⁷³ Bobek, M., Why There is no Principle of 'Procedural Autonomy' of the Member States, The European Court of Justice and the Autonomy of the Member States, B. de Witte & H. Micklitz, eds., Intersentia, 2011, str. 305 – 322.

³⁷⁴ Zadeva C-199/82, *Amministrazione delle Finanze dello Stato proti SpA San Giorgio* z dne 9.3.1983, ECLI:EU:C:1983:318.

³⁷⁵ Avbelj, M., Pravo EU in nacionalna procesna avtonomija, Pravosodni bilten (PB), št. 2, 2016, str. 11.

³⁷⁶ Zadeva C-213/89, *The Queen v. Secretary of State for Transport, Factortame Ltd in drugi* z dne 19.6.1990, ECLI:EU:C:1990:257.

V kasnejši sodni praksi se je načelo učinkovitosti razširilo, in sicer tako, da ne vključuje le primerov, ko izvrševanje prava EU ne bi bilo mogoče, temveč tudi situacije, ko bi nacionalna procesna pravila pomenila težje izvrševanje prava EU. To je moč zaslediti v zadevi *Brasserie*³⁷⁷: »če ni ustreznih določb prava EU, je na nacionalnem pravnem sistemu vsake države članice, da določi kriterije za določitev obsega odškodnine, vendar ti kriteriji ne smejo biti manj ugodni od tistih, ki bi jih lahko aplikirali na podobne zahteveke na podlagi nacionalnega prava.«³⁷⁸

Tudi v slovenski sodni praksi je moč najti vprašanja povezana z načelom procesne avtonomije in načelom učinkovitosti. Tako je sodišče v sklepu *VSM I Ip 561/2018* povzelo, da iz sodne prakse Sodišča EU izhaja, da je lahko načelu učinkovitosti zadoščeno le, če ima nacionalno sodišče na voljo učinkovito možnost, da preizkusi nedopustnost pogoja še preden pride do realizacije izvršbe v izvršilnem postopku. Ker je Višje sodišče v Mariboru menilo, da pojasnjena slovenska ustaljena sodna praksa temu ne zadosti in da gre za kršitev načela učinkovitosti, je prekinilo postopek. Ker v pravu EU še niso poenoteni nacionalni mehanizmi za prisilno izvršbo, so v skladu z načelom procesne avtonomije držav članic ta pravna pravila v pristojnosti držav članic. Vendar je tovrstna avtonomija držav članic omejena. Nacionalna procesna določila ne smejo onemogočati ali prekomerno oteževati uresničevanja potrošnikovih pravic, ki mu jih zagotavlja pravo EU. V skladu z načelom ekonomičnosti slovensko sodišče v obravnavani zadevi ni postavilo predhodnega vprašanja na podlagi člena 267 PDEU Sodišču EU, saj je bilo enako vprašanje že postavljeno v zadevi *C-407/18*. Tako je v omenjeni zadevi bilo postavljeno predhodno vprašanje Sodišču EU, ali nacionalna procesna ureditev, kakršna je ta iz postopka v glavni stvari, posega v učinkovitost varstva, ki ga potrošnikom zagotavlja Direktiva Sveta 93/13 o nedovoljenih pogojih v potrošniških pogodbah (Direktiva 93/13). Sodišče EU je odgovorilo: *Direktivo 93/13 glede na načelo učinkovitosti razlagati tako, da nasprotuje nacionalni zakonodaji, kakršna je ta v postopku v glavni stvari, na podlagi katere nacionalno sodišče, ki odloča o predlogu za izvršbo na podlagi pogodbe o hipotekarnem kreditu, sklenjene med prodajalcem ali ponudnikom in potrošnikom v obliki neposredno izvršljivega notarskega zapisa, nima možnosti, da bodisi na predlog potrošnika bodisi po uradni dolžnosti preuči, ali so pogoji, vsebovani v takem zapisu, nepošteni v smislu te direktive in na tej podlagi odloži predlagano izvršbo.* Odločitev Sodišča

³⁷⁷ Združeni zadevi C-46/93 in C-48/93, *Brasserie du Pêcheur S.A proti Bundesrepublik Deutschland in the Queen proti Secretary of State for Transport, Factortame Ltd in drugi* z dne 5.9.1996, ECLI:EU:C:1996:79.

³⁷⁸ Bobek, M., 'Why There is no Principle of "Procedural Autonomy" of the Member States', *The European Court of Justice and the Autonomy of the Member States*, B. de Witte & H. Micklitz, eds., Intersentia, 2011, str. 305 – 322.

EU v zadevi *C-407/18* je pravno zavezujoča in jo bo moralo sodišče upoštevati v vseh sorodnih zadevah.

8.3 Sankcije v potrošniških sporih

Sankcija je pogojena z nastopom pravne kršitve. Zanja je značilno, da je vnaprej določena in da je vnaprej predviden tudi postopek, v katerem pristojni državni organ ugotavlja ali je sploh prišlo do pravne kršitve. Sankcije, s katerimi želimo vzpostaviti stanje, kakršno je bilo, če ne bi bilo kršitve, se imenujejo nadomestitvene ali restitutivne sankcije in so predvsem vrsta oblike sankcij pri civilnih deliktih. Na drugi strani pa se želi z nekaterimi sankcijami storilca, ki je kršil pravno normo, kaznovati. Te sankcije se imenujejo povračilne ali retributivne in jih je moč zaslediti pri kazenskih deliktih.³⁷⁹ Sankcija je ena izmed konstitutivnih sestavin pravnega pravila in če te sestavine ni, se ta pravila imenujejo programska pravila oziroma nepopolna pravna pravila (*lex imperfecta*). Kaj to v resnici pomeni? Če pravno pravilo ne vsebuje sankcije, kršitelja pravila ne moremo sankcionirati.³⁸⁰ Primer takšnega nepopolnega pravila je mogoče zaslediti v 78. členu Ustave RS, ki določa naslednje: »država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo primerno stanovanje«. Ustava RS za to kršitev ne predvideva pravne sankcije, možna je le politična sankcija, torej nezaupnica. Posledično programska pravila za posameznika niso zaželeni, saj storilca ne zadene pravna sankcija, po drugi strani pa so napotilo za državne organe, ki bi naj strmeli k uresničitvi cilja, ki ga določa t.i. nepopolno (programsko) pravno pravilo.

7.3.1 Pravni okvir v EU

Direktiva 2011/83 v členu 24 določa, da države članice določijo pravila o kaznih, ki se uporabljajo pri kršitvah nacionalnih določb, sprejetih v skladu s to direktivo, in sprejmejo vse ukrepe, ki so potrebni za zagotovitev njihovega izvajanja. Predpisane kazni morajo biti učinkovite, sorazmerne in odvračilne. V zadevi *Pohotovost*³⁸¹ je Sodišče EU zaradi varstva potrošnika odločilo, da mora nacionalno sodišče po

³⁷⁹ Pavčnik, M.: Teorija prava, GV založba, Ljubljana, 2015, str. 108-110.

³⁸⁰ Ibidem, str. 122.

³⁸¹ Zadeva C-76/10, *Pohotovost* z dne , .

uradni dolžnosti³⁸² preizkusiti nedovoljenost pogodbene klavzule, tudi v primeru, da jim nacionalno pravo tega ne dopušča.³⁸³

Sodišče EU je tako odločilo, da v skladu z ustaljeno sodno prakso sistem varstva, uveden z Direktivo 93/13, temelji na zamisli, da je potrošnik v razmerju do prodajalca ali ponudnika v podrejenem položaju glede pogajalske sposobnosti in ravni obveščenosti, zaradi česar pristopi k pogojem, ki jih je predhodno sestavil prodajalec ali ponudnik in na vsebino katerih ne more vplivati.³⁸⁴ Člen 7 Direktive 93/13 določa, da države članice zagotovijo, da v interesu potrošnikov in konkurentov obstajajo ustrezna in učinkovita sredstva za preprečevanje nadaljnje uporabe nedovoljenih pogojev v pogodbah, ki jih s potrošniki sklenejo prodajalci ali ponudniki. Ker v pravu EU še niso poenoteni nacionalni mehanizmi za prisilno izvršbo, so v skladu z načelom procesne avtonomije držav članic ta pravna pravila predmet pravnega reda držav članic, vendar je tovrstna avtonomija držav članic omejena. Nacionalna procesna določila ne smejo onemogočati ali prekomerno oteževati uresničevanja potrošniških pravic, ki mu jih zagotavlja pravo EU.³⁸⁵

Direktiva 2005/29 o nepoštenih poslovnih praksah (Direktiva 2005/29) skuša preprečiti zavajanje potrošnikov in njihovo izpostavljanje agresivnemu trženju ter zagotoviti, da so vse trditve trgovcev v EU jasne, točne in utemeljene, tako da lahko potrošniki sprejemajo premišljene in smiselne odločitve.³⁸⁶ Direktiva 2005/29 pa prav tako kazni za izvršitve določb pusti v rokah držav članic. O kaznih določa le, da morajo biti učinkovite, sorazmerne in odvračilne (člen 13 Direktive 2005/29).

Namen Direktive 1999/44 o nekaterih vidikih prodaje potrošniškega blaga in z njim povezanih garancij (Direktiva 1999/44) je, da bi se zagotovila enotna minimalna raven varstva potrošnikov v okviru notranjega trga. Člen 9 Direktive 1999/44 določa, da države članice sprejmejo ustrezne ukrepe glede obveščanja potrošnikov

³⁸² Zadeva C-240/98, *Océano Grupo Editorial SA proti Roció Murciano Quintero* (C-240/98) in *Salvat Editores SA proti José M. Sánchez Alcón Prades* (C-241/98), *José Luis Copano Badillo* (C-242/98), *Mohammed Berroane* (C-243/98) in *Emilio Viñas Felú* (C-244/98) z dne 27.6.2000, ECLI:EU:C:2000:346; zadeva C-168/05, *Elisa María Mostaza Claro proti Centro Móvil Milenium SL* z dne 26.10.2006, ECLI:EU:C:2006:675.

³⁸³ Zadeva C-473/00, *Cofidis SA proti Jean-Louis Fredout* z dne 21.11.2002, ECLI:EU:C:2002:705; glej tudi zadevo C-137/08, *VB Pénzügyi Lízing Zrt. proti Ferenc Schneider* z dne 9.11.2010, ECLI:EU:C:2010:659.

³⁸⁴ Zadeva C-76/10, *Pobotovost* z dne 16.11.2010, ECLI:EU:C:2010:685.

³⁸⁵ Sklep Višjega sodišča v Mariboru VSM I Ip 376/2018 z dne 11. julij 2018.

³⁸⁶ Prvo poročilo o uporabi Direktive Evropskega parlamenta in Sveta 2005/29/ES z dne 11. maja 2005 o nepoštenih poslovnih praksah podjetij v razmerju do potrošnikov na notranjem trgu ter o spremembi Direktive Sveta 84/450/EGS, direktiv Evropskega parlamenta in Sveta 97/7/ES, 98/27/ES in 2002/65/ES ter Uredbe (ES) št. 2006/2004 Evropskega parlamenta in Sveta, COM/2013/0139 final.

o nacionalnem pravu za prenos te direktive in po potrebi pozovejo poklicne organizacije, da obvestijo potrošnike o njihovih pravicah.

8.3.2 Prenos direktiv v slovensko zakonodajo

Zakon o varstvu potrošnikov³⁸⁷ pozna tako civilnopravne kot javnopravne sankcije. 23. člen ZVPot določa, da podjetje ne sme postavljati pogodbenih pogojev, ki so nepošteni do potrošnika. Takšni pogodbeni pogoji so nični in tukaj govorimo o civilnopravni sankciji. Pri nepošteni spremembi pa je glede na kogentnost določb o varovanju potrošnikov kot šibkejše stranke nujno, da je poleg individualnega varstva zagotovljeno še varstvo v javnem interesu (ničnostna sankcija in opredelitev ravnanja kot prekršek). Drugačna interpretacija, ki bi presojo o poštenosti sprememb prepuščala le posameznikom, bi izničila smisel potrošniške zakonodaje.³⁸⁸ Z globo od 3.000 do 40.000 eurov se za prekršek kaznuje pravna oseba, samostojni podjetnik posameznik in posameznik, ki samostojno opravlja dejavnost, če pri sklepanju pogodb s potrošniki uporablja nepošteno pogodbene pogoje (77. člen ZVPot). Omenjeni člen predstavlja javnopravno sankcijo.

Glede nepoštenih pogodbenih pogojev imamo odmeven sodni primer, in sicer se je Vrhovno sodišče v sklepu *VSRS II Ips 137/2018* opredelilo do vprašanja potrošniške kreditne pogodbe in v tem okviru pojasnile dolžnosti, in sicer je zapisalo: *»v okviru pojasnilne dolžnosti mora biti kreditojemalec ne le seznanjen z možnostjo zvišanja ali znižanja vrednosti tuje valute, v kateri mora odplačevati kredit, biti mora biti tudi zmožen oceniti potencialno znatne ekonomske posledice pogodbenega pogoja za njegove finančne obveznosti, torej za skupne stroške kredita.«* Iz sodnega primera je moč ugotoviti, da je na strani ponudnika tudi pojasnila dolžnost, da se razkrijejo informacije, ki bi lahko vplivale na sklenitev pogodbe. Obseg te dolžnosti se presoja po standardu povprečnega potrošnika. Sodišče tako v isti zadevi piše: *»v tem smislu Sodišče EU v zadevi Andriuc govori o informacijah, na podlagi katerih lahko odločitve sprejema povprečni potrošnik, ki je normalno obveščen, razumno pozoren in preudaren. Aktivnosti ali neaktivnosti potrošnika v zvezi z iskanjem informacij banke ne odvezujejo pojasnilne dolžnosti v enakem obsegu; ni pa več v sferi banke, na kakšen način bo prejete informacije potrošnik upošteval pri svoji odločitvi.«*

³⁸⁷ Uradni list RS, št. 98/04 – uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUE, 126/07, 86/09, 78/11, 38/14, 19/15, 55/17 – ZKofT in 31/18.

³⁸⁸ Sodba Vrhovnega sodišča IV Ips 208/2010 z dne 22. november 2011.

Zakon o potrošniških kreditih³⁸⁹ (ZPotK-2) v 10. členu določa, da mora dajalec kredita še pred sklenitvijo kreditne pogodbe oceniti kreditno sposobnost potrošnika. ZPotK-2 v prvem odstavku 27. člena določa, da so pogodbene določbe, ki so v nasprotju z zakonom in v škodo potrošnika, nične (civilnopravna sankcija). Zakon ne vsebuje določila, da bi bila pogodba nična v primeru, da kreditodajalec slabo oceni kreditno sposobnost podeljevanja kreditov ali te sploh ne oceni. Če je ne oceni, gre za prekršek (javnopravna sankcija), zaradi katerega je lahko kreditodajalcu izrečena sankcija v obliki globe (39. člen ZPotK-2) ali pa mu lahko tržni inšpektor prepove sklepanje kreditnih pogodb in ministrstvu predlaga odvzem dovoljenja za opravljanje storitev potrošniškega kreditiranja (1. točka šestega odstavka 89. člena ZPotK-2).³⁹⁰ ZPotK-2 prav tako kot ZVPot določa tako civilnopravne kot javnopravne sankcije.

Zakon o varstvu potrošnikov pred nepoštenimi poslovnimi praksami³⁹¹ (v nadaljevanju ZVPNPP) določa ravnanja in opustitve podjetij, ki se štejejo za nepošteno poslovne prakse v razmerju do potrošnikov ali potrošnic ter ureja upravno in sodno varstvo pred nepoštenimi poslovnimi praksami v razmerju do potrošnikov. 14. člen ZVPNPP določa, da lahko sodišče in upravni organ od podjetja zahtevata, da v roku, ki ne sme biti daljši od osmih dni, predloži dokaze o resničnosti spornih navedb v njegovi poslovni praksi, če se taka zahteva zdi primerna glede na okoliščine posameznega primera ter ob upoštevanju upravičenih interesov podjetja in vseh drugih strank v postopku. Če podjetje ne predloži ali če predloži pomanjkljive dokaze, se šteje, da sporne navedbe v njegovi poslovni praksi niso resnične. ZVPNPP v 15. členu določa globe za prekršek pravne osebe, samostojnega podjetnika posameznik in odgovorne osebe pravne osebe, ki uporabi zavajajočo poslovno prakso z zavajajočim ravnanjem, zavajajočo poslovno prakso z zavajajočo opustitvijo, zavajajočo poslovno prakso, ki vseh okoliščinah velja za nepošteno, agresivno poslovno prakso ali agresivno poslovno prakso, ki v vseh okoliščinah velja za nepošteno. Na tem področju imamo nekaj primerov iz sodne prakse, tako je na primer Upravno sodišče v sodbi *UPRS I U 499/2010* odločilo, da ima oglaševanje, v katerem se cenovna prednost oglašuje na tak način, da znižano ceno primerja s ceno, po kateri se ponujeni izdelek ni nikoli prodajal in da se na to ceno obračunava tudi oglaševalske popuste, vse elemente zavajajoče poslovne prakse. Prav tako *VSL*

³⁸⁹ Uradni list RS, št. 77/16.

³⁹⁰ Sodba Višjega sodišča v Ljubljani VSL III Cp 2692/2014 z dne 26. november 2014.

³⁹¹ Uradni list RS, št. 53/07.

PRp 41/2016 dejalo, da so izpolnjeni znaki prekrška v primeru, ko je pravna oseba ustvarila lažen vtis, da bodo potrošniki le na podlagi klica na komercialno številko dobili nagrado oziroma ugodnost, čeprav je klic vključeval plačilo potrošnikov. Nadalje je Višje sodišče v Ljubljani v sodbi *VSL I Cp 2354/2017* določilo, da je vgradnja programske opreme, ki je pri testnem (laboratorijskem) preizkusu, kot podlagi za homologacijo in opredelitev lastnosti vozila, optimizirala izpuste dušikovega oksida (NO_x), nepoštena poslovna praksa. Vozilo namreč ni bilo ustrezno za vožnjo, saj je prekomerno ogrožalo okolje.

8.3.3 Nov dogovor za potrošnike

Evropska komisija poudarja, da organi za varstvo potrošnikov v EU niso dobro opremljeni za sankcioniranje ravnanj, kar potrošnikom povzroča veliko škode. Najprej je potrebno poudariti, da se višine kazni med državami članicami trenutno močno razlikujejo in so prenizke, saj nimajo odvrtačilnega učinka. V skladu z Novim dogovorom za potrošnike (v nadaljevanju: Nov dogovor) bodo imeli nacionalni organi za varstvo potrošnikov pooblastila, da na usklajen način naložijo učinkovite, sorazmerne in odvrtačilne kazni.³⁹² Nov dogovor za močno razširjene kršitve in močno razširjenih kršitev z razsežnostjo EU predvideva denarno kazen v višini najmanj 4 % letnega prometa trgovca v vsaki zadevni državi članici.³⁹³ Razširjene kršitve so dejanje ali opustitev dejanja v nasprotju z zakonodajo za zaščito potrošnikov EU, ki škoduje ali je verjetno, da bo povzročilo škodo skupnemu interesu potrošnikov v vsaj dveh državah EU, ki nista državi, iz katere izvira dejanje ali opustitev oziroma v kateri je prišlo do dejanja ali opustitve, v kateri ima trgovec, ki je odgovoren za dejanje ali opustitev, svoj sedež, ali v kateri se nahajajo dokazi ali sredstva trgovca, ki se nanašajo na dejanje ali opustitev. Prav tako so razširjene kršitve vsa dejanja ali opustitve v nasprotju z zakonodajo EU o varstvu interesov potrošnikov, ki so povzročila ali je verjetno, da bodo povzročila škodo kolektivnim interesom potrošnikov, in imajo skupne značilnosti, med katerimi so enaka nezakonita praksa, kršitev istega interesa, storjena so sočasno in stori jih isti trgovec v vsaj treh državah članicah EU. Močno razširjene kršitve z razsežnostjo EU

³⁹² Evropska komisija - Sporočilo za medije, Nov dogovor za potrošnike: Komisija krepi pravice potrošnikov v EU in njihovo izvrševanje, Bruselj, 11. april 2018, str.2.

³⁹³ Predlog Direktive Evropskega parlamenta in Sveta o spremembi Direktive Sveta 93/13/EGS z dne 5. aprila 1993, Direktive 98/6/ES Evropskega parlamenta in Sveta, Direktive 2005/29/ES Evropskega parlamenta in Sveta ter Direktive 2011/83/EU Evropskega parlamenta in Sveta zaradi boljšega izvrševanja in posodobitve pravil EU o varstvu potrošnikov, COM/2018/185 final - 2018/0090, str. 14.

predstavljajo oškodovanje potrošnikov, ki živijo v vsaj dveh tretjinah držav članic EU in predstavljajo vsaj dve tretjini prebivalstva EU.³⁹⁴

Nov dogovor tudi predvideva boljšo zaščito pred nepoštenimi poslovnimi praksami, ki se trenutno zelo razlikuje v država članicah EU. Potrošniki bi po novem imeli v vseh državah članicah pravico do uveljavljanja individualnih pravnih sredstev npr. finančne odškodnine ali odstopa od pogodbe), če so bili oškodovani zaradi nepoštenih poslovnih praks (npr. finančno nadomestilo ali prekinitvev pogodbe).³⁹⁵

8.4 Kolektivne tožbe

V skladu z Novim dogovorom bo lahko kvalificiran subjekt (potrošniška organizacija) vložila zastopniško tožbo, ki je prej pravo EU ni poznalo. Zastopniške tožbe bodo odprte samo subjektom, kot so nepridobitne potrošniške organizacije, ki izpolnjujejo stroga merila, le-te pa bo nadzoroval javni organ. Možnost zastopniške tožbe bo nudila potrošniku dodatno varstvo za njegove pravice, prav tako pa se z njimi skuša doseči, da postopki ne bi bili več tako nepošteni in neupravičeni.³⁹⁶ Na podlagi direktive bodo lahko v primerih, podobnih aferi »Dieselgate«, potrošniki, ki so bili oškodovani zaradi nepoštenih poslovnih praks, kot je zavajajoče oglaševanje proizvajalcev vozil, ki ne spoštujejo regulativnega okvira EU za homologacijo vozil ali okoljske zakonodaje, skupaj uveljavljali pravna sredstva z zastopniško tožbo.³⁹⁷ Zastopniško tožbo bodo lahko na podlagi člena 4 Predloga Direktive Evropskega parlamenta in Sveta o spremembi Direktive Sveta 93/13/EGS zaradi boljšega izvrševanja in posodobitve pravil EU o varstvu potrošnikov, torej vložili kvalificirani subjekti, ki jih na njihovo zahtevo v ta namen vnaprej imenujejo države članice in jih uvrstijo na javno dostopen seznam. Države članice imenujejo subjekt kot kvalificirani subjekt, če je ustrezno ustanovljen v skladu s pravom države članice, ima upravičen interes za zagotavljanje spoštovanja določb prava EU, za katere velja ta direktiva in je nepridobitne narave.

³⁹⁴ Sodelovanje med nacionalnimi organi, odgovornimi za izvrševanje zakonodaje o varstvu potrošnikov, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=LEGISSUM:4326416>> (pridobljeno 3.7.2019).

³⁹⁵ Evropska komisija - Sporočilo za medije, Nov dogovor za potrošnike: Komisija krepi pravice potrošnikov v EU in njihovo izvrševanje, Bruselj, 11. april 2018, str.2.

³⁹⁶ Ibidem.

³⁹⁷ Ibidem.

Kolektive tožbe so v Sloveniji urejene z Zakonom o kolektivnih tožbah³⁹⁸ (ZKoIT), ki loči dve vrsti kolektivnih tožb. 3. člen ZKoIT opredeljuje kolektivno odškodninsko tožbo kot tožbo, na podlagi katere upravičena oseba v korist vseh oseb, ki so bile oškodovane v primeru množičnega oškodovanja, zahteva nadomestilo za prikrajšanje ne glede na pravno kvalifikacijo zahtevka, npr. kot odškodninskega, obogatitvenega ali spolnitvenega, pri čemer navedene osebe niso stranke v postopku, medtem ko je kolektivna opustitvena tožba tožba, na podlagi katere upravičena oseba zahteva ustavev nezakonitega ravnanja. 6. člen ZKoIT določa, da so za odločanje o kolektivni tožbi in predlogu za potrditev kolektivne poravnave so pristojna okrožna sodišča na sedežu višjih sodišč. V primerih kolektivnih postopkov, kjer na prvi stopnji odloča sodnik posameznik, lahko sodnik posameznik izjemoma predlaga predsedniku višjega sodišča, da se zadeva odstopi v odločitev senatu treh sodnikov, če gre za zapleteno zadevo glede pravnih ali dejanskih vprašanj. ZKoIT ureja tudi kolektivno poravnavo kot poseben institut sporazumnega reševanja sporov v korist oškodovancev v primerih množičnega oškodovanja. ZKoIT vsebuje tudi posebna pravila za področje varstva potrošnikov, in sicer) proti podjetju, ki pri poslovanju s potrošniki s splošnimi pogoji poslovanja, formularnimi pogodbami, metodami poslovanja, poslovnimi praksami, oglaševanjem ali na kateri koli drug način krši pravice potrošnikov, določene z zakonom, ki ureja varstvo potrošnikov, ali drugim zakonom, in s tem škoduje skupnim interesom potrošnikov, se lahko vloži tožba za opustitev takega ravnanja in prepoved enakih ravnanj v prihodnosti. Pomembno je, da vložitev takšne kolektivne opustitvene tožbe ne posega v pravico posameznika, da glede istega ravnanja istega podjetja vloži samostojno tožbo pred pristojnim sodiščem z zahtevkom za varstvo svojih pravic iz pravnega razmerja s podjetjem.

8.5 Alternativni načini reševanja potrošniških sporov

8.5.1 Pravni okvir v EU

Direktiva 2013/11 o alternativnem reševanju sporov med trgovci in potrošniki (Direktiva 2013/11) zagotavlja, da lahko potrošniki EU predložijo spor na podlagi pogodbenega razmerja s trgovcem iz EU, ki nastane pri prodaji proizvodov ali zagotavljanju storitve, organu za alternativno reševanje sporov (v nadaljevanju:

³⁹⁸ Uradni list RS, št. 55/17.

ARS). ARS nudi preprosto, hitro in cenovno ugodno izvensodno reševanje sporov med potrošniki in trgovci. Razlike med državami članicami glede dostopnosti, kakovosti in poznavanja ARS ovirajo notranji trg in so eden od razlogov, da se številni potrošniki izogibajo čezmejnemu nakupom in niso prepričani, da bi morebitne spore s trgovci lahko rešili na preprost, hiter in cenovno ugoden način. Ta direktiva se uporablja za postopke izvensodnega reševanja domačih in čezmejnih sporov v zvezi s pogodbenimi obligacijskimi razmerji, ki izhajajo iz pogodb o prodaji ali pogodb o storitvah, sklenjenih med trgovcem s sedežem v EU in potrošnikom s prebivališčem v EU, in sicer s posredovanjem organa ARS, ki predlaga ali naloži rešitev ali zbliža stranki pri iskanju sporazumne rešitve (2. člen). Direktiva 2013/11 določa, da države članice lajšajo dostop potrošnikov do postopkov ARS in zagotovijo, da se spori, ki jih zajema ta direktiva in v katere je vpleten trgovec, ki ima sedež na njihovem ozemlju, lahko predložijo organu ARS, ki izpolnjuje zahteve iz te direktive. Prav tako države članice zagotovijo, da imajo fizične osebe, ki so odgovorne za ARS, potrebno strokovno znanje ter da so neodvisne in nepristranske (6. člen).

Na področju EU je sprejeta tudi Uredba 2006/2004 o spletnem reševanju potrošniških sporov (Uredba 2006/2004), ki se uporablja za izvensodno reševanje sporov, ki zadevajo pogodbene obveznosti, ki izhajajo iz pogodb o spletni prodaji ali spletnih storitvah med potrošnikom z bivališčem v EU in trgovcem s sedežem v EU prek posredovanja organa ARS. Namen te uredbe je z doseganjem visoke ravni varstva potrošnikov prispevati k pravilnemu delovanju notranjega trga, in zlasti njegove digitalne razsežnosti, in sicer z vzpostavitvijo evropske platforme za spletno reševanje sporov (v nadaljevanju: SRS), ki bo lajšala neodvisno, nepristransko, pregledno, učinkovito, hitro in pravično izvensodno spletno reševanje sporov med potrošniki in trgovci. Člen 5 Uredbe 2006/2004 določa, da Komisija razvije platformo za SRS in je odgovorna za njeno delovanje, vključno z vsemi funkcijami prevajanja, potrebnimi za namene te uredbe, njeno vzdrževanje, financiranje in varnost podatkov, medtem ko države članice imenujejo eno kontaktno točko za SRS ter njeno ime in kontaktne podatke sporočijo Komisiji. Države članice lahko pristojnost za kontaktne točke za SRS prenesejo na svoje centre mreže evropskih potrošniških centrov, združenja potrošnikov ali na kateri koli drug organ (člen 7 Uredbe 2006/2004). Tako je za vložitev pritožbe na platformo SRS potrebno izpolniti le elektronski obrazec za pritožbe, ki je enostavno dostopen na platformi SRS (člen 8 Uredbe 2006/2004). Platforma za SRS ob prejemu v celoti izpolnjenega

obrazca za pritožbe na lahko razumljiv način in takoj posreduje nasprotni stranki v enem od uradnih jezikov institucij EU, ki ga izbere ta stranka. Platforma za SRS samodejno in nemudoma posreduje pritožbo organu ARS, za katerega sta se stranki dogovorili, da ga bosta uporabljali. Organ ARS, ki mu je posredovana pritožba, nemudoma obvesti stranki o tem, ali sprejme ali zavrne obravnavo spora. V primeru sprejetja mora stranki obvestiti tudi o svojih postopkovnih pravilih in stroških zadevnega postopka reševanja sporov, če je le-to primerno.

8.5.2 Prenos v slovensko zakonodajo

Pri nas ureja reševanje sodnih sporov v okviru postopkov alternativnega reševanja sporov Zakon o alternativnem reševanju sodnih sporov³⁹⁹ (ZARSS). Alternativno reševanje sporov po ZARSS je postopek, ki ne pomeni sojenja in v katerem ena ali več tretjih nevtralnih oseb sodeluje pri reševanju spora iz gospodarskih, delovnih, družinskih in drugih civilnopравnih razmerij v zvezi z zahtevki, s katerimi lahko stranke prosto razpolagajo in se glede njih lahko poravnajo s postopki mediacije, arbitraže, zgodnje nevtralne ocene ali drugimi podobnimi postopki. Na podlagi ZARSS je sodišče dolžno, strankam ponuditi možnost alternativnega reševanja spora v vsaki zadevi, razen kadar bi sodnik ocenil, da v posamezni zadevi to ne bi bilo primerno (15. člen ZARSS). Tako lahko sodišče na predlog strank prekine sodni postopek, če le te soglašajo, da se opravi poskus alternativne rešitve. V skladu s omenjenim členom pa se mora prekinjeni postopek nadaljevati po preteku treh mesecev, če se v tem času mediacija ne zaključi uspešno. Gre za specialno procesno ureditev, po kateri razlog za nadaljevanje postopka nastopi po samem zakonu (*ex lege*).⁴⁰⁰

Problem alternativnega reševanja po ZARSS sporov pri nas je, da potrebuješ soglasje podjetja. Izjemoma soglasje ni potrebno na področju energetike, kjer je alternativno reševanje spora obvezno za podjetje, če se potrošnik zanj odloči. Tako 50. člen Energetskega zakona⁴⁰¹ (EZ-1) določa, da je sodelovanje dobavitelja elektrike v postopku, ki ga sproži gospodinjski odjemalec pred neodvisnim izvajalcem izvensodnega reševanja sporov obvezno.

³⁹⁹ Uradni list RS, št. 97/09 in 40/12 – ZUJF.

⁴⁰⁰ Sklep Višjega sodišča v Ljubljani VSL I Cp 2303/2011 z dne 31. avgust 2011.

⁴⁰¹ Uradni list RS, št. 17/14 in 81/15.

Tudi ZPotK-2 določa postopek izvensodnega reševanja sporov, in sicer dajalec kredita in kreditni posrednik zagotovita možnost izvensodnega reševanja sporov s potrošniki v zvezi z opravljanjem storitev potrošniškega kreditiranja pred neodvisnim izvajalcem izvensodnega reševanja sporov, ki izpolnjuje pogoje in zagotavlja postopek v skladu z določbami zakona, ki ureja izvensodno reševanje potrošniških sporov. V primeru, da sproži izvensodno reševanje spora potrošnika, je za dajalca kredita in kreditnega posrednika sodelovanje obvezno (93. člen ZPotK-2).

8.5.3 Pravna sredstva za doseg interesov varstva potrošnika in varstva okolja

Da se zagotovi varstvo potrošnikov morajo države članice sprejeti pravna sredstva za doseg tega namena, vendar pa so sodni postopki velikokrat predolgi in predragi, da bi se zanje potrošnik odločil. S tem pa so povezani tudi problemi z vidika varstva okolja, ki ne zasledujejo cilja, da bi vsak potrošnik moral posebej uveljavljati določeno kršitev.

Kolektivne tožbe so izraz tako varstva potrošnika, ki sam morda ne bi niti vložil sredstva, kakor tudi izraz varstva okolja, saj se z njimi varuje okolje (en, hitrejši, cenejši postopek). Nov dogovor, ki na novo predvideva kolektivno tožbo, s tem tudi krepí pravico do dostopa do pravnega varstva, tako da potrošnikom omogoči, da združijo čezmejne sile in skupaj zahtevajo ustavitev ali preprečitev nezakonitih ravnanj ali nadomestilo za škodo. Zaslediti je lahko tudi željo za uskladitev mehanizmov kolektivnih odškodnin in odpraviti razlike med državami članicami ter zmanjšati finančno breme kakor tudi omogočiti dostop do pravnih sredstev prek kolektivnega zastopanja.⁴⁰² Vse to kaže, da se EU trudi z novimi pravili zagotoviti tako varstvo interesov potrošnika kakor tudi varstvo interesov okolja na drugi strani.

⁴⁰² New rules to help consumers join forces to seek compensation, <<http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20190321IPR32135/new-rules-to-help-consumers-join-forces-to-see-compensation>> (pridobljeno 20.7.2019).

8.6 Zaključek

Pravo EU ima v skladu z načelom primarnosti prednost pred določbami prava posamezne države članice. To načelo utemeljuje hierarhijo pravnih pravil EU nad nacionalnim pravom, vendar pravo EU ne more urejati vseh področij, zato na teh področjih prepušča državam članicam avtonomijo.

V skladu z načelom procesne avtonomije države članice same uredijo zakonodajo na področju postopkovnih pravil, razen če so postopkovna vprašanja neposredno urejena v primarnem ali sekundarnem pravu EU. Države članice nimajo absolutne postopkovne avtonomije, ampak je le ta omejena z dvema načeloma. Tako postopkovna pravila ne smejo biti manj ugodna kot tista, ki urejajo podobne domače (nacionalne) ukrepe (načelo enakovrednosti) in ta pravila ne smejo predstavljati praktično nemogoče ali pretirano otežujoče uveljavljanje teh pravic (načelo učinkovitosti).

EU določa procesno avtonomijo na področju sankcij v potrošniških sporih. Sekundarna zakonodaja EU sicer na nekaterih področjih sama predpisujejo sankcije (v primeru stvarnih napak), na nekaterih področjih pa predpis sankcij pustijo v rokah držav članic. Direktive sprejete na področju potrošniškega prava v večini določajo le, da morajo biti sankcije za kršitev določb učinkovite, sorazmerne in odvrtilne. Slovenska zakonodaja je tako z implementacijo direktiv s področja potrošniškega prava določila tako civilnopravne (ničnost pogodbe) kot javnopravne sankcije (globa).

V skladu s pravom EU je Slovenija določila tudi alternativne načine reševanja potrošniških sporov. Problem alternativnega reševanja potrošniških sporov pri nas je, da je v večini potrebno soglasje podjetja (izjemoma soglasje ni potrebno na področju energetike in v primeru potrošniških kreditih). Sodni postopki so zelo dragi in dolgi, zato se potrošnik kljub morda zagotovljenem uspehu, zanj večkrat ne odloči. Zaradi varstva potrošnikov, ki na trgu nastopajo kot šibkejša stranka, bi moralo biti obvezno sodelovanje podjetja v alternativnem reševanju spora določeno za vse potrošniške spore, če se le potrošnik zanj odloči.

EU se zaveda, da postopkovna avtonomija na področju postopkovnih pravil in sankcij ni vedno dobrodošla. Višine kazni med državami članicami so zelo različne in v večini prenizke, kar pa zagotovo ne predstavlja odvračilnega učinka sankcij. Nov dogovor za potrošnike zaradi varovanja interesov potrošnikov tako predvideva za močno razširjene kršitve in močno razširjenih kršitev z razsežnostjo EU najvišjo denarno kazen v višini 4% letnega prometa trgovca v vsaki zadevni državi članici. Na novo Nov dogovor za potrošnike uvaja evropsko kolektivno pravno sredstvo, in sicer zastopniško tožbo, ki jo bo lahko vložil kvalificiran subjekt v primeru oškodovanje potrošnikov zaradi nepoštenih poslovnih praks. Vse to kaže tudi na zavedanje EU o okoljskih problemih, ki nastanejo zaradi dolgih sodnih procesov in vložitve tisočih podobnih tožb, namesto (kolektivne) ene.

Literatura in viri

Knjige

- Bobek, M., Why 'There is no Principle of 'Procedural Autonomy' of the Member States, The European Court of Justice and the Autonomy of the Member States, B. de Witte & H. Micklitz, eds., Intersentia, 2011.
- Pavčnik, M., Teorija prava, GV založba, Ljubljana, 2015.

Članki

- Avbelj, M., Pravo EU in nacionalna procesna avtonomija, Pravosodni bilten (PB), št. 2, 2016, str. 11.
- Cseres K., Harmonization: Legal Enforcement. In: Backhaus J. (eds) Encyclopedia of Law and Economics. Springer, New York, NY, 2015, str. 1-11.
- Kowalik-Bańczyk, K., Procedural Autonomy of Member States and the EU Rights of Defence in Antitrust Proceedings, Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies, letnik 5, številka 6, 2012, str. 215-235.

Zakonodaja

- Energetski zakon, Uradni list RS, št. 17/14 in 81/15.
- Zakon o alternativnem reševanju sodnih sporov, Uradni list RS, št. 97/09 in 40/12 – ZUJF.
- Zakon o potrošniških kreditih, Uradni list RS, št. 77/16.
- Zakon o varstvu potrošnikov, Uradni list RS, št. 98/04 – uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUE, 126/07, 86/09, 78/11, 38/14, 19/15, 55/17 – ZKoliT in 31/18.
- Predlog Direktive Evropskega parlamenta in Sveta o spremembi Direktive Sveta 93/13/EGS z dne 5. aprila 1993, Direktive 98/6/ES Evropskega parlamenta in Sveta, Direktive 2005/29/ES Evropskega parlamenta in Sveta ter Direktive 2011/83/EU Evropskega parlamenta in Sveta zaradi boljšega izvrševanja in posodobitve pravil EU o varstvu potrošnikov, COM/2018/185 final - 2018/0090.

Nacionalna sodna praksa

- Sklep Višjega sodišča v Ljubljani II Cp 5686/2005 z dne 12. april 2006.

Sklep Višjega sodišča v Ljubljani VSL I Cp 2303/2011 z dne 31. avgust 2011.
Sodba Vrhovnega sodišča IV Ips 208/2010 z dne 22. november 2011.
Sodba Višjega sodišča v Ljubljani VSL III Cp 2692/2014 z dne 26. november 2014.
Sklep Vrhovnega sodišča VSM Ip 138/2018 z dne 6. junij 2018.
Sklep Višjega sodišča v Mariboru VSM I Ip 376/2018 z dne 11. julij 2018.

Sodna praksa Sodišča EU

Zadeva C-26/62, *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos proti Nederlandse administratie der belastingen* z dne 5.2.1963, ECLI:EU:C:1963:1.
Zadeva C-6/64, *Costa proti Enel* z dne 5.7.1964, ECLI:EU:C:1964:66.
Združene zadeve 21 do 24-72, *International Fruit Company NV and others proti Produktschap voor Groenten en Fruit* z dne 12.12.1972, ECLI:EU:C:1972:115.
Zadeva C-45/76, *Comet BV v Produktschap voor Siergewassen* z dne 16.12.1976, ECLI:EU:C:1976:191.
Zadeva C-33/76, *Rewe-Zentralfinanz eG in Rewe-Zentral AG proti Landwirtschaftskammer für das Saarland (Reve I)* z dne 16.12.1976, ECLI:EU:C:1976:188.
Zadeva C-106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato proti Simmenthal SA* z dne 9.3.1978, ECLI:EU:C:1978:49.
Zadeva C-199/82, *Amministrazione delle Finanze dello Stato proti SpA San Giorgio* z dne 9.3.1983, ECLI:EU:C:1983:318.
Zadeva C- 68/88, *Commission proti Hellenic Republic* z dne 21.9.1989, ECLI:EU:C:1989:339.
Zadeva C-213/89, *The Queen v. Secretary of State for Transport, Factorame Ltd in drugi* z dne 19.6.1990, ECLI:EU:C:1990:257.
Združeni zadevi C-46/93 in C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA proti Bundesrepublik Deutschland in the Queen proti Secretary of State for Transport, Factorame Ltd in drugi* z dne 5.9.1996, ECLI:EU:C:1996:79.
Zadeva C-261/95, *Palmisani* z dne 10.7.1997, ECLI:EU:C:1997:351.
Zadeva C-22/97, *Ministero delle Finanze proti IN.CO.GE.'90 in drugi* z dne 22.10.1998, ECLI:EU:C:1998:498.
Zadeva C-240/98, *Océano Grupo Editorial SA proti Roció Murciano Quintero (C-240/98) in Salvat Editores SA proti José M. Sánchez Alcón Prades (C-241/98), José Luis Copano Badillo (C-242/98), Mohammed Berroane (C-243/98) in Emilio Viñas Feliú (C-244/98)* z dne 27.6.2000, ECLI:EU:C:2000:346.
Zadeva C-453/99, *Courage in Crehan* z dne 20.9.2001, ECLI:EU:C:2001:465.
Zadeva C-473/00, *Cofidis* z dne 21.11.2001, ECLI:EU:C:2002:705.
Zadeva C-473/00, *Cofidis SA proti Jean-Louis Fredout* z dne 21.11.2002, ECLI:EU:C:2002:705.
Zadeva C-295/04, *Manfredi proti Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA in drugi* z dne 13.7.2006, ECLI:EU:C:2006:461.
Zadeva C-168/05, *Elisa María Mostaza Claro proti Centro Móvil Milenium SL* z dne 26.10.2006, ECLI:EU:C:2006:675.
Zadeva C-137/08, *VB Pénzügyi Lízing Zrt. proti Ferenc Schneider* z dne 9.11.2010, ECLI:EU:C:2010:659.
Zadeva C-76/10, *Pohotovost' s.r.o. proti Iveta Korčakovská* z dne 16.11.2010, ECLI:EU:C:2010:685.
Zadeva C-452/09, *Tonina Enza Iata in drugi proti Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca in drugi* z dne 9.5.2011, ECLI:EU:C:2011:323.
Zadeva C-69/14, *Dragoș Constantin Târșia proti Statul român in Serviciul public comunitar regim permise de conducere și înmatriculare a autovehiculelor* z dne 6.10.2015, ECLI:EU:C:2015:662.
Zadeva C-49/14, *Finanmadrid EFC SA proti Jesús Vicentu Albána Zambranu in drugim* z dne 18.2.2016, ECLI:EU:C:2016:98.

Drugi viri

Delovni dokument služb komisije, Javno posvetovanje: Za skladen evropski pristop h kolektivnim pravnim sredstvom, Bruselj, 4. februar 2011.
Evropska komisija - Sporočilo za medije, Nov dogovor za potrošnike: Komisija krepi pravice potrošnikov v EU in njihovo izvrševanje, Bruselj, 11. april 2018.

New rules to help consumers join forces to seek compensation, <<http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20190321IPR32135/new-rules-to-help-consumers-join-forces-to-see-compensation>> (pridobljeno 20.7.2019).

Prvo poročilo o uporabi Direktive Evropskega parlamenta in Sveta 2005/29/ES z dne 11. maja 2005 o nepoštenih poslovnih praksah podjetij v razmerju do potrošnikov na notranjem trgu ter o spremembi Direktive Sveta 84/450/EGS, direktiv Evropskega parlamenta in Sveta 97/7/ES, 98/27/ES in 2002/65/ES ter Uredbe (ES) št. 2006/2004 Evropskega parlamenta in Sveta, COM/2013/0139 final.

Sodelovanje med nacionalnimi organi, odgovornimi za izvrševanje zakonodaje o varstvu potrošnikov, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=LEGISSUM:4326416>> (pridobljeno 3.7.2019).

PРАВNA UREDITEV VARSTVA POTROŠNIKOV: UČINKOVITO UVELJAVLJANJE PRAVIC V LUČI CILJEV KROŽNEGA GOSPODARSTVA

PETRA WEINGERL (UR.)

Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta, Maribor, Slovenija
petra.weingerl@um.si

Povzetek Študenti so okviru Študentskega inovativnega projekta za družbeno korist (ŠIPK) 2016-2020 PUPKRO intenzivno preučevali preplet dveh ciljev, ki ju zasledujemo v EU (in s tem seveda tudi v Sloveniji): visoko raven varstva okolja in visoko raven varstva potrošnikov. Ta dva cilja sta si pogosto v nasprotju, prav ljudje v vlogi potrošnikov pa smo tisti, ki lahko s spremembo svojih navad bistveno prispevamo k hitrejšemu prehodu iz linearnega v krožno gospodarstvo. Skupaj s sodelovanjem partnerja iz negospodarstva, Zavoda PIP, in osmih študentov iz štirih fakultet Univerze v Mariboru so se v projektu in pričujoči monografiji osredotočili na pravne, vedenjske, ekonomske in strojniške dileme krožnega gospodarstva. Namen publikacije je ozaveščati širšo javnost o potrošniških pravicah znotraj procesa krožnega gospodarstva in pripraviti smernice za učinkovitejšo uveljavljanje teh pravic v praksi. Cilj je poleg ozaveščanja potrošnikov o njihovih pravicah tudi njihovo opolnomočenje za zeleni prehod in s tem skrb za varstvo okolja.

Ključne besede:

Krožno gospodarstvo, potrošnik, varstvo okolja, digitalizacija, poslovni modeli, pravno varstvo

LEGAL REGULATION OF CONSUMER PROTECTION: EFFECTIVE ENFORCEMENT OF RIGHTS IN THE LIGHT OF CIRCULAR ECONOMY GOALS

PETRA WEINGERL (ED.)

University of Maribor, Faculty of Law, Maribor, Slovenia
petra.weingerl@um.si

Abstract As part of the Student Innovative Project for Social Benefit (ŠIPK) 2016-2020 PUPKRO, the students intensively studied the intertwining of two goals pursued in the EU (and thus of course also in Slovenia): a high level of environmental protection and a high level of consumer protection. These two goals are often in conflict, and it is us as consumers who, by changing our habits, can significantly contribute to a faster transition from a linear to a circular economy. Together with the cooperation of a non-economic partner, the PIP Institute, and eight students from four faculties of the University of Maribor, the project and the present monograph focused on the legal, behavioral, economic and engineering dilemmas of the circular economy. The purpose of the publication is to raise the awareness of the general public of consumer rights within the circular economy process and to prepare guidelines for more effective enforcement of these rights in practice. In addition to making consumers aware of their rights, the goal is also to empower them for a green transition and thereby take care of environmental protection.

Keywords:
circular economy,
consumer,
environmental
protection,
digitization,
business models,
legal protection

Univerza v Mariboru

Pravna fakulteta